។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

# ខុទ្ទកនិកាយេ

# បេដកោបទេសបាឡិ

## ១. អរិយសច្ចប្បកាសនបឋមភូមិ

នមោ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បរមត្ថទស្សីនំ

សីលាទិគុណបារមិប្បត្តានំ។

**១**. ទុវេ ហេតូ ទុវេ បច្ចយា សាវកស្ស សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ – បរតោ ច ឃោសោ សច្ចានុសន្ធិ, អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោ។ តត្ថ កតមោ បរតោ ឃោសោ? យា បរតោ ទេសនា ឱវាទោ អនុសាសនី សច្ចកថា សច្ចានុលោមោ។ ចត្តារិ សច្ចានិ – ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោ។ ឥមេសំ ចតុន្នំ សច្ចានំ យា ទេសនា សន្ទស្សនា វិវរណា វិភជនា ឧត្តានីកិរិយា [ឧត្តានិកិរិយា (ក.)] បកាសនា – អយំ វុច្ចតិ សច្ចានុលោមោ ឃោសោតិ។

**២**. តត្ថ កតមោ អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ?

អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ នាម យោ យថាទេសិតេ ធម្មេ ពហិទ្ធា អារម្មណំ អនភិនីហរិត្វា យោនិសោ មនសិការោ – អយំ វុច្ចតិ យោនិសោ មនសិការោ។

តំអាការោ យោនិសោ ទ្វារោ វិធិ ឧបាយោ។ យថា បុរិសោ សុក្ខេ កដ្ឋេ វិគតស្នេហេ សុក្ខាយ ឧត្តរារណិយា ថលេ អភិមន្ថមានំ ភព្ពោ ជោតិស្ស អធិគមាយ ។ តំ កិស្ស ហេតុ។ យោនិសោ អគ្គិស្ស អធិគមាយ។ ឯវមេវស្ស យមិទំ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គានំ អវិបរីតធម្មទេសនំ មនសិករោតិ – អយំ វុច្ចតិ យោនិសោ មនសិការោ។

យថា តិស្សោ ឧបមា បុព្ពេ អស្សុតា ច អស្សុតបុព្ពា ច បដិភន្តិ។ យោ ហិ កោចិ កាមេសុ អវីតរាគោតិ…បេ…. ទុវេ ឧបមា អយោនិសោ កាតព្ពា បច្ឆិមេសុ វុត្តំ។ តត្ថ យោ ច បរតោ ឃោសោ យោ ច អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ – ឥមេ ទ្វេ បច្ចយា។ បរតោ ឃោសេន យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា – អយំ វុច្ចតិ សុតមយី បញ្ញា។ យា អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការេន ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា – អយំ វុច្ចតិ ចិន្តាមយី បញ្ញាតិ។ ឥមា ទ្វេ បញ្ញា វេទិតព្ពា។ បុរិមកា ច ទ្វេ បច្ចយា។ ឥមេ ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា សាវកស្ស សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ។

**៣**. តត្ថ បរតោ ឃោសស្ស សច្ចានុសន្ធិស្ស ទេសិតស្ស អត្ថំ អវិជានន្តោ អត្ថប្បដិសំវេទី ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ន ច អត្ថប្បដិសំវេទី យោនិសោ មនសិករិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ បរតោ ឃោសស្ស សច្ចានុសន្ធិស្ស ទេសិតស្ស អត្ថំ វិជានន្តោ អត្ថប្បដិសំវេទី ភវិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ អត្ថប្បដិសំវេទី ច យោនិសោ មនសិករិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឯស ហេតុ ឯតំ អារម្មណំ ឯសោ ឧបាយោ សាវកស្ស និយ្យានស្ស, នត្ថញ្ញោ។ សោយំ ន ច សុត្តស្ស អត្ថវិជាននាយ សហ យុត្តោ នាបិ ឃោសានុយោគេន បរតោ ឃោសស្ស អត្ថំ អវិជានន្តេន សក្កា ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ អលមរិយញាណទស្សនំ អធិគន្តុំ, តស្មា និព្ពាយិតុកាមេន សុតមយេន អត្ថា បរិយេសិតព្ពា។ តត្ថ បរិយេសនាយ អយំ អនុបុព្ពី ភវតិ សោឡស ហារា, បញ្ច នយា, អដ្ឋារស មូលបទានិ។

**តត្ថាយំ ឧទ្ទានគាថា**

សោឡសហារា នេត្តី, បញ្ចនយា សាសនស្ស បរិយេដ្ឋិ;
អដ្ឋារសមូលបទា, កច្ចាយនគោត្តនិទ្ទិដ្ឋា។

**៤**. តត្ថ កតមេ សោឡសហារា?

ទេសនា វិចយោ យុត្តិ បទដ្ឋានំ លក្ខណំ ចតុព្យូហោ អាវដ្ដោ វិភត្តិ បរិវត្តនោ វេវចនោ បញ្ញត្តិ ឱតរណោ សោធនោ អធិដ្ឋានោ បរិក្ខារោ សមារោបនោ – ឥមេ សោឡស ហារា។

**តត្ថ ឧទ្ទានគាថា**

ទេសនា វិចយោ យុត្តិ, បទដ្ឋានោ ច លក្ខណោ [បទដ្ឋានញ្ច លក្ខណំ (បី.)];
ចតុព្យូហោ ច អាវដ្ដោ, វិភត្តិ បរិវត្តនោ។

វេវចនោ ច បញ្ញត្តិ, ឱតរណោ ច សោធនោ;
អធិដ្ឋានោ បរិក្ខារោ, សមារោបនោ សោឡសោ – [សោឡស ហារា (បី. ក.)];

៥. តត្ថ កតមេ បញ្ច នយា?

នន្ទិយាវដ្ដោ តិបុក្ខលោ សីហវិក្កីឡិតោ ទិសាលោចនោ អង្កុសោតិ។

**តត្ថ ឧទ្ទានគាថា**

បឋមោ នន្ទិយាវដ្ដោ, ទុតិយោ ច តិបុក្ខលោ;
សីហវិក្កីឡិតោ នាម, តតិយោ ហោតិ សោ នយោ។

ទិសាលោចនមាហំសុ, ចតុត្ថោ នយលញ្ជកោ;
បញ្ចមោ អង្កុសោ នាម [បញ្ចមំ អង្កុសំ អាហុ (បី. ក.)], សព្ពេ បញ្ច នយា គតា។

៦. តត្ថ កតមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ?

អវិជ្ជា តណ្ហា លោភោ ទោសោ មោហោ សុភសញ្ញា សុខសញ្ញា និច្ចសញ្ញា អត្តសញ្ញា សមថោ វិបស្សនា អលោភោ អទោសោ អមោហោ អសុភសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនិច្ចសញ្ញា អនត្តសញ្ញា, ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ។ តត្ថ នវ បទានិ អកុសលានិ យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ។ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។

កតមានិ នវ បទានិ អកុសលានិ យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ?

អវិជ្ជា យាវ អត្តសញ្ញា, ឥមានិ នវ បទានិ អកុសលានិ, យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ។

កតមានិ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ?

សមថោ យាវ អនត្តសញ្ញា, ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។ ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ។

**តត្ថ ឥមា ឧទ្ទានគាថា**

តណ្ហា ច អវិជ្ជា លោភោ, ទោសោ តថេវ មោហោ ច;
ចត្តារោ ច វិបល្លាសា, កិលេសភូមិ នវ បទានិ។

យេ ច សតិបដ្ឋានា សមថោ, វិបស្សនា កុសលមូលំ;
ឯតំ សព្ពំ កុសលំ, ឥន្ទ្រិយភូមិ នវបទានិ។

សព្ពំ កុសលំ នវហិ បទេហិ យុជ្ជតិ, នវហិ ចេវ អកុសលំ;
ឯកកេ នវ មូលបទានិ, ឧភយតោ អដ្ឋារស មូលបទានិ។

ឥមេសំ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ យានិ នវ បទានិ អកុសលានិ, អយំ ទុក្ខសមុទយោ; យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា។ ឥតិ សមុទយស្ស ទុក្ខំ ផលំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ និរោធំ ផលំ។ ឥមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ភគវតា ពារាណសិយំ ទេសិតានិ។

**៧**. តត្ថ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស អបរិមាណានិ អក្ខរានិ បទានិ ព្យញ្ជនានិ អាការានិ និរុត្តិយោ និទ្ទេសា ទេសិតា ឯតស្សេវត្ថស្ស សង្កាសនាយ បកាសនាយ វិវរណាយ វិភជនាយ ឧត្តានីកម្មតាយ បញ្ញាបនាយាតិ យា ឯវំ សព្ពេសំ សច្ចានំ។ ឥតិ ឯកមេកំ សច្ចំ អបរិមាណេហិ អក្ខរបទព្យញ្ជនអាការនិរុត្តិនិទ្ទេសេហិ បរិយេសិតព្ពំ, តញ្ច ព្យញ្ជនំ អត្ថបុថុត្តេន បន អត្ថេវ ព្យញ្ជនបុថុត្តេន។

យោ ហិ កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឯវំ វទេយ្យ “អហំ ឥទំ ទុក្ខំ បច្ចក្ខាយ អញ្ញំ ទុក្ខំ បញ្ញបេស្សាមី”តិ តស្ស តំ វាចាវត្ថុកមេវស្ស បុច្ឆិតោ ច ន សម្បាយិស្សតិ។ ឯវំ សច្ចានិ។ យញ្ច រត្តឹ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តឹ អនុបាទាយ បរិនិព្ពុតោ, ឯត្ថន្តរេ យំ កិញ្ចិ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថា ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លំ, សព្ពំ តំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ។ ន កិញ្ចិ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ធម្មទេសនាយ ធម្មចក្កតោ ពហិទ្ធា, តស្ស សព្ពំ សុត្តំ អរិយធម្មេសុ បរិយេសិតព្ពំ។ តត្ថ បរិគ្គណ្ហនាយ អាលោកសភានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ថាវរានិ ឥមានិ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ? ជាតិ ជរា ព្យាធិ មរណំ សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា។ តត្ថាយំ លក្ខណនិទ្ទេសោ, បាតុភាវលក្ខណា ជាតិ, បរិបាកលក្ខណា ជរា, ទុក្ខទុក្ខតាលក្ខណោ ព្យាធិ, ចុតិលក្ខណំ មរណំ, បិយវិប្បយោគវិបរិណាមបរិតាបនលក្ខណោ សោកោ, លាលប្បនលក្ខណោ បរិទេវោ, កាយសម្បីឡនលក្ខណំ ទុក្ខំ, ចិត្តសម្បីឡនលក្ខណំ ទោមនស្សំ, កិលេសបរិទហនលក្ខណោ ឧបាយាសោ, អមនាបសមោធានលក្ខណោ អប្បិយសម្បយោគោ, មនាបវិនាភាវលក្ខណោ បិយវិប្បយោគោ, អធិប្បាយវិវត្តនលក្ខណោ អលាភោ, អបរិញ្ញាលក្ខណា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, បរិបាកចុតិលក្ខណំ ជរាមរណំ, បាតុភាវចុតិលក្ខណំ ចុតោបបត្តិ, បដិសន្ធិនិព្ពត្តនលក្ខណោ សមុទយោ, សមុទយបរិជហនលក្ខណោ និរោធោ, អនុសយសមុច្ឆេទលក្ខណោ មគ្គោ។ ព្យាធិលក្ខណំ ទុក្ខំ, សញ្ជាននលក្ខណោ សមុទយោ, និយ្យានិកលក្ខណោ មគ្គោ, សន្តិលក្ខណោ និរោធោ។ អប្បដិសន្ធិភាវនិរោធលក្ខណា អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ, ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច, ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច, សមុទយោ ច ទុក្ខញ្ច, សមុទយោ ច និរោធោ ច, សមុទយោ ច មគ្គោ ច, និរោធោ ច សមុទយោ ច, និរោធោ ច ទុក្ខញ្ច, និរោធោ ច មគ្គោ ច, មគ្គោ ច និរោធោ ច, មគ្គោ ច សមុទយោ ច, មគ្គោ ច ទុក្ខញ្ច។

**៨**. តត្ថិមានិ សុត្តានិ។

“យមេករត្តឹ [ជាតក ១ វីសតិនិបាតេ អយោឃរជាតកេ] បឋមំ, គព្ភេ វសតិ មាណវោ;
អព្ភុដ្ឋិតោវ សោ យាតិ, ស គច្ឆំ ន និវត្តតី”តិ។

អដ្ឋិមា, អានន្ទ, ទានុបបត្តិយោ ឯកុត្តរិកេ សុត្តំ – អយំ ជាតិ។

តត្ថ កតមា ជរា?

អចរិត្វា [ធ. ប. ១៥៥] ព្រហ្មចរិយំ, អលទ្ធា យោព្ពនេ ធនំ;
ជិណ្ណកោញ្ចាវ ឈាយន្តិ, ខីណមច្ឆេវ បល្លលេ។

បញ្ច បុព្ពនិមិត្តានិ ទេវេសុ – អយំ ជរា។

តត្ថ កតមោ ព្យាធិ?

សាមំ តេន កុតោ រាជ, តុវម្បិ ជរាយន្តិ វេទេសិ;
ខត្តិយ កម្មស្ស ផលោ, លោកោ ន ហិ កម្មំ បនយតិ។

តយោ គិលានា – អយំ ព្យាធិ។

តត្ថ កតមំ មរណំ?

យថាបិ [ទីឃនិកាយេ អធោលិខិតគាថា] កុម្ភការស្ស, កតំ មត្តិកភាជនំ;
ខុទ្ទកញ្ច មហន្តញ្ច, យំ បក្កំ យញ្ច អាមកំ;
សព្ពំ ភេទនបរិយន្តំ, ឯវំ មច្ចាន ជីវិតំ។

មមាយិតេ បស្សថ ផន្ទមានេ [ហញ្ញមានេ (បី) បស្ស សុ. និ. ៧៨៣], មច្ឆេវ អប្បោទកេ ខីណសោតេ;
ឯតម្បិ ទិស្វា អមមោ ចរេយ្យ, ភវេសុ អាសត្តិមកុព្ពមានោ។

ឧទកប្បនសុត្តំ – ឥទំ មរណំ។

តត្ថ កតមោ សោកោ?

ឥធ សោចតិ បេច្ច សោចតិ, បាបការី ឧភយត្ថ សោចតិ;
សោ សោចតិ សោ វិហញ្ញតិ, ទិស្វា កម្មកិលិដ្ឋមត្តនោ [កម្មកិលិដ្ឋំ អត្តនោ (បី.) បស្ស ធ. ប. ១៥]។

តីណិ ទុច្ចរិតានិ – អយំ សោកោ។

តត្ថ កតមោ បរិទេវោ?

កាមេសុ [សុ. និ. ៧៨០] គិទ្ធា បសុតា បមូឡ្ហា, អវទានិយា តេ វិសមេ និវិដ្ឋា;
ទុក្ខូបនីតា បរិទេវយន្តិ, កឹសុ ភវិស្សាម ឥតោ ចុតាសេ។

តិស្សោ វិបត្តិយោ – អយំ បរិទេវោ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ?

សតំ អាសិ អយោសង្កុ [អយោសង្ខ (បី. ក.) បស្ស ថេរគា. ១១៨៧], សព្ពេ បច្ចត្តវេទនា;
ជលិតា ជាតវេទាវ, អច្ចិសង្ឃសមាកុលា។

មហា វត សោ បរិឡាហោ [បរិទាឃោ (បី. ក.) បស្ស សំ. និ. ៥.១១១៣] សំយុត្តកេ សុត្តំ សច្ចសំយុត្តេសុ – ឥទំ ទុក្ខំ។

តត្ថ កតមំ ទោមនស្សំ?

សង្កប្បេហិ បរេតោ [បរេតោ (ក.) បស្ស សុ. និ. ៨២៤] សោ, កបណោ វិយ ឈាយតិ;
សុត្វា បរេសំ និគ្ឃោសំ, មង្កុ ហោតិ តថាវិធោ។

ទ្វេមេ តបនីយា ធម្មា – ឥទំ ទោមនស្សំ។

តត្ថ កតមោ ឧបាយាសោ?

កម្មារានំ យថា ឧក្កា, អន្តោ ឈាយតិ នោ ពហិ;
ឯវំ ឈាយតិ មេ ហទយំ, សុត្វា និព្ពុតមព្ភុជំ។

តយោ អគ្គី – អយំ ឧបាយាសោ។

តត្ថ កតមោ អប្បិយសម្បយោគោ?

អយសាវ [ធ. ប. ២៤០] មលំ សមុដ្ឋិតំ, តតុដ្ឋាយ តមេវ ខាទតិ;
ឯវំ អតិធោនចារិនំ, សានិ កម្មានិ នយន្តិ ទុគ្គតឹ។

ទ្វេមេ តថាគតំ អព្ភាចិក្ខន្តិ, ឯកុត្តរិកេ សុត្តំ ទុកេសុ – អយំ អប្បិយសម្បយោគោ។

តត្ថ កតមោ បិយវិប្បយោគោ?

សុបិនេន យថាបិ សង្គតំ, បដិពុទ្ធោ បុរិសោ ន បស្សតិ;
ឯវម្បិ បិយាយិតំ [មមាយិតំ (បី. ក.) បស្ស សុ. និ. ៨១៣] ជនំ, បេតំ កាលង្កតំ [កាលកតំ (បី.)] ន បស្សតិ។

តេ ទេវា ចវនធម្មំ វិទិត្វា តីហិ វាចាហិ អនុសាសន្តិ។ អយំ បិយវិប្បយោគោ។

យម្បិច្ឆំ ន លភតិ, តិស្សោ មារធីតរោ;
តស្ស ចេ កាមយានស្ស [កាមយមានស្ស (ក.) បស្ស សុ. និ. ៧៧៣], ឆន្ទជាតស្ស ជន្តុនោ;
តេ កាមា បរិហាយន្តិ, សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតិ។

សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា។

ចក្ខុ សោតញ្ច ឃានញ្ច, ជិវ្ហា កាយោ តតោ មនំ;
ឯតេ លោកាមិសា ឃោរា, យត្ថ សត្តា បុថុជ្ជនា។

បញ្ចិមេ ភិក្ខវេ ខន្ធា – ឥទំ ទុក្ខំ។

តត្ថ កតមា ជរា ច មរណញ្ច?

អប្បំ វត ជីវិតំ ឥទំ, ឱរំ វស្សសតាបិ មីយតេ [មីយតិ (សុ. និ. ៨១០)];
អថ វាបិ អតិច្ចំ ជីវិតំ, អថ ខោ សោ ជរសាបិ មីយតេ។

សំយុត្តកេ បសេនទិសំយុត្តកេ សុត្តំ អយ្យិកា មេ កាលង្កតា – អយំ ជរា ច មរណញ្ច។

តត្ថ កតមា ចុតិ ច ឧបបត្តិ ច?

“សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តិ, មរណន្តំ ហិ ជីវិតំ;
យថាកម្មំ គមិស្សន្តិ, អត្តកម្មផលូបគា”តិ [បុញ្ញបាបផលូបគាតិ (សំ. និ. ១.១៣៣)]។ –

អយំ ចុតិ ច ឧបបត្តិ ច។

ឥមេហិ សុត្តេហិ ឯកសទិសេហិ ច អញ្ញេហិ នវវិធំ សុត្តំ តំ អនុបវិដ្ឋេហិ លក្ខណតោ ទុក្ខំ ញត្វា សាធារណញ្ច អសាធារណញ្ច ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេហិ វា ព្យាករណំ – ឥទំ ទុក្ខំ។

**៨**. តត្ថ កតមោ ទុក្ខសមុទយោ?

កាមេសុ សត្តា កាមសង្គសត្តា [កាមបសង្គសត្តា (បី.) បស្ស ឧទា. ៦៣], សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានា;
ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គសត្តា, ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តំ។

ចត្តារោ អាសវា សុត្តំ – អយំ ទុក្ខសមុទយោ។

តត្ថ កតមោ ទុក្ខនិរោធោ?

យម្ហិ ន មាយា វសតី ន មានោ,
យោ វីតលោភោ អមមោ និរាសោ,
បនុណ្ណកោធោ [បនុន្នកោធោ (បី.) បស្ស ឧទា. ២៦] អភិនិព្ពុតត្តោ;
សោ ព្រាហ្មណោ សោ សមណោ ស ភិក្ខុ។

ទ្វេមា វិមុត្តិយោ, រាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ; អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ – អយំ និរោធោ។

តត្ថ កតមោ មគ្គោ?

ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, ទស្សនស្ស វិសុទ្ធិយា;
អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, មារសេនប្បមទ្ទនោ។ 

សត្តិមេ, ភិក្ខវេ, ពោជ្ឈង្គា – អយំ មគ្គោ។

តត្ថ កតមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ?

“យេ ធម្មា [មហាវ. ៦០] ហេតុប្បភវា, តេសំ ហេតុំ តថាគតោ អាហ;
តេសញ្ច យោ និរោធោ, ឯវំវាទី មហាសមណោ”តិ។

ហេតុប្បភវា ធម្មា ទុក្ខំ, ហេតុសមុទយោ, យំ ភគវតោ វចនំ។ អយំ ធម្មោ យោ និរោធោ, យេ ហិ កេចិ សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ វិហរន្តិ។ កិលេសា តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ…បេ…. ឯវមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតិ។ តត្ថ យំ សំយោជនំ – អយំ សមុទយោ។ យេ សំយោជនិយា ធម្មា យេ ច សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា សម្ភវន្តិ – ឥទំ ទុក្ខំ។ យា សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អាទីនវានុបស្សនា – អយំ មគ្គោ។ បរិមុច្ចតិ ជាតិយា ជរាយ ព្យាធីហិ មរណេហិ សោកេហិ បរិទេវេហិ យាវ ឧបាយាសេហិ – ឥទំ និព្ពានំ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមា អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ?

អត្ថង្គតស្ស ន បមាណមត្ថិ, តំ ហិ វា នត្ថិ យេន នំ បញ្ញបេយ្យ;
សព្ពសង្ខានំ សមូហតត្តា វិទូ, សិតា វាទសតស្ស [វាទសតស្ស (បី. ក.)] សព្ពេ។

សំយុត្តកេ គោធិកសំយុត្តំ។

ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។ យហិំ យហិំ សច្ចានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, តហិំ តហិំ សច្ចលក្ខណតោ ឱតារេត្វា [ឱហារេត្វា (បី. ក.)] អបរិមាណេហិ ព្យញ្ជនេហិ សោ អត្ថោ បរិយេសិតព្ពោ។ តត្ថ អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនេន បុន ព្យញ្ជនានុបរិវត្តិ អត្ថេន តស្ស ឯកមេកស្ស អបរិមាណានិ ព្យញ្ជនានិ ឥមេហិ សុត្តេហិ យថានិក្ខិត្តេហិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ បញ្ចនិកាយេ អនុបវិដ្ឋាហិ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេន ព្យាករណំ។ ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

តេសំ ឥមា ឧទ្ទានគាថា

យមេករត្តី បឋមំ, អដ្ឋ ទានូបបត្តិយោ;
បញ្ច បុព្ពនិមិត្តានិ, ខីណមច្ឆំវ បល្លលំ។

សាមំ តេន កុតោ រាជ, តយោ ទេវា គិលានកា;
យថាបិ កុម្ភការស្ស, យថា នទិទកប្បនំ។

ឥធ សោចតិ បេច្ច សោចតិ, តីណិ ទុច្ចរិតានិ ច;
កាមេសុ គិទ្ធា បសុតា, យាវ តិស្សោ វិបត្តិយោ។

សតំ អាសិ [សតមាយុ (សី.), សតធាតុ (បី.)] អយោសង្កុ, បរិឡាហោ មហត្តរោ;
សង្កប្បេហិ បរេតោ សោ, តត្ថ តបនិយេហិ ច។

កម្មារានំ យថា ឧក្កា, តយោ អគ្គី បកាសិតា;
អយតោ មលមុប្បន្នំ, អព្ភក្ខានំ តថាគតេ។

តិវិធំ ទេវានុសាសន្តិ, សុបិនេន សង្គមោ យថា;
តិស្សោ ចេវ មារធីតា, សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតិ។

ចក្ខុ សោតញ្ច ឃានញ្ច, បញ្ចក្ខន្ធា បកាសិតា;
អប្បំ វត ជីវិតំ ឥទំ, អយ្យិកា មេ មហល្លិកា។

សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តិ, ឧបបត្តិ ចុតិចយំ;
កាមេសុ សត្តា បសុតា, អាសវេហិ ចតូហិ ច។

យម្ហិ ន មាយា វសតិ, ទ្វេមា ចេតោវិមុត្តិយោ;
ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា។

អត្ថង្គតស្ស ន បមាណមត្ថិ, គោធិកោ បរិនិព្ពុតោ;
យេ ធម្មា ហេតុប្បភវា, សំយោជនានុបស្សិនោ។
ឥមា ទស តេសំ ឧទ្ទានគាថា។

**១០**. តត្ថិមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ យេសុ សុត្តេសុ សាធារណានិ សច្ចានិ ទេសិតានិ អនុលោមម្បិ បដិលោមម្បិ វោមិស្សកម្បិ។ តត្ថ អយំ អាទិ។

អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ, [អជិតាតិ ភគវា]
វិវិច្ឆា បមាទា នប្បកាសតិ;
ជប្បាភិលេបនំ [ជប្បានុលេបនំ (ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៣៩] ព្រូមិ, ទុក្ខមស្ស មហព្ភយំ។

តត្ថ យា អវិជ្ជា ច វិវិច្ឆា ច, អយំ សមុទយោ។ យំ មហព្ភយំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ “សំយោជនំ សំយោជនិយា ច ធម្មា”តិ សំយុត្តកេ ចិត្តសំយុត្តកេសុ ព្យាករណំ។ តត្ថ យំ សំយោជនំ, អយំ សមុទយោ។ យេ សំយោជនិយា ធម្មា, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច?

ឧច្ឆិន្នភវតណ្ហស្ស, នេត្តិច្ឆិន្នស្ស [សន្តចិត្តស្ស (សុ. និ. ៧៥១)] ភិក្ខុនោ;
វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ។

យំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ ភវតណ្ហាយ ឧបច្ឆេទោ, អយំ ទុក្ខនិរោធោ។ វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោតិ និទ្ទេសោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច។ ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, វិមុត្តិយោ; រាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ, អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ។ យំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យា វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច?

កុម្ភូបមំ [ធ. ប. ៤០] កាយមិមំ វិទិត្វា, នគរូបមំ ចិត្តមិទំ ឋបេត្វា;
យោធេថ មារំ បញ្ញាវុធេន, ជិតញ្ច រក្ខេ អនិវេសនោ សិយា។

តត្ថ យញ្ច កុម្ភូបមោ កាយោ យញ្ច នគរូបមំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បញ្ញាវុធេន មារំ យោធេថាតិ អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ យំ, ភិក្ខវេ, ន តុម្ហាកំ, តំ បជហិតព្ពំ។ យា សំយោជនា, អយំ មគ្គោ។ យេ តេ ធម្មា អនត្តនិយា បហាតព្ពា, រូបំ យាវ វិញ្ញាណំ, ឥទំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និរោធោ ច?

យេ កេចិ សោកា បរិទេវិតា វា, ទុក្ខា ច [ទុក្ខញ្ច (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ៧០] លោកស្មិមនេករូបា;
បិយំ បដិច្ចប្បភវន្តិ ឯតេ, បិយេ អសន្តេ ន ភវន្តិ ឯតេ។

យេ សោកបរិទេវា, យំ ច អនេករូបំ ទុក្ខំ, យំ បេមតោ ភវតិ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បេមំ, អយំ សមុទយោ។ យោ តត្ថ ឆន្ទរាគវិនយោ បិយស្ស អកិរិយា, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ តិម្ពរុកោ បរិព្ពាជកោ បច្ចេតិ “សយំកតំ បរំកត”ន្តិ។ យថេសា វីមំសា, ឥទំ ទុក្ខំ។ យា ឯតេ ទ្វេ អន្តេ អនុបគម្ម មជ្ឈិមា បដិបទា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា យាវ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ, ឥទម្បិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ភវោ ជាតិ ជរាមរណំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ, អយំ សមុទយោ។ ឥតិ ឥទំ សយំកតំ វីមំសេយ្យាតិ [វីមំសីយតិ (បី. ក.)] យញ្ច បដិច្ចសមុប្បាទេ ទុក្ខំ, ឥទំ ឯសោ សមុទយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ អវិជ្ជានិរោធា សង្ខារនិរោធោ ច យាវ ច ជរាមរណនិរោធោតិ អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និរោធោ ច។

**១១**. តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច មគ្គោ ច?

“យោ ទុក្ខមទ្ទក្ខិ [សំ. និ. ១.១៥៧] យតោនិទានំ, កាមេសុ សោ ជន្តុ កថំ នមេយ្យ;
កាមា ហិ លោកេ សង្គោតិ ញត្វា, តេសំ សតីមា វិនយាយ សិក្ខេ”តិ។

យោ ទុក្ខមទ្ទក្ខិ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យតោ ភវតិ, អយំ សមុទយោ។ សន្ទិដ្ឋំ យតោ ភវតិ យាវ តស្ស វិនយាយ សិក្ខា, អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

ឯកាទសង្គុត្តរេសុ គោបាលកោបមសុត្តំ។

តត្ថ យាវ រូបសញ្ញុត្តា យញ្ច សឡាយតនំ យថា វណំ បដិច្ឆាទេតិ យញ្ច តិត្ថំ យថា ច លភតិ ធម្មូបសញ្ហិតំ ឧឡារំ បីតិបាមោជ្ជំ ចតុព្ពិធំ ច អត្ថភាវតោ ច វត្ថុ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យាវ អាសាដិកំ ហារេតា [សាដេតា (សី. បី.) បស្ស អង្គុត្តរនិកាយេ] ហោតិ, អយំ សមុទយោ។ រូបសញ្ញុត្តា អាសាដកហរណំ [អាសាដិកសាដនា (បី.)] វណបដិច្ឆាទនំ វីថិញ្ញុតា គោចរកុសលញ្ច, អយំ មគ្គោ។ អវសេសា ធម្មា អត្ថិ ហេតូ អត្ថិ បច្ចយា អត្ថិ និស្សយា សាវសេសទោហិតា អនេកបូជា ច កល្យាណមិត្តតប្បច្ចយា ធម្មា វីថិញ្ញុតា ច ហេតុ, ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច និរោធោ ច?

សតិ កាយគតា ឧបដ្ឋិតា, ឆសុ ផស្សាយតនេសុ សំវុតោ [សំវរោ (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ២៥];
សតតំ ភិក្ខុ សមាហិតោ, ជញ្ញា [ជានេយ្យ (បី. ក.)] និព្ពានមត្តនោ។

តត្ថ យា ច កាយគតា សតិ យញ្ច សឡាយតនំ យត្ថ សព្ពញ្ចេតំ ទុក្ខំ។ យា ច កាយគតា សតិ យោ ច សីលសំវរោ យោ ច សមាធិ យត្ថ យា សតិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ សព្ពម្បិ សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ, អយំ មគ្គោ។ ឯវំវិហារិនា ញាតព្ពំ និព្ពានំ។ អយំ និរោធោ, ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ សីលេ បតិដ្ឋាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា សមថោ ច វិបស្សនា ច។ តត្ថ យំ ចិត្តសហជាតា ធម្មា, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ ច សមថោ យា ច វិបស្សនា, អយំ មគ្គោ។ រាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ, អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច និរោធោ ច?

អាសា ច បីហា អភិនន្ទនា ច, អនេកធាតូសុ សរា បតិដ្ឋិតា;
អញ្ញាណមូលប្បភវា បជប្បិតា, សព្ពា មយា ព្យន្តិកតា សមូលិកា។

អញ្ញាណមូលប្បភវាតិ បុរិមកេហិ សមុទយោ។ សព្ពា មយា ព្យន្តិកតា សមូលិកាតិ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ ចតុន្នំ ធម្មានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ អរិយស្ស សីលស្ស សមាធិនោ បញ្ញាយ វិមុត្តិយា។ តត្ថ យោ ឥមេសំ ចតុន្នំ ធម្មានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា, អយំ សមុទយោ។ បដិវេធោ ភវនេត្តិយា, អយំ និរោធោ។ អយំ សមុទយោ ច និរោធោ ច។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច មគ្គោ ច?

យានិ [សុ. និ. ១០៤១] សោតានិ លោកស្មិំ, [អជិតាតិ ភគវា]
សតិ តេសំ និវារណំ;
សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ។

យានិ សោតានីតិ អយំ សមុទយោ។ យា ច បញ្ញា យា ច សតិ និវារណំ បិធានញ្ច, អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ សព្ពេតនិយំ សុត្តំ ទទ្ធនេមិយានាការេ ឆហិ មាសេហិ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ យំ កាយំ កាយកម្មំ សវង្កំ សទោសំ សកសាវំ យា សវង្កតា សទោសតា សកសាវតា, អយំ សមុទយោ។ ឯវំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ អវង្កំ អទោសំ អកសាវំ, យា អវង្កតា អទោសតា អកសាវតា, អយំ មគ្គោ។ ឯវំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ សមុទយោ ច មគ្គោ ច។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច និរោធោ ច មគ្គោ ច?

“និស្សិតស្ស ចលិតំ, អនិស្សិតស្ស ចលិតំ នត្ថិ, ចលិតេ អសតិ បស្សទ្ធិ, បស្សទ្ធិយា សតិ នតិ ន ហោតិ, នតិយា អសតិ [អសតិយា (បី.) បស្ស ឧទា. ៧៤] អាគតិគតិ ន ហោតិ, អាគតិគតិយា អសតិ ចុតូបបាតោ ន ហោតិ, ចុតូបបាតេ អសតិ នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា”តិ។

តត្ថ ទ្វេ និស្សយា, អយំ សមុទយោ។ យោ ច អនិស្សយោ, យា ច អនតិ, អយំ មគ្គោ។ យា អាគតិគតិ ន ហោតិ ចុតូបបាតោ ច យោ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សាតិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ អនុបដ្ឋិតកាយគតាសតិ...បេ.... យំ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, អយំ សមុទយោ។ ឯការសឧបនិស្សយា វិមុត្តិយោ យាវ ឧបនិស្សយឧបសម្បទា ឧបដ្ឋិតកាយគតាសតិស្ស វិហរតិ។ សីលសំវរោ សោសានិយោ ហោតិ, យញ្ច វិមុត្តិញាណទស្សនំ, អយំ មគ្គោ។ យា ច វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ សមុទយោ ច និរោធោ ច មគ្គោ ច។

**១២**. តត្ថ កតមោ និរោធោ ច មគ្គោ ច?

សយំ កតេន សច្ចេន, តេន អត្តនា អភិនិព្ពានគតោ វិតិណ្ណកង្ខោ;
វិភវញ្ច ញត្វា លោកស្មិំ, តាវ ខីណបុនព្ភវោ ស ភិក្ខុ។

យំ សច្ចេន, អយំ មគ្គោ។ យំ ខីណបុនព្ភវោ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ បញ្ច វិមុត្តាយតនានិ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេសិ អញ្ញតរោ វា វិញ្ញូ សព្រហ្មចារីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ តស្ស អត្ថប្បដិសំវេទិស្ស បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, យាវ និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជតិ, អយំ មគ្គោ។ យា វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឯវំ បញ្ច វិមុត្តាយតនានិ វិត្ថារេន។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ និរោធោ ច មគ្គោ ច។

ឥមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ។ ឥមេហិ សាធារណេហិ សុត្តេហិ យថានិក្ខិត្តេហិ បដិវេធតោ ច លក្ខណតោ ច ឱតារេត្វា អញ្ញានិ សុត្តានិ និទ្ទិសិតព្ពានិ អបរិហាយន្តេន។ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេហិ ព្យាករណំ។ ឥមេ ច សាធារណា ទស បរិវជ្ជា ឯកោ ច ចតុក្កោ និទ្ទេសោ សាធារណោ។ អយញ្ច បកិណ្ណកនិទ្ទេសោ។ ឯកំ បញ្ច ឆ ច សវេកទេសោ សព្ពំ។ ឥមេ ទ្វេ បរិវជ្ជនា បុរិមកា ច ទស។ ឥមេ ទ្វាទស បរិវជ្ជកា សច្ចានិ។ ឯត្តាវតា សព្ពំ សុត្តំ នត្ថិ, តំ ព្យាករណំ វា គាថា វិយ។ ឥមេហិ ទ្វាទសហិ បរិវជ្ជកេហិ ន ឱតរិតុំ អប្បមត្តេន បរិយេសិត្វា និទ្ទិសិតព្ពា។

តត្ថាយំ សង្ខេបោ។ សព្ពំ ទុក្ខំ សត្តហិ បទេហិ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ កតរេហិ សត្តហិ? អប្បិយសម្បយោគោ ច បិយវិប្បយោគោ ច, ឥមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ សព្ពំ ទុក្ខំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ តស្ស ទ្វេ និស្សយា – កាយោ ច ចិត្តញ្ច ។ តេន វុច្ចតិ “កាយិកំ ទុក្ខំ ចេតសិកញ្ចេ”តិ, នត្ថិ តំ ទុក្ខំ ន កាយិកំ វា ន ចេតសិកំ, សព្ពំ ទុក្ខំ ទ្វីហិ ទុក្ខេហិ និទ្ទិសិតព្ពំ កាយិកេន ច ចេតសិកេន ច។ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតំ ទុក្ខទុក្ខតាយ សង្ខារទុក្ខតាយ វិបរិណាមទុក្ខតាយ។ ឥតិ តំ សព្ពំ ទុក្ខំ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតំ។ ឥតិ ឥទញ្ច ទុក្ខំ តិវិធំ។ ទុវិធំ ទុក្ខំ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច។ ទុវិធំ អប្បិយសម្បយោគោ ច បិយវិប្បយោគោ ច។ ឥទំ សត្តវិធំ ទុក្ខំ។

តត្ថ តិវិធោ សមុទយោ អចតុត្ថោ អបញ្ចមោ។ កតមោ តិវិធោ? តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច កម្មំ។ តត្ថ តណ្ហា ច ភវសមុទយោ កម្មំ។ តថា [តត្ថ (បី.)] និព្ពត្តស្ស ហីនបណីតតា [ហីនបណីតតាយ (បី.)], អយំ សមុទយោ។ ឥតិ យាបិ ភវគតីសុ ហីនតា ច បណីតតា ច, យាបិ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតា, យោបិ ទ្វីហិ មូលេហិ សមុទានីតោ អវិជ្ជាយ និវុតស្ស ភវតណ្ហាសំយុត្តស្ស សវិញ្ញាណកោ កាយោ, សោបិ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតោ។

តថា វិបល្លាសតោ ទិដ្ឋិភវគន្តព្ពា។ សា សត្តវិធា និទ្ទិសិតព្ពា។ ឯកោ វិបល្លាសោ តីណិ និទ្ទិសីយតិ, ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ។ តត្ថ កតមោ ឯកោ វិបល្លាសោ? យោ វិបរីតគ្គាហោ បដិក្ខេបេន, ឱតរណំ យថា “អនិច្ចេ និច្ច”មិតិ វិបរីតំ គណ្ហាតិ។ ឯវំ ចត្តារោ វិបល្លាសា។ អយមេកោ វិបល្លាសីយតិ សញ្ញា ចិត្តំ ទិដ្ឋិ។ កតមានិ ចត្តារិ

វិបល្លាសវត្ថូនិ ? កាយោ វេទនា ចិត្តំ ធម្មា។ ឯវំ វិបល្លាសគតស្ស អកុសលញ្ច បវឌ្ឍេតិ។ តត្ថ សញ្ញាវិបល្លាសោ ទោសំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍេតិ។ ចិត្តវិបល្លាសោ លោភំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍេតិ។ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ មោហំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍេតិ។ តត្ថ ទោសស្ស អកុសលមូលស្ស តីណិ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាវាចា មិច្ឆាកម្មន្តោ មិច្ឆាអាជីវោ; លោភស្ស អកុសលមូលស្ស តីណិ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាសង្កប្បោ មិច្ឆាវាយាមោ មិច្ឆាសមាធិ; មោហស្ស អកុសលមូលស្ស ទ្វេ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាទិដ្ឋិ ច មិច្ឆាសតិ ច។ ឯវំ អកុសលំ សហេតុ សប្បច្ចយំ វិបល្លាសា ច បច្ចយោ, អកុសលមូលានិ សហេតូ ឯតេយេវ បដិបក្ខេន អន្វូនា អនធិកា ទ្វីហិ បច្ចយេហិ និទ្ទិសិតព្ពា។ និរោធេ ច មគ្គេ ច វិបល្លាសមុបាទាយ បរតោ [បរិតោ (បី.)] បដិបក្ខេន ចតស្សោ។

**តត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា**

អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ, ចិត្តំ សំយោជនម្បិ;
សា បច្ឆិន្នភវតណ្ហា, ទ្វេមា ចេវ វិមុត្តិយោ។

កុម្ភូបមំ កាយមិមំ, យំ ន គុម្ហាកំ តំ បជហ [ជហា (បី. ក.)];
យេ កេចិ សោកបរិទេវា, តិម្ពរុកោ ច សយំកតំ។

ទុក្ខំ ទិដ្ឋិ ច ឧប្បន្នំ, យញ្ច គោបាលកោបមំ;
សតិ កាយគតា មាហុ, សមថោ ច វិបស្សនា។

អាសា បិហា ច អភិនន្ទនា ច, ចតុន្នមននុពោធនា;
យានិ សោតានិ លោកស្មឹ, ទន្តំ នេមិយានាការោ។

យំ និស្សិតស្ស ចលិតំ, អនុបដ្ឋិតកាយគតាសតិ;
សយំ កតេន សច្ចេន, វិមុត្តាយតនេហិ ច។

បេដកោបទេសេ មហាកច្ចាយនេន ភាសិតេ បឋមភូមិ អរិយសច្ចប្បកាសនា នាត់ ជីវតា ភគវតា មាទិសេន សមុទ្ទនេន តថាគតេនាតិ។

## ២. សាសនបដ្ឋានទុតិយភូមិ

**១៣**. តត្ថ កតមំ សាសនបដ្ឋានំ? សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ, វាសនា ភាគិយំ សុត្តំ, និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ, អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច, វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច។ អាណត្តិ, ផលំ, ឧបាយោ, អាណត្តិ ច ផលញ្ច, ផលញ្ច ឧបាយោ ច, អាណត្តិ ច ផលញ្ច ឧបាយោ ច។ អស្សាទោ, អាទីនវោ, និស្សរណំ, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច, អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច, អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច។ លោកិកំ, លោកុត្តរំ, លោកិកញ្ច លោកុត្តរញ្ច។ កម្មំ, វិបាកោ, កម្មញ្ច វិបាកោ ច។ និទ្ទិដ្ឋំ, អនិទ្ទិដ្ឋំ, និទ្ទិដ្ឋញ្ច អនិទ្ទិដ្ឋញ្ច។ ញាណំ, ញេយ្យំ, ញាណញ្ច ញេយ្យញ្ច។ ទស្សនំ, ភាវនា, ទស្សនញ្ច ភាវនា ច។ វិបាកកម្មំ, នវិបាកកម្មំ, នេវវិបាកនវិបាកកម្មំ ។ សកវចនំ, បរវចនំ, សកវចនញ្ច បរវចនញ្ច។ សត្តាធិដ្ឋានំ, ធម្មាធិដ្ឋានំ, សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច។ ថវោ, សកវចនាធិដ្ឋានំ, បរវចនាធិដ្ឋានំ, សកវចនាធិដ្ឋានញ្ច បរវចនាធិដ្ឋានញ្ច។ កិរិយំ, ផលំ, កិរិយញ្ច ផលញ្ច។ អនុញ្ញាតំ, បដិក្ខិត្តំ, អនុញ្ញាតញ្ច បដិក្ខិត្តញ្ច។ ឥមានិ ឆ បដិក្ខិត្តានិ។

**១៤**. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ?

កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា, តណ្ហាឆទនឆាទិតា;
បមត្តពន្ធុនា ពទ្ធា, មច្ឆាវ កុមិនាមុខេ;
ជរាមរណមន្វេន្តិ, វច្ឆោ ខីរបកោវ [ខីរូបកោវ (ក.) បស្ស ឧទា. ៦៤] មាតរំ។

បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, នីវរណា។

តត្ថ កតមំ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ?

មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយា;
មនសា ចេ បសន្នេន, ភាសតិ វា ករោតិ វា;
តតោ នំ សុខមន្វេតិ, ឆាយាវ អនបាយិនី។

សំយុត្តកេ សុត្តំ។

មហានាមស្ស សក្កស្ស ឥទំ ភគវា សក្យានំ កបិលវត្ថុម្ហិ នគរេ នយវិត្ថារេន សទ្ធាសីលបរិភាវិតំ សុត្តំ ភាវញ្ញេន បរិភាវិតំ តំ នាម បច្ឆិមេ កាលេ។

តត្ថ កតមំ និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ?

ឧទ្ធំ អធោ [ឧទា. ៦១] សព្ពធិ វិប្បមុត្តោ, អយំ អហស្មីតិ អនានុបស្សី;
ឯវំ វិមុត្តោ ឧទតារិ ឱឃំ, អតិណ្ណបុព្ពំ អបុនព្ភវាយ។

សីលានិ នុ ខោ ភវន្តិ កិមត្ថិយានិ អានន្ទោ បុច្ឆតិ សត្ថារំ។

តត្ថ កតមំ អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ?

“យស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឋិតំ នានុបកម្បតិ;
វិរត្តំ រជនីយេសុ, កោបនេយ្យេ [កោបនីយេ (ក.) បស្ស ឧទា. ៣៤] ន កុប្បតិ;
យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ, កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតី”តិ។

សារិបុត្តោ នាម ភគវា ថេរញ្ញតរោ សោ មំ អាសជ្ជ អប្បដិនិស្សជ្ជ ចារិកំ បក្កមតិ, សារិបុត្តស្ស ព្យាករណំ កាតព្ពំ។ យស្ស នូន ភគវា កាយគតា សតិ អភាវិតា អស្ស អពហុលីកតា វិត្ថារេន កាតព្ពំ។

**១៥**. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច?

ឆន្ទមតិវស្សតិ [ឧទា. ៤៥], វិរជំ នាតិវស្សតិ;
តស្មា ឆន្នំ វិវរេថ, ឯវំ តំ នាតិវស្សតិ។

ឆន្នមតិវស្សតីតិ សំកិលេសោ។ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ វាសនា។ តមោ តមបរាយនោតិ វិត្ថារេន។ តត្ថ យោ ច តមោ យោ ច តមបរាយនោ, អយំ សំកិលេសោ។ យោ ច ជោតិ យោ ច ជោតិបរាយនោ, អយំ វាសនា។

តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ?

ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា, យទាយសំ ទារុជបព្ពជញ្ច [ទារុជំ បព្ពជញ្ច (បី.) ធ. ប. ៣៤៥; សំ. និ. ១.១២១];
សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ, បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា។

ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា, យទា បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា, អយំ សំកិលេសោ។ ឯតម្បិ ឆេត្វា បរិព្ពជន្តិ ធីរា អនបេក្ខិនោ សព្ពកាមេ បហាយាតិ, អយំ និព្ពេធោ។ យំ ចេតយិតំ បកប្បិតំ យា ច នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតិ។ ឥមេហិ ចតូហិ បទេហិ សំកិលេសោ។ បច្ឆិមកេហិ ចតូហិ និព្ពេធោ។

តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ?

អយំ លោកោ សន្តាបជាតោ, ផស្សបរេតោ រោគំ [រោទំ (បី.) បស្ស ឧទា. ៣០] វទតិ អត្តតោ;
យេន យេន ហិ មញ្ញន្តិ, តតោ តំ ហោតិ អញ្ញថា។

អញ្ញថាភាវី ភវសត្តោ លោកោ, ភវបរេតោ ភវមេវាភិនន្ទតិ;
យទភិនន្ទតិ តំ ភយំ, យស្ស ភាយតិ តំ ទុក្ខំ;
ភវវិប្បហានាយ ខោ បនិទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ។

យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិប្បមោក្ខមាហំសុ, សព្ពេតេ “អវិប្បមុត្តា ភវស្មា”តិ វទាមិ។ យេ វា បន កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា វិភវេន ភវស្ស និស្សរណមាហំសុ, សព្ពេតេ “អនិស្សដា ភវស្មា”តិ វទាមិ។ ឧបធី ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ សម្ភោតិ, សព្ពុបាទានក្ខយា នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ, លោកមិមំ បស្ស, បុថូ អវិជ្ជាយ បរេតា ភូតា ភូតរតា ភវា អបរិមុត្តា។ យេ ហិ កេចិ ភវា សព្ពធិ សព្ពត្ថតាយ សព្ពេតេ ភវា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មាតិ។

“ឯវមេតំ យថាភូតំ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ;
ភវតណ្ហា បហីយតិ, វិភវំ នាភិនន្ទតិ;
សព្ពសោ តណ្ហានំ ខយា, អសេសវិរាគនិរោធោ និព្ពានំ។

“តស្ស និព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ, អនុបាទា បុនព្ភវោ ន ហោតិ;
អភិភូតោ មារោ វិជិតសង្គាមោ, ឧបេច្ចគា សព្ពភវានិ តាទី”តិ។

អយំ លោកោ សន្តាបជាតោ យាវ ទុក្ខន្តិ យំ តណ្ហា សំកិលេសោ។

យំ បុនគ្គហណំ យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិមោក្ខមាហំសុ, សព្ពេតេ “អវិមុត្តា ភវស្មា”តិ វទាមិ។ យេ វា បន កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា វិភវេន ភវស្ស និស្សរណមាហំសុ “អនិស្សដា ភវស្មា”តិ វទាមិ។ អយំ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ, តំ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ច តណ្ហាសំកិលេសោ ច, ឧភយមេតំ សំកិលេសោ។ យំ បុនគ្គហណំ ភវវិប្បហានាយ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, យាវ សព្ពសោ ឧបាទានក្ខយា សម្ភវា, ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ។ តស្ស និព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ យាវ ឧបច្ចគា សព្ពភវានិ តាទីតិ ឥទំ អសេក្ខភាគិយំ។ ចត្តារោ បុគ្គលា អនុសោតគាមី សំកិលេសោ ឋិតត្តោ ច បដិសោតគាមី ច និព្ពេធោ។ ថលេ តិដ្ឋតីតិ អសេក្ខភូមិ។

**១៦**. តត្ថ កតមំ វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ?

“ទទតោ [ឧទា. ៧៥; ទី. និ. ២.១៩៧] បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ;
កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោ”តិ។

“ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតី”តិ វាសនា។ “កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោ”តិ និព្ពេធោ។

សោតានុគតេសុ ធម្មេសុ វចសា បរិចិតេសុ មនសានុបេក្ខិតេសុ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធេសុ បញ្ចានិសំសា បាដិកង្ខា។ ឥធេកច្ចស្ស ពហុស្សុតា ធម្មា ហោន្តិ ធាតា អបមុដ្ឋា វចសា បរិចិតា មនសានុបេក្ខិតា ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា, សោ យុញ្ជន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិសេសំ បប្បោតិ។ នោ ចេ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិសេសំ បប្បោតិ, គិលានោ បប្បោតិ។ នោ ចេ គិលានោ បប្បោតិ, មរណកាលសមយេ បប្បោតិ។ នោ ចេ មរណកាលសមយេ បប្បោតិ, ទេវភូតោ បាបុណាតិ។ នោ ចេ ទេវភូតោ បាបុណាតិ, តេន ធម្មរាគេន តាយ ធម្មនន្ទិយា បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។

តត្ថាយំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បាបុណាតិ, អយំ និព្ពេធោ។ យំ សម្បរាយេ បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ, អយំ វាសនា។ ឥមានិ សោឡស សុត្តានិ សព្ពសាសនំ អតិក្កណ្ហន្តោ តិដ្ឋន្តិ។ ឥមេហិ សោឡសហិ សុត្តេហិ នវវិធោ សុត្តន្តោ វិភត្តោ ភវតិ។ សោ ច បញ្ញវតោ នោ ទុប្បញ្ញស្ស, យុត្តស្ស នោ អយុត្តស្ស, អកម្មស្ស វិហារិស្ស បកតិយា លោកេ សំកិលេសោ ចរតិ។ សោ សំកិលេសោ តិវិធោ – តណ្ហាសំកិលេសោ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ទុច្ចរិតសំកិលេសោ។ តតោ សំកិលេសតោ ឧដ្ឋហន្តោ សំកិលេសោ ធម្មេសុ បតិដ្ឋហតិ, លោកិយេសុ បតិដ្ឋហតីតិ។ តត្ថាកុសលោ ទិដ្ឋតោ សចេ តំ សីលញ្ច ទិដ្ឋិញ្ច បរាមសតិ, តស្ស សោ តណ្ហាសំកិលេសោ ហោតិ។ សចេ បនស្ស ឯវំ ហោតិ “ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សំ [ភវិស្សាមិ (បី.)] ទេវញ្ញតរោ វា”តិ យស្ស ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ, ឯតស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិសំកិលេសោ ភវតិ។ សចេ បន សីលេ បតិដ្ឋិតោ អបរាមដ្ឋស្ស ហិ សីលវតំ ហោតិ, តស្ស តំ សីលវតោ យោនិសោ គហិតំ អវិប្បដិសារំ ជនេតិ យាវ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, តញ្ច តស្ស ទិដ្ឋេវ ធម្មេ កាលង្កតស្ស វា តម្ហិយេវ វា បន អបរាបរិយាយេន វា, អញ្ញេសុ ខន្ធេសុ ឯវំ សុតំ “សុចរិតំ វាសនាយ សំវត្តតី”តិ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ វុច្ចតិ។ តត្ថ សីលេសុ ឋិតស្ស វិនីវរណំ ចិត្តំ, តំ តតោ សក្កាយទិដ្ឋិប្បហានាយ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ។ សោ អច្ចន្តនិដ្ឋំ និព្ពានំ បាបុណាតិ; យទិ វា សាសនន្តរេ, អច្ចន្តំ និព្ពានំ បាបុណាតិ, យទិ វា ឯកាសនេ ឆ អភិញ្ញេ។ តត្ថ ទ្វេ បុគ្គលា អរិយធម្មេ បាបុណន្តិ សទ្ធានុសារី ច ធម្មានុសារី ច។ តត្ថ ធម្មានុសារី ឧគ្ឃដិតញ្ញូ, សទ្ធានុសារី នេយ្យោ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ទុវិធោ – កោចិ តិក្ខិន្ទ្រិយោ កោចិ មុទិន្ទ្រិយោ។ តត្ថ នេយ្យោបិ ទុវិធោ – កោចិ តិក្ខិន្ទ្រិយោ កោចិ មុទិន្ទ្រិយោ។ តត្ថ យោ ច ឧគ្ឃដិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ, យោ ច នេយ្យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, ឥមេ បុគ្គលា អសមិន្ទ្រិយា ហោន្តិ។ តត្ថ ឥមេ បុគ្គលា សមិន្ទ្រិយា បរិហាយន្តិ ច ឧគ្ឃដិតញ្ញុតោ, វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យតោ, ឥមេ មជ្ឈិមា ភូមិគតា វិបញ្ចិតញ្ញូ ហោតិ។ ឥមេ តយោ បុគ្គលា។

**១៧**. តត្ថ ចតុត្ថា បន បញ្ចមា ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យោ ច, តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, ឯកពីជី ហោតិ បឋមោ សោតាបន្នោ។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, កោលំកោលោ ច ហោតិ ទុតិយោ សោតាបន្នោ ។ តត្ថ នេយ្យោ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, សត្តក្ខត្តុបរមោ ច ហោតិ , អយំ តតិយោ សោតាបន្នោ។ ឥមេ តយោ បុគ្គលា ឥន្ទ្រិយវេមត្តតាយ សោតាបត្តិផលេ ឋិតា។

ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ឯកពីជី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ កោលំកោលោ ហោតិ, នេយ្យោ សត្តក្ខត្តុបរមោ ហោតិ។ ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ។ សចេ បន តទុត្តរិ វាយមតិ, អច្ចន្តនិដ្ឋំ និព្ពានំ បាបុណាតិ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ – អនាគាមិផលំ បាបុណិត្វា អន្តរាបរិនិព្ពាយី ច ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ច។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ បុគ្គលោ យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ – អនាគាមិផលំ បាបុណន្តិ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ច សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ច។ តត្ថ នេយ្យោ អនាគាមិផលំ បាបុណន្តោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ច វិបញ្ចិតញ្ញូ ច, ឥន្ទ្រិយនានត្តេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ច វិបញ្ចិតញ្ញូ ច ឥន្ទ្រិយនានត្តេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, តិក្ខិន្ទ្រិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, នេយ្យោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, នេយ្យោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ។ ឥតិ បញ្ច អនាគាមិនោ, ឆដ្ឋោ សកទាគាមី, តយោ ច សោតាបន្នាតិ ឥមេ នវ សេក្ខា។

តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ បញ្ញាវិមុត្តោ ច។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ មុទិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ, ឋិតកប្បី [ឋិតកប្បិ

(បី. ក.) បស្ស បុ. ប. ១៧] ច បដិវេធនភាវោ បុគ្គលោ ច តិក្ខិន្ទ្រិយោ សោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ ចេតនាភព្ពោ ច រក្ខណាភព្ពោ ច។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ, សចេ ចេតេតិ ន បរិនិព្ពាយិ, នោ ចេ ចេតេតិ បរិនិព្ពាយតិ។ សចេ អនុរក្ខតិ ន បរិនិព្ពាយិ, នោ ចេ អនុរក្ខតិ បរិនិព្ពាយតិ។ តត្ថ នេយ្យោ បុគ្គលោ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ បរិហានធម្មោ ហោតិ កម្មនិយតោ វា សមសីសិ វា, ឥមេ នវ អរហន្តោ ឥទំ ចតុព្ពិធំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ ឥមេសុ បុគ្គលេសុ តថាគតស្ស ទសវិធំ ពលំ បវត្តតិ។

**១៨**. កតមំ ទសវិធំ? ឥធ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អប្បវត្តិតេ ធម្មចក្កេ មហេសក្ខា ទេវបុត្តា យាចនាយ អភិយាតា [អតិយាតា (បី. ក.)] ហោន្តិ “ទេសេតុ សុគតោ ធម្ម”ន្តិ។ សោ អនុត្តរេន ពុទ្ធចក្ខុនា វោលោកេន្តោ អទ្ទសាសិ សត្តានំ តយោ រាសីនំ សម្មត្តនិយតោ មិច្ឆត្តនិយតោ អនិយតោ។ តត្ថ សម្មត្តនិយតោ រាសិ មិច្ឆាសតី អាបជ្ជេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, អសត្ថកោ បរិនិព្ពាយេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, សមាបត្តី អាបជ្ជេយ្យាតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ តត្ថ មិច្ឆត្តនិយតោ រាសិ អរិយសមាបត្តី បដិបជ្ជិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, អនរិយមិច្ឆាបដិបត្តី បដិបជ្ជិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ តត្ថ អនិយតោ រាសិ សម្មាបដិបជ្ជមានំ សម្មត្តនិយតរាសី គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ, មិច្ឆាបដិបជ្ជមានោ សម្មត្តនិយតរាសី គមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ សម្មាបដិបជ្ជមានំ សម្មត្តនិយតរាសី គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ, មិច្ឆាបដិបជ្ជមានំ មិច្ឆត្តនិយតរាសី គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឥមេ តយោ អនុត្តរេន ពុទ្ធចក្ខុនា វោលោកេន្តស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មេ សតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធាតិ ឯត្តាវតា មំ កោចិ សហធម្មេន បដិចោទិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, វីតរាគស្ស តេ បដិជានតោ អខីណាសវតាយ សហធម្មេន កោចិ បដិចោទិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ យតោ បន ឥមស្ស អនិយតស្ស រាសិស្ស ធម្មទេសនា, សា ន ទិស្សតិ តក្ករស្ស សម្មាទុក្ខក្ខយាយាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, តថា ឱវទិតោ យំ បន មេ អនិយតរាសិ សាវកោ បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ ន សច្ឆិករិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។

**១៩**. យំ ខោ មុនិ នានប្បការស្ស នានានិរុត្តិយោ ទេវនាគយក្ខានំ ទមេតិ ធម្មេ វវត្ថានេន វត្វា ការណតោ អញ្ញំ ជារំ គមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ធម្មបដិសម្ភិទា។ យតោ បនិមា និរុត្តិតោ សត្ថ សត្ថ និរុត្តិយោ នាភិសម្ពុនេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ និរុត្តិ ខោ បន អភិសមក្ខរតានំ សាវកានំ ឥមត្ថម វិញ្ញាបយេតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ អត្ថបដិសម្ភិទា ។ មហេសក្ខា ទេវបុត្តា ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហេ បុច្ឆីសុ ។ កាយិកេន វា មានសិកេន វា បរិបីឡិតស្ស ហត្ថកុណីតិ វា បាទេ វា ខញ្ជេ ទន្ធស្ស [ទន្តស្ស (បី. ក.)] សោ អត្ថោ ន បរិភាជិយតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ បដិភានបដិសម្ភិទា។ យម្ហិ តំ តេសំ ហោតិ តម្ហិ អសន្តំ ភវតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ យំ ហិ នាសំ តេសំ ន ភវតិ, តម្ហិ នាសំ តេសំ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ឯវំ សមុទយស្ស និរោធាយ ទស អកុសលកម្មបថា។ មារោ វា ឥន្ទោ វា ព្រហ្មា វា តថាគតោ វា ចក្កវត្តី វា សោ វត នាម មាតុគាមោ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, បុរិសោ អស្ស រាជា ចក្កវត្តី សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ភវិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឥតិស្ស ឯវរូបំ ពលំ ឯវរូបំ ញាណំ, ឥទំ វុច្ចតិ ឋានាដ្ឋានញាណំ បឋមំ តថាគតពលំ តំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ តីហិ រាសីហិ ចតូហិ វេសារជ្ជេហិ ចតូហិ បដិសម្ភិទាហិ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស បវត្តិយំ និវត្តិយំ ភាគិយញ្ច។ កុសលំ កុសលវិបាកេសុ ច ឧបបជ្ជតិ យញ្ច ឥត្ថិបុរិសានំ។ ឥទំ បឋមំ ពលំ តថាគតោ ឯវំ ជានាតិ។

យេសំ បន សម្មត្តនិយតោ រាសិ, នាយំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា, និព្ពានគាមិនីយេវាយំ បដិបទា។ តត្ថ សិយា មិច្ឆត្តនិយតោ រាសិ, ឯសាបិ ន សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា។ សក្កាយសមុទយគាមិនីយេវាយំ បដិបទា ហោតុ, អយំ តត្ថ តត្ថ បដិបត្តិយា ឋិតោ គច្ឆតិ និព្ពានំ, គច្ឆតិ អបាយំ, គច្ឆតិ ទេវមនុស្សស្សេ។ យំ យំ វា បដិបទំ បដិបជ្ជេយ្យ សព្ពត្ថ គច្ឆេយ្យ, អយំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា។ យំ ឯត្ថ ញាណំ យថាភូតំ, ឥទំ វុច្ចតិ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទាញាណំ ទុតិយំ តថាគតពលំ។

សា ខោ បនាយំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា នានាធិមុត្តា កេចិ កាមេសុ កេចិ ទុក្ករការិយំ កេចិ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា កេចិ សំសារេន សុទ្ធី បច្ចេន្តិ កេចិ អនជ្ឈាភាវនាតិ។ តេន តេន ចរិតេន វិនិពន្ធានំ សត្តានំ យំ ញាណំ យថាភូតំ នានាគតំ លោកស្ស អនេកាធិមុត្តគតំ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឥទំ តតិយំ តថាគតពលំ។

តត្ថ សត្តានំ អធិមុត្តា ភវន្តិ អាសេវន្តិ ភាវេន្តិ ពហុលីករោន្តិ។ តេសំ កម្មូបសយានំ តទាធិមុត្តានំ។ សា ចេវ ធាតុ សំវហតិ។ កតរា បនេសា ធាតុ នេក្ខម្មធាតុ ពលធាតុ កាចិ សម្បត្តិ កាចិ មិច្ឆត្តញ្ច ធាតុ អធិមុត្តា ភវន្តិ។ អញ្ញតរា ឧត្តរិ ន សមនុបស្សន្តិ។ តេ ឥទេវដ្ឋានំ មយា ជរាមរណស្ស អភិនិវិស្ស វោហរន្តិ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ។ យថា ភគវា សក្កស្ស ទេវានមិន្ទស្ស ភាសិតំ។ យំ តត្ថ យថាភូតំ ញាណំ។ ឥទំ វុច្ចតិ ចតុត្ថំ តថាគតពលំ។

តត្ថ យំយេវ ធាតុ [យំ យទេវ ធាតុំ (ក.)] សេវន្តិ តំ តំ កាយេន ច វាចាយ ច អារម្ភន្តិ ចេតសិកោ។ អារម្ភោ ចេតនា កម្មំ កាយិកា វាចសិកា អារម្ភោ ចេតសិកត្តា កម្មន្តរំ តថាគតោ ឯវំ បជានាតិ “ឥមិនា សត្តេន ឯវំ ធាតុកេន ឯវរូបំ កម្មំ កតំ, តំ អតីតមទ្ធានំ ឥមិនា ហេតុនា តស្ស ឯវរូបោ វិបាកោ វិបច្ចតិ ឯតរហិ វិបច្ចិស្សតិ វា អនាគតមទ្ធាន”ន្តិ។ ឯវំ បច្ចុប្បន្នមទ្ធានំ បជានាតិ “អយំ បុគ្គលោ ឯវំធាតុកោ ឥទំ កម្មំ ករោតិ”។ តណ្ហាយ ច ទិដ្ឋិយា ច ឥមិនា ហេតុនា ន តស្ស វិបាកោ ទិដ្ឋេយេវ ធម្មេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឧបបជ្ជេ វា”តិ អបរម្ហិ វា បរិយាយេ ឯវំ បជានាតិ “អយំ បុគ្គលោ ឯវរូបំ កម្មំ ករិស្សតិ អនាគតមទ្ធានំ, ឥមិនា ហេតុនា តស្ស ឯវរូបោ វិបាកោ និព្ពត្តិស្សតិ, ឥមិនា ហេតុនា យានិ ចត្តារិ កម្មដ្ឋានានិ ឥទំ កម្មដ្ឋានំ បច្ចុប្បន្នសុខំ អាយតឹ ច សុខវិបាកំ” ...បេ.... ឥតិ អយំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ កម្មសមាទានានំ ហេតុសោ ឋានសោ វិបាកវេមត្តតំ បជានាតិ ឧច្ចាវចា ហីនបណីតតា, ឥទំ វុច្ចតិ កម្មវិបាកញាណំ បឋមំ តថាគតពលំ។

តថា សត្តា យំ វា កម្មសមាទានំ សមាទិយន្តា តត្ថ ឯវំ បជានាតិ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស កម្មាធិមុត្តស្ស រាគចរិតស្ស នេក្ខម្មធាតូនំ បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ, តស្ស រាគានុគតេ សុញ្ញមានស្ស បឋមំ ឈានំ សំកិលិស្សតិ, សចេ បុន ឧត្តរិ វាយាមតោ ឈានវោទានគតេ មានសេ វិសេសភាគិយំ បដិបទំ អនុយុញ្ជិយតិ។ តស្ស ហិ ឈានភាគិយំយេវ បឋមជ្ឈានេ ឋិតស្ស ទុតិយំ ឈានំ វោទានំ គច្ឆតិ, តតិយញ្ច ឈានំ សមាបជ្ជិតុកាមស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ, តស្ស សា បីតិ អវិសេសភាគិយំ តតិយំ ឈានំ អាទិស្ស តិដ្ឋតិ។ សចេ តស្ស និស្សរណំ យថាភូតំ បជានាតិ។ តថាគតស្ស ចតុត្ថជ្ឈានំ វោទានំ គច្ឆតិយេវ, ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ហានភាគិយា ធម្មា, តេ ច ធម្មា យត្ថ បជាយន្តិ យេហិ ចតុត្ថជ្ឈានំ វោទានំ ទិស្សតិ។ ឯវំ អជ្ឈាសយសមាបត្តិយា យា ចតស្សោ សមាបត្តិយោ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ អដ្ឋ វិមោក្ខឈានានីតិ ចត្តារិ ឈានានិ វិមោក្ខាតិ។ អដ្ឋ ច វិមោក្ខា តីណិ ច វិមោក្ខមុខានិ។ សមាធីតិ ចត្តារោ សមាធី – ឆន្ទសមាធិ វីរិយសមាធិ ចិត្តសមាធិ វីមំសាសមាធីតិ។ សមាបត្តិយោ ចតស្សោ អជ្ឈាសយសមាបត្តិយោ ឥតិ ឥមេសំ ឈានានំ វិមោក្ខសមាបត្តីតិ ឯវរូបោ សំកិលេសោ រាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស។ ឯវំ ទោសចរិតស្ស។ មោហចរិតស្ស។ រាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស ឯវរូបំ វោទានំ ឥតិ យំ ឯត្ថ ញាណំ យថាភូតំ អសាធារណំ សព្ពសត្តេហិ។ ឥទំ វុច្ចតិ ឆដ្ឋំ តថាគតពលំ។

តត្ថ តថាគតោ ឯវំ បជានាតិ លោកិកា ធម្មា លោកុត្តរា ធម្មា ភាវនាភាគិយំ ឥន្ទ្រិយំ នាមំ លភន្តិ។ អាធិបតេយ្យភូមី ឧបាទាយ ពលំ នាមំ លភន្តិ ថាមគតំ មនោ មនិន្ទ្រិយំ តំ ឧបាទាយ។ វីរិយំ នាមំ លភន្តិ អារម្ភធាតុំ ឧបាទាយ។ ឥតិស្ស ទេវ ឯវរូបំ ញាណំ ឥមេហិ ច ធម្មេហិ ឥមេ បុគ្គលា សមន្នាគតាតិបិ ធម្មទេសនំ អកាសិ។ អាការតោ ច វោការតោ ច អាសយជ្ឈាសយស្ស អធិមុត្តិសមន្នាគតានំ។ ឥទំ វុច្ចតិ បរសត្តានំ បរបុគ្គលានំ ឥន្ទ្រិយពលវីរិយវេមត្តតំ ញាណំ សត្តមំ តថាគតពលំ។

តត្ថ ច តថាគតោ លោកាទីសុ ច ភូមីសុ សំយោជនានញ្ច សេក្ខានំ ទ្វីហិ ពលេហិ គតឹ បជានាតិ, បុព្ពេនិវាសានុស្សតិយា អតីតេ សំសារេ ឯតរហិ ច បច្ចុប្បន្នេ ទិព្ពចក្ខុនា ចុតូបបាតំ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ ពលានិ ទិព្ពចក្ខុតោ អភិនីហិតានិ។ សោ អតីតមទ្ធានំ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ គោចរោ សោ ឯតរហិ សតិ គោចរោ ឥតិ អត្តនោ ច បរេសំ ច បុព្ពេនិវាសញាណំ អនេកវិធំ នានប្បការកំ បច្ចុប្បន្នមទ្ធានំ ទិព្ពេន ចក្ខុនា ឥមានិ ទ្វេ តថាគតពលានិ, អដ្ឋមំ បុព្ពេនិវាសោ, នវមំ ទិព្ពចក្ខុ។

បុន ចបរំ តថាគតោ អរិយបុគ្គលានំ ឈានំ វោទានំ និព្ពេធភាគិយំ បជានាតិ អយំ បុគ្គលោ ឥមិនា មគ្គេន ឥមាយ បដិបទាយ អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តឹ បញ្ញាវិមុត្តឹ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ឥតិ អត្តនោ ច អាសវានំ ខយំ ញាណំ ទិដ្ឋេកដ្ឋានំ ចតុភូមិមុបាទាយ យាវ នវន្នំ អរហន្តានំ អាសវក្ខយោ ឱធិសោ សេក្ខានំ អនោធិសោ អរហន្តានំ។ តត្ថ ចេតោវិមុត្តិ ទ្វីហិ អាសវេហិ អនាសវា កាមាសវេន ច ភវាសវេន ច, បញ្ញាវិមុត្តិ ទ្វីហិ អាសវេហិ អនាសវា ទិដ្ឋាសវេន ច អវិជ្ជាសវេន ច, ឥមាសំ ទ្វិន្នំ វិមុត្តីនំ យថាភូតំ ញាណំ, ឥទំ វុច្ចតិ អាសវក្ខយេ ញាណំ។ ទសមំ តថាគតពលំ។

**២០**. ឥមេសុ ទសសុ ពលេសុ ឋិតោ តថាគតោ បញ្ចវិធំ សាសនំ ទេសេតិ សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ ទស្សនភាគិយំ ភាវនាភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ តត្ថ យោ តណ្ហាសំកិលេសោ, ឥមស្ស អលោភោ និស្សរណំ។ យោ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ, ឥមស្ស អមោហោ និស្សរណំ។ យោ ទុច្ចរិតសំកិលេសោ, ឥមស្ស តីណិ កុសលានិ និស្សរណំ។ កឹ និទានំ? តីណិ ឥមានិ [តីណិ ហិ ឥមានិ (បី.)] មនោទុច្ចរិតានិ – អភិជ្ឈា ព្យាបាទោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ តត្ថ អភិជ្ឈា មនោទុច្ចរិតំ កាយកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, អទិន្នាទានំ សព្ពញ្ច តទុបនិព្ពទ្ធំ វាចាកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, មុសាវាទញ្ច សព្ពវិតថំ សព្ពំ វាចមភាវំ សព្ពមក្ខំ បលាសំ អភិជ្ឈា អកុសលមូលន្តិ, សុចរិតេ សុចរិតំ មុសាវាទា អទិន្នាទានា

អភិជ្ឈាយ ចេតនា, តត្ថ ព្យាបាទោ មនោទុច្ចរិតំ កាយកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, បាណាតិបាតំ សព្ពញ្ច មេតំ អាកឌ្ឍនំ
បរិកឌ្ឍនំ និព្ពទ្ធំ រោចនំ វាចាកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, បិសុណវាចំ ផរុសវាចំ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មនោទុច្ចរិតញ្ច អភិជ្ឈំ ព្យាបាទំ
មិច្ឆាទិដ្ឋិ បយោជេតិ, តស្ស យោ កោចិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ចាគោ រាគជោ វា ទោសជោ វា សព្ពសោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ សម្ភូតោ ឥ
មិនា ការណេន មិច្ឆាទិដ្ឋិ ឧបដ្ឋបេតិ, កាមេសុមិច្ឆាចារំ វចីកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ សម្ផប្បលាបំ។ ឥមានិ តីណិ
ទុច្ចរិតានិ អកុសលមូលានិ។

យា អភិជ្ឈា, សោ លោភោ។ យោ ព្យាបាទោ, សោ ទោសោ។ យា មិច្ឆាទិដ្ឋិ, សោ មោហោ។ តានិ អដ្ឋ
មិច្ឆត្តានិ ឧបដ្ឋបេន្តិ។ តេសុ គហិតេសុ តីសុ អកុសលមូលេសុ ទសវិធំ អកុសលមូលំ បារិបូរឹ គច្ឆតិ, តស្ស
តិវិធស្ស ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស វាសនាភាគិយញ្ច សុត្តំ និស្សរណំ។ តត្ថ យោ ពហុសិតោ និទ្ទេសោ យថា លោភោ
ទោសោ មោហោបិ, តត្ថ អសិតុំ ឯត្ថ លោភោ ឧស្សទោ តេន ការណេន តេសុ វា ធម្មេសុ លោភោ បញ្ញាបិយតិ។
តត្ថាយំ មោហោ អកុសលំ មោហោ អយំ អវិជ្ជា, សា ចតុព្ពិធា រូបេ អភិនិវិដ្ឋា, រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, អ
វិជ្ជាគតោ រូបវន្តំ អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មឹ វា អត្តានំ។ តត្ថ កតមំ បទំ សក្កាយទិដ្ឋិយា ឧច្ឆេទំ វទតិ "តំ ជីវំ
តំ សរីរ"ន្តិ នត្ថិកទិដ្ឋិ អធិច្ចសមុប្បន្នទិដ្ឋិ ច អញ្ញោ ច ករោតិ, អញ្ញោ បដិសំវេទិយតិ។ បច្ឆិមសដ្ឋិកប្បានំ តីណិ
បទានិ សក្កាយទិដ្ឋិយា សស្សតំ ភជន្តិ "អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ"ន្តិ អកិរិយញ្ច តំ ទុក្ខមិច្ឆតោ អហេតុកា ច បតន្តិ
អនជ្ឈាភាវោ ច កម្មានំ សព្ពញ្ច មានយិ [មានតិ (បី.)]។ តត្ថ "ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ"ន្តិ សំសារេន សុទ្ធិ
អាជីវកា ឆឡាសីតិ បញ្ញាបេន្តិ។ យថារូបេ សក្កាយទិដ្ឋិយា ចតុវត្ថុកា, ឯវំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ វីសតិវត្ថុកា
សក្កាយទិដ្ឋិយា សស្សតំ ភជតិ។ អញ្ញាជីវកា ច សស្សតវាទិកេ ច សីលព្ពតំ ភជន្តិ បរាមសន្តិ ឥមិនា ភវិស្សាមិ
ទេវោ វា ទេវញ្ញតរោ វា, អយំ សីលព្ពតបរាមាសោ។ តត្ថ សក្កាយទិដ្ឋិយា សោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, "តំ ជីវំ
តំ សរីរ"មិតិ តំ កង្ខតិ វិចិកិច្ឆតិ នាធិមុច្ចតិ នាភិប្បសីទតិ បុព្ពន្តេ អបរន្តេ បុព្ពន្តាបរន្តេ...បេ.... ឥតិ
វាសនាភាគិយេសុ ឋិតស្ស អយំ ឧបក្កិលេសោ។

**២១**. តត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយេន សព្ពំ វិចិកិច្ឆិតំ បជហតិ, បញ្ញិន្ទ្រិយេន ឧទយព្ពយំ បស្សតិ, សមាធិន្ទ្រិយេន ចិត្តំ
ឯកោទិ ករោតិ វីរិយិន្ទ្រិយេន អារភតិ។ សោ ឥមេហិ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សទ្ធានុសារី អវេច្ចប្បសាទេ និរតោ
អនន្តរិយំ សមាធឹ ឧប្បាទេតិ។ ឥន្ទ្រិយេហិ សុទ្ធេហិ ធម្មានុសារី អប្បច្ចយតាយ អនន្តរិយំ សមាធឹ ឧប្បាទេតិ។
សោ "ឥទំ ទុក្ខ"ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ សច្ចានិ ឥទំ ទស្សនភាគិយំ សុត្តំ។ តស្ស បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំ
យោជនានំ តីណិ សំយោជនានិ ទស្សនបហាតព្ពានិ សព្ពេន សព្ពំ បហីនានិ ទ្វេ បុគ្គលកតានិ។ តត្ថ តីណិ
អកុសលមូលានិ ភាវនាបហាតព្ពានិ ឧបរិក្ខិត្តានិ ឆ ភវេ និព្ពត្តេន្តិ។ តត្ថ តេសុ អភិជ្ឈាយ ច ព្យាបាទេសុ
តនុកតេសុ ឆ ភវា បរិក្ខយា មរិយាទំ គច្ឆន្តិ, ទ្វេ ភវា អវសិដ្ឋា។ តស្ស អភិជ្ឈា ច ព្យាបាទោ ច សព្ពេន សព្ពំ
បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ ឯកោ ភវោ អវសិដ្ឋោ ហោតិ។ សោ ច មានវសេន និព្ពត្តេតិ។ កិញ្ចាបិ ឯត្ថ អញ្ញេបិ ចត្តារោ
កិលេសា រូបរាគោ ភវរាគោ អវិជ្ជា ឧទ្ធច្ចំ កេតុស្មិមានភូតា នប្បដិពលា អស្មិមានំ វិនិវត្តេតុំ, សព្ពេបិ តេ អស្មិ
មានស្ស បហានំ អារភតេ។ ខីណេសុ ន ច តេសុ ឥទមុត្តរិទស្សនភូមិយំ បញ្ចសុ សេក្ខបុគ្គលេសុ តីសុ ច
បដិបន្នកេសុ ទ្វីសុ ច ផលដ្ឋេសុ ភាវនាភាគិយំ សុត្តំ។ ឥទុត្តរិ អសេក្ខភាគិយសុត្តំ, កត្ថចិ ភូមិ និបីឡិយតិ។
ឥទញ្ច បញ្ចមំ សុត្តំ។ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ទេសិតំ បុថុជ្ជនស្ស សេក្ខស្ស អសេក្ខស្ស សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ។
បុថុជ្ជនស្ស ទស្សនភាគិយំ។ ភាវនាភាគិយំ បញ្ចន្នំ សេក្ខានំ។ យំ បឋមនិទ្ទិដ្ឋំ អសេក្ខភាគិយំ សព្ពេសំ
អរហន្តានំ។ សា បន បញ្ចវិធា សត្តវីសអាការេ [សត្តវីសំ អាការេ (បី.)] បរិយេសិតព្ពំ។ ឯតេសុ តស្ស គតីនំ
តតោ ឧត្តរិ។ តញ្ច ខោ សង្ខេបេន បញ្ញាសាយ អាការេហិ សម្បតតិ, យេ បញ្ញាស អាការា សាសនេ និទ្ទិដ្ឋា, តេ
សង្ខិបិយន្តា ទសហិ អាការេហិ បតន្តិ។ យេ អរិយសច្ចំ និក្ខេបេន ឋិតេ សង្ខិបិយត្តា អដ្ឋសុ អាការេសុ បតន្តិ។
ចតូសុ ច សាធារណេសុ សុត្តេសុ យា ហារសម្បាតស្ស ភូមិ, តេ សង្ខិបិយន្តា បញ្ចសុ សុត្តេសុ បតន្តិ។ សំកិលេស
ភាគិយេ វាសនាភាគិយេ ភាវនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយន្តា ចតូសុ សុត្តេសុ
បតន្តិ។ សំកិលេសភាគិយេ វាសនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយមានា តីសុ
សុត្តេសុ បតន្តិ, បុថុជ្ជនភាគិយេ សេក្ខភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយន្តា ទ្វីសុ សុត្តេសុ បតន្តិ
និព្ពេធភាគិយេ ច បុព្ពយោគភាគិយេ ច។ យថា វុត្តំ ភគវតា ទ្វេ អត្ថវសេ សម្បស្សមានា តថាគតា អរហន្តោ
សម្មាសម្ពុទ្ធា ធម្មំ ទេសេន្តិ សុត្តំ គេយ្យំ...បេ.... សត្តា បុព្ពយោគសមន្នាគតេ អប្បកសិរេន មញ្ញមានា វសិយន្តិ
បុព្ពយោគា ច ភវិស្សន្តិ សន្តានំ មញ្ញមានោធរាយ។ តត្ថ បញ្ញាវេមត្តតំ អត្តនោ សមនុបស្សមានេន អដ្ឋវិធេ
សុត្តសង្ខេបេ, យត្ថ យត្ថ សក្កោតិ, តត្ថ តត្ថ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ តត្ថ យោជេត្វា សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ន
ហិ សតិ វេទនា មនោ ធារេត្វា សក្កា យេន កេនចិ សុត្តស្ស អត្ថោ យថាភូតំ និទ្ទិសិតុំ។

**តត្ថ បុរិមកានំ សុត្តានំ ឥមា ឧទ្ទានគាថា**

កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា, បញ្ច នីវរណានិ ច;

មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មហានាមោ ច សាកិយោ។

ឧទ្ធំ អធោ វិប្បមុត្តោ, យញ្ច សីលកិមត្ថិយា;
យស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឧបតិស្ស បុច្ឆាទិកា។

យស្ស កាយគតាសតិ, ឆន្ទំ តមោបរាយណោ;
ន តំ ទឡ្ហំ ចេតសិកំ, អយំ លោកោតិអាទិកំ។

ចត្តារោ ចេវ បុគ្គលា, ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតំ;
សោតានុគតធម្មេសុ, ឥមា តេសំ ឧទ្ទានគាថា។

**២២**. តត្ថ កតមា អាណត្តិ?

សចេ ភាយថ [ឧទា. ៤៤] ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;
មាកត្ថ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ។

“អតីតេ , រាធ, រូបេ អនបេក្ខោ ហោហី”តិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ “សីលវន្តេន , អានន្ទ, បុគ្គលេន សទា ករណីយា កិន្តិមេ អវិប្បដិសារោ អស្សា”តិ។ អយំ វុច្ចតិ អាណត្តិ។

តត្ថ កតមំ ផលំ?

ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិំ, ឆត្តំ មហន្តំ យថ វស្សកាលេ;
ឯសានិសំសោ ធម្មេ សុចិណ្ណេ, ន ទុគ្គតិំ គច្ឆតិ ធម្មចារី។

ឥទំ ផលំ។

តត្ថ កតមោ ឧបាយោ?

“សព្ពេ ធម្មា [ធ. ប. ២៧៩] អនត្តា”តិ, យទា បញ្ញាយ បស្សតិ;
អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ, ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា។

“សត្តុហង្គេហិ សមន្នាគតោ ខោ, ភិក្ខុ, អបិ ហិមវន្តំ បព្ពតរាជានំ ចាលេយ្យ, កោ បន វាទោ ឆវំ អវិជ្ជំ សត្តកេសុ” វេយ្យាករណំ កាតព្ពំ។ អយំ ឧបាយោ។

តត្ថ កតមា អាណត្តិ ច ផលញ្ច?

សចេ ភាយថ ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;
មាកត្ថ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ។

សចេ ហិ បាបកំ កម្មំ, ករោថ វា ករិស្សថ;
ន វោ ទុក្ខា បមោក្ខាត្ថិ, ឧបច្ចាបិ បលាយតំ [បលាយតោ (បី.)]។

បុរិមិកាយ គាថាយ អាណត្តិ បច្ឆិមិកាយ ផលំ។ សីលេ បតិដ្ឋាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា យា ច ចិត្តភាវនា យា ច បញ្ញាភាវនា យា ច អាណត្តិ រាគវិរាគា ច ផលំ។

តត្ថ កតមំ ផលញ្ច ឧបាយោ ច?

សីលេ បតិដ្ឋាយ [សំ. និ. ១.២៣] នរោ សបញ្ញោ, ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយំ;
អាតាបី និបកោ ភិក្ខុ, សោ ឥមំ វិជដយេ ជដំ។

បុរិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ឧបាយោ, បច្ឆិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ផលំ។ នន្ទិយោ [នន្ទិកោ (បី. ក.)] សក្កោ តសិវុត្ថបុរិរិកាមឯករគ្គេ [តសិវុត្ត... (បី.)] សុត្តំ មូលតោ ឧបាទាយ យាវ ឆសុ ធម្មេសុ។ ឧត្តរិ បញ្ចសុ ធម្មេសុ យាចយោគោ [យោ ច យោគោ (បី.)] ករណីយោ, អយំ ឧបាយោ។ អសហគតស្ស កាមាសវាបិ ចិត្តំ មុច្ចតីតិ។ សព្ពាសុ ឆសុ តីសុ។ អយំ ឧបាយោ ច ផលញ្ច។

តត្ថ កតមា អាណត្តិ ច ផលញ្ច ឧបាយោ ច?

សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជ សទា សតោ;
អត្តានុទិដ្ឋឹ ឩហច្ច [ឩហច្ច (សុ. និ. ១១២៥)], ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា។

“សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជា”តិ អាណត្តិ។ “សទា សតោ”តិ ឧបាយោ។ “អត្តានុទិដ្ឋឹ ឩហច្ច, ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា”តិ ផលំ។ សមាធឹ, ភិក្ខវេ, ភាវេថ, សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ រូបំ អនិច្ចន្តិ បជានាតិ។ ឯវំ បស្សំ អរិយសាវកោ បរិមុច្ចតិ ជាតិយាបិ...បេ.... ឧបាយាសេហិបិ ឥជ តីណិបិ”។

**២៣**. តត្ថ កតមោ អស្សាទោ?

កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតិ។ អយំ អស្សាទោ។

“ធម្មចរិយា សមចរិយា កុសលចរិយា ហេតូហិ, ព្រាហ្មណ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ”។ អយំ អស្សាទោ។

តត្ថ កតមោ អាទីនវោ?

កាមេសុ វេ ហញ្ញតេ សព្ពា មុច្ចេវ – អយំ អាទីនវោ។ បសេនទិសំយុត្តកេ សុត្តេ បព្ពតោបមា – អយំ អាទីនវោ។

តត្ថ កតមំ និស្សរណំ?

យោ កាមេ បរិវជ្ជេតិ, សប្បស្សេវ បទា សិរោ;
សោមំ វិសត្តិកំ លោកេ, សតោ សមតិវត្តតិ។

សំយុត្តកេ សុត្តំ បារិច្ឆត្តកោ បណ្ឌុបលាសោ សន្និបលាសោ – ឥទំ និស្សរណំ។

តត្ថ កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច?

យានិ [ជា. ១.២.១៤៤ ទុកនិបាតេ] ករោតិ បុរិសោ, តានិ អត្តនិ បស្សតិ;
កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបកំ។

តត្ថ យំ បាបការី បច្ចនុភោតិ អយំ អស្សាទោ។ លាភាលាភអដ្ឋកេសុ ព្យាករណំ, តត្ថ អលាភោ អយសោ និន្ទា ទុក្ខំ, អយំ អាទីនវោ។ លាភោ យសោ សុខំ បសំសា, អយំ អស្សាទោ។

តត្ថ កតមំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច?

“សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, អធិប្បាយោ ច ឥជ្ឈតិ;
ខិប្បញ្ច បរមំ សន្តឹ, និព្ពានមធិគច្ឆតី”តិ។

យោ ច វិបាកោ បុញ្ញានំ យា ច អធិប្បាយស្ស ឥជ្ឈនា, អយំ អស្សាទោ។ យំ ខិប្បញ្ច បរមំ សន្តឹ និព្ពានមធិគច្ឆតិ, ឥទំ និស្សរណំ។

ពាត្តឹសាយ ចេវ មហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតស្ស មហាបុរិសស្ស ទ្វេយេវ គតិយោ ហោន្តិ, សចេ អគារំ អជ្ឈាវសតិ, រាជា ហោតិ ចក្កវត្តី យាវ អភិវិជិនិត្វា អជ្ឈាវសតិ អយំ អស្សាទោ។ សចេ អគារស្មា អនគារិយំ

បព្ពជតិ សព្ពេន ឱឃេន [ឱសធេន (បី. ក.)] និស្សរណំ អយំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ថ កតមោ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

អាទានស្ស [អាទិន្នស្ស (ក.)] ភយំ ញត្វា, ជាតិមរណសម្ភវំ;
អនាទាតុំ និព្ពត្តតិ, ជាតិមរណសង្ខយា។

បុរិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ជាតិមរណសម្ភវោ អាទីនវោ។ អនាទាតុំ និព្ពត្តតិ ជាតិមរណសង្ខយាតិ និស្សរណំ។

កិច្ចំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ យមិទំ ជាយតេ ច មីយតេ ច។ យាវ កុទស្សនាមស្ស ទុក្ខស្ស អន្តោ ភវិស្សតិ បរតោ វាតិ ឯត្ថ យា ឧបរិក្ខា, អយំ អាទីនវោ។ យោ គេធំ ញត្វា អភិនិក្ខមតិ យាវ បុរាណកាយ រាជធានិយា, ឥទំ និស្សរណំ។ អយំ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ថ កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា [មធុរា (ថេរគា. ៧៨៧)] មនោរមា, វិរូបរូបេហិ មថេន្តិ ចិត្តំ;
តស្មា អហំ [ថេរគា. ៧៨៧] បព្ពជិតោម្ហិ រាជ, អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោ។

យំ “កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា មនោរមា”តិ អយំ អស្សាទោ។ យំ “វិរូបរូបេហិ មថេន្តិ ចិត្ត”ន្តិ អយំ អាទីនវោ។ យំ អហំ អគារស្មា បព្ពជិតោម្ហិ រាជ អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោតិ ឥទំ និស្សរណំ។

ពលវំ ពាលោបមសុត្តំ យំ អាសាយ វា វេទនីយំ កម្មំ គាហតិ, តថា ចេបិ យំ យំ បាបកម្មំ អនុភោតិ, តត្ថ ទុក្ខវេទនីយេន កម្មេន អភាវិតកាយេន ច យាវ បរិត្តចេតសោ ច អាទីនវំ ទស្សេតិ សុខវេទនីយេន កម្មេន អស្សាទេតិ។ យំ បុរាសទិសោ ហោតិ។ ភាវិតចិត្តោ ភាវិតកាយោ ភាវិតបញ្ញោ មហានាមោ អបរិត្តចេតសោ, ឥទំ និស្សរណំ។

**២៤**. តត្ថ កតមំ លោកិកំ សុត្តំ?

ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ, សជ្ជុខីរំវ មុច្ចតិ;
ឌហន្តំ ពាលមន្វេតិ, ភស្មច្ឆន្នោវ [ភស្មាឆន្នោវ (ក.) បស្ស ធ. ប. ៧១] បាវកោ។

ចត្តារិ អគតិគមនានិ, ឥទំ លោកិកំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមំ លោកុត្តរំ សុត្តំ?

“យស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ [សមថំ គតានិ (បី.) បស្ស ធ. ប. ៩៤], អស្សា យថា សារថិនា សុទន្តា;
បហីនមានស្ស អនាសវស្ស, ទេវាបិ តស្ស បិហយន្តិ តាទិនោ”តិ។

“អរិយំ វោ, ភិក្ខវេ, សម្មាសមាធឹ ទេសេស្សាមី”តិ ឥទំ លោកុត្តរំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមំ លោកិកំ លោកុត្តរញ្ច សុត្តំ?

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, ទយ្ហមានោវ មត្ថកេ;
កាមរាគប្បហានាយ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ។

“សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, ទយ្ហមានោវ មត្ថកេ”តិ លោកិកំ;
“កាមរាគប្បហានាយ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ”តិ លោកុត្តរំ;

កពឡីការេ អាហារេ អត្ថិ ឆន្ទោតិ លោកិកំ។ នត្ថិ ឆន្ទោតិ លោកុត្តរំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមំ កម្មំ?

> យោ បាណមតិបាតេតិ, មុសាវាទញ្ច ភាសតិ;
> លោកេ អទិន្នំ អាទិយតិ [អាទិយិ (ក.) បស្ស អ. និ. ៥.១៧៤], បរទារញ្ច គច្ឆតិ។
>
> សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតិ;
> អប្បហាយ បញ្ច វេរានិ, ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ទុច្ចរិតានិ។ ឥទំ កម្មំ។

តត្ថ កតមោ វិបាកោ?

សង្ខិវស្សសហស្សានិ, យថារូបិ វិបច្ចតា។

“ទិដ្ឋា មយា, ភិក្ខវេ [សំ. និ. ៤.១៣៥], ឆ ផស្សាយតនិកា នាម និរយា។ ទិដ្ឋា មយា, ភិក្ខវេ, ឆ ផស្សាយតនិកា នាម សគ្គា”។ អយំ វិបាកោ។

តត្ថ កតមំ កម្មញ្ច វិបាកោ ច?

> អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, តតុដ្ឋាយ តមេវ ខាទតិ;
> ឯវំ អតិធោនចារិនំ, សានិ កម្មានិ នយន្តិ ទុគ្គតឹ។

អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, យាវ សានិ កម្មានីតិ ឥទំ កម្មំ។ នយន្តិ ទុគ្គតិន្តិ វិបាកោ។

ចតូសុ សម្មាបដិបជ្ជមានោ មាតរិ បិតរិ តថាគតេ តថាគតសាវកេ យា សម្មាបដិបត្តិ, ឥទំ កម្មំ។ យំ ទេវេសុ ឧបបជ្ជតិ, អយំ វិបាកោ។ ឥទំ កម្មញ្ច វិបាកោ ច។

**២៥**. តត្ថ កតមំ និទ្ទិដ្ឋំ សុត្តំ?

> នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី [វត្តតេ (ក.) ឧទា. ៦៥] រថោ;
> អនីឃំ បស្ស អាយន្តំ, ឆិន្នសោតំ អពន្ធនំ;
> យំ វា ចិត្តំ សមណេសុ, ចិត្តាគហបតិ ទិស្សតិ។

ឯវំ ឥមាយ គាថាយ និទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ។

គោបាលកោបមេ ឯកាទស បទានិ។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ រូបញ្ញូ ហោតិ។ យា ច អតិរេកបូជាយ បូជេតា ហោតីតិ។ ឥមានិ ឯកាទស បទានិ យថាភាសិតានិ និទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ។

តត្ថ កតមោ អនិទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ?

> សុខោ វិវេកោ តុដ្ឋស្ស, សុតធម្មស្ស បស្សតោ;
> អព្យាបជ្ជំ [អព្យាបជ្ឈំ (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ១១] សុខំ លោកេ, បាណភូតេសុ សំយមោតិ។
>
> សុខា វិរាគតា លោកេ, កាមានំ សមតិក្កមោ;
> អស្មិមានស្ស យោ វិនយោ, ឯតំ វេ បរមំ សុខន្តិ។

ឥទំ អនិទ្ទិដ្ឋំ។ អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា។ ឥទំ អនិទ្ទិដ្ឋំ។

តត្ថ កតមំ និទ្ទិដ្ឋញ្ច អនិទ្ទិដ្ឋញ្ច?

> បសន្ននេត្តោ [សុ. និ. ៥៥៥] សុមុខោ, ព្រហា ឧជុ បតាបវា;

មជ្ឈេ សមណសង្ឃស្ស, អាទិច្ចោវ វិរោចសិ។

បសន្នេនេត្តោ យាវ អាទិច្ចោវ វិរោចសីតិ និទ្ទិដ្ឋោ។ បសន្នេនេត្តោ យោ ភគវា កថញ្ច បន បសន្នេនេត្តតា, កថំ សុមុខតា, កថំ ព្រហកាយតា, កថំ ឧជុកតា, កថំ បតាបវតា, កថំ វិរោចតាតិ អនិទ្ទិដ្ឋោ។ ផេណបិណ្ឌោបមំ វេយ្យាករណំ យថា ផេណបិណ្ឌោ ឯវំ រូបំ យថា បុព្ពុឡោ ឯវំ វេទនា មាយា វិញ្ញាណំ បញ្ចក្ខន្ធា បញ្ចហិ ឧបមាហិ និទ្ទិដ្ឋា។ កេន ការណេន ផេណបិណ្ឌោបមំ រូបំ សព្ពញ្ច ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ យំ វា ចតូហិ អាយតនេហិ? កថំ វេទនា បុព្ពុឡូបមា? កតរា ច សា វេទនា សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា? ឯវមេសា អនិទ្ទិដ្ឋា។ ឯវំ និទ្ទិដ្ឋញ្ច អនិទ្ទិដ្ឋញ្ច។

**២៦**. តត្ថ កតមំ ញាណំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, យាយំ និព្ពេធគាមិនី;
យាយ [យាយំ (ក.) បស្ស ឥតិវុ. ៤១] សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខយំ។

តីណិមានិ ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ, ឥទំ ញាណំ។

តត្ថ កតមំ នេយ្យំ?

កាមេសុ [ឧទា. ៦៣] សត្តា កាមសង្គសត្តា, សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានា;
ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គសត្តា, ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តំ។

ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតា កាយស្ស ភេទា ទេវេសុ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឧទានេ កាបិយំ សុត្តំ អបណ្ណកបសាទនីយំ – ឥទំ នេយ្យំ។

តត្ថ កតមំ ញាណញ្ច នេយ្យញ្ច?

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, យទា បញ្ញាយ បស្សតិ;
អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ, ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា។

យទា បស្សតីតិ ញាណំ។ យោ សព្ពធម្មេ អនត្តាការេន ឧបដ្ឋបេតិ ឥទំ នេយ្យំ។

ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, តត្ថ តីណិ នេយ្យានិ មគ្គសច្ចំ សីលក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច, ឥទំ ញាណញ្ច នេយ្យញ្ច។

**២៧**. តត្ថ កតមំ ទស្សនំ?

ឯសេវ មគ្គោ [ធ. ប. ២៧៤ ធម្មបទេ] នត្ថញ្ញោ, ទស្សនស្ស វិសុទ្ធិយា;
ឯតញ្ហិ តុម្ហេ បដិបជ្ជថ, មារស្សេតំ បមោហនំ។

ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ អរិយសាវកោ អត្តនាវ [អត្តនាយេវ (ក.) សំ. និ. ៥.១០០៣] អត្តានំ ព្យាករេយ្យ “ខីណនិរយោម្ហិ យាវ សោតាបន្នោហមស្មិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ”តិ។ ឥទំ ទស្សនំ។

តត្ថ កតមា ភាវនា?

យស្សិន្ទ្រិយានិ សុភាវិតានិ, អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ច សព្ពលោកេ;
សោ បុគ្គលោ មតិ ច រូបសញ្ញី, សុមោហគតា ន ជានាតិ [កីសុ មោហគតានុ ជានាតិ (ក.)]។

ចត្តារិ ធម្មបទានិ – អនភិជ្ឈា អព្យាបាទោ សម្មាសតិ សម្មាសមាធិ។ អយំ ភាវនា។

តត្ថ កតមំ ទស្សនញ្ច ភាវនា ច?

វចសា មនសាច កម្មុនា ច, អវិរុទ្ធោ សម្មា វិទិត្វា [វិទិត្វាន (ក.) សុ. និ. ៣៦៧] ធម្មំ;
និព្ពានបទាភិបត្ថយានោ, សម្មា សោ លោកេ បរិព្ពជេយ្យ។

សោតាបត្តិផលំ សច្ឆិកាតុកាមេន កតមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, ភគវា អាហ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ ឥទំ ទស្សនញ្ច ភាវនា ច។

**២៨**. តត្ថ កតមេ វិបាកធម្មធម្មា?

យានិ ករោតិ បុរិសោតិ វិត្ថារោ។ តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សុចរិតានិ។ ឥមេ វិបាកធម្មធម្មា។

តត្ថ កតមេ នវិបាកធម្មធម្មា?

រូបំ វេទយិតំ សញ្ញា, វិញ្ញាណំ យា ចេវ ចេតនា;
នេសោហមស្មិ ន មេសោ អត្តា, ឥតិ ទិដ្ឋោ វិរជ្ជតិ។

បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, ខន្ធា – ឥមេ នវិបាកធម្មធម្មា។

តត្ថ កតមោ នេវវិបាកោ នវិបាកធម្មធម្មោ?

“យេ ឯវំ បដិបជ្ជន្តិ, នយំ ពុទ្ធេន ទេសិតំ;
តេ ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សន្តិ, សត្ថុសាសនការកា”តិ។

ឥតិ យា ច សម្មាបដិបត្តិ យោ ច និរោធោ, ឧភយមេតំ នេវវិបាកោ នវិបាកធម្មោ។ ព្រហ្មចរិយំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ, ព្រហ្មចរិយផលានិ ច ព្រហ្មចរិយញ្ច អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ព្រហ្មចរិយផលានិ សោតាបត្តិផលំ យាវ អរហត្តំ។

**២៩**. តត្ថ កតមំ សកវចនំ?

សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសនំ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, វិមោក្ខមុខានិ។ ឥទំ សកវចនំ។

តត្ថ កតមំ បរវចនំ?

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ, នត្ថិ គោណសមិតំ ធនំ;
នត្ថិ សូរិយសមា អាភា, សមុទ្ទបរមា សរា។

ហេតុនា មារិសា កោសិយា សុភាសិតេន សង្គាមវិជយោ សោបិ នាម, ភិក្ខវេ, សក្កោ ទេវានមិន្ទោ សកំ ផលំ បរិភុញ្ជមានោតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ បរវចនំ។

តត្ថ កតមំ សកវចនញ្ច បរវចនញ្ច?

“យំ បត្តំ យញ្ច បត្តព្ពំ, ឧភយមេតំ រជានុកិណ្ណំ;
យេ ឯវំវាទិនោ នត្ថិ, តេសំ កាមេសុ ទោសោ”តិ។

ឥទំ បរវចនំ។ យេ ច ខោ តេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម វដ្តំ តេសំ នត្ថិ បញ្ញាបនាយ។ ឥទំ សកវចនំ។

“នន្ទតិ បុត្តេហិ បុត្តិមា, គោមា គោហិ [ភោគិកោ ភោគេហិ (បី.) សំ. និ. ១.១២] តថេវ នន្ទតិ;
ឧបធី ហិ នរស្ស នន្ទនា, ន ហិ សោ នន្ទតិ យោ និរូបធី”តិ – បរវចនំ។

“សោចតិ បុត្តេហិ បុត្តិមា, គោមា គោហិ តថេវ សោចតិ;
ឧបធី ហិ នរស្ស សោចនា, ន ហិ សោ សោចតិ យោ និរូបធី”តិ – សកវចនំ។

ឥទំ សកវចនំ បរវចនញ្ច។

**៣០**. តត្ថ កតមំ សត្តាធិដ្ឋានំ?

យេ កេចិ ភូតា ភវិស្សន្តិ យេ វាបិ, សព្ពេ គមិស្សន្តិ បហាយ ទេហំ;
តំ សព្ពជានី កុសលោ វិទិត្វា, ធម្មេ [អាតាបិយោ (ឧទា. ៤២)] ឋិតោ ព្រហ្មចរិយំ ចរេយ្យ។

តយោមេ, ភិក្ខវេ, សត្ថារោ, តថាគតោ អរហំ សេក្ខោ បដិបទោ។ ឥទំ សត្តាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ ធម្មាធិដ្ឋានំ?

យញ្ច កាមសុខំ [ឧទា. ១២] លោកេ, យញ្ចិទំ ទិវិយំ សុខំ;
តណ្ហក្ខយសុខស្សេតេ, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសិំ។

សត្តិមេ , ភិក្ខវេ, ពោជ្ឈង្គា, ឥទំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច? ទុទ្ទសមនត្តំ សច្ចំ ទុទ្ទសោ បដិវេធោ ពាលេហិ, ជានតោ បស្សតោ នត្ថិ នន្ទីតិ វទាមិ។ ទុទ្ទសមនត្តំ សច្ចំ ទុទ្ទសោ បដិវេធោ ពាលេហីតិ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ ជានតោ បស្សតោ នត្ថិ នន្ទីតិ សត្តាធិដ្ឋានំ។ ទារុក្ខន្ធោបមំ គង្គាយ តីរិយា ឱរិមញ្ច តីរំ បារិមញ្ច តីរំ ថលេ វា [ថលេវ ច (ក.) សំយុត្តនិកាយេ] ន ច ឧស្សីទនំ, មជ្ឈេ ច ន សំសីទនំ មនុស្សគ្គាហោ ច អមនុស្សគ្គាហោ ច អន្តោបូតិភាវោ ច, ឥទំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ ឯវំ បន ភិក្ខុ និព្ពាននិន្នោ ភវិស្សតិ និព្ពានបរាយណោតិ សត្តាធិដ្ឋានំ។ ឥទំ សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច។

តត្ថ កតមោ ថវោ?

មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, សច្ចានំ ចតុរោ បទា;
វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ, ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, អគ្គានិ – ពុទ្ធោ សត្តានំ, វិរាគោ ធម្មានំ, សង្ឃោ គណានំ។ អយំ ថវោ។

**៣១**. តត្ថ កតមំ អនុញ្ញាតំ?

កាយេន [ធ. ប. ៣៦១] សំវរោ សាធុ, សាធុ វាចាយ សំវរោ;
មនសា សំវរោ សាធុ, សាធុ សព្ពត្ថ សំវុតោ;
សព្ពត្ថ សំវុតោ ភិក្ខុ, សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតិ។

ឥទំ ភគវតា អនុញ្ញាតំ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ករណីយានិ – កាយសុចរិតំ វចីសុចរិតំ មនោសុចរិតំ។ ឥទំ អនុញ្ញាតំ។

តត្ថ កតមំ បដិក្ខិត្តំ?

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ។ វិត្ថារោ ឥទំ បដិក្ខិត្តំ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, អករណីយានិ សយំ អភិញ្ញាយ ទេសិតានិ។ កតមានិ តីណិ? កាយទុច្ចរិតំ វចីទុច្ចរិតំ មនោទុច្ចរិតំ។ ឥទំ បដិក្ខិត្តំ។

តត្ថ កតមំ អនុញ្ញាតញ្ច បដិក្ខិត្តញ្ច?

កាយេន កុសលំ ករេ, អស្ស កាយេន សំវុតោ;
កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វា, កាយសុចរិតំ ចរេ។

ទ្វីហិ បឋមបទេហិ ចតុត្ថេន ច បទេន អនុជានាតិ។ កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វាតិ តតិយេន បទេន បដិក្ខិត្តន្តិ។ មហាវិភង្គោ អចិរគបានាទោ។

**តត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា**

សចេ ភាយសិ ទុក្ខស្ស, មាភិនន្ទិ អនាគតំ;
វស្សកាលេ យថា ឆត្តំ, កុសលានិ កមត្ថកេ។

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, សមាគតំ វិចាលយេ;
ន វេរា ទុក្ខា បមោក្ខាត្ថិ, សមថោ ច វិបស្សនា។

កាមច្ឆន្ទំ ឧបាទាយ, យោ សោ វិតក្កេហិ ខជ្ជតិ;
សុភាវិតត្តេ ពោជ្ឈង្គេ, សោ តមំ វិជដយេ ជដំ។

សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, សមាធិភាវិ ភាវសេ;
កាមំ កាមយមានស្ស, ធម្មចរិយាយ សុគតី។

ហញ្ញតេ សព្ពា មុច្ចេវ, និប្បោបេន្តោ ចតុទ្ទិសា;
យោ កាមេ បរិវជ្ជេតិ, បារិឆត្តោបមេវ ច។

យានិ ករោតិ បុរិសោ, លោកធម្មា បកាសិតា;
សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, តតិយំ អញ្ញំ ន វិជ្ជតិ។

អាទានស្ស ភយំ ញត្វា, ជាយតេ ជីយតេបិ ច;
កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា, អថ លោណសល្លោបមំ។

ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ, អគតីហិ ច គច្ឆតិ;
យស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ, តថេវ បញ្ចញាណិកោ។

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, វិញ្ញាណញ្ច បតិដ្ឋិតា;
យោ បាណមតិបាតេតិ, តីណិ ទុច្ចរិតានិ ច។

សដ្ឋិវស្សសហស្សានិ, ខណំ លទ្ធាន ទុល្លភំ;
អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, ចតូសុ បដិបត្តិសុ។

នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, អថ គោបាលកោបមំ;
សុខោ វិវេកោ តុដ្ឋស្ស, វិតក្កា ច សុទេសិតា។

ផេណបិណ្ឌោបមំ រូបំ, ព្រហា ឧជុ បតាបវា;
បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, អនញ្ញា តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ។

កាមេសុ សត្តា កាមសង្គសត្តា, អថ វណ្ណោ រហស្សវា;
សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, អរិយសច្ចញ្ច ទេសិតំ។

ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, សោតាបន្នោតិ ព្យាករេ;
យស្សិន្ទ្រិយានិ សុភាវិតានិ, អថ ធម្មបទេហិ ច។

វចសា មនសា ចេវ, បញ្ចក្ខន្ធា អនិច្ចតោ;

យានិ ករោតិ បុរិសោ, តីណិ សុចរិតានិ ច។

រូបំ វេទយិតំ សញ្ញា, បញ្ចក្ខន្ធា បកាសិតា;
យោ ឯវំ បដិបជ្ជតិ, ព្រហ្មា ចេវ ផលានិ ច។

សព្ពបាបស្ស អករណំ, វិមោក្ខា តំ ហិ ទេសិតា;
នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ, ទេវានំ អសុរាន ច។

យំ បត្តំ យញ្ច បត្តព្ពំ, នន្ទតិ សោចតិ និច្ចំ;
យេ កេចិ ភូតា ភវិស្សន្តិ, សត្ថារោ ច បកាសិតា។

យញ្ច កាមសុខំ លោកេ, ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា;
មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, តយោ ច អគ្គបត្តិយោ។

កាយេន សំវរោ សាធុ, ករណីយញ្ច ទេសិតំ;
នត្ថិ អត្តសមំ បេមំ, អរិយា តីណិ ច ទេសិតា។

កាយេន កុសលំ អភិរតោ, វិនយញ្ច កាមសុខំ លោកេ;
ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា, ទុទ្ទសំ អនតំ ចេវ បរាបរំ ច;

បេដកោបទេសេ សាសនប្បដ្ឋានំ នាម ទុតិយភូមិ សមត្តា។

# ៣. សុត្តាធិដ្ឋានតតិយភូមិ

**៣២**. តត្ថ កតមំ សុត្តាធិដ្ឋានំ?

លោភាធិដ្ឋានំ ទោសាធិដ្ឋានំ មោហាធិដ្ឋានំ អលោភាធិដ្ឋានំ អទោសាធិដ្ឋានំ អមោហាធិដ្ឋានំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ វីរិយិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ លោភាធិដ្ឋានំ?

វិតក្កមថិតស្ស [វិតក្កនិម្មថិតស្ស (ក.) ធ. ប. ៣៤៩] ជន្តុនោ, តិព្ពរាគស្ស សុភានុបស្សិនោ;
ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, ឯស ខោ គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនំ។

វិតក្កមថិតស្សាតិ កាមរាគោ។ សុភានុបស្សិនោតិ កាមរាគវត្ថុ។ ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតីតិ កាមតណ្ហា។ ឯស គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនន្តិ រាគំ, ឥតិ យោ យោ ធម្មោ មូលនិក្ខិត្តោ, សោ យេវេត្ថ ធម្មោ ឧគ្គាវហិតព្ពោ [ឧគ្គាបយិតព្ពោ (បី. ក.)]។ ន ភគវា ឯកំ ធម្មំ អារព្ភ អញ្ញំ ធម្មំ ទេសេតិ។ យស្ស វិតក្កេតិ កាមវិតក្កោ តមេវ វិតក្កំ កាមវិតក្កេន និទ្ទិសីយតិ។ តិព្ពរាគស្សាតិ តស្សេវ វិតក្កស្ស វត្ថុំ និទ្ទិសតិ។ សុភានុបស្សិនោ ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតីតិ តមេវ រាគំ កាមតណ្ហាតិ និទ្ទិសតិ។ ឯស គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនន្តិ តមេវ តណ្ហាសំយោជនំ និទ្ទិសតិ។ ឯវំ គាថាសុ អនុមិនិតព្ពំ។ ឯវំ សវេយ្យាករណេសុ។

តត្ថ ភគវា ឯកំ ធម្មំ តិវិធំ និទ្ទិសតិ, និស្សន្ទតោ ហេតុតោ ផលតោ។

ទទំ បិយោ [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] ហោតិ ភជន្តិ នំ ពហូ, កិត្តិញ្ច បប្បោតិ យសោ ច វឌ្ឍតិ;
អមង្កុភូតោ បរិសំ វិគាហតិ, វិសារទោ ហោតិ នរោ អមច្ឆរី។

ទទន្តិ យំ យំ ទានំ, ឥទំ ទានមយិកំ បុញ្ញក្រិយំ។ តត្ថ ហេតុ។ យំ ចេតំ។ ភជន្តិ នំ ពហូ, កិត្តិន្តិ យោ ច កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ លោកេ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, យំ ពហុកស្ស ជនស្ស បិយោ ភវតិ មនាបោ ច។ យញ្ច អវិប្បដិសារី កាលង្ករោតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យំ កាយស្ស ភេទា ទេវេសុ ឧបបជ្ជតីតិ ឥទំ ផលំ។ ឥទំ លោភាធិដ្ឋានំ។

**៣៣**. តត្ថ កតមំ ទោសាធិដ្ឋានំ?

យោ បាណមតិបាតេតិ, មុសាវាទញ្ច ភាសតិ;
លោកេ អទិន្នំ អាទិយតិ, បរទារញ្ច គច្ឆតិ;
សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតិ [អភិគិជ្ឈតិ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៥.១៧៤]។

អប្បហាយ បញ្ច វេរានិ, ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ;
កាយស្ស ភេទា ទុប្បញ្ញោ, និរយំ សោបបជ្ជតិ។

យោ បាណមតិបាតេតីតិ ទុដ្ឋោ បាណមតិបាតេតិ។ មុសាវាទញ្ច ភាសតីតិ ទោសោបឃាតាយ មុសាវាទញ្ច ភាសតិ។ សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតីតិ ទោសោ និទានំ។ យោ ច សុរាមេរយបានំ អនុយុញ្ជតិ យថាបរទារវិហារី [យថាបមុទិតវិហារី (ក.)] អមិត្តា ជនយន្តិ។

បញ្ច វេរានិ អប្បហាយាតិ បញ្ចន្នំ ភិក្ខាបទានំ សមតិក្កមនំ សព្ពេសំ ទោសជានំ សា បណ្ណត្តិ, តេនេវ ទោសជនិតេន កម្មេន ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ សោបិ ធម្មោ ហេតុនា និទ្ទិសិតព្ពោ, និស្សន្ទេន ផលេន ច។

តីណិ ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ – ទុព្ភាសិតភាសី [ទុព្ភាសិតភាសិតា (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៣.៣] ច ហោតិ, ទុច្ចិន្តិតចិន្តី ច ទុក្កដកម្មការី ច។ តត្ថ យំ កាយេន ច វាចាយ ច បរក្កមតិ, ឥទមស្ស ទុក្កដកម្មការី។ តាយំ យថា ច មុសាវាទំ ភាសតិ យថា បុព្ពនិទ្ទិដ្ឋំ , ឥទមស្ស ទុព្ភាសិតា។ យញ្ច សង្កប្បេតិ មនោទុច្ចរិតំ ព្យាបាទំ, ឥទមស្ស ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតា។ យំ សោ ឥមេហិ តីហិ ពាលលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ តីណិ តជ្ជានិ ទុក្ខានិ ទោមនស្សានិ អនុភវតិ, សោ ច ហោតិ សភគ្គតោ វា បរិសគ្គតោ វា តជ្ជំ កថំ កថន្តិ។ យទា ភវតិ សោ ច

បាណាតិបាតាទិទសអកុសលកម្មបថា, សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតីតិ។ បុន ចបរំ យទា បស្សតិ ចោរំ រាជាបរាធិកំ រញ្ញោ គហិតំ ជីវិតា វោរោបេតំ, តស្សេវំ ភវតិ សចេ មមម្បិ រាជា ជានេយ្យ មមម្បិ រាជា គាហាបេត្វា ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ, សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតិ។ បុន ចបរំ ពាលោ យទា ភវតិ អាសនា សមារូឡ្ហោ យាវ យា មេ គតិ ភវិស្សតិ ឥតោ បេច្ច បរំ មរណាតិ សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតិ ឥតិ ពាលលក្ខណំ ហេតុ។ តីណិ តជ្ជានិ ទុក្ខានិ និស្សន្ទោ។ កាយស្ស ភេទា និរយេសុ ឧបបជ្ជតិ, ឥទំ ផលំ។ ឥទំ ទោសាធិដ្ឋានំ។

**៣៤**. តត្ថ កតមំ មោហាធិដ្ឋានំ?

សតញ្ចេវ សហស្សានំ, កប្បានំ សំសរិស្សតិ;
អថវា បិ តតោ ភិយ្យោ, គព្ភា គព្ភំ គមិស្សថ។

អនុបាទាយ ពុទ្ធវចនំ, សង្ខារេ អត្តតោ ឧបាទាយ;
ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សន្តិ, ឋានមេតំ ន វិជ្ជតិ។

យោ យំ អនមតគ្គសំសារំ សមាបន្នោ ជាយតេ ច មីយតេ ច, អយំ អវិជ្ជាហេតុកា។ យានិបិ ច សង្ខារានំ បយោជនានិ, តានិបិ អវិជ្ជាបច្ចយានិ, យំ អទស្សនំ ពុទ្ធវចនស្ស, អយំ អវិជ្ជាសុត្តេយេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ យោ ច សង្ខារេ អត្តតោ ហរតិ បញ្ចក្ខន្ធេ បញ្ច ទិដ្ឋិយោ ឧបគច្ឆតិ។ “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ ឥទំ សុត្តំ អវិជ្ជាយ និក្ខិត្តំ, អវិជ្ជាយ និក្ខិបិតំ។ ឯវំ សត្ថា សុត្តេ នយេន [សុតនយេន (បី.)] ធម្មេន និទ្ទិសតិ។ អសាធារណេន តំយេវ តត្ថ និទ្ទិសិតព្ពំ។ ន អញ្ញំ។

យេ ហិ កេចិ, ភិក្ខវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ នប្បជានន្តិ ចត្តារិ សច្ចានិ វិត្ថារេន, យំ តត្ថ អប្បជាននា, ឥទំ ទុក្ខំ, អយំ ហេតុ។ អប្បជានន្តោ វិវិធេ សង្ខារេ អភិសង្ខរោតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ យញ្ច ទិដ្ឋិគតានិ បរាមសតិ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ អយំ និស្សន្ទោ។ យំ បុនព្ភវំ និព្ពត្តេតិ, ឥទំ ផលំ។ អយម្បិ ធម្មោ សនិទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច ផលតោ ច និស្សន្ទតោ ច។

ឯត្ថ បន កេចិ ធម្មា សាធារណា ភវន្តិ។ ហេតុ ខលុ អាទិតោយេវ សុត្តេ និក្ខិបិស្សន្តិ។ យថា កី ភវេ ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, អគតិគមនានិ។ តត្ថ យញ្ច ឆន្ទាគតី គច្ឆតិ យញ្ច ភយាគតី គច្ឆតិ, អយំ លោភោ អកុសលមូលំ។ យំ ទោសា, អយំ ទោសោយេវ ។ យំ មោហា, អយំ មោហោយេវ។ ឯវំ ឥមានិ តីណិ អកុសលមូលានិ អាទិតោយេវ ឧបបរិក្ខិតព្ពានិ។ យត្ថ ឯកំ និទ្ទិសិតព្ពំ, តត្ថ ឯកំ និទ្ទិសីយតិ។ តថា ទ្វេ យថា តីណិ, ន ហិ អាទីហិ អនិក្ខិត្តេ ហេតុ វា និស្សន្ទោ វា ផលំ វា និទ្ទិសិតព្ពំ។

អយញ្ចេត្ថ គាថា –

ឆន្ទា ទោសា ភយា មោហា, យោ ធម្មំ អតិវត្តតិ;
និហីយតិ [និហីយតេ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៤.១៧] តស្ស យសោ, កាឡបក្ខេវ ចន្ទិមា។

កត្ថ ឆន្ទា ច អយំ លោភោ យថា និទ្ទិដ្ឋំ បុព្ពេ។ ឥទំ មោហាធិដ្ឋានំ។

**៣៥**. តត្ថ កតមំ អលោភាធិដ្ឋានំ?

“អសុភានុបស្សឹ [អសុភានុបស្សី (បី.) បស្ស ធ. ប. ៨] វិហរន្តំ, ឥន្ទ្រិយេសុ សុសំវុតំ;
ភោជនម្ហិ ច មត្តញ្ញុំ, សទ្ធំ អារទ្ធវីរិយំ;
តំ វេ នប្បសហតិ មារោ, វាតោ សេលំវ បព្ពត”ន្តិ។

តត្ថ យា អសុភាយ ឧបបរិក្ខា, អយំ កាមេសុ អាទីនវទស្សនេន បរិច្ចាគោ។ ឥន្ទ្រិយេសុ សុសំវុតោ តស្សេវ អលោភស្ស បារិបូរិយំ មម អាយតនសោចិតំ អនុបាទាយ។ ភោជនម្ហិ ច មត្តញ្ញុន្តិ រសតណ្ហាបហានំ។ ឥតិ អយំ អលោភោ អសុភានុបស្សិតាយ វត្ថុតោ ធារយតិ, សោ អលោភោ ហេតុ។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតាយ គោចរតោ ធារយតិ, ភោជនេមត្តញ្ញុតាយ បរតោ ធារយតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ តំ វេ នប្បសហតិ មារោ, វាតោ សេលំ វ បព្ពតន្តិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ យោយេវ ធម្មោ អាទិម្ហិ និក្ខិត្តោ, សោយេវ មជ្ឈេ ចេវ អវសានេ ច។

នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ អសមុប្បន្នស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស វា បហានាយ, យថយិទំ [យទិទំ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ១.១៧] អសុភនិមិត្តំ។ តត្ថ អសុភនិមិត្តំ មនសិករោន្តស្ស អនុប្បន្នោ ចេវ កាមច្ឆន្ទោ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ។ ឥទំ អលោភស្ស វត្ថុ។ យំ បុន អនុប្បន្នោ កាមរាគោ បរិយាទិយតិ រូបរាគំ អរូបរាគំ, ឥតិ ផលំ។ ឥតិ អយម្បិ ច ធម្មោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។ ឥទំ អលោភាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ អទោសាធិដ្ឋានំ?

ឯកម្បិ ចេ បាណមទុដ្ឋចិត្តោ, មេត្តាយតិ កុសលោ [កុសលី (ក.) បស្ស ឥតិវុ. ២៧] តេន ហោតិ;
សព្ពេ ច បាណេ មនសានុកម្បំ [អនុកម្បមានោ (បី.)], បហូតមរិយោ បករោតិ បុញ្ញំ។

ឯកម្បិ ចេ បាណមទុដ្ឋចិត្តោ មេត្តាយតីតិ អយំ អទោសោ។ និក្ខ្យាតេន អស្សាទោ, កុសលោ តេន ហោតីតិ តេន កុសលេន ធម្មេន សំយុត្តោ ធម្មបញ្ញត្តឹ គច្ឆតិ។ កុសលោតិ យថា បញ្ញាយ បញ្ញោ បណ្ឌិច្ចេន បណ្ឌិតោ។ បហូតមរិយោ បករោតិ បុញ្ញន្តិ តស្សាយេវ វិបាកោ អយំ លោកិយស្ស, ន ហិ លោកុត្តរស្ស។ តត្ថ យា មេត្តាយនា, អយំ ហេតុ។ យំ កុសលោ ភវតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យាវ អព្យាបជ្ជោ ភូមិយំ ពហុបុញ្ញំ បសវតិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ អទោសោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។

ឯកាទសានិសំសា មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា។ តត្ថ យា មេត្តាចេតោវិមុត្តិ, អយំ អរិយធម្មេសុ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, លោកិកាយ ភូមិកា ហេតុ, យំ សុខំ អាយតឹ មនាបោ ហោតិ មនុស្សានំ, ឥមេ ឯកាទស ធម្មា និស្សន្ទោ។ យញ្ច អកតាវី ព្រហ្មកាយេ ឧបបជ្ជតិ។ ឥទំ ផលំ។ ឥទំ អទោសាធិដ្ឋានំ។

**៣៦**. តត្ថ កតមំ អមោហាធិដ្ឋានំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, យាយំ និព្ពេធគាមិនី [និព្ពេធភាគិនី (បី. ក.) បស្ស ឥតិវុ. ៤១];
យាយ សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខយំ។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋាតិ វត្ថុំ។ និព្ពេធគាមិនីតិ និព្ពានគាមិនិយំ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈតិ។ សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខយន្តិ អមោហោ។ បញ្ញាតិ ហេតុ។ យំ បជានាតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យោ ជាតិមរណសង្ខយោ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ អមោហោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ [ឥតិវុ. ៦២ តិកនិបាតេ], ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ តត្ថ កតមំ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អនភិសមេតស្ស ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស អភិសមយាយ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតិ, វីរិយំ អារភតិ , ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតិ បទហតិ។ ឯវំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ កាតព្ពំ។ តត្ថ កតមំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ? ឥធ , ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ “ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ច”ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, យា ច មគ្គោ, ឥទំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ អាសវក្ខយា អនាសវោ ហោតិ, ឥទំ វុច្ចតិ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ តថាយំ បញ្ញា, អយំ ហេតុ។ យំ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតិ, យា បជានាតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ យេន សព្ពសោ អាសវានំ ខយា ហេតុ, យំ ខយេ ញាណមុប្បជ្ជតិ, អនុប្បាទេ ញាណញ្ច, អយំ និស្សន្ទោ។ យំ អរហត្តំ, ឥទំ ផលំ។ តត្ថ ខីណា មេ ជាតិ, វុសិតំ ព្រហ្មចរិយំ, កតំ ករណីយន្តិ, ឥទំ ខយេ ញាណំ។ នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាមីតិ ឥទំ អនុប្បាទេ ញាណំ។ ឥតិ ឥមានិ ឥន្ទ្រិយានិ អមោហោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច។ ឥមានិ អសាធារណានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ កតមានិ កុសលមូលានិ សាធារណានិ? កុសលញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ កុសលមូលញ្ចេវ។ តត្ថ កតមំ កុសលមូលំ? អលោភោ អទោសោ អមោហោ។ តត្ថ កតមំ កុសលំ? អដ្ឋ សម្មត្តានិ សម្មាទិដ្ឋិ យាវ សម្មាសមាធិ។ តត្ថ យានិ កុសលមូលានិ, អយំ ហេតុ។ យញ្ច អលោភោ តីណិ កម្មានិ សមុដ្ឋាបេតិ សង្កប្បំ វាយាមំ សមាធិញ្ច, អយំ អលោភស្ស និស្សន្ទោ។ តត្ថ យោ អទោសោ, អយំ ហេតុ។ យំ តយោ ធម្មេ បដ្ឋបេតិ សម្មាវាចំ សម្មាកម្មន្តំ សម្មាអាជីវញ្ច, អយំ និស្សន្ទោ។ តត្ថ យោ អមោហោ ហេតុ, យំ ទ្វេ ធម្មេ ឧបដ្ឋបេតិ អវិបរីតទស្សនម្បិ ច អនភិលាបនំ, អយំ និស្សន្ទោ។ ឥមស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស យំ ផលំ, តា ទ្វេ វិមុត្តិយោ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អវិជ្ជា វិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។ ឯវំ សាធារណានិ កុសលានិ បដិវិជ្ឈិតព្ពានិ។

យត្ថ ទុវេ យត្ថ តីណិ។ អយញ្ចេត្ថ គាថា។

“កុលមកុលញ្ច សម្ភវំ, ភវសង្ខារមវស្សជិ មុនិ;
អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ, អភិន្ទិ កវចមិវត្តសម្ភវ”ន្តិ។

កុលមកុលញ្ច សម្ភវន្តិ កុលសង្ខតំ អកុលសង្ខតំ។ តត្ថ យេ សង្ខតា កុលំ, តេ ទ្វេ ធម្មា អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច តុលិតា ភវន្តិ។ ឯត្តកោ កាមេសុ អស្សាទោ។ ឯត្តកោ អាទីនវោ ឥមស្ស, ឥទំ និស្សរណន្តិ ឥតិ និព្ពានំ បជានាតិ។ ទ្វីហិ ការណេហិ អតុលំ ន ច សក្កា តុលយិតុំ។ ឯត្តកំ ឯតំ នេតំ បរមត្ថីតិ តេន អតុលំ។ អថ បាបុណា រតនំ ករិត្វា អច្ឆរិយភាវេន អតុលំ។ តត្ថ កុសលស្ស ច អភិសម្ភវា ជាននា បស្សនា, អយំ អមោហោ។ យំ តត្ថ ញាតា ឱសិរណា ភវសង្ខារានំ, អយំ អលោភោ។ យំ អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោតិ វិក្ខេប បដិសំហរណា, អយំ អទោសោ។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ។ តុលមតុលសម្ភវន្តិ អយំ អមោហោ។ យោ ភវសង្ខារានំ សមោសរណំ លោភោ សម្មាសមាធីនំ អស្សាទោ, អយំ ហេតុ។ យំ អជ្ឈត្តរតោ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ សម្ភេទោ, អយំ និស្សន្ទោ។ សា បវត្តិ ឥមានិ តីណិ និទ្ទិដ្ឋានិ កុសលមូលានិ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។

ឯត្តាវតា ឯសា បវត្តិ ច និវត្តិ ច អកុសលមូលេហិ បវត្តតិ, កុសលមូលេហិ និវត្តតីតិ ឥមេហិ ច តីហិ សព្ពំ អកុសលមូលំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ សោ ធម្មេ វា វចនតោ និទ្ទិដ្ឋោ តណ្ហាតិ វា កោធោតិ វា អសម្បជញ្ញន្តិ វា អនុសយោតិ វា មក្ខោតិ វា បឡាសោតិ វា អស្សុតីតិ វា ឥស្សាតិ វា មច្ឆរិយន្តិ វា អញ្ញាណន្តិ វា, តេហិ យេ ច វត្ថូហិ និទ្ទិសិតព្ពំ។ យស្មិំមានិ ទ្វេ វចនានិ ធម្មបទានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ន សោ អត្ថិ កិលេសា, យោ ឥមេសុ នវសុ បទេសុ សមោធានំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ អយំ កិលេសោ, ន ច លោភោ, ន ច ទោសោ, ន ច មោហោ។

យថា អកុសលមូលានិ, ឯវំ កុសលានិ បដិក្ខេបេន និទ្ទិសិតព្ពានិ។

ឥទំ អមោហាធិដ្ឋានំ។

**៣៧**. តត្ថ កតមំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ?

កាយេន កុសលំករេ, អស្ស កាយេន សំវុតោ;
កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វា, កាយេន សុចរិតំ ចរេ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សុចរិតានិ [ឥតិវុ. ៦៩ សុចរិតសុត្តេ]។ បាណាតិបាតា វេរមណី, អទិន្នាទានា វេរមណី, កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី, ឥទំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ?

សុភាសិតំ [សុ. និ. ៤៥២ សុត្តនិបាតេ] ឧត្តមមាហុ សន្តោ, ធម្មំ ភណេ នាធម្មំ តំ ទុតិយំ;
បិយំ ភណេ នាប្បិយំ តំ តតិយំ, សច្ចំ ភណេ នាលិកំ តំ ចតុត្ថំ។
ចត្តារិមានិ ច វចីសុចរិតានិ ឥទំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ?

មនេន កុសលំ កម្មំ, មនសា សំវុតោ ភវេ;
មនោទុច្ចរិតំ ហិត្វា, មនសា សុចរិតំ ចរេ។

តីណិមានិ មនោសុចរិតានិ, អនភិជ្ឈា, អព្យាបាទោ, សម្មាទិដ្ឋិ, ឥទំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ។ ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

តត្ថ កតមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ?

វាចានុរក្ខី មនសា សុសំវុតោ, កាយេន ច នាកុសលំ កយិរា [អកុសលំ ន កយិរា (បី. ក.) បស្ស ធ. ប. ២៨១];
ឯតេ តយោ កម្មបថេ វិសោធយេ, អារាធយេ មគ្គមិសិប្បវេទិតំ។

តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, បារិសុទ្ធិយោ – កាយកម្មបារិសុទ្ធិ, វាចាកម្មបារិសុទ្ធិ, មនោកម្មបារិសុទ្ធិ។

តត្ថ កតមា កាយកម្មបារិសុទ្ធិ? បាណាតិបាតា វេរមណី, អទិន្នាទានា វេរមណី, កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី។ តត្ថ កតមា វចីកម្មបារិសុទ្ធិ? មុសាវាទា វេរមណី...បេ.... សម្ផប្បលាបា វេរមណី។ តត្ថ កតមា មនោកម្មបារិសុទ្ធិ? អនភិជ្ឈា អព្យាបាទោ សម្មាទិដ្ឋិ។ ឥទំ សាធារណសុត្តំ។

ឥតិ សាធារណានិ ច សុត្តានិ អសាធារណានិ ច សុត្តានិ បដិវិជ្ឈិតព្ពានិ។ បដិវិជ្ឈិត្វា វាចាយ កាយេន ច សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។

**៣៨**. តត្ថ កតមំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

យស្ស សទ្ធា [សំ. និ. ១.២៦០; ថេរគា. ៥០៧ អដ្ឋកនិបាតេ ច បស្សិតព្ពំ] តថាគតេ, អចលា សុប្បតិដ្ឋិតា;
សីលញ្ច យស្ស កល្យាណំ, អរិយកន្តំ បសំសិតំ។

សង្ឃេ បសាទោ យស្សត្ថិ, ឧជុភូតញ្ច ទស្សនំ;
អទលិទ្ទោតិ តំ អាហុ, អមោឃំ តស្ស ជីវិតំ។

សទ្ធា វេ នន្ទិកា អារាធិកោ, នោ តស្ស សទ្ទោតិ;
សព្ពំ សិយាតិ ភគវន្តំ, តថារូបោ ធម្មសម្បសាទោ។

ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ វីរិយាធិដ្ឋានំ?

អារម្ភថ [អារភថ (បី.) បស្ស សំ. និ. ១.១៨៥] និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;
ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ។

ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, សម្មប្បធានា, ឥទំ វីរិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

សតីមតោ សទា ភទ្ទំ, ភទ្ទមត្ថុ សតីមតោ;
សតីមតោ សទា [សុវេ (សំ. និ. ១.២៣៨)] សេយ្យោ, សតីមា សុខមេធតិ។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា វិត្ថារេន កាតព្ពា, ឥទំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

អាកង្ខតោ តេ នរទម្មសារថិ, ទេវា មនុស្សា មនសា វិចិន្តិតំ;
សព្ពេន ជញ្ញា កសិណាបិ បាណិនោ, សន្តំ សមាធឹ អរណំ និសេវតោ។

តយោមេ , ភិក្ខវេ, សមាធី – សវិតក្កោ សវិចារោ, អវិតក្កោ វិចារមត្តោ, អវិតក្កោ អវិចារោ។ ឥទំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិន្តិ វិត្ថារេន។

តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, បញ្ញា – សុតមយី, ចិន្តាមយី, ភាវនាមយី, ឥទំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សុត្តំ, ឥមានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

**៣៩**. តត្ថ កតមានិ សាធារណានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ សុត្តានិ?

អវីតរាគោ [អ. និ. ៦.៥៤] កាមេសុ, យស្ស បញ្ចិន្ទ្រិយា មុទូ;
សទ្ធា សតិ ច វីរិយំ, សមថោ ច វិបស្សនា;
តាទិសំ ភិក្ខុមាសជ្ជ, បុព្ពេវ ឧបហញ្ញតិ។

បញ្ចិមានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិឥន្ទ្រិយំ ទដ្ឋព្ពំ។ តីសុ អវេច្ចប្បសាទេ វិត្ថារេន សុត្តំ កាតព្ពំ។ ឥមានិ សាធារណានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ សុត្តានិ។ យំ យស្ស សម្ពន្ធំ កុសលស្ស វា អកុសលស្ស វា តេន តេន អធិដ្ឋានេន តំ សុត្តំ និទ្ទិសិតព្ពំ, នត្ថញ្ញោ ធម្មោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ តត្ថ សាធារណំ កុសលំ នាបិ កុសលំ អកុសលំ យថា សាធារណានិ ច កុសលមូលានិ សាធារណានិ ច អកុសលមូលានិ ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ បជហតិ…បេ.… ចត្តារោ សម្មប្បធានា កុសលំ អកុសលញ្ច។

### ឥត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា

វិតក្កោ ហិ មមត្តិកោ [បមត្តិកោ (បី.)], ទទំ បិយោ នរោ ឥតិ;
យោ បាណមតិបាតេតិ, តីណិ តស្ស ពាលលក្ខណំ។

សតញ្ចេវ សហស្សានំ, យេ ច សមណព្រាហ្មណា;
ឆន្ទា ទោសា ភយា មោហា, ចតូហិ អគតីហិ ច។

អសុភានុបស្សី វិហរន្តំ, និមិត្តេសុ អសុភា ច;
ឯកម្បិ ចេ បិយំ បាណំ, មិត្តា សចេ សុភាសិតា។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, អនុញ្ញា តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ;
កុសលាកុសលមូលានិ ច, តុលមតុលញ្ច សម្ភវំ។

កាយេន កុសលំ ករេ, តីណិ សុចរិតានិ ច;
សុភាសិតំ ឧត្តមមាហុ, សន្តោ វចីសុចរិតានិ ច។

កាយេន ច កុសលំ កយិរា, មនោទុច្ចរិតានិ ច;
កាយានុរក្ខី ច សទា, តិស្សោ ច បារិសុទ្ធិយោ។

យស្ស សទ្ធា តថាគតេ, សមុប្បាទេ ច ទេសិតោ;
អារម្ភថ និក្កមថ, យា ច សម្មប្បធានតា។

សតីមតោ សទា ភទ្ទំ, សតិបដ្ឋានភាវនា;
អាកង្ខតោ ច អនញ្ញាណំ, យេ ច តីណិ សមាធយោ។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, តិស្សោ បញ្ញា បកាសិតា;
អវីតរាគោ កាមេសុ, តថេវ បញ្ចិន្ទ្រិយា។

ឥតិ ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស

ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសេ

តតិយភូមិ សុត្តាធិដ្ឋានំ នាម។

# ៤. សុត្តវិចយចតុត្ថភូមិ

**៤០**. តត្ថ កតមោ សុត្តវិចយោ?

តត្ថ កុសលេហិ ធម្មេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ បុព្ពាបរសោ សាធុកំ ឧបបរិក្ខិយតិ។ កីនុ ខោ ឥទំ សុត្តំ អារភិ...បេ.... តេហិ សុត្តេហិ សហ អធិសន្ធេហិ យុជ្ជតិ ឧទាហុ ន យុជ្ជតីតិ?

យថា ភគវា កិលេសេ អាទិម្ហិ តត្ថ ទេសេតិ។ កី ទេសិតំ? តេសំ កិលេសានំ បហានំ ឧទាហុ នោ ទេសិតន្តិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ យទិ ន ទេសិតំ ភគវតិ តេសំ កិលេសានំ បហានំ កុសលា ធម្មា បរិយេសិតព្ពា យត្ថ តេ អកុសលា បហានំ គច្ឆន្តិ។ សចេ សមន្នេហមានោ ន លភតិ។ តត្ថ អកុសលា ធម្មា អបកឌ្ឍិតព្ពា វីមំសិតព្ពា, សំកិលេសភាគិយសុត្តំ, យទិ កិលេសា អបកឌ្ឍិយន្តា។ យេ វា ន ទេន្តិ តត្ថ ឧបបរិក្ខិតព្ពា អរិយមគ្គធម្មា តាសុ ភូមីសុ កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ, ឧទាហុ ន គច្ឆន្តីតិ។ យត្តកា បន កិលេសា ទេសិតា។ ន តត្តកា អរិយធម្មា ទេសិតា។ យត្ថ កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ, តត្ថ យេ កិលេសា អរិយធម្មានំ បដិបក្ខេន ន យុជ្ជន្តិ, តេ អបកឌ្ឍិតព្ពា, សចេ អបកឌ្ឍិយន្តា យោជនំ ទេតិ។ តត្ថ ឯវំ វីមំសិតព្ពំ។ ទ្វេ តីណិ វា តទុត្តរិ វា កិលេសា ឯកេន អរិយមគ្គេន បហានំ គច្ឆន្តីតិ។ សចេ ឯវំ វីមំសិយន្តា យោជនំ ទេតិ, តត្ថ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ បរម្បរាយ វា បិដកសម្បទានេន វា សុត្តស្ស អត្ថោ ច នត្ថោ ច។ យំ វា ន សក្កា សុត្តំ និទ្ទិសិតុំ នេវ សុត្តំ វិចិកិច្ឆិតព្ពំ។ ឯវំ យថា អាទិម្ហិ កុសលា ធម្មា ហោន្តិ។ យេ កិលេសា តេ បហីនេយ្យាតិ។ តេ ឧបបរិក្ខិតព្ពា។ បុរេ វា កុសលោ បដិបក្ខេន វា បុរេ ទេសនា, អនូនា អនធិកា ឧគ្គហេតព្ពា។ យថា បឋមោ ឧត្តិលោ យេសមិទានិ កិលេសានំ យេ អរិយធម្មា ទេសិតា ឥមេ កិលេសា ឥមេហិ អរិយធម្មេហិ បហីយន្តិ, ឧទាហុ នប្បហីយន្តីតិ វិចិនិតព្ពា។ យទិ ឧបបរិក្ខិយមានា យុជ្ជន្តិ, គហេតព្ពា។ អថ ន យុជ្ជន្តិ, យេ កិលេសា អបដិបក្ខា ហោន្តិ, តេ កិលេសា អបរិបក្ខិតព្ពា។ យេ ច អរិយធម្មា បដិបក្ខា ហោន្តិ, តេ អរិយធម្មា អបកឌ្ឍិតព្ពា ។ ន ហិ អរិយធម្មា អនាគាមិកិលេសប្បហានំ គច្ឆន្តិ, នាបិ អរិយធម្មា សព្ពកិលេសានំ បហានាយ សំវត្តន្តិ។ យថា កុសលា មេត្តា អកុសលោ រាគោ ន តុ កុសលា មេត្តាតិ ការេត្វា អកុសលស្ស រាគស្ស បហានាយ សម្ភវតិ ព្យាបាទោ មេត្តាយ បហានំ គច្ឆតិ។ តស្មា ឧភោ កិលេសា ឧបបរិក្ខិតព្ពា។ យោ យោ ច ធម្មោ ឧបទិសិយតិ កុសលោ វា អកុសលោ វា សោ អបកឌ្ឍិតព្ពោ។ សចេ តេ យុជ្ជន្តិ អបកឌ្ឍិយមានោ នត្ថិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ ទ្វេ វា កិលេសា ឯកេន អរិយធម្មេន បហីនេយ្យាតិ ទ្វីហិ វា អរិយធម្មេហិ ឯកោ វា កិលេសោ បហីយតីតិ។

អថ វា ឯវម្បិ ឧបបរិក្ខិយមានំ យុជ្ជតិ, តត្ថ វីមំសិតព្ពំ វា យថា យុជ្ជតិ តត្ថ វីមំសិតព្ពំ វា, យថា ននុ សក្កា សុត្តំ និទ្ទិសិតុំ, ន ហិ សុត្តេ វិចិកិច្ឆិតព្ពំ។ កិលេសោ មំ អរិយធម្មេសុ ទេសិតេសុ ឧភយតោ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ កិរ យេ វា ឥមេ កិលេសា ទេសិតា យេ ច អរិយធម្មា ទេសិតា គាថាយ វា ព្យាករណេន វា, កី នុ ខោ ឥមេ កិលេសា ឥមេហិ អរិយធម្មេហិ បហីយន្តិ, ឧទាហុ នប្បហីយន្តិ? ឥមេ វា អរិយធម្មា ឥមេសំ កិលេសានំ បហានាយ សំវត្តន្តីតិ។ កិញ្ចាបិ កុសលេហិ ធម្មេហិ អកុសលា ធម្មា បហានំ គច្ឆន្តិ។ ន តុ សព្ពេហិ អរិយធម្មេហិ សព្ពាកុសលា បហានំ គច្ឆន្តិ។ យថា មេត្តា កុសលោ អកុសលោ ច រាគោ ន តុ កុសលា មេត្តា អកុសលោ រាគោតិ ការេត្វា មេត្តាយ រាគោ បហានំ, ព្យាបាទោ មេត្តាយ បហានំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ កិលេសោតិ ការេត្វា សុត្តេន បហានំ គច្ឆតិ។ ន សុត្តោ ធម្មោតិ ការេត្វា សព្ពំ កិលេសស្ស បហានាយ សំវត្តតិ។ យំ តុ សុត្តស្ស អរិយធម្មោ សំកិលេស បដិបក្ខោ, សោ តេន បហានំ គច្ឆតីតិ។

**៤១**. តត្ថ កុសលេ ទេសិតេ សុត្តេ ព្យាករណេ វា សំកិលេសា ន យុជ្ជន្តិ អរិយធម្មា វា, តេ មហាបទេសេ និទ្ទិសិតព្ពាវយវេន អបកឌ្ឍិតព្ពា ។ តត្ថ កិលេសេហិ ច ទេសិតេហិ អរិយធម្មេសុ ច យទិបិ តេន អរិយធម្មេន តេ កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថបិ ឧត្តរិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ កេន ការណេន ឯតេ កិលេសា បជហិតព្ពា, កេន ការណេន អរិយធម្មា ទេសិតាតិ? យេន យេន វា អាការេន អរិយធម្មា ទេសិតា, តេន តេន បការេន អយំ កិលេសោ ឋិតោ។ អត្ថិ ហិ ឯកោ កិលេសោ, តេន វា អរិយធម្មា ន អញ្ញថា អញ្ញថា បហាតព្ពោ, យថា ទិដ្ឋិ រាគោ អវិជ្ជា ច ទស្សនេន បហាតព្ពា។ សា ចេ ឯវញ្ច អវិជ្ជា ភាវនាយ ភូមិ វា ធម្មា ភាវនាយ បហាតព្ពា។ សាយេវ ឧទ្ធំភាគិយំ អសង្ខតទស្សនាយ វិមុត្តិយា អនិមិត្តេន ចេតោសមាធិនា អមនសិការេន បហីយតិ។ ឯវំ សាត្ថំ សព្យញ្ជនំ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ យេ ទស្សនេន បហាតព្ពា កិលេសា ទស្សនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, ភាវនាយ បហាតព្ពា ភាវនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, បតិសេវនា បហាតព្ពា បតិសេវនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, ឯវំ វិនោទនបហាតព្ពា យាវ សត្ត អាសវា កាតព្ពា, យាវញ្ញថា។ អញ្ញថា ហេស ធម្មោ បហាតព្ពោ អញ្ញេនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, សោ អរិយធម្មោ អញ្ញថា បរិយេសិតព្ពោ។ យទិ អយំ ធម្មោ បរិយេសតោ យោ ច ទេសេតិ យេន យេនាការេន, សោ អរិយធម្មោ បរិយេសិតព្ពោ, តេនាការេន កិលេសោ បហីយតិ។ សោ

តត្ថ ឧបបរិក្ខិតព្ពោ។ អថ ន យុជ្ជតិ យទិ ហិ តេន សុត្តេន វិហិតំ សុត្តំ វីមំសិតព្ពំ។ យថា យុជ្ជតិ, តថា គហេតព្ពំ។ យថា ន យុជ្ជតិ, តថា ន គហេតព្ពំ, អទ្ធា ឯតំ ភគវតា ន ភាសិតំ, អាយស្មតា វា ទុគ្គហិតំ, យថា មហាបទេសេ និទ្ទិសិតព្ពំ, ភគវតា យថាភូតំ ទេសិតំ, យោ ច ធម្មោ ទេសិតោ កុសលោ ច អកុសលោ ច តស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ បច្ចយា វិនា ធម្មោ អប្បច្ចយោ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ កោ អាការោ បរិយេសនាយ?

តត្ថ តថារូបំ សហេតុ សប្បច្ចយំ សោយំ ធម្មោ វុត្តោតិ ឥទំ វីមំសិតព្ពំ។ សោ ច បច្ចយោ តិវិធោ – មុទុ មជ្ឈោ អធិមត្តោ។ តត្ថ មុទុម្ហិ បច្ចយេ មុទុធម្មោ គហេតព្ពោ, ឯវំ សព្ពេសុ បច្ចយោ ទុវិធោ បរំបរាបច្ចយោ ច សមនន្តរបច្ចយោ ច។ សោ បច្ចយោ មុទុតេន ព្យាធិមត្តំ បរិយេសិតព្ពំ។ កឹ ការណំ? អញ្ញតរោបិ បច្ចយោ អញ្ញេហិ បច្ចយេហិ បរិយត្តី វា បារិបូរី វា គច្ឆតិ ។ តត្ថ យោ ធម្មោ ទេសិតោ, តស្ស ធម្មស្ស ឯតេន វា ការណេន វា ហេតុ បរិយេសិតព្ពោ។ យថា បច្ចយោ ហេតុនា បច្ចយេន ច, សោ តស្ស ធម្មស្ស និស្សន្ទោ បរិយេសិតព្ពោ។ យថា និទ្ទិដ្ឋោ អធិដ្ឋានេ បធានំ បរិយេសតិ, សោ បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ មុទុស្ស ធម្មស្ស អធិមត្តោ និស្សន្ទោ អធិមត្តស្ស វា និស្សន្ទស្ស មុទុធម្មោ, អថ មុទុស្ស មុទុ មជ្ឈាយ មជ្ឈោ អធិមត្តស្ស អធិមត្តោ យុជ្ជតិ, តំ គហេតព្ពំ, អថ ន យុជ្ជតិ ន គហេតព្ពំ។ យញ្ច ភគវា អារភតិ ធម្មំ ទេសេតុំ, តំយេវ ធម្មំ មជ្ឈន្តបរិយោសានំ ទេសេតិ, យថា សុត្តាធិដ្ឋានេ ធម្មា អាទិម្ហិ និទ្ទិសតិ, តំយេវ ពហុ តស្ស សុត្តស្ស បរិយោសានំ។ តស្ស ហិ ធម្មស្ស វសេន តំ សុត្តំ ហោតិ គាថា វា ព្យាករណំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ វា, យថា បន ទុវិធា អនុរូបន្តិ វា ថបនា ច ទេសនាថបនា។ រូបន្តិបិ ធម្មស្ស បរិយេសិតព្ពា។ យថា ច ភគវតា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ សំវរណំ ទេសិតំ តណ្ហាយ និគ្គហណត្ថំ ឥច្ចាវ ហោតិ។ ទេសេតិ យថា គោបាលកោបមេ សុត្តេ អញ្ញេហិបិ សុត្តេហិ ភគវា ភាសតិ ឥច្ចាវ ហោតិ មជ្ឈិមនិកាយេ វិតក្កោ អយំ ភគវតោ ទេសនានុរូបន្តិ ឥតិ សោ ធម្មោ អញ្ញេសុបិ វេយ្យាករណេសុ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ ឯកំ ហិ សុត្តេ ទដ្ឋព្ពោ។ យុជ្ជនំ តំ គហេតព្ពំ។

**៤២**. តត្ថ កតមំ អនុញ្ញាតំ? យំ កិញ្ចិ សុត្តំ ភគវតា ន ភាសិតំ តញ្ច សុត្តេសុយេវ ទិស្សតិ, ឯវមេតំ ធារេតព្ពំ។ យថា អសុកេន ភាសិតន្តិ, តំ សុត្តំ វីមំសិតព្ពំ។ កឹ នុ ខោ ឥមំ សុត្តំ អនុញ្ញាតំ ខមំ ភគវតោ ឧទាហុ នានុញ្ញាតំ ខមំ, កិញ្ចិ រូបញ្ច សុត្តំ ភគវតោ អនុញ្ញាតំ ខមំ កិញ្ចិ រូបញ្ច នានុញ្ញាតំ ខមំ? យំ សព្ពសោ អនោតារេត្វា ទសពលោ គោចរំ ទេសេតិ, តំ សព្ពំ សុត្តំ ភគវតោ នានុញ្ញាតំ ខមំ។ អត្ថិបិ សោ សាវកោ ទសពលានំ គោចរំ ជានាតិ ឱធិសោ អនោធិសោ, តំ បន ពលំ សព្ពសោ ន ជានាតិ អញ្ញថា នាម សវនេន, យថា អាយស្មតា សារិបុត្តេន យេន ព្រាហ្មណោ ឱវទិតោ, តស្ស អាយស្មតោ នត្ថិ ឥន្ទ្រិយពលវេមត្តញាណំ, តេន បុគ្គលបរោ [បុគ្គលោ បរោបរញ្ច (បី.)] បរញ្ច តំ អជានន្តោ សតិ ឧត្តរិករណីយេ ឧប្បាទិតោ, សោ ភគវតា អបសាទិតោ។ យថាវ អាយស្មា មហាកស្សបោ ភាគិនេយ្យំ ឱវទតិ អនន្តរិយសមន្នាគតោ ឥទ្ធិបាដិហីរេន អង្គុលិយោ អទីបេត្វា យំ សព្ពេសំ ធម្មានំ កម្មសមាទានានំ ហេតុសោ ឋានសោ យថាភូតំ ញាណំ, តស្ស អាយស្មតោ សំវិជ្ជតេ, តេន នំ ឱវទតិ, តំ ភគវា ករោតិ។

> “សចេបិ ទស បជ្ជោតេ, ធារយិស្សសិ កស្សប;
> នេវ ទក្ខតិ រូបានិ, ចក្ខុ តស្ស ន វិជ្ជតី”តិ។

អបិ ច ខោ យថា ទូតោ រាជវចនេន សត្តមនុសាសតិ, ឯវំ សេសានុគោ អញ្ញាតកំ ឃោសំ បរេសំ ទេសេតិ។ អនុញ្ញាតខមសុត្តំ គហេតព្ពំ។ អននុញ្ញាតខមំ ន គហេតព្ពំ។

តត្ថ កតមោ សុត្តសង្ករោ? បញ្ចវិធំ សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ ទស្សនភាគិយំ ភាវនាភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ អញ្ញំ អារាធេយ្យ អញ្ញំ ទេសេតិ អញ្ញស្ស ច សុត្តស្ស អត្ថំ អញ្ញម្ហិ សុត្តេ និទ្ទិសតិ។ សុត្តស្ស វា ហិ អនេកាការំ អត្ថំ និទ្ទិសតិ។ អរិយធម្មសាធនេ អត្ថំ វិវរតិ។ វាសនាភាគិយស្ស អត្ថំ ទស្សនភាគិយេសុ និទ្ទិសតិ។ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ អត្ថំ ឧទ្ធំភាគិយេសុ និទ្ទិសតិ។ មុទុមជ្ឈានំ ឥន្ទ្រិយានំ អធិមត្តេសុ សុត្តេសុ និទ្ទិសតិ។ ឥតិ អយំ សុត្តំ សម្មោទំ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច និទ្ទេសេន ច មុទុមជ្ឈាធិមត្តតាយបិ ច អត្ថេន ច ព្យញ្ជនេន ច យោ សម្មោទោ, អយំ វុច្ចតិ សុត្តសង្ករោ។ យោ អសម្មោទោ, អយំ វុច្ចតិ សុត្តវិចយោ។

**តត្ថាយំ ឧទ្ទានគាថា**

> បុរិមានំ អក្ខណ្ឌំ, យថាភូតស្ស បច្ចយោ;
> និស្សន្ទោ វាសនាសទ្ធិ, អនុញ្ញា សុត្តសង្ករោ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស

សុត្តវិចយោ នាម ចតុត្ថភូមិ។

# ៥. បញ្ចមភូមិ

**៤៣**. តត្ថ កតមោ ហារវិភង្គោ? យត្ថ សោឡស ហារា អក្ខរសោ ភេទំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ អាទិម្ហិ ទេសនាហារោ។ តត្ថ អយំ គាថា កុសលា វា អកុសលា វា សច្ចានិ វា សច្ចេកទេសោ វា។ កី ទេសិតន្តិ? សុត្តេ វីមំសា ទេសនាហារោ។ យថា អរិយសច្ចានិ និក្ខេបោ ចត្តារិ សច្ចានិ សាធារណានិ អសាធារណានិ ច។ យានិ ច អដ្ឋារស បទានិ ទុក្ខតោ សត្ត បទានិ សង្ខេបេន កាយិកេន ចេតសិកេន ទុក្ខេន, អប្បិយសម្បយោគេន បិយវិប្បយោគេន ច តីហិ ច សង្ខតាហិ។ តត្ថ តីណិ សង្ខតលក្ខណានិ តិស្សោ ទុក្ខតា ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណំ, សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខតា ច សង្ខតលក្ខណំ, វិបរិណាមទុក្ខតាយ ទុក្ខតាតិ អញ្ញថត្តំ ច សង្ខតលក្ខណំ, ទុក្ខទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតា, ឥមេសំ តិណ្ណំ សង្ខតលក្ខណានំ តីសុ វេទនាភូមីសុ អទុក្ខមសុខា វេទនា ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណំ, សង្ខារទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតា តយោ សង្ខតលក្ខណំ, សុខា វេទនាយ ច វិបរិណាមទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតាតិ អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ, ទុក្ខាវេទនា ទុក្ខទុក្ខតា ច ទុក្ខតា ឥមម្ហិ ឥមេសុ នវបទេសុ បឋមកេសុ សត្តសុ បទេសុ សោឡសសុ បទេសុ ទុក្ខា បរិយេសិតព្ពា, ឯកាទស ទុក្ខតាយ ច លក្ខណំ និទ្ទេសេ និទ្ទិដ្ឋំ។ បាតុភាវលក្ខណា ជាតិយា ច បាតុភាវចុតិលក្ខណោ ចុតោតិ វិត្ថារេន បន្នរសបទានិ កត្តព្ពានិ, ឯវំ សាធារណានិ អសាធារណានិ ច សត្តសុ ទសសុ បទេសុ សញ្ញាស តិវិធេ ច សាសនប្បដ្ឋានេ អដ្ឋារសវិធេសុ ច សុត្តាធិដ្ឋានេសុ ទសវិធេសុ ច សុត្តវិធេយ្យេសុ សោឡសវិធេសុ ច ហារេសុ ឯកវីសតិវិធាយ ច បវិចយវីមំសាយាតិ ឥទំ ទេសិតំ។ យថាភូតញ្ច ទេសិតន្តិ, អយំ វុច្ចតិ ទេសនាហារោ។

**៤៤**. តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ?

បទំ បញ្ហា ច បុច្ឆា ច, កី បុព្ពំ កិញ្ច បច្ឆិមំ;
អនុគីតិ សា ច វិចយោ, ហារោ វិចយោតិ និទ្ទិដ្ឋោ។

បទន្តិ បឋមំ បទំ។ តស្ស កោ អត្ថោ? យំ ភគវា បុដ្ឋោ អាយស្មតា អជិតេន តំ គហេតព្ពំ, កតិបទានិ បុដ្ឋានិ យថាកី កេនស្សុ និវុតោ លោកោតិ គាថា, ឥមានិ កតិបទានិ ចត្តារិ ឥតិ វិសជ្ជនាយ បុច្ឆា។ យត្តកេហិ បទេហិ ភគវតា វិសជ្ជិតានិ បទានិ ឥតិ បុច្ឆាយ ច យា បទានំ សង្កាសនា, ឥទំ វុច្ចតិ បទន្តិ។

បញ្ហោតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ។ កតិ បញ្ហោ? ឯកោ វា ទ្វេ វា តទុត្តរិ វា ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ឯកោ បញ្ហោ, អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ ហោតិ, សម្ពហុលានិបិ បទានិ ឯកមេវត្ថំ បុច្ឆតិ។ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អនុបរិវត្តីនិ តំ ព្យញ្ជនេន ឯកោ បញ្ហោវ ហោតិ។ កេនស្សុ និវុតោ លោកោតិ លោកំ សន្ធាយ បុច្ឆតិ, កេនស្សុ នប្បកាសតិ កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសីតិ តំយេវ បុច្ឆតិ។ កីសុ តស្ស មហព្ភយន្តិ តំយេវ បុច្ឆតិ។ ឯវំ អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ ឯកោ បញ្ហោ ហោតិ, សោ បញ្ហោ ចតុព្ពិធោ ឯកំសព្យាករណីយោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ ឋបនិយោតិ។ តត្ថ ចក្ខុ អនិច្ចន្តិ ឯកំសព្យាករណីយោ, យំ អនិច្ចំ តំ ទុក្ខន្តិ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, សិយា អនិច្ចំ ន ចក្ខុ, យានិបិ អាយតនានិ ច ន ចក្ខុ, តានិបិ អនិច្ចន្តិ ន ចក្ខុយេវ, អយំ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, យំ ចក្ខុ តំ ចក្ខុន្ទ្រិយំ នេតិ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ, តំ ចក្ខុ តថាគតោតិ ឋបនិយោ។ អញ្ញត្រ ចក្ខុនាតិ ឋបនិយោ បញ្ហោ។ ឥទំ បញ្ហំ ភគវា កី បុច្ឆិតោ, លោកស្ស សំកិលេសោ បុច្ឆិតោ។ កី ការណំ? តិវិធោ ហិ សំកិលេសោ តណ្ហាសំកិលេសោ ច ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ច ទុច្ចរិតសំកិលេសោ ច។ តត្ថ អវិជ្ជាយ និវុតោតិ អវិជ្ជំ ទស្សេតិ, ជប្បាតិ តណ្ហំ ទស្សេតិ, មហព្ភយន្តិ អកុសលស្ស កម្មស្ស វិបាកំ ទស្សេតិ, សោតំ នាម សុខវេទនីយស្ស កម្មស្ស ទុក្ខវេទនីយោ វិបាកោ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ ភគវា វិសជ្ជេតិ, ចតូហិ យោ បទេហិ អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោតិ...បេ. ... ឯវំ វុច្ចតិ។

**៤៥**. តទុត្តរិ បដិបុច្ឆតិ, សវន្តិ សព្ពធិ សោតាតិ គាថា, ចត្តារិ បទានិ បុច្ឆតិ តំ ភគវា ទ្វីហិ បទេហិ វិសជ្ជេតិ។

យានិ សោតានិ លោកស្មឹ, សតិ តេសំ និវារណំ;
សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ។

ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ទ្វីហិ បទេហិ វិសជ្ជេតិ។ ឥទំ បទន្តិ បុច្ឆិតោ, តស្ស សំកិលិដ្ឋស្ស លោកស្ស វោទានំ បុច្ឆិតោ, សោតានិ ឆ តណ្ហាកាយា ពហុលាធិវចនេន និទ្ទិដ្ឋា ភវន្តិ សព្ពេហិ អាយតនេហិ។ តានិ សោតានិ កេន និវារិយន្តីតិ បរិយុដ្ឋានបហានំ បុច្ឆតិ, កេន សោតា បិធីយរេតិ អនុសយសមុគ្ឃាតំ បុច្ឆតិ។ តត្ថ ភគវា ឆសុ

ទ្វារេសុ សតិយា ទេសេតិ, យោ ហិ សម្បជានោ វិហរតិ សតិទោវារិកេ ច តស្ស ឥន្ទ្រិយានិ គុត្តានិ សម្ភវន្តិ។ តត្ថ គុត្តេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ យា យា វិបស្សនា, សា សា តេសំ តេសំ សោតានំ តស្សា ច អវិជ្ជាយ យោ លោភោ និរុតោ អច្ចន្តបហានាយ សំវត្តតិ។ ឯវំ សោតានិ បិហិតានិបិ ភវន្តិ តតោ ឧត្តរិ បុច្ឆតិ។

បញ្ញា ច សតិ ច នាមរូបស្ស ខោ តស្ស ភគវន្តំ បុដ្ឋមាគម្ម កត្ថេតំ ឧបសម្មតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ភគវា ឯកេន បទេន វិសជ្ជេតិ។

យមេតំ បញ្ហំ អបុច្ឆិ [បុច្ឆសេ បញ្ហំ (បី. ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៨៣], អជិត តំ វទាមិ តេ…បេ…;
វិញ្ញាណស្ស និរោធេន, ឯត្ថេតំ ឧបសម្មតិ។

ឥមិនា បញ្ហេន កឹ បុច្ឆតិ? អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បុច្ឆតិ, តំ ភគវា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា វិសជ្ជេតិ។ តត្ថ បឋមេន បញ្ហេន សំកិលេសំ បុច្ឆតិ។ ទុតិយេន បញ្ហេន វោទានំ បុច្ឆតិ។ តតិយេន បញ្ហេន សោបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បុច្ឆតិ។ ចតុត្ថេន បញ្ហេន អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បដិបុច្ឆតិ តតោ ឧត្តរិ បដិបុច្ឆតិ។

យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ, យេ ច សេខា [សេក្ខា (ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៨៤] បុថូ ឥធ;
តេសំ មេ និបកោ ឥរិយំ, បុដ្ឋោ បព្រូហិ មារិស។

ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ បុច្ឆតិ។ កតិ ច បន តេ បញ្ហេ សង្ខាតធម្មា ច អរហន្តា សេក្ខា ច? កឹ បុព្ពំ កិញ្ច បច្ឆិមន្តិ អយមត្ថោ។ តត្ថ កតរំ បឋមំ បុច្ឆតិ, កតរំ បច្ឆា? អរហន្តំ បឋមំ បុច្ឆតិ។ សេក្ខធម្មេ តត្ថ កេន ប ទេន សង្ខាតធម្មាតិ អរហន្តោ គហិតា, បុថូតិ សេក្ខា គហិតា។ តេសំ មេ និបកោតិ សាធារណំ បទំ ភគវន្តំ បុច្ឆតិ។ តស្ស សាធារណានិ ច អសាធារណានិ ច បញ្ហេសុ បុច្ឆិតព្ពានិ។ តំ ភគវា វិសជ្ជេតិ។ ន តថា បុដ្ឋំ, បឋមំ បុដ្ឋំ, តំ បច្ឆា វិសជ្ជេតិ។ យំ បច្ឆា បុច្ឆិតំ បឋមំ វិសជ្ជេតិ។ កិញ្ច ឥទំ បុច្ឆិតំ វិសុទ្ធានំ វិសុជ្ឈន្តានញ្ច កា ឥរិយាតិ ឥទំ បុច្ឆិ, តំ កាមេសុ នាភិគិជ្ឈេយ្យ។ មនសានាវិលោ សិយាតិ បរិយុដ្ឋានានិ វិតក្កេន ច ភគវា និវារេតិ, ទ្វេ បន វិតក្កអនាវិលតាយ បរិយុដ្ឋានំ, យថា នីវរណេសុ និទ្ទិដ្ឋំ។ កុសលា សព្ពធម្មេសូតិ អរហន្តំ វិសជ្ជេតិ។

កេនស្ស តរតិ ឱឃន្តិ គាថា, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ។ ចត្តារោយេវ បញ្ហា។ កឹ ការណំ, ន ហិ ឯត្ថ អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ [យថានុបរិវត្តិវជ្ជំ (បី. ក.)] យថា បឋមំ អជិតបញ្ហេសុ, តស្ស ន ឯកំសេន ពហូនិ វិសជ្ជនានិ, ពហុកា បញ្ហា, ឯកោវ ន ចាបិ, សព្ពេ បុច្ឆតិ, បុព្ពេ វិសជ្ជិតោ, យថា ចតុត្ថោ អជិតោបញ្ហេ, យំ ឯត្ថ យថាភូតំ បរិយេសនាបទពន្ធេន វិសជ្ជនាយោ ឯវំ យថាភូតំ បរិយេសតិ។ យោ បុន ឯត្ថ យំ ឯវំ បុច្ឆតិ តត្ថ អយមាការោ បុច្ឆនាយំ អន្តោជដា ពហិជដាតិ គាថា [សំ. និ. ១.២៩] បុច្ឆិតវិសជ្ជនាយ មគ្គិតព្ពា។ កថំ វិសជ្ជិតាតិ ភគវាតិ វិសជ្ជេតិ? សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោតិ គាថា។ តត្ថ ចិត្តភាវនាយ សមថា, បញ្ញាភាវនាយ វិបស្សនា។ តត្ថ ឯវំ អនុមីយតិ, យេ ធម្មា សមថេន ច វិបស្សនាយ ច បហីយន្តិ, តេ ឥមេ អន្តោជដា ពហិជដា។ តត្ថ វិសជ្ជនំ សមថេន រាគោ បហីយតិ, វិបស្សនាយ អវិជ្ជា។ អជ្ឈត្តវត្ថុកោ រាគោ អន្តោជដា, ពាហិរវត្ថុកោ រាគោ ពហិជដា។ អជ្ឈត្តវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ, អយំ អន្តោជដា។ ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ច ពាហិរវត្ថុកានិ ពហិជដា, យា ហិ អជ្ឈត្តវត្ថុកា យា ទិដ្ឋិភាគិយេន ភវិស្សតិ, អយំ ជដា។ តថា សំខិត្តេន យា កាចិ អជ្ឈត្តវត្ថុកា តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច, អយំ អន្តោជដា។ យា កាចិ ពាហិរវត្ថុកា តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច, អយំ ពហិជដា។

យថា ទេវតា ភគវន្តំ បុច្ឆតិ “ចតុចក្កំ នវទ្វារ”ន្តិ គាថា [សំយុត្តនិកាយេ]។ តត្ថ ភគវា វិសជ្ជេតិ “ឆេត្វា នទ្ធឹ វរត្តំ ចា”តិ គាថា, ឥទំ ភគវា ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទំ វិសជ្ជេតិ។ ឥមាយ វិសជ្ជនាយ ភគវា អនុមីយតិ កិលេសេ ឯត្ថ បុរិមាយ គាថាយ និទ្ទិសិតព្ពេន។ តំ ហិ ចតុចក្កន្តិ ចត្តារោ វា ហត្ថបាទា។ នវទ្វារន្តិ នវ វណមុខានិ។ យថា ចតុចក្កន្តិ ចត្តារោ ឧបាទានា, ឧបាទានប្បច្ចយា ភវោ, ឧបាទាននិរោធា ភវនិរោធោ។ នវទ្វារន្តិ នវ មានវិធា, មានជាតិកាយ ហិ ទុក្ខំ សេយ្យេនម្ហិ បរសោ តីណិ តិកានិ បុណ្ណំ។ តិកេន សំយុត្តំ ហិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ។ តត្ថ នទ្ធីតិ តណ្ហា វិសជ្ជីយតិ។ វរត្តន្តិ មានំ វិសជ្ជេតិ, ឥច្ឆា លោភោ ច បាបកោតិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ។ តត្ថ វិសមលោភោ បាបកោតិ និទ្ទិសិយតិ សមូលតណ្ហន្តិ។ អញ្ញាណមូលកា តណ្ហាតិ អញ្ញាណមូលកា តណ្ហា, តណ្ហាយ ច ទិដ្ឋិយា ច បហានំ។ យេ ច បុន អញ្ញេបិ កេចិ ចតុចក្កយោគេន តេនេវ ការណេន ច យុជ្ជន្តិ, សំសារគាមិនោ ធម្មា សព្ពេ និទ្ទិសិតព្ពា។ តត្ថាយំ គាថា វិសជ្ជនា បុច្ឆាយ ច វិសជ្ជនាយ ស មេតិ [សមំតិ (បី.)]។ យំ យទិ សន្ទេន អថ សហ ព្យាករណេន អនុគីតិយំ ច សោ វិចយោតិ ភគវា យត្តកានិ បទានិ និក្ខិបតិ, តត្តកេហិ អនុគាយតិ។

**៤៦**. អដ្ឋហិ , ភិក្ខវេ, អង្គេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ទូតេយ្យំ គន្តុមរហតិ [គាតុមរហតិ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៨.១៦]។ ឥមានិ អដ្ឋ បទានិ និក្ខិត្តានិ។ ឆហិ បទេហិ ភគវា អនុគាយតិ។

"យោ វេ ន ព្យថតិ [ព្យាថតិ (ក.)] បត្វា, បរិសំ ឧគ្គវាទិនឹ;
ន ច ហាបេតិ វចនំ, ន ច ឆាទេតិ សាសនំ។

"អសន្ទិទ្ធី ច ភណតិ, បុច្ឆិតោ ន ច កុប្បតិ;
ស វេ តាទិសកោ ភិក្ខុ, ទូតេយ្យំ គន្តុមរហតី"តិ។

តត្ថ បន ភគវា យត្តកានិ បទានិ និក្ខិបតិ, តត្តកេហិ អនុគាយតិ។ សត្តហិ, ភិក្ខវេ, អង្គេហិ សមន្នាគតោ កល្យាណមិត្តោ បិយោ គរុភាវនីយោតិ វិត្ថារេន, ឥទំ ភគវា សត្តហិ បទេហិ អនុគាយតិ។ ឥតិ ពហុស្សុតវា អនុគាយតិ, អប្បតរកថំ បទំ វា និក្ខេបោ, ពហុស្សុតវា នវ បទានិ និក្ខេបោ, អប្បតរិកា អនុគីតិយា ពហុតរិកា អនុគាយតិ។ អយំ វុច្ចតិ តេ អនុគីតិ ច វិចយោ, អយំ វិចយោ នាម ហារោ។

តត្ថ កតមោ យុត្តិហារោ?

សព្ពេសំ ហារានំ, យា ភូមី យោ ច គោចរោ តេសំ;
យុត្តាយុត្តិ បរិក្ខា, ហារោ យុត្តីតិ និទ្ទិដ្ឋោ។

ហារានំ សោឡសន្នំ យថា ទេសនា យថា វិចយោ យោ ច និទ្ទិសិយតិ, អយំ និទ្ទេសោ។ អយំ បុច្ឆា សុត្តេសុ ន យុជ្ជតីតិ យា តត្ថ វីមំសា, អយំ យុត្តិ។

យថា ហិ សហេតូ សប្បច្ចយា សត្តា សំកិលិស្សន្តិ, អត្ថិ ហេតុ អត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយ, សហេតូ សប្បច្ចយា សត្តា វិសុជ្ឈន្តិ, អត្ថិ ហេតុ អត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា។ សីលវតា, អានន្ទ, បុគ្គលេន ន វេយ្យាករណិយា កិន្តិ មេ វិប្បដិសារោ ឧប្បាទេយ្យ...បេ.... អព្យាករណំ កត្តព្ពំ, អយំ វិសុទ្ធិយា មគ្គោ។ តស្ស ហេតុ កោ បច្ចយោ, សីលក្ខន្ធស្ស ចត្តារិ ចត្តារិ ហេតុ ច បច្ចយោ ច។ សប្បុរិសសំសេវោ យោ ច បតិរូបទេសវាសោ ច, អយំ ឧបាទាបច្ចយតា សប្បច្ចយោ។ យំ បោរាណកម្មំ អស្ស វិបាកោ បច្ចយោ, តាយ បច្ចយាយ អត្តសម្មាបណិធិ, អយំ ហេតុ។ ឥតិ សីលក្ខន្ធោ សហេតុ សប្បច្ចយោតិ ឥទំ លោកិកំ សីលំ។

យំ បន លោកុត្តរំ សីលំ, តស្ស តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយោ – សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ – អយំ បច្ចយោ។ សតិន្ទ្រិយញ្ច បញ្ញិន្ទ្រិយញ្ច ហេតុ។ បញ្ញាយ និព្ពេធគាមិនិយា, យំ សីលំ ជាយតិ។ សោតាបន្នស្ស ច សីលំ តេនាយំ ហេតុ អយំ បច្ចយោ។ យំ បុន សមាធិនោ បស្សទ្ធិ ច បីតិ ច បាមោជ្ជំ បច្ចយោ។ យំ សុខំ ហេតុ តេន សមាធិក្ខន្ធោ សហេតុ សប្បច្ចយោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ បញ្ញា។ តស្ស បរតោឃោសោ អជ្ឈត្តំ ច យោនិសោ មនសិការោ ហេតុ ច បច្ចយោ ច, ឥតិ ឥមេ តយោ ខន្ធា សហេតូ សប្បច្ចយា ឯវំ សត្ត បញ្ញា។ សត្តព្យាករណីសុ ច សុត្តេសុ ន យុជ្ជតិ។ អយំ យុត្តិហារោ។ សោ ចតូសុ មហាបទេសេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

**៤៧**. តត្ថ កតមំ បទដ្ឋានំ?

ធម្មំ ទេសេតិ ជិនោ, តស្ស ច ធម្មស្ស យំ បទដ្ឋានំ;
ឥតិ យាវ សព្ពធម្មា, ឯសោ ហារោ បទដ្ឋានោ។

តត្ថ បញ្ចកាមគុណា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ យេសំ កេសញ្ចិ កាមរាគោ ឧប្បជ្ជតិ ឧប្បន្នោ វា ឧប្បជ្ជិស្សតិ វា, ឯតេសុ យេបិ បញ្ចសុ រូបេសុ អាយតនេសុ នាញ្ញត្រ ឯតេហិ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានន្តិ។ វុច្ចតេ, តេន បញ្ចកាមគុណា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ មនិន្ទ្រិយំ ភវរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចក្ខន្ធា សក្កាយទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ទិដ្ឋិរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមធាតុ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ អរូបធាតុ អរូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ សុខសញ្ញា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទសញ្ញា ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ អសម្បជញ្ញតា សម្មោហស្ស បទដ្ឋានំ។ នវ អាឃាតវត្ថូនិ ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ នវវិធំ មានំ [នវមានំ វិធមានស្ស (បី. ក.)] មានស្ស បទដ្ឋានំ។ សុខា វេទនា រាគានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ ទុក្ខា វេទនា បដិឃានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ អទុក្ខមសុខា វេទនា អវិជ្ជានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ អត្តវាទុបាទានញ្ច មុសាវាទោ ច លោភស្ស

បទដ្ឋានំ។ បាណាតិបាតោ ច បិសុណវាចា ច ផរុសវាចា ច ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ មិច្ឆត្តញ្ច សម្ផប្បលាបោ ច មោហស្ស បទដ្ឋានំ។ ភវំ ភោគញ្ច វោការោ អហំការស្ស បទដ្ឋានំ។ ពាហិរានំ បរិគ្គហោ មមំការស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយស្ស សង្គំ [កាយវង្កំ (បី.)] ទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ កាយិកទោសោ ទោសស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយិកកាសាវោ លោភស្ស បទដ្ឋានំ។ យោ យោ វា បន ធម្មោ យេន យេន អារម្មណេន ឧប្បជ្ជតិ សច្ចាធិដ្ឋានេន វា ធម្មាធិដ្ឋានេន វា អនុសយនេន វា, សោ ធម្មោ តស្ស បទដ្ឋានំ។ តេន សារម្មណេន សោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ។

យថា មនុស្សោ បុរិមស្ស បទស្ស បទដ្ឋានំ អលភន្តោ ទុតិយំ បទំ ឧទ្ធរតិ, សោ បច្ឆានុបទំ សំហរតិ។ យទិ បន យោ ន ទុតិយបទស្ស បទដ្ឋានំ លភតិ, អបរំ បទំ ឧទ្ធរតិ។ តស្ស យោ ចេសោ បច្ចយោ ភវតិ។ ឯវំ ធម្មោ កុសលោ វា អកុសលោ វា អព្យាកតោ វា បទដ្ឋានំ អលភន្តោ ន បវត្តតិ។ យថា បយុត្តស្ស ធម្មស្ស យោនិលាភោ [យោនិសោ លាភោ (បី.)], អយំ វុច្ចតិ បទដ្ឋានោ ហារោ។

**៤៨**. តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ?

> វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ, យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា តេន;
> សព្ពេ ភវន្តិ វុត្តា, សោ ហារោ លក្ខណោ នាម។

យេសញ្ច សុសមារទ្ធា, និច្ចំ កាយគតាសតីតិ គាថាយ វុត្តាយ កាយគតាសតិយា វុត្តា វេទនាគតា ចិត្តគតា ធម្មគតា ច សតិ ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ ឯកេន សតិបដ្ឋានេន។ ន ហិ ចិត្តំ ឯកស្មឹ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា បវត្តតិ, នានាសុ គតីសុ បវត្តតិ, កាយគតាសតិយា វុត្តាយ វុត្តា វេទនាគតា ចិត្តធម្មគតា ច។ ន ហិ កាយគតាសតិយា ភាវិតាយ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ ភាវនាបារិបូរឹ ន គច្ឆន្តិ។ ឯវំ តស្សុទិសេសុ ធម្មេសុ វុត្តេសុ សព្ពធម្មា វុត្តា ច ភវន្តិ។

សចិត្តបរិយោទាបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសនន្តិ គាថា ចេតសិកា ធម្មា វុត្តា, ចិត្តេ រូបំ វុត្តំ។ ឥទំ នាមរូបំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ តតោ សចិត្តបរិយោទាបនា យំ យំ ឱទបេតិ, តំ ទុក្ខំ។ យេន ឱទបេតិ, សោ មគ្គោ។ យតោ ឱទបនា, សោ និរោធោ។ ចក្ខុំ ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តត្ថ សហជាតា វេទនា សញ្ញា ចេតនា ផស្សោ មនសិការោ ឯតេ តេ ធម្មា ឯកលក្ខណា ឧប្បាទលក្ខណេន។ យោ ច រូបេ និព្ពិន្ទតិ, វេទនាយ សោ និព្ពិន្ទតិ, សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណេសុបិ សោ និព្ពិន្ទតិ។ ឥតិ យេ ឯកលក្ខណា ធម្មា, តេសំ ឯកម្ហិ ធម្មេ និទ្ទិដ្ឋេ សព្ពេ ធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ វុច្ចតិ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ?

> និរុត្តិ អធិប្បាយោ ច, ព្យញ្ជនា ទេសនាយ ច;
> សុត្តត្ថោ បុព្ពាបរសន្ធិ, ឯសោ ហារោ ចតុព្យូហោ។

តត្ថ កតមា និរុត្តិ, សា កថំ បរិយេសិតព្ពា [បស្សិតព្ពា (បី. ក.)]? យថា វុត្តំ ភគវតា ឯកាទសហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ខិប្បំ ធម្មេសុ មហត្តំ បាបុណាតិ, អត្ថកុសលោ ច ហោតិ, ធម្មកុសលោ ច ហោតិ, និរុត្តិកុសលោ ច ហោតិ, ឥត្ថាធិវចនកុសលោ ច ហោតិ, បុរិសាធិវចនកុសលោ ច, វិបុរិសាធិវចនកុសលោ ច, អតីតាធិវចនកុសលោ ច, អនាគតាធិវចនកុសលោ ច, បច្ចុប្បន្នាធិវចនកុសលោ ច។ ឯកាធិប្បាយេន កុសលោ នានាធិប្បាយេន កុសលោ។ កិម្ហិ ទេសិតំ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ។ ឥត្ថាធិវចនេន បុរិសាធិវចនេន វិបុរិសាធិវចនេន សព្ពំ យថាសុត្តំ និទ្ទិដ្ឋំ។ តំ ព្យញ្ជនតោ និរុត្តិកោសល្លតោ យោ យំ សុត្តស្ស សុនិរុត្តិទុន្និរុត្តិតំ អវេក្ខតិ, ឥទំ ឯវំ និរោបយិតព្ពំ។ ឥទម្បិ ន និរោបយិតព្ពំ។ ឥទំ វុច្ចតេ និរុត្តិកោសល្លំ។

**៤៩**. តត្ថ កតមំ អធិប្បាយកោសល្លំ? យថាទេសិតស្ស សុត្តស្ស សព្ពស្ស វារំ គច្ឆតិ ឥមេន ភគវតា ទេសិតព្ពន្តិ។ យថា កឹ អប្បមាទោ អមតំ បទំ, បមាទោ មច្ចុនោ បទន្តិ គាថា។ ឯត្ថ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អសីតិមេវ អាកង្ខន្តិ តេ អប្បមត្តា វិហរិស្សន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។

> យោគស្ស កាលំ ន និវត្តតិ យា ច, សោ ន តត្ថ បាបិន្ទវេ ភវន្តិ;
> វេទនាមគ្គឥសិនា [វេទនាមគ្គំ ឥសិនា (បី.)] បវេទិតំ, ធុតរជាសវា ទុក្ខា បមោក្ខាតា។

ឯត្ថ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ទុក្ខេ នាស្សាទកា [ទុក្ខេន សាធកា (បី.)], តេ វីរិយមារភិស្សន្តិ ទុក្ខក្ខយាយាតិ។ អយំ ឥត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ ឥតិ គាថាយ វា ព្យាករណេន វា ទេសិតេ ឥមិនា សុត្តេន សាធកា, យោ ឯវំ ធម្មានុធម្មំ បដិបជ្ជតីតិ សោ អធិប្បាយោ, អយំ វុច្ចតិ ទេសនាធិប្បាយោ។

តត្ថ កតមោ បុព្ពាបរសន្ធិ? យំ គាថាយំ វា សុត្តេសុ វា បទានិ អសីតិ តានិ ភវន្តិ ឯវំ វា ឯវមេតិ តស្សា គាថាយ សុត្តស្ស វា យានិ បុរិមានិ បទានិ យានិ ច បច្ឆិមកានិ , តានិ សមោសារេតព្ពានិ។ ឯវំ សោ បុព្ពាបរេន សន្ធិ ញាយតិ។ យា ឯកា សមារទ្ធា គាថា ទ្វេ តីណិ វា តស្ស មេកទេសេ ភាសិតានំ អភាសិតាហិ គាថាហិ អនិទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ ភវតិ តទុបធារិតព្ពំ។ យំវ សព្ពា [យំ វត្តព្ពំ (បី.)] ឥតិស្ស បរិយេសមានស្ស បរិយេសនា កង្ខា, តស្ស វា បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តីនំ អបរេ បរិយេសិតព្ពំ។ ឥទំ វុច្ចតេ បុព្ពាបរេន សន្ធិ។ កោសល្លន្តិ វត្ថុតោ និទានកោសល្លំ។ ព្យញ្ជនតោ និរុត្តិកោសល្លំ។ ទេសនាធិប្បាយកោសល្លំ។ បុព្ពាបរេន សន្ធិកោសល្លំ។ តត្ថ តស្ស គាថា បរិយេសិតា និទានំ វា។ ឧបលព្ភិតុំ ន អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ វត្ថុតោ និទានកោសល្លំ អត្ថកោសល្លំ ឥមេហិ ចតូហិ បទេហិ អត្ថោ បរិយេសិយន្តោ យថាភូតំ បរិយិដ្ឋោ ហោតិ។ អថ ច សព្ពោ វត្ថុតោ វា និទានេន វា យោ អធិប្បាយោ ព្យញ្ជនោ និរុត្តិ សន្ធិ ច អនុត្តរោ ឯសោ បុព្ពាបរេន ឯវំ សុត្តត្ថេន ទេសិតព្ពំ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

**៥០**. តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោ?

ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេ, បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋានំ;
អាវដ្តតិ បដិបក្ខេ, អាវដ្ដោ នាម សោ ហារោ។

យថា កឹ ឧន្នឡានំ បមត្តានន្តិ គាថាយោ។ យំ បមាទោ, ឥទំ កិស្ស បទដ្ឋានំ? កុសលានំ ធម្មានំ ឱសគ្គស្ស។ កុសលធម្មោសគ្គោ បន កិស្ស បទដ្ឋានំ ? អកុសលធម្មបដិសេវនាយ។ កិស្ស បទដ្ឋានំ, កុសលធម្មបដិសេវនាយ? កិស្ស បទដ្ឋានំ, កិលេសវត្ថុបដិសេវនាយ? ឥតិ បមាទេន មោហបក្ខិយា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជាឆន្ទរាគបក្ខិយា។ តត្ថ តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ចត្តារោ អាសវា តណ្ហា កាមាសវោ ច ភវាសវោ ច ទិដ្ឋាសវោ ច អវិជ្ជាសវោ ច។ តត្ថ ចិត្តេ អត្ថីតិ ទិដ្ឋិ ចេតសិកេសុ និច្ចន្តិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ អជ្ឈាវហនេន កាមាសវោ, ឧបបត្តីសុ អាសត្តិ ភវាសវោ។ តត្ថ រូបកាយោ កាមាសវស្ស ភវាសវស្ស ច បទដ្ឋានំ។ នាមកាយោ ទិដ្ឋាសវស្ស អវិជ្ជាសវស្ស ច បទដ្ឋានំ។

តត្ថ អល្លិយនាយ អជ្ឈត្តវាហនំ កាមាសវស្ស លក្ខណំ។ បត្ថនគន្ថនអភិសង្ខារកាយសង្ខារណំ ភវាសវស្ស លក្ខណំ, អភិនិវេសោ ច បរាមាសោ ច ទិដ្ឋាសវស្ស លក្ខណំ។ អប្បដិវេធោ ធម្មេសុ អសម្បជញ្ញា ច អវិជ្ជាសវស្ស លក្ខណំ។ ឥមេ ចត្តារោ អាសវា ចត្តារិ ឧបាទានានិ។ កាមាសវោ កាមុបាទានំ, ភវាសវោ ភវុបាទានំ, ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋុបាទានំ, អវិជ្ជាសវោ អត្តវាទុបាទានំ, ឥមេហិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ បញ្ចក្ខន្ធា។ តត្ថ អវិជ្ជាសវោ ចិត្តេ បហាតព្ពោ, សោ ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ ទិដ្ឋាសវោ ធម្មេសុ បហាតព្ពោ, សោ ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ ភវាសវោ អាសត្តិយា បហាតព្ពោ, សោ វេទនាសុ វេទនានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ កាមាសវោ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ បហាតព្ពោ, សោ កាយេ កាយានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ តត្ថ កាយានុបស្សនា ទុក្ខមរិយសច្ចំ ភជតិ។ វេទនានុបស្សនា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បច្ចយោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស, សត្តកិលេសោបចារោ តេន សមុទយំ ភជតិ។ ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា និរោធំ ភជតិ។ ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនា មគ្គំ ភជតិ។ តេនស្ស ចតូសុ ច ទស្សនេន តស្សេវ សព្ពេ បហីយន្តិ, យេន និទ្ទិដ្ឋា បឋមំ ឧន្នឡានំ បមត្តានំ តេសំ វឌ្ឍន្តិ អាសវា។ ជានតោ ហិ បស្សតោ អាសវានំ ខយោ ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោ ហិ អកុសលា ធម្មា។ ឯវំ បរិយេសិតព្ពា។ យាវ តស្ស អកុសលស្ស គតិ តតោ បដិបក្ខេន អកុសលេ ធម្មេ បរិយេសតិ តេសំ កិលេសានំ ហារេន អាវដ្តតិ។ អយំ វុច្ចតេ អាវដ្ដោ ហារោ។ ឯវំ សុក្កាបិ ធម្មា បរិយេសិតព្ពា។ អកុសលធម្មេ អាគមិស្ស។

តត្ថ អាវដ្តស្ស ហារស្ស អយំ ភូមិ សតិ ឧបដ្ឋានា ច វិបល្លាសា ច ចត្តារិ ញាណានិ សក្កាយសមុប្បាទាយគាមិនី ច បដិបទា សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទា។

**៥១**. តត្ថ កតមោ វិភត្តិ ហារោ? យំ កិញ្ចិ វិភជ្ជព្យាករណីយំ វុច្ចតិ វិភត្តិ ហារោ។ យថា កឹ អាគន្ត្វា ច បុន បុគ្គលោ ហោតិ, នោ វាគតំ ន បរិភាសតិ [នោ វា ន បរិភាសតិ (បី.), ន តាវាយំ បរិភាសិ (ក.)] បរិបុច្ឆតាយ បញ្ញាយ អតិយនំ ឯកស្ស កិញ្ចិ – អយំ វុច្ចតេ វិភត្តិ ហារោ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ។ យំ កិញ្ចិ បដិបក្ខនិទ្ទេសោ, អយំ វុច្ចតិ បរិវត្តនោ ហារោ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សម្មាទិដ្ឋិកស្ស បុរិសបុគ្គលស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ហោតីតិ វិត្ថារេន សព្ពានិ មគ្គង្គានិ។ អយំ វុច្ចតេ បរិវត្តនោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ ហារោ?

> វេវចនេហិ អនេកេហិ, ឯកំ ធម្មំ បកាសិតំ;
> សុត្តេ យោ ជានាតិ សុត្តវិទូ, វេវចនោ នាម សោ ហារោ។

យថា អាយស្មា សារិបុត្តោ ឯកម្ហិ វត្ថុម្ហិ វេវចនេន នានាវុត្តេន ភគវតា បសំសិតោ "មហាបញ្ញោ សារិបុត្តោ ហាសបញ្ញោ ជវនបញ្ញោ"តិ ឥទំ បញ្ញាយ វេវចនំ។ យថា ច មគ្គវិភង្គេ និយ្យានត្ថោ ឯកមេកំ មគ្គង្គំ វេវចនេហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ ឯវំ អវិជ្ជាយ វេវចនា។ ឯកំ អកុសលមូលំ តទេវ សន្តំ តេសុ តេសុ ជនបទេសុ តេន តេន បជានន្តិ។ ន ហិ អនេនេន តទេវបិ អាលបិយន្តិ អញ្ញំ ភជតិ។ សព្ពកាមជហស្ស ភិក្ខុនោតិ កាមា អាលបិតា។ យស្ស និត្តិណ្ណោ សង្គោតិ តេយេវ កាមេ សង្គាតិ អាលបតិ។ សុណមានស្ស បុរេតរំ វជ្ជន្តិ តេយេវ កាមេ វជ្ជន្តិ អាលបតិ។ ឯវំ សុត្តម្ហិ យោ ធម្មោ ទេសិយតិ តស្ស បរិយេដ្ឋិ "កតមស្ស ធម្មស្ស ឥទំ នាមំ កតមស្ស ឥទំ វេវចន"ន្តិ។ សព្ពញ្ហិ យេសំ យេសំ យា និរុត្តិ ហោតិ, យថាគាមិ តេន តេន ទេសេតីតិ តស្ស វេវចនំ បរិយេសិតព្ពំ។ អយំ វេវចនោ ហារោ។

**៥២**. តត្ថ កតមោ បញ្ញត្តិ ហារោ? ចត្តារិ អរិយសច្ចានីតិ សុត្តំ និទ្ទិសតិ, និក្ខេបបញ្ញត្តិ។ យា សមុទយបញ្ញត្តិ។ កពឡីការេ អាហារេ អត្ថិ ឆន្ទោ អត្ថិ រាគោ យាវ បតិដ្ឋិតំ។ តត្ថ វិញ្ញាណំ បភវបញ្ញត្តិ បញ្ញបេតិ។ កពឡីការេ អាហារេ នត្ថិ ឆន្ទោ...បេ.... សមុគ្ឃាតិ បញ្ញត្តិ។

តស្ស កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, ភវាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, អវិជ្ជាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតីតិ បហានបញ្ញត្តិ បញ្ញបេតិ។ តណ្ហា យស្ស បុរក្ខតា បញ្ញា បរិវត្តតិ គាថា មនាបបញ្ញត្តិ បញ្ញបេតិ។ ឯវំ បន មនាបបញ្ញត្តីតិ ឯកធម្មំ ភគវា បញ្ញបេតិ។ ន ហិ តណ្ហា ទុក្ខសមុទយោតិ ការេត្វា សព្ពត្ថ តណ្ហាសមុទយោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ យថា ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតិ វិនោទេតិ បជហតីតិ បដិក្ខេបបញ្ញត្តិ។ ឯវំ សព្ពេសំ ធម្មានំ កុសលានញ្ច អកុសលានញ្ច យញ្ចស្ស ធម្មក្ខេត្តំ ភវតិ, សោ ចេវ ធម្មោ តត្ថ បវត្តតិ។ តទវសិដ្ឋា ធម្មា តស្សានុវត្តកា ហោន្តិ។ សា ទុវិធា បញ្ញត្តិ – បរាធីនបញ្ញត្តិ ច សាធីនបញ្ញត្តិ ច។ កតមា សាធីនបញ្ញត្តិ? សមាធិំ, ភិក្ខវេ [បស្ស សំ. និ. ៣.៥], ភាវេថ, សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតិ។ "រូបំ អនិច្ច"ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ សាធីនបញ្ញត្តិ បរាធីនបញ្ញត្តិ ច, សា បញ្ញត្តិ បញ្ញាយ ច សីលស្ស ច, យថា ចត្តារិ ឈានានិ ភាវេថ។ តស្ស អត្ថិ សមាធិន្ទ្រិយំ មុទូនិ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ តានិ ចតុបរាធីនានិ, តីណិ អវេច្ចប្បសាទេតិ បរាធីនំ សមាធិន្ទ្រិយំ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ បរាធីនាតិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អបរាធីនំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ សតិបដ្ឋានេសុ សម្មប្បធានេសុ វីរិយិន្ទ្រិយំ។ ឥតិ សកេ បទដ្ឋានេ សកេ ខេត្តសាធីនោ សោ ធម្មោ, សោ ច តត្ថ បញ្ញបេតព្ពោ។ តស្ស បដិបក្ខា និយាតោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯត្តាយំ អនេកាការបញ្ញត្តិ កេន ការណេន អយំ ធម្មោ បញ្ញត្តោតិ។ អយំ វុច្ចតេ បញ្ញត្តិ។

**៥៣**. តត្ថ កតមោ ឱតរណោ ហារោ? ឆសុ ធម្មេសុ ឱតារេតព្ពំ។ កតមេសុ ឆសុ? ខន្ធេសុ ធាតូសុ អាយតនេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សច្ចេសុ បដិច្ចសមុប្បាទេសុ។ នត្ថិ តំ សុត្តំ វា គាថា វា ព្យាករណំ វា។ ឥមេសុ ឆន្នំ ធម្មានំ អញ្ញតរស្មឹ ន សន្ទិស្សតិ។ ឯត្តាវតា ឯស សព្ពា ទេសនា យា តា ខន្ធា វា ធាតុយោ វា អាយតនានិ វា សច្ចានិ វា បដិច្ចសមុប្បាទោ វា, តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ វេទនាក្ខន្ធោ រាគទោសមោហានំ បទដ្ឋានំ។ តត្ថ តិស្សោ វេទនាយោ តស្ស សុខាយ វេទនាយ សោមនស្សោ សវិចារោ, ទុក្ខាយ វេទនាយ ទោមនស្សោ សវិចារោ, អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ ឧបេក្ខោ សវិចារោ។ យំ បុន តត្ថ វេទយិតំ ឥទំ ទុក្ខសច្ចំ, ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ តត្ថ កាយោ បមត្តំ សឧបវត្តតិ, តញ្ច សង្ខារគតោ ទ្វិធា ច ភវង្គោតរណំ កម្មំ តីណិ ច សង្ខារានិ បុញ្ញាភិសង្ខារា វា អបុញ្ញា វា អានេញ្ជា វា ហេតុ សព្ពសរាគស្ស នោ វីតរាគស្ស, ទោសស្ស អភិសង្ខារានិ ច អវីតរាគោ ចេតេតិ ច បកប្បេតិ ច, វីតរាគោ បន ចេតេតិ ច នោ អភិសង្ខរោតិ, យំ ឧណ្ហំ វជិរំ កដ្ឋេ វា រុក្ខេ វា អញ្ញត្ថ វា បតន្តំ ភិន្ទតិ ច ឌហតិ ច, ឯវំ សរាគចេតនា ចេតេតិ ច អភិសង្ខរោតិ ច។ យថា សតំ វជិរំ ន ភិន្ទតិ ន ច ឌហតិ, ឯវំ វីតរាគចេតនា ចេតេតិ ន ច អភិសង្ខរោតិ។ តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឯកោ ខន្ធោ អនិន្ទ្រិយសរីរ សញ្ញាក្ខន្ធោ។

តត្ថ ធាតូនំ អដ្ឋារស ធាតុយោ។ តត្ថ យា រូបី ទស ធាតុយោ, តាសុ ទេសិយមានាសុ រូបក្ខន្ធោ និទ្ទិសិតព្ពោ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ យេបិ ច ឆ វិញ្ញាណកាយា មនោធាតុសត្តមា, តត្ថ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ ច និទ្ទិសិតព្ពោ,

ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ ធម្មធាតុ បន ធម្មសមោសរណា, សោ ធម្មោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច កិច្ចេន ច វេវចនេន ច យេន យេន ឧបលព្ភតិ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។ យទិ វា កុសលា យទិ វា អកុសលា យទិ វា អព្យាកតា យទិ វា អសង្ខតា។ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ ទស អាយតនានិ រូបានិ តំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ រូបក្ខន្ធោ ច មនាយតនញ្ច វិញ្ញាណក្ខន្ធេន និទ្ទិសិតព្ពំ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ ធម្មាយតនំ នានាធម្មសមោសរណំ។ តត្ថ យេ ធម្មា ឥន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយេសុ និទ្ទិសិតព្ពា, យេ អនិន្ទ្រិយានំ អនិន្ទ្រិយេសុ និទ្ទិសិតព្ពា។ បរិយាយតោ ច ឱតារេតព្ពា។ យថា សា ធម្មធាតុ តថា ធម្មាយតនំ បរិយេសិតព្ពំ។ យាយេវ ហិ ធម្មធាតុ តទេវ ធម្មាយតនំ អនូនំ អនធិកំ។

តត្ថ បដិច្ចសមុប្បាទោ អត្ថិ តិវិធោ, អត្ថិ ចតុព្ពិធោ, អត្ថិ ទុវិធោ។ តត្ថ តិវិធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ហេតុផលនិស្សន្ទោ។ អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ ច អយំ ហេតុ, វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ច អយំ បច្ចយោ, យោ ភវោ អយំ វិបាកោ, យា ជាតិ មរណំ អយំ និស្សន្ទោ។

កថំ ចតុព្ពិធោ ហេតុ បច្ចយោ វិបាកោ និស្សន្ទោ ច? អវិជ្ជា ច តណ្ហាសង្ខារា ច ឧបាទានំ ច – អយំ ហេតុ។ វិញ្ញាណំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ។ នាមរូបំ ឧបបជ្ជតិ, តថា ឧបបន្នស្ស សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ច – អយំ បច្ចយោ។ យោ ភវោ អយំ វិបាកោ។ យា ជាតិ យា ច ជរាមរណំ – អយំ និស្សន្ទោ។

កថំ ទុវិធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ? អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ – អយំ សមុទយោ។ វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ភវោ ជាតិ មរណញ្ច – ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បន អវិជ្ជានិរោធា សង្ខារនិរោធោ ឥមានិ តប្បដិបក្ខេន ទ្វេ សច្ចានិ។ តស្មា បដិច្ចសមុប្បាទោ យេន អាការេន និទ្ទិដ្ឋោ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។

តថា ពាវីសតិ ឥន្ទ្រិយានិ។ ទ្វាទស ឥន្ទ្រិយានិ ចក្ខុន្ទ្រិយានិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ យេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ បុរិសិន្ទ្រិយំ ច ទិដ្ឋិយា ច តណ្ហាបទដ្ឋានំ។ យតោ បុរិសោ បុរិសកានំ តំ ឯវំ កាតព្ពតា។ អថ អជ្ឈត្តំ សារជ្ជតិ។ អយំ អហំការោ តំ យសា សារត្តោ ពហិទ្ធា បរិយេសតិ, អយំ មមំការោ ឯវំ ឥត្ថី, តត្ថ សុខិន្ទ្រិយំ ច សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ច បុរិសិន្ទ្រិយស្សានុវត្តកា ហោន្តិ។ តស្ស អធិប្បាយបរិបុណ្ណា លោភជម្មា កុសលមូលេ បរឡ្ហេន្តិ។ តស្ស ចេ អយមធិប្បាយោ ន បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ តស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយំ ច ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ច វត្តតិ។ ទោសោ ច អកុសលមូលំ បរឡ្ហតិ។ សចេ បន ឧបេក្ខា ភាវេតិ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស អនុវត្តកាមា ភវតិ។ អមោហោ ច កុសលមូលំ បរឡ្ហតិ។ ឥតិ សត្ត ឥន្ទ្រិយានិ កិលេសវត្ថុមុបាទាយ អនន្ទេមានិ អវមានិ សព្ពស្ស វេទនា ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ។ តត្ថ អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយានិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ យាវ អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា។ ទសន្នំ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ មនិន្ទ្រិយំ ភវរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ច បុរិសិន្ទ្រិយំ ច សត្ត បញ្ញត្តិយា បទដ្ឋានំ។ តត្ថ យេន យេន ឥន្ទ្រិយេន យុត្តំ វា គាថាយ ឱតារេតុំ សក្កោតិ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯវំ ខន្ធេសុ ធាតូសុ អាយតនេសុ សច្ចេសុ បដិច្ចសមុប្បាទេសុ អយំ ឱតរណោ ហារោ។

**៥៤**. តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? យោ គាថា ឯកេន អារម្ភោ ភាសិស្សន្តិ។ តត្ថ ឯកិស្សា ភាសិតាយ អវសិដ្ឋាសុ ភាសិតាសុ សោ អត្ថោ ន និទ្ទិសិតព្ពោ។ កឹ ការណំ? ន ហិ តាវ សោ អត្ថោ ភាសិតោ, សោ អភាសិតោ ន សក្កា និទ្ទិសិតុំ។ យថា កឹ អប្បមាទោ អមតំ បទន្តិ គាថា អយមេកា គាថា និទ្ទិសិតព្ពា។ កឹ ការណំ, អត្ថិក្ខាតាវ ឥមស្ស អារម្ភស្ស អនភាសិតំ?

> ឯវំ [ឯតំ (បី.) បស្ស ធ. ប. ២២] វិសេសតោ ញត្វា, អប្បមាទម្ហិ បណ្ឌិតា;
> អប្បមាទេ បមោទន្តិ, អរិយានំ គោចរេ រតាតិ។

ឥទំ អភាសិតំ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ ភាសិតាយ អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ កឹ ការណំ, អត្ថិ តត្ថ អវសិដ្ឋំ? តេ ឈាយិនោ [ធ. ប. ២៣] សាតតិកា, និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមាតិ គាថា, ឯវំ ឥមា គាថាយោ ឧបជារិតា យទា ភវន្តិ, តទា អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯវំ អស្សុតបុព្ពេសុ សុត្តេសុ ព្យាករណេសុ វា ឯកុទ្ទេសោ ភាសិតោ។ យា វីមំសា តុលនា ឥទំ អត្ថិ កិច្ចំ, ឥទំ សុត្តំ ភាសិតំ តស្ស វេវចនំ និទ្ទិដ្ឋំ វា ន វាតិ។ តត្ថ យា វីមំសា, អយំ វុច្ចតេ សោធនោ ហារោ។

**៥៥**. តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ ហារោ? ឯកត្តតា ច វេមត្តតា ច។ តត្ថ កិតបញ្ញត្តិ ច កិច្ចបញ្ញត្តិ ច។ សា ឯកត្តតា ច វេមត្តតា ច យថា បញ្ញត្តិ ឯកវេវចនេន វេមត្តតា បជានាតីតិ បញ្ញា, សា ច អាធិបតេយ្យដ្ឋេន បញ្ញត្តិ។ យំ អនោមត្តិយដ្ឋេន បញ្ញត្តន្តិ។ តំ អនោមត្តិយដ្ឋេន បញ្ញាពលំ។ តទនុភូតា គោចរត្តវសា សេវសតិ តីសុ រតនេសុ អនុស្សតិ ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សង្ឃានុស្សតិ អវិបរីតានុស្សរណតាយ។ សម្មាទិដ្ឋិ ធម្មានំ ប

វិចយេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ អភិនីហារតោ អភិញ្ញាតិ។ សង្ខេបេន មគ្គោ កា វត្ថុ អវិកោបនតាយ ឯកត្តា, យថា ឧណ្ហេន សំសដ្ឋំ ឧណ្ហោទកំ, សីតេន សំសដ្ឋំ សីតោទកំ ខារោទកំ គុឡោទកន្តិ, ឥទំ ឯកត្តតា វេមត្តតា ច។

អត្ថិ បុន ធម្មោ នានាធម្មសង្ខាតោ ឯកតោ យថារូបំ ចត្តារោ វារេតព្ពា, តញ្ច រូបន្តិ ឯកត្តតា។ បថវីធាតុ អាបោ តេជោ វាយោធាតូតិ វេមត្តតា។ ឯវំ សព្ពា ចតស្សោ ធាតុយោ រូបន្តិ ឯកត្តតា, បថវីធាតុ អាបោ តេជោ វាយោធាតូតិ វេមត្តតា។ បថវីធាតូតិ លក្ខណតោ ឯកត្តតា, សំកិណ្ណវត្ថុតោ វេមត្តតា។ យំ កិញ្ចិ កក្ខឡលក្ខណំ, សព្ពំ តំ បថវីធាតូតិ ឯកត្តតា។ កេសា លោមា នខា ទន្តា ឆវិ ចម្មន្តិ វេមត្តតា។ ឯវំ សព្ពំ ចតស្សោ ធាតុយោ រូបន្តិ ឯកត្តំ។ សទ្ទា គន្ធា រសា ផោដ្ឋព្ពាតិ វេមត្តតា។

អត្ថិ បុន ធម្មោ វេមត្តតា អញ្ញោ នាមំ លភតិ។ យថា កាយានុបស្សនាយ នវសញ្ញា វិនីលកសញ្ញា ឧទ្ធុមាតកសញ្ញា, អយំ អសុភសញ្ញា, យា ឯកត្តតា អារម្មណតោ វេមត្តតោ, សា ឯវំ សញ្ញាវេទនាសុ អាទីនវំ សមនុបស្សតោ តថាធិដ្ឋានំ សមាធិន្ទ្រិយំ ច សាយេវ ធម្មេសុ តត្ថ សញ្ញាភាវនា វីរិយិន្ទ្រិយំ ច ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនា ចិត្តេ អត្តសញ្ញំ បជហតោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ ច ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា។ (ឥតិ) [( ) នត្ថិ បី. បោត្ថកេ] យោ កោចិ ញាណបចារោ សព្ពសោ បញ្ញាយ គោចរោ បញ្ញា, អយំ វេមត្តតា, យថា កាមរាគោ ភវរាគោ ទិដ្ឋិរាគោតិ វេមត្តតា តណ្ហាយ។ ឥតិ យំ ឯកត្តតាយ ច វេមត្តតាយ ច ញាណំ វីមំសនា តុលនា។ អយំ អធិដ្ឋានោ ហារោ។

**៥៦**. តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ ហារោ? សហេតុ សប្បច្ចយំ វោទានញ្ច សំកិលេសោ ច, យំ តទុភយំ បរិយេដ្ឋិ, ស បរិក្ខារោ ហារោ។ ឥតិ ធម្មានំ សហេតុកានំ ហេតុ បរិយេសិតព្ពោ, សប្បច្ចយានំ បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។

តត្ថ កឹ នានាករណំ, ហេតុស្ស ច បច្ចយស្ស ច? សភាវោ ហេតុ, បរភាវោ បច្ចយោ។ បរភាវស្ស បច្ចយោ ហេតុបិ, សភាវស្ស ហេតុយា បរភាវស្ស កស្សចិ បច្ចយោ អវុត្តោ ហេតុ, វុត្តោ បច្ចយោ។ អជ្ឈត្តិកោ ហេតុ, ពាហិរោ បច្ចយោ។ សភាវោ ហេតុ, បរភាវោ បច្ចយោ។ និព្ពត្តកោ ហេតុ, បដិគ្គាហកោ [បរិគ្គាហកោ (ក.)] បច្ចយោ។ នេវាសិកោ ហេតុ, អាគន្តុកោ បច្ចយោ។ អសាធារណោ ហេតុ, សាធារណោ បច្ចយោ។ ឯកោយេវ ហេតុ, អបរាបរោ បច្ចយោ។

ហេតុស្ស ឧបករណំ សមុទានេតព្ពោ។ សមុទានំ ហេតុ, តត្ថ ទុវិធោ ហេតុ។ ទុវិធោ បច្ចយោ – សមនន្តរបច្ចយោ ច បរម្បរបច្ចយោ ច។ ហេតុបិ ទុវិធោ – សមនន្តរហេតុ ច បរម្បរហេតុ ច។ តត្ថ កតមោ បរម្បរបច្ចយោ? អវិជ្ជា នាមរូបស្ស បរម្បរបច្ចយោ, វិញ្ញាណំ សមនន្តរបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ យទិ អាទិម្ហិ អវិជ្ជានិរោធោ ភវតិ នាមរូបស្ស និរោធោបិ។ តត្ថ សមនន្តរំ កឹ ការណំ បរម្បរបច្ចយោ សមនន្តរបច្ចយោ សមុទ្ទានិតោ, អយំ បច្ចយតោ។ តត្ថ កតមោ បរម្បរហេតុ? វិជានន្តស្ស បរម្បរហេតុតាយ ហេតុ, អញ្ញាការោ សមនន្តរហេតុតាយ ហេតុ។ យស្ស ហិ យំ សមនន្តរំ និព្ពត្តតិ, សោ តស្ស ហេតុបិ ជាតិនិរោធា ពហិ អាការនិរោធោ, អាការនិរោធា ទណ្ឌនិរោធោ, ទណ្ឌនិរោធា ខណ្ឌនិរោធោ។ ឯវំ ហេតុបិ ទ្វិធា សោ តាហិ បស្សិតព្ពោ។

បដិច្ចសមុប្បាទោ យថា អវិជ្ជាបច្ចយោ តស្ស បុន កឹបច្ចយោ, អយោនិសោ មនសិការោ។ សោ តស្ស បច្ចយោ សង្ខារានំ, ឥតិ បច្ចយោ ច សមុប្បន្នំ ច តស្ស កោ ហេតុ អវិជ្ជាយេវ ។ តថា ហិ បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតិ។ តត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានស្ស ហេតុ បុរិមា ហេតុ បច្ឆា បច្ចយោ, សាបិ អវិជ្ជាសង្ខារានំ បច្ចយោ ចតូហិ ការណេហិ សហជាតបច្ចយតាយ សមនន្តរបច្ចយតាយ អភិសន្ទនបច្ចយតាយ បតិដ្ឋានបច្ចយតាយ។

**៥៧**. កថំ សហជាតបច្ចយតាយ អវិជ្ជាសង្ខារានំ បច្ចយោ? យំ ចិត្តំ រាគបរិយុដ្ឋំ, តត្ថ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានេន សព្ពំ បញ្ញាយ គោចរំ ហន្តិ។ តត្ថ សង្ខារា តិបច្ចយដ្ឋិកា អទ្ធាភូមិការមហគ្គស្ស [លទ្ធា ភូមិករមហគ្គស្ស (បី. ក.)] អយំ អវិជ្ជាសហសមុប្បន្នំ វុទ្ធី វិរូឡ្ហី វេបុល្លតមាបជ្ជន្តិ ចតូហិ ការណេហិ បញ្ញា បហីយតិ។ កតមេហិ ចតូហិ? អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ សំយោជនំ ឧបាទានំ។ តត្ថ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ ជាតិ បរិយុដ្ឋិតា សំយុជ្ជតិ សំយុត្តា ឧបាទិយតិ ឧបាទានបច្ចយា ភវោ។ ឯវំ តេ សង្ខារា តិវិធា ឧប្បន្នា ភូមិគតា នាសញ្ញត្ត អយំ មគ្គេន វិនីគត្តាយាតិ [វិនិភត្តាយ (បី.), វិនិភត្តតាយ (ក.)] តេ ថាមគតា អបតិវិនីតាតិបិ តេ សង្ខារាតិ វុច្ចតិ, ឯវំ សហេតុសមុប្បន្នដ្ឋេន អត្ថិ មេវ បច្ចយា សង្ខារានំ បច្ចយោ និទ្ទិដ្ឋំ អបនេត្វា កុសលំ អកុសលំ កុសលោ ច អកុសលោ ច បត្ថិបិតព្ពោ, វិបាកធម្មា អបនេត្វា វចនីយំ អវចនីយំ វចនីយញ្ច អវចនីយញ្ច បត្ថិបិតព្ពំ, ភវអបេវិត្តា, សព្ពសុត្តំ បរិក្ខិបិតព្ពំ។

ទស គថាគតពលានិ ចត្តារិ វេសារជ្ជានិ បុញ្ញានិ អនញ្ញាកតំ អវិជ្ជា សមនន្តរបច្ចយតាយ សង្ខារានំ បច្ចយោ យេន ចិត្តេន សហ សមុប្បន្នា អវិជ្ជា តស្ស ចិត្តស្ស សមនន្តរចិត្តំ សមុប្បន្នន្តិ, តស្ស យំ សមនន្តរចិត្តំ សមុប្បន្នន្តិ, តស្ស បច្ឆិមស្ស ចិត្តស្ស បុរិមចិត្តំ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ, តេន អវិជ្ជា ហេតុ តេន ចិត្តេន ឧបាទានំ អនោកាសកតា ញាណំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ យា តស្ស អប្បមាទា ធាតុ អភិជ្ឈាភិសន្និតា តហឹ វិបល្លាសា ឧប្បជ្ជន្តិ “អសុភេ សុភ”ន្តិ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ, តត្ថ សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ រត្តា ទុដ្ឋា មូលស្ស ចេតនា រាគបរិយុដ្ឋានេន ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានេន អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានេន ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ វត្ថុនិទ្ទេសេ និទ្ទិសិតព្ពោ , យំ វិបរីតចិត្តោ វិជានាតិ អយំ ចិត្តវិបល្លាសោ, យា វិបរីតសញ្ញា ឧបគ្គណ្ហាតិ អយំ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ យំ វិបរីតទិដ្ឋិ អភិនិវិសតិ អយំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ អដ្ឋ មិច្ឆត្តានិ វឌ្ឍន្តិ, តីណិ អកុសលានិ អយោនិសោ មនសិការេ ឧប្បន្នំ វិញ្ញាណញ្ច វិជ្ជញ្ច ករោន្តិ។ ឥតិ បុព្ពាបរន្តេ អកុសលានាគរិតរោ សង្ខារា វុទ្ធឹ វេបុល្លតំ គច្ឆន្តិ។ តេ ច មហគ្គា ច អប្បដិវិទិតា បោនោភវិកា [បោនោព្ភវិកា (ក.)] សង្ខារា ភវន្តិ។ ឥតិ ឯវំ អវិជ្ជា សហជាតបច្ចយតាយ សង្ខារានំ បច្ចយោ សមនន្តរបច្ចយតាយ ច។

**៥៨**. កថំ អភិសន្ទនាការេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ? សា អវិជ្ជា តេ សង្ខារេ អភិសន្ទេតិ បរិព្រូហេតិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា បទុមំ វា តំ ឧទកេ វឌ្ឍំ អស្ស, សីតេន វារិនា អភិសន្ទំ បរិសន្ទនំ វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ វេបុល្លតំ អាបជ្ជតិ។ ឯវំ អភិសន្ទនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

កថំ បតិដ្ឋហនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ? តេ សង្ខារា អវិជ្ជាយំ និស្សាយ វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ វេបុល្លតំ អាបជ្ជន្តិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា បទុមំ វា បថវឹ និស្សាយ បថវឹ បតិដ្ឋាយ វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ វេបុល្លតំ អាបជ្ជតិ។ ឯតេ សង្ខារា អវិជ្ជាយំ បតិដ្ឋិតា អវិជ្ជាយំ និស្សាយ វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ វេបុល្លតំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ បតិដ្ឋហនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

បុន រាគសហគតស្ស កម្មស្ស វិបាកេន បដិសន្ធិម្ហិ ភវោ និព្ពត្តតិ, តំ កម្មស្ស [កាមស្ស (បី.)] សព្ពំ អភិនិវិដ្ឋំ អញ្ញាណវសេន បោនោភវិកា សង្ខារាតិ វុច្ចន្តិ, ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា អត្ថិ។ បុន បញ្ចសុ យេ ច សេក្ខា បុគ្គលា, យេ ច អសញ្ញិសមាបត្តឹ សមាបន្នា, យេ ច ភវគតា, យេ ច អន្តោគតាយេវ សំសេទជា, យេ ច វា បន អញ្ញោ ហិ កោចិ អនាគាមិភូតា ន ចេតេន្តិ ន ច បត្ថេន្តិ, តេសំ កឹ បច្ចយា សង្ខារា។ បុន រាគា អត្ថិ តេសំ សង្ខារានិ ឧបាទានានិ ចិត្តមនុស្សរន្តិយេវ អវិបក្កវិបាកសម្ពូហតា អសមុច្ឆិន្នបច្ចយា តេសំ បុន ច គតោ ភវតិ។ ឯវម្បិ ហិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ បុន សា តេ ន ឧបាទានា នបិ សង្ខារា អត្ថិ, បុន តេសំ សត្ត អនុសយា អសម្ពូហតា អសមុច្ឆិន្នា តទារម្មណំ ភវតិ។ វិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋាយ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ។ ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ បុន សា យំ កិញ្ចិ កម្មំ អាចយគាមិ សព្ពំ តំ អវិជ្ជាវសេន អភិសង្ខរិយតិ តណ្ហាវសេន ច អល្លីយតិ អញ្ញាណវសេន ច តត្ថ អាទីនវម្បិ ន ជានាតិ។ តទេវ វិញ្ញាណពីជំ ភវតិ, សាយេវ តណ្ហាសិនេហោ ភវតិ។ សាយេវ អវិជ្ជា សម្មោហោតិ។ ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា វត្តព្ពា។ ឥតិ ឥមេហិ អាការេហិ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

តត្ថ អវិជ្ជាយ ហេតុ អយោនិសោ មនសិការោ បច្ចយោ ហោតិ។ តត្ថ អភិច្ឆេទោ អយំ តត្ថ តតិយំ ពលំ [ផលំ (បី.)] និវត្តិ, អយំ បដិសន្ធិ។ តត្ថ បុនព្ភវោ យោ អវេច្ឆេទោ អសមុគ្ឃាតនដ្ឋេន អយំ អនុសយោ។ យថា បដាកំ វា សាដកំ វា ទ្វេ ជនា បីឡេសុ ច ឯកា វា ពលំ វា អស្ស និវាដស្សេសុ, ន បន បីឡេសុ សោសេយ្យ។ តត្ថ យំ សិនេហា អាបោធាតុ អនុបុល្លនា សោសេតព្ពា។ ឧណ្ហធាតុមាគម្ម សចេ បុន តំ អាកាសេ និក្ខិបេយ្យ តំ ឧស្សាវេន យេភុយ្យតរំ សិនេហមាបជ្ជេយ្យ, ន ហិ អនាគម្ម តេជោធាតុំ បរិសេសំ គច្ឆេយ្យ។ ឯវមេវ ភវគ្គបរមាបិ សមាបត្តិ ន អនុរូបស្ស សមុគ្ឃាតាយ សំវត្តតិ។ តេ ហិ អាលយន្តិ សម្មសន្តិ, ន ច តណ្ហាយ តណ្ហាបហានំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ សោ អសមុគ្ឃាតោ។ អវិជ្ជាយ អនុសយោ ច ចិត្តស្ស សម្បលិពោធោ, ឥទំ បរិយុដ្ឋានំ។ យថាភូតំ វិញ្ញាណស្ស អប្បដិវេធោ អយំ អវិជ្ជាអាសវោ អវិជ្ជាវិញ្ញាណពីជំ ភវតិ។ យំ ពីជំ សោ ហេតុ ន សមុច្ឆិជ្ជតិ, អសមុច្ឆិជ្ជន្តោ បដិសន្ទេហតិ។ បដិសន្ទហន្តោ ន សមុគ្ឃាតំ គច្ឆតិ។ អសមុគ្ឃាតំ ចិត្តំ បរិយោនហតិ, បរិយោនទ្ធចិត្តោ យថាភូតំ នប្បជានាតិ, ឥតិ សញ្ញាណស្ស សាសវត្ថោ, អវិជ្ជត្ថោ, ហេតុអត្ថោ, អវច្ឆេទត្ថោ, អនិវត្តិអត្ថោ, ផលត្ថោ បដិសន្ធិអត្ថោ, បុនព្ភវត្ថោ, អសមុគ្ឃាតត្ថោ, អនុសយត្ថោ, បរិយុដ្ឋានត្ថោ, អបដិវេធនត្ថោ។ ឯត្តាវតា អវិជ្ជាយ ខេត្តំ និទ្ទិដ្ឋំ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតេ បរិក្ខារោ នាម ហារោ។

**៥៩**. តត្ថ កតមោ សមារោបនោ ហារោ? ឧគ្ឃដិតម្ហិ តម្ហិ សន្តញ្ចេវ ច នំ វិត្ថារំ បន វត្តព្ពំ។ វិត្ថារវិធំ ចិត្តញ្ញា អយំ សមារោបនោ ហារោ។ តត្ថ នាមនិទ្ទេសោ ឧបយដកា [ឧគ្ឃដកា (បី.)] វត្ថុនិទ្ទេសោ វេវចនំ វត្ថុភូតោ វិត្ថារោ។ យថា កឹ, យា ភិក្ខូនំ វត្តតោ [និវត្តតោ (បី.)] បហាតព្ពោ, អយំ ឧបយដនា។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? កិញ្ចិ ន វត្តព្ពំ, រូបរាគំ វា នាមវន្តបហាតព្ពំ [នាមមន្តបហាតព្ពំ (ក.)]។ យាវ វិញ្ញាណន្តិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ។ អវិជ្ជា តា ឱបម្មេន បញ្ញាបេតព្ពា, អយំ សមារោបនោ។ និស្សិតចិត្តស្ស ច មត្តិកោ ច និស្សយោ តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច។ តត្ថ ទិដ្ឋិ អវិជ្ជា តណ្ហា សង្ខារា។ តត្ថ ទិដ្ឋិបច្ចយា តណ្ហា ឥមេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ តត្ថ និស្សិតំ វិញ្ញាណំ ឥទំ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ, ឥទំ សំខិត្តេន ភាសិតេ អវសិដ្ឋំ បរោបយតិ។

អនិស្សិតស្ស [បស្ស ឧទា. ៧៤] ចលិតំ នត្ថីតិ តស្ស ឯវំ ទិដ្ឋិយា តណ្ហាយ ច បហានំ តត្ថ ទិដ្ឋិអវិជ្ជានិរោធាយ ភូតំ វិញ្ញាណំ សរាគដ្ឋានិយេសុ ធម្មេសុ តំ តំ ធម្មំ ឧបេច្ច អញ្ញំ ធម្មំ ធាវតិ មក្កដោបមតាយ, អថ ខ្វស្ស បរិត្តេសុ ធម្មេសុ សរាគដ្ឋានិយេសុ ឆន្ទរាគោ នត្ថិ កុតោ តតោ ចលនា, អធិមត្តេសុ សត្តេសុ ចិត្តំ និវេស្សយតិ តំ អបតិដ្ឋិតំ វិញ្ញាណំ អនាហារំ និរុជ្ឈតិ វិញ្ញាណនិរោធា នាមរូបនិរោធោ យាវ ជរាមរណនិរោធោ។ អយំ សមារោបនោ។

តត្ថ រាគវសេន វិញ្ញាណស្ស ចលិតំ សបរិគ្គហោ, តស្មិំ ចលិតេ អសតិ យោ បរិកិលេសោបចារោ តិរិជោ អត្ថិ បដិប្បស្សទ្ធោ ភវតិ។ តេនាហ ចលិតេ អសន្តេ បស្សទ្ធិ ហោតិ។ តត្ថ យំ សមារោបនា បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ យាវ វិមុត្តិតមិតិ ញាណទស្សនំ ភវតិ។ សោ អាសវានំ ខយា ច វិមុត្តិ នោ ឧបបជ្ជតិ។ តស្ស ឧបបត្តិស្ស អាគតិគតិយា អសន្តិយា នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សាតិ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ ឥទមស្ស សុត្តស្ស មជ្ឈេ សមារោបិតំ បដិច្ចសមុប្បាទេ ច វិមុត្តិយំ ច យោគោ ន ច ឯតំ តស្ស សំខិត្តេន ភាសិតស្ស វិត្ថារេន អត្ថំ វិភជន្តិ។ អយំ វុច្ចតេ សមារោបនោ ហារោ។ ន ច សំកិលេសភាគិយេន សុត្តេន សំកិលេសភាគិយោ យេ ច ធម្មា សមារោបយិតព្ពា នាញ្ញោ។ ឯវំ វាសនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ, អយំ សមារោបនោ ហារោ។ ឥមេ សោឡស ហារា។

សុវិរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសេ

បញ្ចមា ភូមិ។

# ៦. សុត្តត្ថសមុច្ចយភូមិ

**៦០**. ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សាសនំ តិវិធេន សង្គហំ គច្ឆតិ, ខន្ធេសុ ធាតូសុ អាយតនេសុ ច។ តត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ យាវ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ ទស រូបអាយតនានិ ចក្ខុ រូបា ច យាវ កាយោ ផោដ្ឋព្ពា ច, អយំ រូបក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ វេទនាកាយា វេទនាក្ខន្ធោ ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា យាវ មនោសម្ផស្សជា វេទនា, អយំ វេទនាក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ សញ្ញាកាយា សញ្ញាក្ខន្ធោ, រូបសញ្ញា យាវ ធម្មសញ្ញា ឥមេ ឆ សញ្ញាកាយា, អយំ សញ្ញាក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ ចេតនាកាយា សង្ខារក្ខន្ធោ, រូបសញ្ចេតនា យាវ ធម្មសញ្ចេតនា ឥមេ ឆ ចេតនាកាយា, អយំ សង្ខារក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ វិញ្ញាណកាយា វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ យាវ មនោវិញ្ញាណំ ឥមេ ឆ វិញ្ញាណកាយា, អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា។

តេសំ កា បរិញ្ញា? អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ ឯសា ឯតេសំ បរិញ្ញា។ តត្ថ កតមោ ខន្ធត្ថោ? សមូហត្ថោ ខន្ធត្ថោ, បុញ្ជត្ថោ ខន្ធត្ថោ, រាសត្ថោ ខន្ធត្ថោ។ តំ យថា ទព្ពក្ខន្ធោ វនក្ខន្ធោ ទារុក្ខន្ធោ អគ្គិក្ខន្ធោ ឧទកក្ខន្ធោ វាយុក្ខន្ធោ ឥតិ ឯវំ ខន្ធេសុ សព្ពសង្គហោវ ឯវំ ខន្ធត្ថោ។

តត្ថ អដ្ឋារស ធាតុយោ ចក្ខុធាតុ រូបធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ...បេ.... មនោធាតុ ធម្មធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឯតាយោ អដ្ឋារស ធាតុយោ។ តាសំ បរិញ្ញា អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ ឯសា ឯតាសំ បរិញ្ញា។ តត្ថ កោ ធាតុអត្ថោ? វុច្ចតេ អវយវត្ថោ ធាតុអត្ថោ។ អវយវោតិ ចក្ខុ នោ បសាទោ ចក្ខុធាតុ។ ឯវំ បញ្ចសុ ធាតូសុ បុន រាគវវច្ឆេទត្ថោ ធាតុអត្ថោ។ វវច្ឆិន្នា ហិ ចក្ខុធាតុ។ ឯវំ បញ្ចសុ បុនរាហ ឯកន្តិបកត្យត្ថេន ធាតុអត្ថោតិ វុច្ចតេ។ តំ យថា, បកតិយា អយំ បុរិសោ បិត្តិកោ សេម្ហិកោ វាតិកោ សន្និបាតិកោតិ ឯវំ បកតិចក្ខុធាតុ ទសន្នំ បិយា ច សព្ពេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ...បេ.... វិសភាគត្ថោ ធាតុអត្ថោ។

តត្ថ ទ្វាទសាយតនានិ កតមានិ? ឆ អជ្ឈត្តិកានិ ឆ ពាហិរានិ។ ចក្ខាយតនំ យាវ មនាយតនន្តិ អជ្ឈត្តិកំ, រូបាយតនំ យាវ ធម្មាយតនន្តិ ពាហិរំ។ ឯតានិ ទ្វាទស អាយតនានិ។ ឯតេសំ កា បរិញ្ញា? អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ, ឯសា ឯតេសំ បរិញ្ញា។ អបិ ច ទ្វិធា បរិញ្ញា ញាតបរិញ្ញា ច បហានបរិញ្ញា ច។ តត្ថ ញាតបរិញ្ញា នាម អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ, ឯសា ញាតបរិញ្ញា។ បហានបរិញ្ញា បន ឆន្ទរាគប្បហានា, ឯសា បហានបរិញ្ញា។ តត្ថ កតមោ អាយតនត្ថោ? វុច្ចតេ អាការត្ថោ អាយតនត្ថោ។ យថា សុវណ្ណាករោ ទុព្ពណ្ណាករោ, យថា ទ្វីហិ តេហិ អាការេហិ តេ តេ គាវា ឧត្តិដ្ឋន្តិ។ ឯវំ ឯតេហិ ចិត្តចេតសិកា គាវា ឧត្តិដ្ឋន្តិ កម្មកិលេសា ទុក្ខធម្មា ច។ បុនរាហ អាយទានត្ថោ អាយតនត្ថោ។ យថា រញ្ញោ អាយទានេហិ អាយោ ភវតិ, ឯវំ អាយទានត្ថោ អាយតនត្ថោ។

**៦១**. ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោ ច។ ទុក្ខំ យថា សមាសេន ធម្មាចរិយំ មានសញ្ច, សមុទយោ សមាសេន អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច, និរោធោ សមាសេន វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ច, មគ្គោ សមាសេន សមថោ ច វិបស្សនា ច។

តត្ថ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិកា ធម្មា កតមេ? ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា យាវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, ឯវមេតេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិកា ធម្មា។ យេ ធម្មា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ សាវកានំ ច និព្ពានាយ សំវត្តន្តីតិ, សោ មគ្គោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា។ កតមេ ចត្តារោ? ឥធ ភិក្ខុ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតិ, សម្មប្បធានំ...បេ.... ឥទ្ធិបាទំ...បេ.... ឥន្ទ្រិយានិ...បេ.... ពលានិ...បេ.... តត្ថ កោ ឥន្ទ្រិយត្ថោ? ឥន្ទត្ថោ ឥន្ទ្រិយត្ថោ, អាធិបតេយ្យត្ថោ ឥន្ទ្រិយត្ថោ, បសាទត្ថោ ឥន្ទ្រិយត្ថោ, អសាធារណំ កស្ស កិរិយត្ថោ ឥន្ទ្រិយត្ថោ អនវបរិយត្ថោ ពលត្ថោ, ថាមត្ថោ ពលត្ថោ, ឧបាទាយត្ថោ ពលត្ថោ, ឧបត្ថម្ភនត្ថោ ពលត្ថោ។

តត្ថ កតមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា? សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ យាវ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តត្ថ កតមោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ? សម្មាទិដ្ឋិ យាវ សម្មាសមាធិ។ តត្ថ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ ខន្ធោ សីលក្ខន្ធោ ច សមាធិក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច។ តត្ថ យា ច សម្មាវាចា យោ ច សម្មាកម្មន្តោ យោ ច សម្មាអាជីវោ, អយំ សីលក្ខន្ធោ។ យា ច សម្មាសតិ យោ ច សម្មាវាយាមោ យោ ច សម្មាសមាធិ, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ។ យោ ច សម្មាសង្កប្បោ យា ច សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឯវំ តាយោ តិស្សោ សិក្ខា។ ឯវំ តីហាការេហិ ទស បទានិ...បេ....។

តត្ថ យោគាវចរោ សីលក្ខន្ធេ ឋិតោ ទោសំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ, ទោសានុសយំ សមូហនតិ, ទោសសល្លំ ឧទ្ធរតិ, ទុក្ខវេទនំ បរិជានាតិ, កាមធាតុំ សមតិក្កមតិ។ សមាធិក្ខន្ធេ ឋិតោ លោភំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ,

រាគានុសយំ សមូហនតិ, លោភសល្លំ ឧទ្ធរតិ, សុខវេទនំ បរិជានាតិ, រូបធាតុំ សមតិក្កមតិ។ បញ្ញាក្ខន្ធេ ឋិតោ មោហំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ, អវិជ្ជានុសយំ សមូហនតិ, មោហសល្លំ ទិដ្ឋិសល្លញ្ច ឧទ្ធរតិ, អទុក្ខមសុខវេទនំ បរិជានាតិ, អរូបធាតុំ សមតិក្កមតិ។ ឥតិ តីហិ ខន្ធេហិ តីណិ អកុសលមូលានិ ន ឧបាទិយតិ, ចត្តារិ សល្លានិ ឧទ្ធរតិ, តិស្សោ វេទនា បរិជានាតិ, តេធាតុកំ សមតិក្កមតិ។

**៦២**. តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អញ្ញាណន្តិ វិត្ថារេន យថា សោ បាណសង្ខេសុ កថំកថា កាតព្ពំ។ តត្ថ កតមំ វិញ្ញាណំ? ឆ វិញ្ញាណកាយា វេទនា សញ្ញា ចេតនា ផស្សោ មនសិការោ, ឥទំ នាមំ។ តត្ថ កតមំ រូបំ? ចាតុមហាភូតិកំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបស្ស បញ្ញត្តិ។ ឥតិ បុរិមកញ្ច នាមំ ឥទញ្ច រូបំ តទុភយំ នាមរូបន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ ឆឡាយតនន្តិ ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, ចក្ខុ អជ្ឈត្តិកំ អាយតនំ យាវ មនោ អជ្ឈត្តិកំ អាយតនំ។ ផស្សោតិ ឆ ផស្សកាយា ចក្ខុសម្ផស្សោ យាវ មនោសម្ផស្សោតិ ផស្សោ។ ឆ វេទនាកាយា វេទនា។ តណ្ហាតិ ឆ តណ្ហាកាយា តណ្ហា។ ឧបាទានន្តិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានន្តិ ឧបាទានំ។ ភវោតិ តយោ ភវា កាមភវោ រូបភវោ អរូបភវោ។ តត្ថ កតមា ជាតិ? យា បឋមំ ខន្ធានំ បឋមំ ធាតូនំ បឋមំ អាយតនានំ ឧប្បត្តិ ជាតិ សញ្ជាតិ ឱក្កន្តិ អភិនិព្ពត្តិ ខន្ធានំ បាតុភាវោ, អយំ ជាតិ។ តត្ថ កតមា ជរា? ជរា នាម យំ តំ ខណ្ឌិច្ចំ បាលិច្ចំ វលិត្តចតា បរិវិត្តំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ វិវណ្ណតំ ភគ្គោ តំ ជរា ហីយនា បហីយនា អាយុនោ ហានិ សំហានិ ឥន្ទ្រិយានំ បរិភេទោ ឧបនាហោ បរិបាកោ, អយំ ជរា។ តត្ថ កតមំ មរណំ? មរណំ នាម យំ តស្មិំ តស្មិំ សត្តនិកាយេ តេសំ តេសំ សត្តានំ ចុតិ ចវនតា មរណំ កាលង្កិរិយា ឧទ្ធុមាតកានំ ភេទោ កាយស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ, ឥទំ មរណំ។ ឥតិ បុរិមិកា ច ជរា ឥទញ្ច មរណំ តទុភយំ ជរាមរណំ។

តត្ថ អន្ធការតិមិសា យថាភូតំ អប្បជាននលក្ខណា អវិជ្ជា សង្ខារានំ បទដ្ឋានំ ហ។ អភិសង្ខរណលក្ខណា សង្ខារា, ឧបចយបុនព្ភវាភិរោបនបច្ចុបដ្ឋានា។ តេ វិញ្ញាណស្ស បទដ្ឋានំ។ វត្ថុ សវិញ្ញត្តិលក្ខណំ វិញ្ញាណំ, តំ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ អនេកសន្និស្សយលក្ខណំ នាមរូបំ, តំ សឡាយតនស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥន្ទ្រិយវវត្ថាបនលក្ខណំ សឡាយតនំ, តំ ផស្សស្ស បទដ្ឋានំ ។ សន្និបាតលក្ខណោ ផស្សោ, សោ វេទនាយ បទដ្ឋានំ។ អនុភវនលក្ខណា វេទនា, សា តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។ អជ្ឈោសានលក្ខណា តណ្ហា, សា ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ អាទានបរិហនន លក្ខណំ ឧបាទានំ, តំ ភវស្ស បទដ្ឋានំ ។ នានាគតិវិក្ខេបលក្ខណោ ភវោ, សោ ជាតិយា បទដ្ឋានំ។ ខន្ធានំ បាតុភាវលក្ខណា ជាតិ, សា ជរាយ បទដ្ឋានំ។ ឧបនយបរិបាកលក្ខណា ជរា, សា មរណស្ស បទដ្ឋានំ។ អាយុក្ខយ ជីវិតឧបរោធលក្ខណំ មរណំ, តំ ទុក្ខស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយសម្បីឡនលក្ខណំ ទុក្ខំ, តំ ទោមនស្សស្ស បទដ្ឋានំ។ ចិត្តសម្បីឡនលក្ខណំ ទោមនស្សំ, តំ សោកស្ស បទដ្ឋានំ។ សោចនលក្ខណោ សោកោ, សោ បរិទេវស្ស បទដ្ឋានំ។ វចីនិច្ឆារណលក្ខណោ បរិទេវោ, សោ ឧបាយាសស្ស បទដ្ឋានំ។ យេ អាយាសា តេ ឧបាយាសា។

នវ បទានិ យត្ថ សព្ពោ អកុសលបក្ខោ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ កតមានិ នវ បទានិ? ទ្វេ មូលកិលេសា, តីណិ អកុសលមូលានិ, ចត្តារោ វិបល្លាសា។ តត្ថ ទ្វេ មូលកិលេសា អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច, តីណិ អកុសលមូលានិ លោភោ ទោសោ មោហោ ច។ ចត្តារោ វិបល្លាសា [អ. និ. ៤.៤៩] – “អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, “អនត្តនិ អត្តា”តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, “អសុភេ សុភ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។

**៦៣**. តត្ថ អវិជ្ជា នាម ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ យថាភូតំ អញ្ញាណំ, អយំ អវិជ្ជា។ ភវតណ្ហា នាម យោ ភវេសុ រាគោ សារាគោ ឥច្ឆា មុច្ឆា បត្ថនា នន្ទី អជ្ឈោសានំ អបរិច្ចាគោ, អយំ ភវតណ្ហា។

តត្ថ កតមោ លោភោ អកុសលមូលំ?

លោភោ នាម សោ តេសុ តេសុ បរវត្ថូសុ បរទព្ពេសុ បរដ្ឋានេសុ បរសាបតេយ្យេសុ បរបរិគ្គហិតេសុ លោភោ លុព្ភនា ឥច្ឆា មុច្ឆា បត្ថនា នន្ទី អជ្ឈោសានំ អបរិច្ចាគោ, អយំ លោភោ អកុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? លោភោ លោភជស្ស អកុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស ច, តថា យថា តំសម្បយុត្តានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ថ កតមោ ទោសោ អកុសលមូលំ?

សោ សត្តេសុ អាឃាតោ អក្ខន្តិ អប្បច្ចយោ ព្យាបាទោ បទោសោ អនត្តកាមតា ចេតសោ បដិឃាតោ, អយំ ទោសោ អកុសលមូលំ។

កស្សេតំ មូលំ?

ទោសជស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស សម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ថ កតមោ មោហោ អកុសលមូលំ?

យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អនភិសមយោ អសម្បជញ្ញំ អប្បដិវេធោ មោហោ មុយ្ហនា សម្មោហោ សម្មុយ្ហនា អវិជ្ជា តមោ អន្ធការោ អាវរណំ នីវរណំ ឆទនំ អច្ឆទនំ [អវច្ឆេទនំ (បី. ក.)] អបសជ្ជាគមនំ កុសលានំ ធម្មានំ, អយំ មោហោ អកុសលមូលំ។

កស្សេតំ មូលំ?

មោហជស្ស អកុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ថ វិបល្លាសា ជានិតព្ពា, វិបល្លាសានំ វត្ថុ ជានិតព្ពំ។ យំ វិបល្លាសំ សិយា, តំ ជានិតព្ពំ។ តត្ថ ឯកោ វិបល្លាសោ តីណិ វិបល្លាសានិ ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ។ កតមោ ឯកោ វិបល្លាសោ ច, យេន បដិបក្ខេន វិបល្លាសិតំ គណ្ហាតិ?

“អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ, “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ, “អនត្តនិ អត្តា”តិ, “អសុភេ សុភ”ន្តិ, អយំ ឯកោ វិបល្លាសោ។

កតមានិ ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ?

កាយោ វេទនា ចិត្តំ ធម្មា ច។ ឥមានិ ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ។

កតមានិ តីណិ វិបល្លាសានិ?

សញ្ញា ចិត្តំ ទិដ្ឋិ ច។ ឥមានិ តីណិ វិបល្លាសានិ។

តត្ថ មនាបិកេ វត្ថុម្ហិ ឥន្ទ្រិយវត្ថេ វណ្ណាយតនេ វា យោ និមិត្តស្ស ឧគ្គាហោ, អយំ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ តត្ថ វិបរីតចិត្តស្ស វត្ថុម្ហិ សតិ វិញ្ញត្តិ, អយំ ចិត្តវិបល្លាសោ។ តត្ថ វិបរីតចិត្តស្ស តម្ហិ រូបេ “អសុភេ សុភ”ន្តិ យា ខន្តិ រុចិ ឧបេក្ខនា និច្ឆយោ ទិដ្ឋិ និទស្សនំ សន្តីរណា, អយំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ តត្ថ វត្ថុភេទេន កាយេសុ ទ្វាទស វិបល្លាសា ភវន្តិ។ តយោ កាយេ តយោ វេទនាយ តយោ ចិត្តេ តយោ ធម្មេ, ចត្តារោ សញ្ញាវិបល្លាសា ចត្តារោ ចិត្តវិបល្លាសា ចត្តារោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសា, អាយតនូបចយតោ ចក្ខុវិញ្ញាណសញ្ញាសមង្គិស្ស រូបេសុ ទ្វាទស វិបល្លាសា យាវ មនោ សញ្ញាសមង្គិស្ស, ធម្មេសុ ទ្វាទស វិបល្លាសា ឆ ទ្វាទសកា ចត្តារិ វិបល្លាសា ភវន្តិ។ អារម្មណនានត្តតោ ហិ អបរិមិតសង្ខេយ្យានំ សត្តានំ [អត្តានំ (ក.)] អបរិមិតមសង្ខេយ្យា វិបល្លាសា ភវន្តិ ហីនុក្កដ្ឋមជ្ឈិមកាយ។

**៦៤**. តត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា ចត្តារិ អត្តភាវវត្ថូនិ ភវន្តិ។ យោ រូបក្ខន្ធោ, សោ កាយោ អត្តភាវវត្ថុ។ យោ វេទនាក្ខន្ធោ, សោ វេទនា អត្តភាវវត្ថុ។ យោ សញ្ញាក្ខន្ធោ ច សង្ខារក្ខន្ធោ ច, តេ ធម្មា អត្តភាវវត្ថុ។ យោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, សោ ចិត្តំ អត្តភាវវត្ថុ។ ឥតិ បញ្ចក្ខន្ធា ចត្តារិ អត្តភាវវត្ថូនិ។ តត្ថ កាយេ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ ភវតិ។ ឯវំ វេទនាសុ…បេ.… ចិត្តេ…បេ.… ធម្មេសុ ច អត្តវិបល្លាសោ ភវតិ។ តត្ថ ចតុន្នំ វិបល្លាសានំ សមុគ្ឃាតនត្ថំ ភគវា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ទេសេតិ បញ្ញបេតិ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតោ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាតេតិ, ឯវំ វេទនាសុ, ចិត្តេ, ធម្មេសុ ច កាតព្ពំ។

តត្ថ អន្ធការតិមិសា អប្បដិវេធលក្ខណា អវិជ្ជា, តស្សា វិបល្លាសបទដ្ឋានំ។ អជ្ឈោសានលក្ខណា តណ្ហា, តស្សា បិយរូបសាតរូបំ បទដ្ឋានំ។ អត្ថាសយវញ្ចនាលក្ខណោ លោភោ, តស្ស អទិន្នាទានំ បទដ្ឋានំ។ ឥជ វិវាទលក្ខណោ ទោសោ, តស្ស បាណាតិបាតោ បទដ្ឋានំ។ វត្ថុវិប្បដិបត្តិលក្ខណោ មោហោ, តស្ស មិច្ឆាបដិបត្តិ

បទដ្ឋានំ។ សង្ខតានំ ធម្មានំ អវិនាសគ្គហណលក្ខណា និច្ចសញ្ញា, តស្សា សព្ពសង្ខារា បទដ្ឋានំ។ សាសវផស្សោបគមនលក្ខណា សុខសញ្ញា, តស្សា មមង្ការោ បទដ្ឋានំ។ ធម្មេសុ ឧបគមនលក្ខណា អត្តសញ្ញា , តស្សា អហង្ការោ បទដ្ឋានំ។ វណ្ណសង្គហណលក្ខណា សុភសញ្ញា, តស្សា ឥន្ទ្រិយអសំវរោ បទដ្ឋានំ។ ឯតេហិ នវហិ បទេហិ ឧទ្ទិដ្ឋេហិ សព្ពោ អកុសលបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ ភវតិ, សោ ច ខោ ពហុស្សុតេន សក្កា ជានិតុំ នោ អប្បស្សុតេន, បញ្ញវតា នោ ទុប្បញ្ញេន, យុត្តេន នោ អយុត្តេន។

នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពោ កុសលបក្ខោ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ។ កតមានិ នវ បទានិ? សមថោ វិបស្សនា អលោភោ អទោសោ អមោហោ អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនត្តសញ្ញា អសុភសញ្ញា ច។

តត្ថ កតមោ សមថោ? យា ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតិ អវដ្ឋិតិ ឋានំ បដ្ឋានំ ឧបដ្ឋានំ សមាធិ សមាធានំ អវិក្ខេបោ អវិប្បដិសារោ វូបសមោ មានសោ ឯកគ្គំ ចិត្តស្ស, អយំ សមថោ។

តត្ថ កតមា វិបស្សនា? ខន្ធេសុ វា ធាតូសុ វា អាយតនេសុ វា នាមរូបេសុ វា បដិច្ចសមុប្បាទេសុ វា បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ វា ធម្មេសុ ទុក្ខេសុ វា សមុទយេសុ វា និរោធេ វា មគ្គេ វា កុសលាកុសលេសុ វា ធម្មេសុ សាវជ្ជអនវជ្ជេសុ វា កណ្ហសុក្កេសុ វា សេវិតព្ពអសេវិតព្ពេសុ វា សោ យថាភូតំ វិចយោ បវិចយោ វីមំសា បរវីមំសា គាហនា អគ្គាហនា បរិគ្គាហនា ចិន្តេន បរិចិតនា តុលនា ឧបបរិក្ខា ញាណំ វិជ្ជា វា ចក្ខុ ពុទ្ធិ មេធា បញ្ញា ឱភាសោ អាលោកោ អាភា បភា ខគ្គោ នារាចោ [នារជ្ជោ (បី. ក.)] ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ សម្មាទិដ្ឋិ មគ្គង្គំ, អយំ វិបស្សនា។ តេនេសា វិបស្សនា ឥតិ វុច្ចតិ វិវិធា វា ឯសា វិបស្សនាតិ, តស្មា ឯសា វិបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ ទ្វិធា ចេសា ហិ វិបស្សនា ធម្មវិបស្សនាតិ វុច្ចតិ, ទ្វិធា ឥមាយ បស្សតិ សុភញ្ច អសុភញ្ច កណ្ហញ្ច សុក្កញ្ច សេវិតព្ពញ្ច អសេវិតព្ពញ្ច កម្មញ្ច វិបាកញ្ច ពន្ធញ្ច វិមោក្ខញ្ច អាចយញ្ច អបចយញ្ច បវត្តិញ្ច និវត្តិញ្ច សំកិលេសញ្ច វោទានញ្ច, ឯវំ វិបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ អថ វា វិតតិ ឧបសគ្គោ បស្សនាតិ អត្ថោ តស្មា វិបស្សនាតិ វុច្ចតេ, អយំ វិបស្សនា។

**៦៥**. តត្ថ ទ្វេ រោគា សត្តានំ អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច, ឯតេសំ ទ្វិន្នំ រោគានំ និឃាតាយ ភគវតា ទ្វេ ភេសជ្ជានិ វុត្តានិ សមថោ ច វិបស្សនា ច។ ឥមានិ ទ្វេ ភេសជ្ជានិ បដិសេវេន្តោ ទ្វេ អរោគេ សច្ឆិករោតិ រាគវិរាគំ ចេតោវិមុត្តិំ អវិជ្ជាវិរាគញ្ច បញ្ញាវិមុត្តិំ។ តត្ថ តណ្ហារោគស្ស សមថោ ភេសជ្ជំ, រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អរោគំ។ អវិជ្ជារោគស្ស វិបស្សនាភេសជ្ជំ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ អរោគំ។ ឯវញ្ហិ ភគវា ចាហ, “ទ្វេ ធម្មា បរិញ្ញេយ្យា [បស្ស ទី. និ. ៣.៣៥២] នាមញ្ច រូបញ្ច, ទ្វេ ធម្មា បហាតព្ពា អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច, ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា សមថោ ច វិបស្សនា ច, ទ្វេ ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពា វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ចា”តិ។ តត្ថ សមថំ ភាវេន្តោ រូបំ បរិជានាតិ, រូបំ បរិជានន្តោ តណ្ហំ បជហតិ, តណ្ហំ បជហន្តោ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិំ សច្ឆិករោតិ, វិបស្សនំ ភាវេន្តោ នាមំ បរិជានាតិ, នាមំ បរិជានន្តោ អវិជ្ជំ បជហតិ, អវិជ្ជំ បជហន្តោ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិំ សច្ឆិករោតិ។ យទា ភិក្ខុនោ ទ្វេ ធម្មា បរិញ្ញាតា ភវន្តិ នាមញ្ច រូបញ្ច, តថាស្ស ទ្វេ ធម្មា បហីនា ភវន្តិ អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច។ ទ្វេ ធម្មា ភាវិតា ភវន្តិ សមថោ ច វិបស្សនា ច, ទ្វេ ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពា ភវន្តិ វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ច។ ឯត្តាវតា ភិក្ខុ កតកិច្ចោ ភវតិ។ ឯសា សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ តស្ស អាយុបរិយាទានា ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបរោធា ឥទញ្ច ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ យោ ឥមេសំ ខន្ធានំ ធាតុអាយតនានំ និរោធោ វូបសមោ អញ្ញេសញ្ច ខន្ធធាតុអាយតនានំ អប្បដិសន្ធិ អបាតុភាវោ, អយំ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។

តត្ថ កតមំ អលោភោ កុសលមូលំ? យំធាតុកោ អលោភោ អលុព្ភនា អលុព្ភិតត្តំ អនិច្ឆា អបត្ថនា អកន្តា អនជ្ឈោសានំ។ អយំ អលោភោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អលោភជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ កុសលន្តិ វុច្ចតិ, សោ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ។ កតមេសំ តិណ្ណំ, សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាយាមស្ស សម្មាសមាធិស្ស ច ឥមេសំ មូលន្តិ, តស្មា កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។

តត្ថ កតមំ អទោសោ កុសលមូលំ? យា សត្តេសុ វា សង្ខារេសុ វា អនឃាតោ អប្បដិឃាតោ អព្យាបត្តិ អព្យាបាទោ អទោសោ មេត្តា មេត្តាយនា អត្ថកាមតា ហិតកាមតា ចេតសោ បសាទោ, អយំ អទោសោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អទោសជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ។ កតមេសំ តិណ្ណំ? សម្មាវាចាយ សម្មាកម្មន្តស្ស សម្មាអាជីវស្ស ច ឥមេសំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ, តស្មា កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។

តត្ថ កតមំ អមោហោ កុសលមូលំ? យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ យថាភូតំ ញាណទស្សនំ អភិសមយោ សម្មា ច បច្ចាគមោ បដិវេធោ អមោហោ អសម្មុយ្ហនា អសម្មោហោ វិជ្ជាបកាសោ អាលោកោ អនាវរណំ សេក្ខានំ

កុសលានំ ធម្មានំ, អយំ អមោហោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អមោហជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ ឯតំ មូលំ។ កតមេសំ ទ្វិន្នំ? សម្មាទិដ្ឋិយា ច សម្មាសតិយា ច ឥមេសំ ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ មូលំ, តស្មា កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ ឥមេសំ តីហិ កុសលមូលេហិ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ យោជេតព្ពោ។

**៦៦**. តត្ថ កតមា អនិច្ចសញ្ញា? “សព្ពេ សង្ខារា ឧប្បាទវយធម្មិនោ”តិ ច យា សញ្ញា សញ្ជាននា វវត្ថបនា ឧគ្គាហោ, អយំ អនិច្ចសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? អនិច្ចសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អដ្ឋសុ លោកធម្មេសុ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា ទុក្ខសញ្ញា? “សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា”តិ យា សញ្ញា សញ្ជាននា វវត្ថបនា ឧគ្គាហោ, អយំ ទុក្ខសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? ទុក្ខសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អាលស្សេ សំបមាទេ វិម្ហយេ ច ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា អនត្តសញ្ញា? “សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនត្តា”តិ យា សញ្ញា សញ្ជាននា វវត្ថបនា ឧគ្គាហោ, អយំ អនត្តសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ, អនត្តសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អហង្ការោ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ, មមង្ការោ ន សណ្ឋហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា អសុភសញ្ញា? “សព្ពេ សង្ខារា អសុភា”តិ យា សញ្ញា សញ្ជាននា វវត្ថបនា ឧគ្គាហោ, អយំ អសុភសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? អសុភសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ សុភនិមិត្តេ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ បរិញ្ញា ភគវតា ទេសិតា, យោ តត្ថ អសុភសញ្ញា រូបក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, ទុក្ខសញ្ញា វេទនាក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, អនត្តសញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធស្ស សង្ខារក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, អនិច្ចសញ្ញា វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ។ តត្ថ សមថេន តណ្ហំ សមុគ្ឃាតេតិ, វិបស្សនា អវិជ្ជំ សមុគ្ឃាតេតិ, អទោសេន ទោសំ សមុគ្ឃាតេតិ, អមោហេន មោហំ សមុគ្ឃាតេតិ, អនិច្ចសញ្ញាយ និច្ចសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, ទុក្ខសញ្ញាយ សុខសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, អនត្តសញ្ញាយ អត្តសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, អសុភសញ្ញាយ សុភសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ។

ចិត្តវិក្ខេបបដិសំហរណលក្ខណោ សមថោ, តស្ស ឈានានិ បទដ្ឋានំ។ សព្ពធម្មំ យថាភូតំ បដិវេធលក្ខណា វិបស្សនា, តស្សា សព្ពនេយ្យំ បទដ្ឋានំ។ ឥច្ឆាបដិសំហរណលក្ខណោ អលោភោ, តស្ស អទិន្នាទានា វេរមណី បទដ្ឋានំ។ អព្យាបាទលក្ខណោ អទោសោ, តស្ស បាណាតិបាតា វេរមណី បទដ្ឋានំ។ វត្ថុអប្បដិហតលក្ខណោ អមោហោ, តស្ស សម្មាបដិបត្តិ បទដ្ឋានំ។ សង្ខតានំ ធម្មានំ វិនាសគ្គហណលក្ខណា អនិច្ចសញ្ញា, តស្សា ឧទយព្ពយោ បទដ្ឋានំ។ សាសវផស្សសញ្ជាននលក្ខណា ទុក្ខសញ្ញា, តស្សា វេទនា បទដ្ឋានំ។ សព្ពធម្មអនុបគមនលក្ខណា អនត្តសញ្ញា, តស្សា ធម្មសញ្ញា បទដ្ឋានំ។ វិនីលកវិបុព្ពកឧទ្ធុមាតកសមុគ្គហណលក្ខណា អសុភសញ្ញា, តស្សា និព្ពិទា បទដ្ឋានំ។ ឥមេសុ នវសុ បទេសុ ឧបទិដ្ឋេសុ សព្ពោ កុសលបក្ខោ ឧបទិដ្ឋោ ភវតិ, សោ ច ពហុស្សុតេន សក្កា ជានិតុំ នោ អប្បស្សុតេន, បញ្ញវតា នោ ទុប្បញ្ញេន, យុត្តេន នោ អយុត្តេនាតិ។

**៦៧**. តត្ថ និច្ចសញ្ញាធិមុត្តស្ស អបរាបរំ ចិត្តំ បណាមេន្តោ សតិមបច្ចវេក្ខតោ អនិច្ចសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សុខស្សាទាធិមុត្តស្ស ឥរិយាបថស្ស អគតិមបច្ចវេក្ខតោ ទុក្ខសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, ឆន្នធាតុអាយតនេសុ អត្តាធិមុត្តស្ស នានាធាតុអនេកធាតុវិនិព្ភោគមបច្ចវេក្ខតោ អនត្តសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, វណ្ណសណ្ឋានាភិរតស្ស កាយេ សុភាធិមុត្តស្ស ច វិប្បដិច្ឆន្នា អសុភសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ។

អវិប្បដិសារលក្ខណា សទ្ធា, សទ្ទហនា បច្ចុបដ្ឋានំ។ តស្ស ចត្តារិ សោតាបត្តិយង្គានិ បទដ្ឋានំ។ ឯវញ្ហិ វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] សទ្ធិន្ទ្រិយំ ភិក្ខវេ, កុហឹ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ សោតាបត្តិយង្គេសុ កុសលេសុ ធម្មេសុ។

សូរាអបដិក្ខេបនលក្ខណំ វីរិយិន្ទ្រិយំ, វីរិយិន្ទ្រិយារម្ភោ បច្ចុបដ្ឋានំ។ តស្ស អតីតា ចត្តារោ សម្មប្បធានា បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] វីរិយិន្ទ្រិយំ, ភិក្ខវេ, កុហឹ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ។

សតិ សរណលក្ខណា, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា។ តស្ស អតីតា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សតិន្ទ្រិយំ ភិក្ខវេ, កុហឹ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ។

ឯកគ្គលក្ខណោ សមាធិ, អវិក្ខេបបច្ចុបដ្ឋានោ, តស្ស ចត្តារិ ញាណានិ បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សមាធិន្ទ្រិយំ, ភិក្ខវេ, កុហិ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ ឈានេសុ។

បជាននលក្ខណា បញ្ញា, ភូតត្ថសន្តីរណា បច្ចុបដ្ឋានា, តស្ស ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] បញ្ញិន្ទ្រិយំ, ភិក្ខវេ, កុហិ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ។

ចត្តារិ ចក្កានិ [បស្ស អ. និ. ៤.៣១] បតិរូបទេសវាសោ ចក្កំ, សប្បុរិសូបនិស្សយោ ចក្កំ, អត្ត សម្មាបណិធានំ ចក្កំ, បុព្ពេ កតបុញ្ញតា ចក្កំ។ តត្ថ អរិយសន្និស្សយលក្ខណោ បតិរូបទេសវាសោ, សោ សប្បុរិសូបនិស្សយស្ស បទដ្ឋានំ។ អរិយសន្និស្សយលក្ខណោ សប្បុរិសូបនិស្សយោ, សោ អត្តសម្មាបណិធានស្ស បទដ្ឋានំ។ សម្មាបដិបត្តិលក្ខណំ អត្តសម្មាបណិធានំ, តំ បុញ្ញានំ បទដ្ឋានំ។ កុសលធម្មោបចយលក្ខណំ បុញ្ញំ, តំ សព្ពសម្បត្តីនំ បទដ្ឋានំ។

ឯកាទសសីលមូលកា ធម្មា សីលវតោ អវិប្បដិសារោ ភវតិ…បេ…. សោ វិមុត្តិញាណទស្សនំ “នាបរំ ឥត្ថត្តាយា”តិ បជានាតិ។ តត្ថ វេរមណិលក្ខណំ សីលំ, តំ អវិប្បដិសារស្ស បទដ្ឋានំ។ ន អត្តានុវាទលក្ខណោ អវិប្បដិសារោ, សោ បាមោជ្ជស្ស បទដ្ឋានំ។ អភិប្បមោទនលក្ខណំ បាមោជ្ជំ, តំ បីតិយា បទដ្ឋានំ។ អត្តមន លក្ខណា បីតិ , សា បស្សទ្ធិយា បទដ្ឋានំ។ កម្មនិយលក្ខណា បស្សទ្ធិ, សា សុខស្ស បទដ្ឋានំ។ អព្យាបាទលក្ខណំ សុខំ, តំ សមាធិនោ បទដ្ឋានំ។ អវិក្ខេបនលក្ខណោ សមាធិ, សោ យថាភូតញាណទស្សនស្ស បទដ្ឋានំ។ អវិបរីត សន្តីរណលក្ខណា បញ្ញា, សា និព្ពិទាយ បទដ្ឋានំ អនាលយនលក្ខណា និព្ពិទា, សា វិរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ អសំ កិលេសលក្ខណោ វិរាគោ, សោ វិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។ អកុសលធម្មវិវេកលក្ខណា វិមុត្តិ, សា វិមុត្តិនោ វោទានស្ស បទដ្ឋានំ។

**៦៨**. ចតស្សោ អរិយភូមិយោ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ តត្ថ យោ យថាភូតំ បជានាតិ, ឯសា ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច សោ យថាភូតំ បជានិត្វា និព្ពិន្ទតិ, ឥទំ តនុកាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ ព្យាបាទានំ។ សកទាគាមិផលញ្ច សណ្ហំ វិរជ្ជតិ, អយំ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ។ អនាគាមិផលញ្ច យំ អវិជ្ជាវិរាគា វិមុច្ចតិ, អយំ កតាភូមិ។ អរហត្តញ្ច សាមញ្ញផលានីតិ កោ វចនត្ថោ, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សាមញ្ញំ, តស្សេតានិ ផលានិ សាមញ្ញផលានីតិ វុច្ចតិ។ កិស្ស ព្រហ្មញ្ញផលានីតិ វុច្ចន្តេ? ព្រហ្មញ្ញអរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, តស្ស តានិ ផលានីតិ ព្រហ្មញ្ញផលានីតិ វុច្ចន្តេ។

តត្ថ សោតាបន្នោ កថំ ហោតិ? សហ សច្ចាភិសមយា អរិយសាវកស្ស តីណិ សំយោជនានិ បហីយន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្ពតបរាមាសោ ច, ឥមេសំ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បហានា បរិក្ខយា អរិយសាវកោ ហោតិ សោតាបន្នោ អវិនិបាតធម្មោ យាវ ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។

តត្ថ កតមា សក្កាយទិដ្ឋិ? អស្សុតវា ពាលោ បុថុជ្ជនោ យាវ អរិយធម្មេ អកោវិទោ, សោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ យាវ វិញ្ញាណស្មិំ អត្តានំ, សោ ឥមេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តគ្គាហោ វា អត្តនិយគ្គាហោ វា ឯសោហមស្មិ ឯកស្មិំ វសវត្តិកោ [អវត្តិតោ (បី. ក.)] បក្ខិត្តោ អនុគ្គហោ អនុសយន្តោ អង្គមង្គន្តិ បរតិ។ យា តថាភូតស្ស ខន្តិ រុចិ បេក្ខនា អាការបរិវិតក្កោ ទិដ្ឋិនិជ្ឈាយនា អភិប្បសន្នា, អយំ វុច្ចតេ សក្កាយទិដ្ឋីតិ។

តត្ថ បញ្ច ទិដ្ឋិយោ ឧច្ឆេទំ ភជន្តិ។ កតមាយោ បញ្ច? រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, យាវ វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, ឥមាយោ បញ្ច ឧច្ឆេទំ ភជន្តិ, អវសេសាយោ បន្នរស សស្សតំ ភជន្តិ។ ឥតិ សក្កាយទិដ្ឋិបហានា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានិ បហីយន្តិ។ បហានា ឧច្ឆេទំ សស្សតញ្ច ន ភជតិ។ ឥតិ ឧច្ឆេទសស្សតប្បហានា អរិយ សាវកស្ស ន កិញ្ចិ ទិដ្ឋិគតំ ភវតិ, អញ្ញា វា លោកុត្តរាយ សម្មាទិដ្ឋិយា។ កថំ បន សក្កាយទិដ្ឋិ ន ភវតិ? ឥធ អរិយសាវកោ សុតវា ហោតិ, សព្ពោ សុក្កបក្ខោ កាតព្ពោ, យាវ អរិយធម្មេសុ កោវិទោ រូបំ អនត្តតោ សមនុបស្សតិ, យាវ វិញ្ញាណំ…បេ…. ឯវមស្ស សមនុបស្សន្តស្ស សក្កាយទិដ្ឋិ ន ភវតិ។

កថំ វិចិកិច្ឆា ន ភវតិ? ឥធ អរិយសាវកោ ពុទ្ធេ ន កង្ខតិ, ន វិចិកិច្ឆតិ អភិប្បសីទតិ, ឥតិបិ សោ ភគវាតិ សព្ពំ។ ធម្មេ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ សព្ពំ។ យាវ តណ្ហក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ និព្ពានន្តិ, ឥមិនា ទុតិយេន អាកង្ខិយេន ធម្មេន សមន្នាគតោ ហោតិ។ សង្ឃេ ន កង្ខតិ…បេ…. យាវ បូជា ទេវានញ្ច មនុស្សានញ្ចាតិ, ឥមិនា តតិយេន អាកង្ខិយេន ធម្មេន សមន្នាគតោ ហោតិ។

សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខាតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ អធិមុច្ចតិ អភិប្បសីទតិ។ តណ្ហា ទុក្ខសមុទយោតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ។ តណ្ហានិរោធា ទុក្ខនិរោធោតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ អធិមុច្ចតិ អភិប្បសីទតិ។ យាវ ពុទ្ធេ វា ធម្មេ វា សង្ឃេ វា ទុក្ខេ វា សមុទយេ វា និរោធេ វា មគ្គេ វា កង្ខាយនា វិមតិ វិចិកិច្ឆា ទ្វេធាបថា អាសប្បនា [អប្បនា (បី. ក.) ធ. ស. ១០០៨ និក្ខេបកណ្ឌេ បស្សិតព្ពំ] បរិសប្បនា អនវដ្ឋានំ អធិដ្ឋាគមនំ [អនិដ្ឋាគមនំ (ក.)] អនេកំសោ អនេកំសិកតា, តេ តស្ស បហីនា ភវន្តិ បណុន្នា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតី អនុប្បាទធម្មា។

**៦៩**. តត្ថ សីលព្ពតបរាមាសោ ទ្វិធា – សីលស្ស វា សុទ្ធស្ស វា។ តត្ថ សីលស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា តត្ថ កបោតបាទាហិ អច្ឆរាហិ សទ្ធឹ កីឡិស្សាមិ រមិស្សាមិ បរិចរិស្សាមីតិ។ យថាភូតទស្សនន្តិ រុចិវិមុត្តិ រាគោ រាគបរិវត្តកា ទិដ្ឋិរូបនា បស្សនា អសន្តុស្សិតស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ។ តត្ថ កតមោ សុទ្ធស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ? ឥធេកច្ចោ សីលំ បរាមសតិ, សីលេន សុជ្ឈតិ, សីលេន នីយតិ, សីលេន មុច្ចតិ, សុខំ វីតិក្កមតិ, ទុក្ខំ វីតិក្កមតិ, សុខទុក្ខំ វីតិក្កមតិ អនុបាបុណាតិ ឧបរិមេន។ តទុភយំ សីលវតំ បរាមសតិ តទុភយេន សីលវតេន សុជ្ឈន្តិ មុច្ចន្តិ នីយន្តិ, សុខំ វីតិក្កមន្តិ, ទុក្ខំ វីតិក្កមន្តិ, សុខទុក្ខំ វីតិក្កមន្តិ, អនុបាបុណន្តីតិ អវិសុចិករំ ធម្មំ អវិមុត្តិករំ ធម្មំ វិសុចិតោ វិមុត្តិតោ បច្ចាគច្ឆន្តស្ស យា តថាភូតស្ស ខន្តិ រុចិ មុត្តិ បេក្ខនា អាការបរិវិតក្កោ ទិដ្ឋិនិជ្ឈាយនា បស្សនា, អយំ សុទ្ធស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឯតេ ឧភោ បរាមាសា អរិយសាវកស្ស បហីនា ភវន្តិ យាវ អាយតី អនុប្បាទធម្មា, សោ សីលវា ភវតិ អរិយកន្តេហិ សីលេហិ សមន្នាគតោ អក្ខណ្ឌេហិ យាវ ឧបសមសំវត្តនិកេហិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បហានា សុតវា អរិយសាវកោ ភវតិ សោតាបន្នោ អវិនិបាតធម្មោ, សព្ពំ។

សហសច្ចាភិសមយា, ឥតិ កោ វចនត្ថោ? ចត្តារោ អភិសមយា, បរិញ្ញាភិសមយោ បហានាភិសមយោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ ភាវនាភិសមយោ។

តត្ថ អរិយសាវកោ ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, សមុទយំ បហានាភិសមយេន អភិសមេតិ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន អភិសមេតិ, មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កឹ ការណំ? ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាភិសមយោ, សមុទយស្ស បហានាភិសមយោ, និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ, មគ្គស្ស ភាវនាភិសមយោ។ សមថវិបស្សនាយ កថំ អភិសមេតិ? អារម្មណេ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធេត្វា បញ្ចក្ខន្ធេ ទុក្ខតោ បស្សតិ។ តត្ថ យោ ឧបនិពន្ធោ, អយំ សមថោ។ យា បរិយោគាហនា, អយំ វិបស្សនា។ បញ្ចក្ខន្ធេ ទុក្ខាតិ បស្សតោ យោ បញ្ចក្ខន្ធេសុ អាលយោ និកន្តិ ឧបគមនំ អជ្ឈោសានា ឥច្ឆា មុច្ឆា បណិធិ បត្ថនា បហីយតិ។ តត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខំ។ យោ តត្ថ អាលយោ និកន្តិ ឧបគមនំ អជ្ឈោសានំ ឥច្ឆា មុច្ឆា បណិធិ បត្ថនា, អយំ សមុទយោ។ យំ តស្ស បហានំ, សោ និរោធោ សមថោ វិបស្សនា ច មគ្គោ, ឯវំ តេសំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ អបុព្ពំ អចរិមំ អភិសមយោ ភវតិ។ តេនាហ ភគវា “សហសច្ចាភិសមយា អរិយសាវកស្ស តីណិ សំយោជនានិ បហីយន្តី”តិ។

**៧០**. តត្ថ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កឹ ការណា? ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយោ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយោ។ ឯវំ ទិដ្ឋន្តោ យថា នាវា ជលំ គច្ឆន្តី ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, បារិមំ តីរំ បាបេតិ, ឱរិមំ តីរំ ជហតិ, ភារំ វហតិ, សោតំ ឆិន្ទតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ , ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ យថា វា សូរិយោ ឧទយន្តោ ឯកកាលេ អបុព្ពំ អចរិមំ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, អាលោកំ បាតុករោតិ, រូបំ និទស្សីយតិ, សីតំ បរិយាទិយតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ…បេ. … យថា បទីបោ ជលន្តោ ឯកកាលេ អបុព្ពំ អចរិមំ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, អាលោកំ បាតុករោតិ, រូបំ និទស្សីយតិ, ឧបាទានំ បរិយាទិយតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ…បេ….។

យទា អរិយសាវកោ សោតាបន្នោ ភវតិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ យាវ ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច សោតាបត្តិផលេ ឋិតោ ឧត្តរិ សមថវិបស្សនំ ភាវេន្តោ យុគនទ្ធា វត្តមានា កាមរាគព្យាបាទានំ យេភុយ្យេន បហានា អរិយសាវកោ ហោតិ។ សកទាគាមិ បរិនិដ្ឋិតត្តា សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ តនុភូមិ។

សកទាគាមិផលញ្ច យោ សកទាគាមិផលេ ឋិតោ វិបស្សនំ ភាវេន្តោ កាមរាគព្យាបាទេ សានុសយេ អនវសេសំ បជហតិ, កាមរាគព្យាបាទេសុ អនវសេសំ បហីនេសុ បញ្ចោរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បហីនានិ ភវន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិ សីលព្ពតបរាមាសោ វិចិកិច្ឆា កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ច, ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា [បហានាយ (បី. ក.)] អរិយសាវកោ ហោតិ អនាគាមី តត្ថ បរិនិព្ពាយី អនាវត្តិធម្មោ តស្មា លោកា, អយំ វីតរាគភូមិ។

អនាគាមិផលញ្ច អនាគាមិផលេ ឋិតោ ឧត្តរិ សមថវិបស្សនំ ភាវេន្តោ បញ្ច ឧទ្ធម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បជហតិ រូបរាគអរូបរាគមានឧទ្ធច្ចអវិជ្ជញ្ច។ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឧទ្ធម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា អរិយសាវកោ អរហា ភវតិ, ខីណាសវោ វុសិតវា សម្មទញ្ញា [សម្បជញ្ញោ (បី. ក.)] វិមុត្តោ បរិក្ខីណភវសំយោជនោ អនុប្បត្តសទត្ថោ, អយំ កតាភូមិ។

អរហន្តោវ អយំ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ តស្ស អាយុក្ខយា ជីវិតិន្ទ្រិយាបរោធា ឥទញ្ច ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ។ យោ ឥមស្ស ទុក្ខស្ស និរោធោ វូបសមោ, អញ្ញស្ស ច អបាតុភាវោ, អយំ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ ឥមា ទ្វេ និព្ពានធាតុយោ។ ឥតិ សច្ចានិ វុត្តានិ។ សច្ចាភិសមយោ វុត្តោ, កិលេសវត្ថានំ វុត្តំ, បហានំ វុត្តំ, ភូមិយោ វុត្តា, ផលានិ វុត្តានិ, និព្ពានធាតុយោ វុត្តា។ ឯវមិមេសុ វុត្តេសុ សព្ពពោធិ វុត្តា ភវតិ។ ឯត្ថ យោគោ ករណីយោ។

**៧១**. តត្ថ កតមាយោ នវ អនុបុព្ពសមាបត្តិយោ? ចត្តារិ ឈានានិ ចតស្សោ ច អរូបសមាបត្តិយោ និរោធសមាបត្តិ ច។ តត្ថ ចត្តារិ ឈានានិ កតមានិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, [បស្ស ទីឃនិកាយេ] ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ។ តត្ថ កតមា ចត្តារោ អរូបសមាបត្តិយោ? វិរាគិនោ វត វត្តព្ពោ, យាវ និរោធសមាបត្តិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ ឥមាយោ នវ អនុបុព្ពសមាបត្តិយោ។

តត្ថ កតមំ បឋមំ ឈានំ? បញ្ចង្គវិប្បយុត្តំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ។ កតមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ វិប្បយុត្តំ? បញ្ចហិ នីវរណេហិ។ តត្ថ កតមានិ បញ្ច នីវរណានិ? កាមច្ឆន្ទោតិ វិត្ថារេតព្ពោ។ តត្ថ កតមោ កាមច្ឆន្ទោ? យោ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ ឆន្ទរាគោ បេមំ និកន្តិ អជ្ឈោសានំ តណ្ហា មុច្ឆា បត្ថនា អបរិច្ចាគោ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ, អយំ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ។ តត្ថ កតមំ ព្យាបាទនីវរណំ? យោ សត្តេសុ សង្ខារេសុ ច អាឃាតោ...បេ.... យថា ទោសេ តថា និឱដ្ឋានា, អយំ ព្យាបាទោ នីវរណំ។ តត្ថ កតមំ មិទ្ធំ? យា ចិត្តស្ស ជឡតា ចិត្តស្ស គរុត្តំ ចិត្តស្ស អកម្មនីយតា ចិត្តស្ស និក្ខេបោ និទ្ទាយនា បចលិកតា បចលាយនា បចលាយនំ, ឥទំ មិទ្ធំ។ តត្ថ កតមំ ថិនំ [ថីនំ (បី.)]? យា កាយស្ស ថិនតា ជឡតា កាយស្ស គរុត្តា កាយស្ស អប្បស្សទ្ធិ, ឥទំ ថិនំ។ ឥតិ ឥទញ្ច ថិនំ បុរិមកញ្ច មិទ្ធំ តទុភយំ ថិនមិទ្ធនីវរណន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ កតមំ ឧទ្ធច្ចំ? យោ អវូបសមោ ចិត្តស្ស, ឥទំ ឧទ្ធច្ចំ។ តត្ថ កតមំ កុក្កុច្ចំ? យោ ចេតសោ វិលេខោ អលញ្ចនា វិលញ្ចនា ហទយលេខោ វិប្បដិសារោ, ឥទំ កុក្កុច្ចំ។ ឥតិ ឥទញ្ច កុក្កុច្ចំ បុរិមកញ្ច ឧទ្ធច្ចំ តទុភយំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចនីវរណន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ កតមំ វិចិកិច្ឆានីវរណំ? យោ ពុទ្ធេ វា ធម្មេ វា សង្ឃេ វា...បេ.... អយំ វិចិកិច្ឆា។ អបិ ច ខោ បន បញ្ច វិចិកិច្ឆាយោ សមនន្តរាយិកា ទេសន្តរាយិកា សមាបត្តន្តរាយិកា មគ្គន្តរាយិកា សគ្គន្តរាយិកា, ឥមាយោ បញ្ច វិចិកិច្ឆាយោ ។ ឥធ បន សមាបត្តន្តរាយិកា វិចិកិច្ឆា អធិប្បេតា។ ឥមេ បញ្ច នីវរណា។

តត្ថ នីវរណានីតិ កោ វចនត្ថោ, កុតោ និវារយន្តីតិ? សព្ពតោ កុសលបក្ខិកា និវារយន្តិ។ កថំ [កឹ កំ (បី. ក.)] និវារយន្តិ? កាមច្ឆន្ទោ អសុភតោ និវារយតិ, ព្យាបាទោ មេត្តាយ [មេត្តតោ (បី.)] និវារយតិ, ថិនំ បស្សទ្ធិតោ និវារយតិ, មិទ្ធំ វីរិយារម្ភតោ និវារយតិ, ឧទ្ធច្ចំ សមថតោ និវារយតិ, កុក្កុច្ចំ អវិប្បដិសារតោ និវារយតិ, វិចិកិច្ឆា បញ្ញាតោ បដិច្ចសមុប្បាទតោ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ កាមច្ឆន្ទោ អលោភតោ កុសលមូលតោ និវារយតិ, ព្យាបាទោ អទោសតោ និវារយតិ, ថិនមិទ្ធំ សមាធិតោ និវារយតិ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ សតិបដ្ឋានេហិ និវារយតិ, វិចិកិច្ឆា អមោហតោ កុសលមូលតោ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ តយោ វិហារា ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ អរិយវិហារោ។ ទិព្ពវិហារោ ចត្តារិ ឈានានិ, ព្រហ្មវិហារោ ចត្តារិ អប្បមាណានិ, អរិយវិហារោ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយា ធម្មា។ តត្ថ កាមច្ឆន្ទោ ឧទ្ធច្ចំ កុក្កុច្ចញ្ច ទិព្ពវិហារំ និវារយតិ, ព្យាបាទោ ព្រហ្មវិហារំ និវារយតិ, ថិនមិទ្ធំ វិចិកិច្ឆា ច អរិយវិហារំ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចញ្ច សមថំ និវារយន្តិ, ថិនមិទ្ធំ វិចិកិច្ឆា ច វិបស្សនំ និវារយន្តិ, អតោ នីវរណន្តិ វុច្ចន្តេ។ ឥមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ វិប្បយុត្តំ បឋមំ ឈានំ។

កតមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ សម្បយុត្តំ បឋមំ ឈានំ? វិតក្កវិចារេហិ បីតិយា សុខេន ច ចិត្តេកគ្គតាយ ច។ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ អង្គានំ ឧប្បាទបដិលាភសមន្នាគមោ សច្ឆិកិរិយំ បឋមំ ឈានំ បដិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមានិ បញ្ច អង្គានិ ឧប្បាទេត្វា វិហរតីតិ, តេន វុច្ចតេ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ទិព្ពេន វិហារេន។

តត្ថ ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ បីតិសុខេន ចិត្តេកគ្គតាយ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនេន ឥមានិ ចត្តារិ អង្គានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ។

តត្ថ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ តតិយំ ឈានំ សតិយា សម្បជញ្ញេ សុខេន ចិត្តេកគ្គតាយ ឧបេក្ខាយ ឥមានិ បញ្ចង្គានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ។

តត្ថ ចតុត្ថំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ ឧបេក្ខាយ សតិបារិសុទ្ធិយា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ ចិត្តេកគ្គតា ច, ឥមេហិ ចតូហង្គេហិ សមន្នាគតំ ចតុត្ថំ ឈានំ។ ឥតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ អង្គានំ ឧប្បាទោ បដិលាភោ សមន្នាគមោ សច្ឆិកិរិយា ចតុត្ថំ ឈានំ បដិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ ទិព្ពេន វិហារេន វិហរតីតិ។

តត្ថ កតមោ អនិច្ចដ្ឋោ? បីឡនដ្ឋោ អនិច្ចដ្ឋោ បភង្គដ្ឋោ សម្បាបនដ្ឋោ វិវេកដ្ឋោ អនិច្ចដ្ឋោ, អយំ អនិច្ចដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ ទុក្ខដ្ឋោ? បីឡនដ្ឋោ ទុក្ខដ្ឋោ សម្បីឡនដ្ឋោ សំវេគដ្ឋោ ព្យាធិនដ្ឋោ, អយំ ទុក្ខដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ សុញ្ញដ្ឋោ? អនុបលិត្តោ សុញ្ញដ្ឋោ, អសម្ភាជនដ្ឋោ គតបដ្ឋោ [អប្បដ្ឋោ (បី.)] វិវដ្ដដ្ឋោ, អយំ សុញ្ញដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ អនត្តដ្ឋោ? អនិស្សរិយដ្ឋោ អនត្តដ្ឋោ, អវសវត្តនដ្ឋោ, អកាមការិដ្ឋោ បរិវិទដ្ឋោ, អយំ អនត្តដ្ឋោតិ។

សុត្តត្ថសមុច្ចយោ នាម សំវត្តិសន្តិកា បេដកភូមិ សមត្តា។

# ៧. ហារសម្បាតភូមិ

**៧២**. ឈានំ វិរាគោ។ ចត្តារិ ឈានានិ វិត្ថារេន កាតព្វានិ។ តានិ ទុវិធានិ; ពោជ្ឈង្គវិប្បយុត្តានិ ច ពោជ្ឈង្គសម្បយុត្តានិ ច។ តត្ថ ពោជ្ឈង្គវិប្បយុត្តានិ ពាហិរកានិ, ពោជ្ឈង្គសម្បយុត្តានិ អរិយបុគ្គលានិ។ តត្ថ យេន ឆ បុគ្គលមូលានិ តេសំ និក្ខិបេត្វា រាគចរិតោ, ទោសចរិតោ, មោហចរិតោ, រាគទោសចរិតោ, រាគមោហចរិតោ, ទោសមោហចរិតោ, សមភាគចរិតោ, ឥតិ ឥមេសំ បុគ្គលានំ ឈានំ សមាបជ្ជិតានំ បញ្ច នីវរណានិ បដិបក្ខោ តេសំ បដិឃាតាយ យថា អសមត្ថោ តីណិ អកុសលមូលានិ និគ្គណ្ហាតិ។ លោភេន អកុសលមូលេន អភិជ្ឈា ច ឧទ្ធច្ចញ្ច ឧប្បិលវតំ អលោភេន កុសលមូលេន និគ្គណ្ហាតិ, កុក្កុច្ចញ្ច វិចិកិច្ឆា ច មោហបក្ខោ, តំ អមោហេន និគ្គណ្ហាតិ។ ទោសោ ច ថិនមិទ្ធញ្ច ទោសបក្ខោ, តំ អទោសេន និគ្គណ្ហាតិ។

តត្ថ អលោភស្ស បារិបូរិយា នេក្ខម្មវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ថ អទោសស្ស បារិបូរិយា អព្យាបាទវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ថ អមោហស្ស បារិបូរិយា អវិហឹសាវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ថ អលោភស្ស បារិបូរិយា វិវិត្តោ ហោតិ កាមេហិ។ តត្ថ អទោសស្ស បារិបូរិយា អមោហស្ស បារិបូរិយា ច វិវិត្តោ ហោតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ, សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

វិតក្កាតិ តយោ វិតក្កា – នេក្ខម្មវិតក្កោ អព្យាបាទវិតក្កោ អវិហឹសាវិតក្កោ។ តត្ថ បឋមាភិនិបាតោ វិតក្កោ, បដិលទ្ធស្ស វិចរណំ វិចារោ។ យថា បុរិសោ ទូរតោ បុរិសំ បស្សតិ អាគច្ឆន្តំ, ន ច តាវ ជានាតិ ឯសោ ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា យទា តុ បដិលភតិ ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា ឯវំ វណ្ណោតិ វា ឯវំ សណ្ឋានោតិ វា ឥមេ វិតក្កយន្តោ ឧត្តរិ ឧបបរិក្ខន្តិ កឹ នុ ខោ អយំ សីលវា ឧទាហុ ទុស្សីលោ អឌ្ឍោ វា ទុគ្គតោតិ វា។ ឯវំ វិចារោ វិតក្កេ អប្បេតិ, វិចារោ ចរិយតិ ច អនុវត្តតិ ច។ យថា បក្ខី បុព្ពំ អាយូហតិ បច្ឆា នាយូហតិ យថា អាយូហនា ឯវំ វិតក្កោ, យថា បក្ខានំ បសារណំ ឯវំ វិចារោ អនុបាលតិ វិតក្កេតិ វិចរតិ វិចារេតិ។ វិតក្កយតិ វិតក្កេតិ, អនុវិចរតិ វិចារេតិ។ កាមសញ្ញាយ បដិបក្ខោ វិតក្កោ, ព្យាបាទសញ្ញាយ វិហឹសសញ្ញាយ ច បដិបក្ខោ វិចារោ។ វិតក្កានំ កម្មំ អកុសលស្ស អមនសិការោ, វិចារានំ កម្មំ ជេដ្ឋានំ សំវារណា។ យថា បលិកោ តុណ្ហិកោ សជ្ឈាយំ ករោតិ ឯវំ វិតក្កោ, យថា តំយេវ អនុបស្សតិ ឯវំ វិចារោ។ យថា អបរិញ្ញា ឯវំ វិតក្កោ។ យថា បរិញ្ញា ឯវំ វិចារោ។ និរុត្តិបដិសម្ភិទាយញ្ច បដិភានបដិសម្ភិទាយញ្ច វិតក្កោ, ធម្មបដិសម្ភិទាយញ្ច អត្ថបដិសម្ភិទាយញ្ច វិចារោ។ កល្លិតា កោសល្លត្តំ ចិត្តស្ស វិតក្កោ, អភិនីហារកោសល្លំ ចិត្តស្ស វិចារោ ។ ឥទំ កុសលំ ឥទំ អកុសលំ ឥទំ ភាវេតព្វំ ឥទំ បហាតព្វំ ឥទំ សច្ឆិកាតព្វន្តិ វិតក្កោ, យថា បហានញ្ច ភាវនា ច សច្ឆិកិរិយា ច ឯវំ វិចារោ។ ឥមេសុ វិតក្កវិចារេសុ ឋិតស្ស ទុវិធំ ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច; ទុវិធំ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច។ ឥតិ វិតក្កជនិតំ ចេតសិកំ សុខំ បីតិ កាយិកំ សុខំ កាយិកោយេវ។ យា តត្ថ ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា, អយំ សមាធិ។ ឥតិ បឋមំ ឈានំ បញ្ចង្គវិប្បហីនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ។

តេសំយេវ វិតក្កវិចារានំ អភិក្ខណំ អាសេវនាយ តស្ស តប្បោណមានសំ ហោតិ។ តស្ស វិតក្កវិចារា ឱឡារិកា ខាយន្តិ។ យញ្ច បីតិសុខញ្ច នេក្ខម្មញ្ច ឱឡារិកំ ភវតិ។ អបិ ច សមាធិជា បីតិ រតិ ច ជាយតិ។ តស្ស វិចារារម្មណំ។ តេសំ វូបសមា អជ្ឈត្តំ ចេតោ សម្បសីទតិ។ យេ វិតក្កវិចារា ទ្វេ ធម្មានុស្សរិតព្វា។ បច្ចុប្បន្នា ទរណិតព្វំ។ តេសំ វូបសមា ឯកោទិភាវំ ចិត្តេកគ្គតំ ហោតិ។ តស្ស ឯកោទិភាវេន បីតិ បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ យា បីតិ, តំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ, យំ សុខំ, តំ សុខិន្ទ្រិយំ។ យា ចិត្តេកគ្គតា, អយំ សមាធិ។ តំ ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ។ សោ បីតិយា វិរាគា យាតិ ឱជហិ ជល្លសហគតំ។

**៧៣**. តត្ថ សោមនស្សចិត្តមុបាទានន្តិ ច សោ តំ វិចិនន្តោ ឧបេក្ខមេវ មនសិករោតិ។ សោ បីតិយា វិរាគា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ។ យថា ច បីតិយា សុខមានិតំ, តំ កាយេន បដិសំវេទេតិ សម្បជានោ វិហរតិ។ យេន សតិសម្បជញ្ញេន ឧបេក្ខាបារិបូរិំ គច្ឆតិ។ ឥទំ តតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ។

តថា កាយិកស្ស សុខស្ស បហានាយ បឋមេ ឈានេ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ។ ទុតិយេ ឈានេ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ។ សោ សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា បុព្ពេវ សោមនស្សទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិំ ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ ។ តត្ថ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ឧបេក្ខា បសាទា ហោតិ, ទុក្ខិន្ទ្រិយេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយេន សុខិន្ទ្រិយេន សោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច។ តេសំ និរោធា ឧបេក្ខាសម្បជញ្ញំ ហោតិ, តត្ថ សុខិន្ទ្រិយេន សោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច អសតិ ហោតិ, តេសំ និរោធា សតិមា ហោតិ, ទុក្ខិន្ទ្រិយេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច អសម្បជញ្ញំ, តេសំ និរោធា សម្បជញ្ញំ ហោតិ, ឥតិ ឧបេក្ខាយ ច សញ្ញា, សតោ សម្បជានោ ចិត្តេកគ្គតា ច ឥទំ វុច្ចតេ ច ចតុត្ថំ ឈានំ។

តត្ថ យោ រាគចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច; យោ ទោសចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយញ្ច ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច; យោ មោហចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស អសតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច។

តត្ថ រាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស តតិយេ ឈានេ ចតុត្ថេ ច អនុនយោ និរុជ្ឈតិ, ទោសចរិតស្ស បឋមេ ឈានេ ទុតិយេ ច បដិឃំ និរុជ្ឈតិ, មោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស បឋមេ ឈានេ ទុតិយេ ច អសម្បជញ្ញំ និរុជ្ឈតិ។ តតិយេ ឈានេ ចតុត្ថេ ច អសតិ និរុជ្ឈតិ, ឯវមេវ តេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ចត្តារិ ឈានានិ វោទានំ គមិស្សន្តិ។

តត្ថ រាគទោសចរិតស្ស បុគ្គលស្ស អសម្បជញ្ញញ្ច អនុនយោ ច បដិឃញ្ច, តេន ហានភាគិយំ [បហានភាគិយំ (បី. ក.)] ឈានំ ហោតិ។ តត្ថ រាគមោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស អនុនយត្តំ ច អាទីនវំ ទស្សិតា, តំ តស្ស ហានភាគិយំ ឈានំ ហោតិ។ តត្ថ ទោសមោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស បដិឃោ ច អសតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច អាទីនវំ ទស្សិតា តេន តស្ស ហានភាគិយំ ឈានំ ហោតិ។

តត្ថ រាគទោសមោហសមភាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស វិសេសភាគិយំ ឈានំ ហោតិ, ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ សត្តសុ បុគ្គលេសុ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ ចតូសុ ច សមាធីសុ ឆន្ទសមាធិនា បឋមំ ឈានំ, វីរិយសមាធិនា ទុតិយំ ឈានំ, ចិត្តសមាធិនា តតិយំ ឈានំ, វីមំសាសមាធិនា ចតុត្ថំ ឈានំ។ អប្បណិហិតេន បឋមំ ឈានំ, សុញ្ញតាយ ទុតិយំ ឈានំ, អនិមិត្តេន តតិយំ ឈានំ, អានាបានស្សតិយា ចតុត្ថំ ឈានំ។ កាមវិតក្កព្យាបាទានញ្ច តំ តំ វូបសមេន បឋមំ ឈានំ ហោតិ, វិតក្កវិចារានំ វូបសមេន ទុតិយំ ឈានំ, សុខិន្ទ្រិយសោមនស្សិន្ទ្រិយានំ វូបសមេន តតិយំ ឈានំ, កាយសង្ខារានំ វូបសមេន ចតុត្ថំ ឈានញ្ច។ ចាគាធិដ្ឋានេន បឋមំ ឈានំ, សច្ចាធិដ្ឋានេន ទុតិយំ ឈានំ, បញ្ញាធិដ្ឋានេន តតិយំ ឈានំ, ឧបសមាធិដ្ឋានេន ចតុត្ថំ ឈានំ។ ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ សង្ខេបនិទ្ទេសេន និទ្ទិដ្ឋានិ, តត្ថ សមាធិន្ទ្រិយំ បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ អនុវត្តនកានិ ចត្តារិ, តត្ថ យោ បឋមំ ឈានំ និស្សាយ អាសវក្ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ទោមនស្សិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ ទុតិយំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ទុក្ខិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ តតិយំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ សោមនស្សិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ ចតុត្ថំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ សុខិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន គតោ។

បកិណ្ណកនិទ្ទេសោ។

**៧៤**. យានិ ចត្តារិ ឈានានិ, តេសំ ឈានានំ ឥមានិ អង្គានិ, តេសំ អង្គានំ សម្ភូហោ [សម្មោហោ (បី. ក.)] អស្ស អង្គា, អយំ ឈានភូមិ កោ វិសេសោតិ អស្ស វិសេសោ។ ឥមេ សម្ភារា តេហិ អយំ សមុទាគមោ, តស្ស សមុទាគមស្ស អយំ ឧបនិសា, តាយ ឧបនិសាយ អយំ ភាវនា។ តស្សា ភាវនាយ អយំ អាទីនវោ។ តេន អយំ បរិហានិ។ កស្ស បរិហានីតិ តទុបគជ្ឈាយិនោ [តទុបកជ្ឈាយិនោ (បី. ក.)]។ តំ យថា ភណិតំ បច្ចវេក្ខន្តោ អយំ វិសេសោ។ តេន វិសេសេន អយំ អស្សាទោ, សោ កស្ស អស្សាទោ អឈានិយា ឈាយិនោ, តស្សា អឈានិយា ឈាយិនោ, ឥទំ កល្លិតា កោសល្លេ ឋិតជ្ឈានំ អនោមទ្ទិយតំ គច្ឆតិ ឈានពលំ, ឈានពលេ ឋិតស្ស អយំ បារមិប្បត្តស្ស ឥមានិ ឈានង្គានិ អនាវិលសង្កប្បោ បឋមេ ឈានេ ឈានង្គានិ ភាវី។ សោ បីតិ តទនុសារិត្តាវ បឋមេ ឈានេ ឈានង្គំ តស្សង្គនោ ច ធម្មា តទភិសន្និតាយ ច។ បីតិ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គធម្មតា ខោ បន តថា បវត្តស្ស សហគតំ ឈានង្គធម្មំ សសុខកាយ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទោ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ មនោសម្បសាទនតាយ តទភិសន្និតាយ ច។ បីតិ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ សមាធិតា [សមាធិកា (បី.)] បីតិ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ, ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ, ឧបេក្ខា ផស្សតា តតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ, សុខំ តស្ស អង្គន្តិ ច។ ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ, ឧបេក្ខា អទុក្ខមសុខា ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ, អភិនិសាភូមិ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ។ សតិបារិសុទ្ធិ ច អនេកជ្ឈាភូមីសុ ឈានង្គសមាយុត្តា បីតិ ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ។

តត្ថ កតមា ឈានភូមិ? សវិតក្កេ សវិចារេ វិវេកា អនុគតា បឋមេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អវិតក្កេ អវិចារេ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ ជនិតំ បីតិមនុគតា ទុតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ សុខសាតសមោហិតា សប្បីតិកា តតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ តស្ស សុខទុក្ខសហគតា អភិនីហារសហគតា ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អប្បមាណសហគតា សត្តារម្មណា បឋមេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អភិភូមិអាយតនសហគតា រូបសញ្ញីសុ ទុតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ វិមោក្ខសហគតានំ វិមោក្ខេសុ តតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អនុបស្សនាសហគតា កាយសង្ខារាសម្មា ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ភូមិ។

**៧៥**. តត្ថ កតមេ ឈានវិសេសា? វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ ចិត្តចេតសិក សហគតា កាមធាតុសមតិក្កមនតាបិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ អវិតក្កា ចេវ អវិចារា ច សប្បីតិកាយ សតិ សហគតាយ បីតិសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ។ អយំ ឈានវិសេសោ។ អវិតក្កាយ ភូមិយា អវិចារយេវ សតិ អនុគតា ឧបេក្ខាសហគតា មនសិការា សមុទាចរន្តិ។ តទនុធម្មតាយ ច សតិ សណ្ឋហតិ [សន្ទហតិ (បី.)]។ តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ សតិបារិសុទ្ធិសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនសហគតាយ ភូមិយំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។

ឈានសម្ភារា នេក្ខម្មវិតក្កោ សម្ភារោ កាមវិតក្កវិនោទនាធិប្បាយតា។ អព្យាបាទវិតក្កោ សម្ភារោ ព្យាបាទវិតក្កបដិវិនោទនាធិប្បាយតា។ អវិហឹសាវិតក្កោ សម្ភារោ វិហឹសាវិតក្កបដិវិនោទនាធិប្បាយតា។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា អប្បិច្ឆតា សម្ភារោ បរិសុទ្ធាជីវោ ចតុន្នំ សមាបត្តីនំ សម្ភារោ អកម្មស្ស វិហារិតា។ មគ្គសម្ភារោ សមាបត្តិបដ្ឋនតា។ ផលសម្ភារោ ឈាននិព្ពត្តិតាយ ឈានសមុទាគមោ។ កុសលហេតុ យំ ឈានំ សមុទយំ គច្ឆន្តិ កោ ច [កោចិ (ក.)] ន កុតោចិ នេក្ខម្មប្បត្តា សមុទាគច្ឆន្តិ។ អាលម្ពនិរោធសមាធិ សន្តោ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អវីតិក្កន្តា សមុទាគច្ឆន្តិ។ សុខិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បហានាយ តេ ច អព្យាបជ្ជតាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ តំ បន សន្ទាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អបរិទាហនាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អយំ ញាណសមុទាគមោ។

**៧៦**. តត្ថ កតមា ឧបនិសា? កល្យាណមិត្តតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ កល្យាណសម្បវង្កតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ អសន្តុដ្ឋិតា កុសលេសុ ធម្មេសុ ឈានស្ស ឧបនិសា។ សទ្ធម្មស្សវនំ ឈានស្ស ឧបនិសា។ សំវេជនិយេ ឋានេ សំវិគ្គស្ស យោនិសោ បធានំ។ អយំ ឈានោបនិសា។

តត្ថ កតមា ភាវនា? មេត្តាសេវនា អព្យាបាទវិតក្កភាវនា។ ករុណាសេវនា អវិហឹសាវិតក្កភាវនា។ មុទិតាភាវនា បីតិសុខសម្បជញ្ញា ការិតា។ ឧបេក្ខាភាវនា បស្សវតា ឧបេក្ខាភាវនា អបស្សវតា ឧបេក្ខា ច អជ្ឈុបេក្ខា ច, អសុភសញ្ញាភាវនា ទុក្ខាបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ភវសន្ធាភិញ្ញា ភវសន្ធានំ, សា ឆព្ពិធា ភាវនា ភាវិតា ពហុលីកតា អនុដ្ឋិតា វត្ថុកតា យានីកតា បរិចិតា សុសមារទ្ធា។ អយំ ភាវនា។

ឯវំ ភាវយន្តស្ស អយំ អាទីនវោ។ បឋមេ ឈានេ សង្ខារសមន្នាគតោ ឯសោ ធម្មោ អស្សុតោ សាសវោ។ សចេ ឯស ធម្មោ អយំ សីលោ អាសន្នបដិបក្ខោ ច ឯស ធម្មោ កាមោ បតិចារោ បតិវិចារោ សមាបត្តីនំ ច សព្ពោឡារិកោ ឯស ធម្មោ វិតក្កវិចារោ ច។ តត្ថ ចិត្តំ ខោភេន្តិ, កាយោ ចេត្ត កិលមតិ, កាយម្ហិ ចេត្ត កិលន្តេ ចិត្តំ វិហញ្ញតិ។ អនភិនីហារក្ខមោវ អភិញ្ញានំ ឥមេ អាទីនវា បឋមេ ឈានេ។

ទុតិយេ ឈានេ ឥមេ អាទីនវា បីតិផរណសហគតោ ច ឯសោ ធម្មោ, ន សមុទាចារស្សេតិ ចិត្តំ។ អសោធយំ ឧបគមោ ចេស ធម្មោ ឧបគមិបរិស្សយោ [ឧបគមិបរិចយោ (បី.)] ទោមនស្សបច្ចត្ថិកោ ចេស ធម្មោ។ តត្ថ តត្ថ យុត្តីនំ បីតិ បរជ្ជតោ ចេស ធម្មោ ទុក្ករំ ហោតិ, អវត្តសន្តាសភូមិបរិជ្ជយន្តោ ចតូសុ ទុក្ខតាសុ ឯស ធម្មោ អនុវិទ្ធាបនសទ្ធាយ [អនុវិទ្ធា បស្សតិយា (បី.)] ទុក្ខតាយ ច ន បលិពោធទុក្ខតាយ ច អភិញ្ញាទុក្ខតាយ ច រោគទុក្ខតាយ ច, ឥមេ អាទីនវា ទុតិយេ ឈានេ។

តត្ថ កតមេ អាទីនវា តតិយេ ឈានេ? ឧបេក្ខាសុខសហគតាយ តត្ថ សាតាវីនំ បញ្ចន្នំ ឧបេក្ខាសុខំ បរិវត្តិតោ ឯស ធម្មោ តេន និច្ចសញ្ញិតានញ្ច យំ ហោតិ។ ទុក្ខោបនិយំ សុខំ ចិត្តស្ស សង្ខោភកតំ ឧបាទាយ សុខទុក្ខាយ គតោ សវតិ។ សុខទុក្ខានុកតញ្ច ឧបាទាយ អនភិហារក្ខមំ ចិត្តំ ហោតិ។ អភិញ្ញាយ សច្ឆិកិរិយាសុ សព្ពេបិ ចេតេ ធម្មា តីសុ ឈានសមាបត្តីសុ ចតូហិ ច ទុក្ខតាហិ អនុវិទ្ធានំ សា ភយា ទុក្ខតាយ បលិពោធទុក្ខតាយ ច អភិញ្ញាយ ទុក្ខតាយ ច ឥមេ អាទីនវា តតិយេ ឈានេ។

តត្ថ កតមេ អាទីនវា ចតុត្ថេ ឈានេ? អាកិញ្ចញ្ញាសមាបត្តិកា តេ ធម្មានុសមាបត្តិកា ឯតិស្សា ច ភូមិយំ សាតានំ ពាលបុថុជ្ជនានំ អនេកវិធានិ ទិដ្ឋិគតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឱឡារិកា សុខុមេហិ ច រូបសញ្ញាហិ អនុវិធានិ ឯតានិ ឈានានិ សទា អនុទយមេត្តាឈានកលានុទនុកលាយ សាធារណា, ទុក្ករា ច សព្ពេ ចត្តារោ មហាសម្ភារា សមុទាគតានិ ច ឯតានិ ឈានានិ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ ឯត្ថ សមុទាគតា ច ឯតេ ធម្មា ន សមត្ថា ហោន្តិ។ អសមុគ្គហិតនិមិត្តា ច ឯតេ ធម្មា បរិហាយន្តិ។ និរុជ្ឈន្តិ ច ឯតេ ធម្មា ន ឧបាទិយន្តិ និរុជ្ឈង្គានិ ច, ឯតេសំ ធម្មានំ ឈានានិ និមិត្តានិ ន ឈាននិមិត្តសញ្ញា វោកិរតិ។ អប្បដិលទ្ធបុព្ពា ច ឈាយីវសេន ច ភវតិ [ឈាយី ច វសេន ច ភវតិ (បី. ក.)]។ ឥមេហិ អាទីនវេហិ អយំ ឈានបរិហានិ។

**៧៧**. និរោធសមាបត្តិយា អបដិសង្ខាយ អវសេសសញ្ញិនោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ, សោ និរោធសមាបត្តិតោ បរិហាយតិ។ អានេញ្ជសញ្ញិនោ អសញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា មនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមឹ ន បជានាតិ, សោ តតោ បរិហាយតិ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញា មនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមឹ ន បជានាតិ, សោ តតោ បរិហាយតិ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស រូបសញ្ញាសហគតា។ វិត្ថារេន...បេ.... យាវ បឋមេ ឈានេ កាមសញ្ញាសហគតា កាតព្ពា។ សកស្ស [សា តស្ស (បី. ក.)] បរិហាយតិ, កលង្កជ្ឈានេ កលង្កំ ឈាយតិ, បរិសមន្តតោ ឈាយតិ, ភិន្ទន្តោ ឈាយតិ, ន សជ្ឈាយតិ, អាយូហន្តោ ឈាយតិ, កិញ្ចិ ច និបរិចិតោ ឈាយតិ។ អតិវិធាវន្តោ ឈាយតិ, អតិមញ្ញន្តោ ឈាយតិ, កាយសង្ខារេ អប្បដិសម្ភារេ ឈាយតិ, បរិយុដ្ឋានស្ស និស្សរណំ អជានន្តោ ឈាយតិ, នីវរណាភិភូតោ ឈាយតិ, អស្សាបត្តិមនសិករោន្តោ ឈានស្ស អស្សាទោ កាមរាគបរិយុដ្ឋានំ បហានំ ឈានស្ស អស្សាទោ កាមរាគហេតូនំ ធម្មានំ ឧទយន្តិ, និរុជ្ឈង្គានិ ឯតេសំ ធម្មានំ ឈានាទិឧបរិមា សុខុបេក្ខា កាមកម្មកិលេសានំ បហានំ អស្សាទោ, ឯវំ ខោ បុន ឈានស្ស អស្សាទោ មហាសំវាសមប្បីឡិតេ លោកសំនិវាសេ អសម្ពោធោកាសា វិតមេស្សមិទំ ឈានប្បហានា។ អយំ បលិរោធមប្បលិរោធលោកសន្និវាសេ ឯសនិធមិទំ ឈានំ អនមតគ្គសំសារសមាបន្នានំ សត្តានំ សំសារប្បហាននា អានិសំសោ, យមិទំ ឈានស្ស អស្សាទោ កាយស្ស អឈានិយឈាយិនោ ភវតិ។ អឈានិយឈានិយឈាយីហិ អបរាមសន្តោ អឈានិយឈាយិតំ ឈាយតិ, យានិ កលង្កជ្ឈាយិនោ បទានិ, តានិ អនុធិតានិ បដិបក្ខេ។

**៧៨**. តត្ថ កតមំ ឈានកោសល្លំ? សមាបត្តិកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានវិសេសកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានន្តរិកកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, សមាបត្តិវុដ្ឋានកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ សភាវកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ អាទីនវកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ និស្សរណកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានផលេន ឧបាទាយ កោសល្លំ, ឈានផលេន បដិសង្ខានផលេ អបរិហានធម្មតា និព្ពត្តិឈានេ ចកីឡិតាបិ វិសេសភាគិយំ ឈានំ បដិលព្ភតិ។ ឥទំ បនស្សាតិ ភវហារិតា ច អារម្មណានិមិត្តគ្គាហោ អនភិនីហារពលំ, ចិត្តេកគ្គតា និមិត្តាសុ គតិសហិតា សមថពលេន អសំសីទនញ្ច ឈានេ មគ្គផលំ សមថំ បវត្តេ សមាធិនោ ឧបេក្ខាបលិបុព្ពាបរនិមិត្តាសយោ បគ្គាហិនោ [មគ្គាហិនោ (បី.)] សតិពលំ តំ បវត្តិតានញ្ច វិបស្សនានំ សមញ្ញាពលេ។

តត្ថ កតមា ឈានបារមិតា? សុបារមិតា មេត្តា កាមេសុ សត្តា កាមសង្គសត្តាតិ [ឧទា. ៦៣ ឧទានេ បស្សិតព្ពំ] យម្ហិ សុត្តេ ទេសនាយ វោហារេន ទ្វេ សច្ចានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, វិចយេន ហារេន យេ សំយោជនីយេសុ ធម្មេសុ វជ្ជំ ន បស្សន្តិ, តេ ឱឃំ តរិស្សន្តីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ន តរិស្សន្តីតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ ច វិចយោ ច ឥទំ នុ កិស្ស បទដ្ឋានំ, កាមេសុ សត្តាតិ បញ្ច កាមគុណា, តំ កាមតណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។ សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានាតិ អវិជ្ជាយ បទដ្ឋានំ, ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គសត្តា ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តន្តិ ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមេសុ សត្តាតិ កាមា ទ្វិធា – វត្ថុកាមា ច កិលេសកាមា ច, តត្ថ កិលេសកាមា កាមតណ្ហា កាមតណ្ហាយ យុត្តា ភវន្តិ រូបតណ្ហា ភវតណ្ហា លក្ខណេន ហារេន, សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានាតិ សំយោជនស្ស។ យោ តត្ថ ឆន្ទរាគោ តស្ស កឹ បទដ្ឋានំ? សុខា វេទនា ទ្វេ ច ឥន្ទ្រិយានិ – សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច។ ឥតិ សុខាយ វេទនាយ គហិតាយ តយោបិ វេទនា គហិតា ហោន្តិ។ វេទនាក្ខន្ធេ គហិតេ សព្ពេ បញ្ចក្ខន្ធា គហិតា ហោន្តិ។ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពា គហិតា, វត្ថុកាមេសុ គហិតេសុ សព្ពានិ ឆ ពាហិរានិ អាយតនានិ គហិតានិ ហោន្តិ។ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ អាយតនេសុ យោ សតោ, អយំ វុច្ចតេ លក្ខណោ ហារោ, តត្ថ យោ ឱឡារិកម្ហិ កិលេសេ អជ្ឈាវសិតោ សព្ពកិលេសេសុ យោ ន តតោ សុខុមតរេសុ ន វីតរាគោ ភវតិ។ តត្ថ ពាហិរសំយោជនំ មមន្តិ អជ្ឈត្តសំយោជនំ អហន្តិ។ តត្ថ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ឱឃំ តរិតុកាមា តេ សំយោជនីយេសុ ធម្មេសុ អាទីនវានុបស្សិនោ វិហរិស្សន្តីតិ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ កាមេសុ សត្តាតិ យេសុ ច សត្តា យេន ច សត្តា យេសញ្ច សត្តា អយំ ចតុព្ពិធោ អាការោ សព្ពេសំ ហារភាគិយោ។

**៧៩**. តត្ថ កតមានិ តីណិ វិបល្លាសានិ បទដ្ឋានានិ ច? ចិត្តវិបល្លាសស្ស ទិដ្ឋិវិបល្លាសស្ស សញ្ញាវិបល្លាសស្ស តយោ វិបល្លាសា តីណិ អកុសលមូលានិ បទដ្ឋានំ។ តីណិ អកុសលមូលានិ ហីនប្បណីតការិយកម្មស្ស បទដ្ឋានំ។ ចតុន្នញ្ច ឧបាទានានំ ទោសោ អកុសលមូលំ ទិស្សតិ។ ហីនប្បណីតការិយកម្មស្ស បទដ្ឋានំ។ យថា មាតុយា វា បិតុនោ វា អញ្ញតរស្ស វា បុន ឧឡារស្ស ភិក្ខុនោ អភយំ ទេតិ។ តត្ថ អញ្ញោ មិច្ឆា បដិបជ្ជេយ្យ កាយេន វា វាចាយ វា។ តត្ថ សោ ព្យាបាទមុបាទាយ តេសំ ឧឡារានំ រក្ខាវរណគុត្តិយា អនុបាលយន្តោ យោ ឧឡារានំ អភយំ ទេតិ។ តេសំ អភយេ ទិន្នេ យោ តត្ថ មិច្ឆា បដិបជ្ជេយ្យ។ តត្ថ សោ ព្យាបាទំ ឧបាទាយន្តោ ទោសជំ កម្មំ ករោតិ។ យោ តត្ថ អសាធុ ឥន្ទ្រិយា នីវរណំ យំ តេសំ អភយំ ទក្ខិណតោ សញ្ញំ ឥទំ បណីតំ ការណំ មយា បុន តត្ថ មិច្ឆាបដិបត្តិ អយំ ព្យាបាទោ ហីនគមិរកម្មំ លោភោ មោហោ ច ឥមានិ នីវរណានិ វចនានិ តានិ ចត្តារិ

ឧបាទានានិ តេហិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ យោ សោ ឧបាទានោ ឥត្ថី វា បុរិសោ វា តេសំ បញ្ចក្ខន្ធានំ តេយេវ ឧបាទានោ សមុទយោ ឥទំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច សោយេវ ទេសនាហារោ។

តត្ថ កាមេសុ យេ ន បជ្ជន្តិ, តេ អាទីនវានុបស្សនាយ បជ្ជន្តិ។ ឥតិស្សា កាមធាតុយា និក្ខមិតុកាមតា, អយំ វុច្ចតិ នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ។ យោ តត្ថ អនភិសង្ខារានំ កិញ្ចិ វិសោធេតិ តស្ស ធាវវា វា, អយំ អព្យាបាទច្ឆន្ទោ។ កិញ្ចិ វិហឹសតិ, អយំ វិហឹសាឆន្ទោ។ ឥតិ នេក្ខម្មាភិនីហតា តយោ ឆន្ទា – នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ អព្យាបាទច្ឆន្ទោ អវិហឹសាឆន្ទោ។ តត្ថ នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ អលោភោ; អព្យាបាទច្ឆន្ទោ អទោសោ; អវិហឹសាឆន្ទោ អមោហោ។ ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ អដ្ឋសុ សម្បត្តេសុ បរហិតានិ, តេសំយេវ ចតុន្នំ ឧបាទានានំ និរោធាយ សំវត្តន្តិ។ សចេ វា បុន កម្មំ ករេយ្យ កណ្ហំ វា សុក្កំ វា តស្ស វិបាកហានាយ សំវត្តន្តិ។ ឥទំ កម្មំ អកណ្ហំ អសុក្កំ កម្មក្ខយាយ សំវត្តតិ។ តត្ថ យោ តិណ្ណំ អកុសលមូលានំ និរោធោ, អយំ និរោធោ។ សោយេវ មគ្គោ តត្ថ បដិបទានិ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ អាវដ្ដោ ហារោ។

កាមេសុ សត្តាតិ យេ សេក្ខា, តេ ឯកេនេវាការេន សត្តា។ យេ បុថុជ្ជនា, តេ ទ្វីហាការេហិ សត្តា, តស្សាយំ បញ្ហោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ វត្តព្ពោ។ កិញ្ចាបិ សោតាបន្នោ បដិសេវនាយ, នោ ច ខោ អភិនិវេសេ សត្តោ យោ ហិ អបចយាយ បទហតិ, ន ឧបចយាយ។ សេក្ខោ ហិ កិលេសវសេន កាមេ បដិសេវតិ។ បុថុជ្ជនោ បន កិលេស សមុដ្ឋានាយ កាមេ បដិសេវតិ។ តត្ថ កាមេសុ សត្តានំ ចតុឱឃំ តរិស្សតីតិ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, អយំ វិភត្តិ។

**៨០**. បរិវត្តនោតិ កាមេ យេ នេវ សជ្ជន្តិ ន ច សំយោជនេហិ សំយុត្តា, តេ ឱឃំ តរិស្សន្តិ វិបុលំ មហន្តន្តិ។ អយំ សុត្តស្ស បដិបក្ខោ។

វេវចនន្តិ យោ កាមេសុ សត្តោ យោ ច តត្ថ កាមានំ គុណោ, តត្ថ វិសោ សត្តោ។ យេបិ កាមានំ អាហារា ធម្មា, តត្ថ វិសោ សត្តោ។ តត្ថិមំ កាមានំ វេវចនំ បាកោ រជោ សល្លំ គណ្ឌោ ឦតិ ឧបទ្ទវោតិ។ យានិ វា បន អញ្ញានិ វេវចនានិ តត្ថ វិសោ សត្តោតិ វេវចនំ។ សត្តោ ពន្ធោ មុច្ឆិតោ គធិតោ អជ្ឈោសិតោ កាមេ អជ្ឈាបន្នា បរិមុត្តោ តព្ពហុលវិហារីតិ។ យានិ វា បន អញ្ញានិ វេវចនានិ, អយំ វេវចនោ នាម។ កាមប្បចារបញ្ញត្តិយា កិលេសគោចរបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា ចិត្តន្តិ វេវចនំ។ សត្តោ តព្ពហុលវិហារីតិ យានិ វា បន អញ្ញានិ។ ឥមេ កាមប្បចារបញ្ញត្តិយា កិលេសគោចរ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, ពីជបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, សង្ខារា សំយោជនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, ឧបាទានំ ហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, បុគ្គលោ បុថុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។

ឱតរណោតិ ឥមាយ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ យេ កិលេសា យេ សង្ខារា សំយោជនានិ ច បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ ធម្មាយតនេសុ អកុសលា ធម្មាយតនានិ ឥន្ទ្រិយេសុ សុខិន្ទ្រិយញ្ច, សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច, អយំ ឥន្ទ្រិយោតរណោ។

សោធនោតិ ឯត្តកោ។ ឯសេវ អារម្ភោ និទ្ទិសិតព្ពោ សុត្តត្ថោ។

អធិដ្ឋានោតិ ឥមេ ធម្មា អត្ថិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា អត្ថិ វេមត្តតាយ។ យេ សញ្ញា ពាហិរោ កាមេ, តេ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សត្តាតិ បរិយុដ្ឋានវិបល្លាសា វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា ឱឃំ តរេយ្យុំ។ វិបុលំ មហន្តន្តិ អវិជ្ជា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ តស្ស កោ ហេតុ កោ បច្ចយោ? អារម្មណបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អយោនិសោ ច មនសិការោ សន្និស្សយស្ស បច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អវិជ្ជា សមនន្តរបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ រាគានុសយោ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អយំ ហេតុ, អយំ បច្ចយោ។

សមារោបនោ បច្ចយោតិ យេ កាមេសុ សត្តា សុគតា ស្សរូបាតិ អយំ កាមធាតុយា ឆន្ទោ រាគោ តេ អបុញ្ញមយា សង្ខារា។ តេ កឹ បច្ចយា? អវិជ្ជា បច្ចយា។ តេ កិស្ស បច្ចយា? វិញ្ញាណស្ស បច្ចយា។ ឥតិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ ឯវមេតស្ស កេវលស្ស មហតោ ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតិ ឯកំ សុត្តំ គតំ។ បញ្ចនីវរណិកំ សុត្តំ កាតព្ពំ។

**៨១**. តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ នាម? យា ច អភិជ្ឈា យោ ច ព្យាបាទោ យញ្ច ឧទ្ធច្ចំ, អយំ តណ្ហា។ យញ្ច ថិនមិទ្ធំ, យញ្ច កុក្កុច្ចំ យា ច វិចិកិច្ឆា, អយំ ទិដ្ឋិ។ យា បន កាយស្ស អកម្មនិយតា កិញ្ចាបិ តំ មិទ្ធំ នោ តុ សភាវកិលេសតាយ កិលេសោ, ឥតិ យា ច ចិត្តសល្លីយនា យា ច កាយាកម្មនិយតា, អយំ បក្ខោបកិលេសោ ន

តុ សភាវកិលេសោ។ តត្ថ អត្តសញ្ញានុបចិត្តំ កិលមថោ កុក្កុច្ចានុបចិត្តំ ថិនំ យា ចិត្តស្ស លីយនា, ឥតិ ឥមេ បញ្ច នីវរណា ចត្តារិ នីវរណានិ សភាវកិលេសា ថិនមិទ្ធំ នីវរណបក្ខោបកិលេសោ។ យថា ចត្តារោ អាសវា សភាវអាសវតាយ អាសវា នោ តុ ចិត្តសាសវតាយ អាសវា។ សភាវតាយ អាសវា។ បក្ខេ អាសវតាយ អាសវា។ អថ បនាហ សុត្តន្តំ យេន តេ សម្បយុត្តា វា វិប្បយុត្តា វា អាសវា, តេយេវ ឯតេ វត្តព្ពា សាសវា វា អនាសវា វា។

តត្ថ កតមោ វិចយោ។ អភិជ្ឈា កាមតណ្ហា រូបតណ្ហា ភវតណ្ហា។ យំ វា បន កិញ្ចិ អជ្ឈោសានគតំ សាសវា អភិជ្ឈិតស្ស មេត្តានុបស្សិយ យោ អនត្ថំ ចរតិ។ តត្ថ យោ ព្យាបាទំ ឧប្បាទេតិ, អចរិ ចរិស្សតីតិ។ ឯវំ នវ អាឃាតវត្ថូនិ កត្តព្ពានិ, តស្សេវ ព្យាបាទានុបស្សិស្ស កិលេសោ យោ បរិទាហោ កាយកិលមថោ អកម្មនិយតា មិទ្ធំ។ ចិត្តានុបស្សិស្ស បដិឃាតេន ខិយនា, ឥទំ ថិនមិទ្ធំ។ តត្ថ អធិករណអវូបសមោ, ឥទំ ឧទ្ធច្ចំ។ យំ កឹ កសថមីតិ [ករថមីតិ (បី. ក.)] ឥទំ កុក្កុច្ចំ។ យំ យថា ឥទំ សន្នីវរណំ, អយំ វិចិកិច្ឆា។ តត្ថ អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច អត្ថិ, ឥទំ បរិយុដ្ឋានំ។ អាវរណំ នីវរណំ ឆទនំ ឧបក្កិលេសោ ច អត្ថិ, ឥទំ កាមច្ឆន្ទោ កាមរាគបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទោ ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ថិនមិទ្ធំ ថិនមិទ្ធបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ វិចិកិច្ឆា វិចិកិច្ឆាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមរាគបរិយុដ្ឋានំ អនុសយសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានំ បដិឃសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ ថិនមិទ្ធបរិយុដ្ឋានំ មានសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានញ្ច វិចិកិច្ឆាបរិយុដ្ឋានញ្ច ទិដ្ឋិសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? កាមរាគបរិយុដ្ឋានេ វុត្តេ សព្ពានិ បរិយុដ្ឋានានិ វុត្តានិ ហោន្តីតិ។ សំយោជនេសុ វុត្តេសុ សព្ពសំយោជនានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

**៨២**. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? យេ ឥមេ បញ្ច នីវរណា ឈានបដិបក្ខា សោ ទុក្ខសមុទយោ។ យំ ផលំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ តត្ថ កាមច្ឆន្ទស្ស នេក្ខម្មវិតក្កោ បដិបក្ខោ; ព្យាបាទស្ស អព្យាបាទវិតក្កោ បដិបក្ខោ; តិណ្ណំ នីវរណានំ អវិហឹសាវិតក្កោ បដិបក្ខោ។ ឥតិ ឥមេ តយោ វិតក្កា។ នេក្ខម្មវិតក្កោ សមាធិក្ខន្ធំ ភជតិ។ អព្យាបាទវិតក្កោ សីលក្ខន្ធំ ភជតិ។ អវិហឹសាវិតក្កោ បញ្ញាក្ខន្ធំ ភជតិ។ ឥមេ តយោ ខន្ធា។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ នីវរណប្បហានាយ សំវត្តតិ។ យំ នីវរណប្បហានំ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោ? បញ្ច នីវរណានិ ទស ភវន្តិ។ យទបិ អជ្ឈត្តំ សារជ្ជតិ , តទបិ នីវរណំ។ យទបិ ពហិទ្ធា សារជ្ជតិ, តទបិ នីវរណំ, ឯវំ យាវ វិចិកិច្ឆា ឥមេ ទស នីវរណា។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធា កិលេសា ឥមានិ ទ្វេ សំយោជនានិ អជ្ឈត្តសំយោជនញ្ច ពហិទ្ធាសំយោជនញ្ច។ តត្ថ អហន្តិ អជ្ឈត្តំ, មមន្តិ ពហិទ្ធា។ សក្កាយទិដ្ឋិ អជ្ឈត្តំ, ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ពហិទ្ធា។ យោ អជ្ឈត្តំ ឆន្ទរាគោ រូបេសុ អវីតរាគោ ភវតិ អវីតច្ឆន្ទោ។ ឯវំ យាវ វិញ្ញាណេ, អយំ អជ្ឈត្តា តណ្ហា។ យំ ឆសុ ពាហិរេសុ អាយតនេសុ តីសុ ច ភវេសុ អជ្ឈោសានំ, អយំ ពហិទ្ធា តណ្ហា។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ សំយោជនានិ សំយោជនីយា ច ធម្មា។ តត្ថ សំយោជនេសុ ធម្មេសុ យា និព្ពិទានុបស្សនា ច, អយំ មគ្គោ។ យំ សំយោជនប្បហានំ, អយំ និរោធោ។ អយំ អាវដ្ដោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិហារោ? សំយោជនន្តិ ន ឯតំ ឯកំសេន។ មានសំយោជនំ ទិដ្ឋិភាគិយន្តិ ន តំ ឯកំសេន អទិដ្ឋមានំ និស្សាយមានំ ន បជហតិ។ យោ បញ្ច ឧទ្ធម្ភាគិយោ មានោ កិញ្ចាបិ សោ ទិដ្ឋិបក្ខេ សិយា។ ន តុ ឱរម្ភាគិយំ សំយោជនំ តស្ស បហានាយ សំវត្តតីតិ។ យោ ច អហំការោ ន បរិទ្ធោយំ បនស្ស ឯវំ ហោតិ។ កទាសុ នាមាហំ តំ សន្តំ អាយតនំ សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមិ, យំ អរិយា សន្តំ អាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សន្តីតិ, អយំ អភិជ្ឈា ន ច តំ នីវរណំ។ អត្ថិ បន អរហតោ កាយកិលេសមិទ្ធញ្ច ឱក្កមតិ ន ច តំ នីវរណំ តស្ស ថិនមិទ្ធំ នីវរណន្តិ។ ន ឯកំសេន។ អយំ វិភត្តិហារោ។

បរិវត្តនោតិ បញ្ច នីវរណា បញ្ចង្គិកេន ឈានេន បហានំ គច្ឆន្តិ។ អយំ តេសំ បដិបក្ខោ នីវរណោ អសុកស្ស បហីនាតិ ន អញ្ញានុមិនិតព្ពំ, បរមត្ថមជ្ឈត្តំ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? កាមច្ឆន្ទោ ឆន្ទរាគោ បេមំ និកន្តីតិ វេវចនំ។ នីវរណំ ឆទនំ ឧបក្កិលេសោ បរិយុដ្ឋានន្តិ វេវចនំ។

បញ្ញត្តីតិ អវិជ្ជាបច្ចយា កិច្ចបញ្ញត្តិយា [បច្ចាបញ្ញត្តិយា (ក.)] បញ្ញត្តិ, ព្យាបាទោ វិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ, ថិនមិទ្ធំ អសមុគ្ឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។ ឯវំ សព្ពេបិ ឯតេ បញ្ច នីវរណា ឥមម្ហិ សុត្តេ វិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? ឥមេ បញ្ច នីវរណា អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច តត្ថ អវិជ្ជាមូលា នីវរណា។ យា តណ្ហា ឥមេ សង្ខារា, តេ អវិជ្ជាបច្ចយា ឥមេ ទ្វេ ធម្មា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ, ធាតូសុ ធម្មធាតុ, ឥន្ទ្រិយេសុ ឥមេសំ ធម្មានំ បទដ្ឋានំ សុខិន្ទ្រិយស្ស ច សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច ឥត្ថិន្ទ្រិយស្ស ច បុរិសិន្ទ្រិយស្ស ច។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? ឥទំ សុត្តំ យថា អារព្ភ និក្ខិត្តំ សោ អត្ថោ ភាសិតោ ឥមេហិ បញ្ចហិ បទេហិ។

តត្ថ កាមច្ឆន្ទោ ច ព្យាបាទោ ច វិចិកិច្ឆា ច ន ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, កាមាតិ ន ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, អថ ខលុ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។ អយំ អធិដ្ឋានោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? កាមច្ឆន្ទស្ស អយោនិសោ មនសិការោ សុភារម្មណបច្ចយោ; សុភនិមិត្តញ្ច ហេតុ។ ព្យាបាទស្ស អយោនិសោ មនសិការោ អាឃាតវត្ថូនិ ច បច្ចយោ; បដិឃានុសយោ ហេតុ។ ថិនមិទ្ធស្ស បដិសំហារោ បច្ចយោ; បវត្តិយា កិលមថា ចលនា តញ្ច ហេតុ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស រជនីយំ អារម្មណិយំ អស្សាទិយាកិន្ទ្រិយំ តាវ អបរិបុណ្ណញ្ច ញាណំ បច្ចយោ; កាមសញ្ញា ច ទិដ្ឋិអនុសយោ ច ហេតុ។ វិចិកិច្ឆាយ នវ មានវិធា អារម្មណំ មានានុសយោ, សោវ បច្ចយោ; វិចិកិច្ឆានុសយោ ហេតុ។ ឯតេ បញ្ច ធម្មា សហេតុ សប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តិ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ ហារោ? ឥមេ បញ្ច នីវរណា ចត្តារោបិ ឯតេ អាសវា គណ្ឋាបិ [តណ្ហាបិ (បី.)] ឯតេ សល្លាបិ ឯតេ ឧបាទានានិ ឯតេ។ តេសុ ឯវ ពាហិរេសុ ធម្មេសុ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តន្តិ បញ្ញត្តី គច្ឆតិ។ អយំ សមារោបនោ ហារោ។

និទ្ទិដ្ឋំ សំកិលេសិកភាគិយំ សុត្តំ។

**៨៣**. មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ គាថា។

តត្ថ កតមោ ទេសនា ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កោ អត្ថោ ខន្ធវវត្ថានេន វិញ្ញាណក្ខន្ធំ ទេសេតិ, ធាតុវវត្ថានេន មនោវិញ្ញាណធាតុំ, អាយតនវវត្ថានេន មនាយតនំ, ឥន្ទ្រិយវវត្ថានេន មនិន្ទ្រិយំ។ តស្ស កី បុព្ពង្គមា ធម្មា? សំខិត្តេន ឆ ធម្មា បុព្ពង្គមា ធម្មា កុសលមូលានិ ច អកុសលមូលានិ ច អនិមិត្តំ ឥមម្ហិ សុត្តេ កុសលមូលំ ទេសិតំ។ តត្ថ កតមា មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា? មនោ តេសំ បុព្ពង្គមំ, យថាបិ ពលស្ស រាជា បុព្ពង្គមោ, ឯវមេវ ធម្មានំ មនោបុព្ពង្គមា។ តត្ថ តិវិធានំ បុព្ពង្គមានំ នេក្ខម្មច្ឆន្ទេន អព្យាបាទច្ឆន្ទេន អវិហឹសាឆន្ទេន។ អលោភស្ស នេក្ខម្មច្ឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ អទោសស្ស អព្យាបាទច្ឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ អមោហស្ស អវិហឹសាឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ តត្ថ **មនោសេដ្ឋា**តិ មនសា ឥមេ ធម្មា ឧស្សដា មនេន វា និម្មិតា។ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ សេដ្ឋោតិ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ សេដ្ឋជេដ្ឋោតិ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ អាធិបច្ចំ ករោតីតិ មនោសេដ្ឋា។ **មនោជវា**តិ យត្ថ មនោ គច្ឆតិ។ តត្ថ ឥមេ ធម្មា គច្ឆន្តីតិ មនោជវា។ យថា វាតោ សីឃំ គច្ឆតិ អញ្ញោ វា កោចិ សីឃំ គាមកោ វុច្ចតេ វាតជវោតិ បក្ខិគាមិកោតិ, ឯវមេវ ឥមេ ធម្មា មនេន សម្បជាយមានា គច្ឆន្តិ, តត្ថ ឥមេ ធម្មា គច្ឆន្តីតិ មនោជវាតិ។ តេ តិវិធា ឆន្ទសមុទានិតា អនាវិលតា ច សង្កប្បោ។ សត្តវិធា ច កាយិកំ សុចរិតំ វាចសិកំ សុចរិតំ, តេ ទស កុសលកម្មបថា។ តត្ថ **មនសា ចេ បសន្នេនា**តិ មនោកម្មំ។ **ភាសតិ វា**តិ វចីកម្មំ។ **ករោតិ វា**តិ កាយកម្មំ។ ឥមេហិ ឥមស្មឹ សុត្តេ ទស កុសលកម្មបថា បរមាបិ សន្តា សីលវតា បរមា។ សោ ភវតិ វិវត្តិយំ ន លោកនិយ្យានាយ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ ភវតិ។ អយំ ទេសនា។

តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ កុសលមូលានិ ច អដ្ឋង្គសម្មត្តានិ។ ឥទំ សុត្តំ។

យុត្តីតិ ទសន្នំ កុសលកម្មបថានំ យោ វិបាកោ, សោ សុខវេទនីយោ អព្យាបាទស្សង្គមានោ។ **ឆាយាវ អនបាយិនី**តិ អនុគច្ឆតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ អដ្ឋារសន្នំ មនោបវិចារានំ បទដ្ឋានំ។ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ សព្ពកុសលបក្ខស្ស ឥមេ ធម្មា បទដ្ឋានំ។ **មនសា ចេ បសន្នេនា**តិ យោ ចេតសោ បសាទោ, ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ **ភាសតិ វា**តិ សម្មាវាចាយ។ **ករោតិ វា**តិ សម្មាកម្មន្តស្ស ច សម្មាវាយាមស្ស ច បទដ្ឋានំ។

លក្ខណោតិ ឥតិ បុព្ពង្គមា ធម្មាតិ វេទនាបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ, សញ្ញាបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ, សង្ខារបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ។ យេ កេចិ ធម្មា សហជាតា សព្ពេ បុព្ពង្គមា ឯតេសំ ធម្មានំ។ **តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ** សោមនស្សមបិ នំ អន្វេតិ យំ សុសុខច្ឆាយា តទាបិ នំ សុខំ តទបិ អន្វេតិ។

**៨៤**. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? មនោបុព្ពង្គមាតិ ន ឥទំ ឯកាទិវចនំ។ កឹ ការណា? សព្ពេ យេវ ឥមេ ឆវិញ្ញាណកាយា, ឥមម្ហិ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សុខេន អត្ថិកា, តេ មនំ បសាទេន្តីតិ អយំ ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ អត្ថោ បុព្ពេយេវ និទ្ទិដ្ឋោ។

យានិ ហិ កុសលមូលានិ, តានិ អដ្ឋានិសំសមគ្គា ហេតុ, អយំ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ ទស ឋានានិ ទេសនាហេតូនិ ទេសនាបច្ចយា និទ្ទេសនា ច។ តត្ថ យំ មញ្ញេ ទុក្ខេន សហ នាមរូបំ វិញ្ញាណសច្ចន្តិ អង្គេន កុសលមូលំ បហីយតិ, អយំ អប្បហីនភូមិយំ សមុទយោ។ យំ តេសំ បហានា, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ អយំ អាវដ្ដោ ហារោ។

វិភត្តីតិ –

> មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយា;
> មនសា ចេ បសន្នេន, ភាសតិ វា ករោតិ វា;
> តតោ នំ សុខមន្វេតិ, ឆាយាវ អនបាយិនីតិ។

តំ ន ឯកំសេន សមណស្ស វា ព្រាហ្មណស្ស វា បន ហោតិ។ តស្ស វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស សកសត្ថេ ចិត្តំ បសាទេតិ, តេន ច បសន្នេន ចិត្តេន ភាសតិ ព្យាករោតិ ន តំ សុខមន្វេតិ ន ឆាយាវ អនុគាមិនី, ទុក្ខមេវ តំ អន្វេតិ។ យថា វហន្តំ ចក្កំ បទមន្វេតិ, ឥទំ តំ វិភជ្ជព្យាករណីយំ។ មនសា ចេ បសន្នេន កាយកម្មំ វចីកម្មំ សុខវេទនីយន្តិ សមគ្គតេ សុខវេទនីយំ មិច្ឆគ្គតេ ទុក្ខវេទនីយំ, អយំ វិភត្តិ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ យំ មនសា បទុដ្ឋេន ភាសតិ វា ករោតិ វា ទុក្ខមស្សានុគាមិនី, ឯតានិយេវ ទ្វេ សុត្តានិ ភាសិតានិ ឯស ឯវ ច បដិបក្ខោ។ វេវចនន្តិ យទិទំ មនោចិត្តំ វិញ្ញាណំ មនិន្ទ្រិយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ។

បញ្ញត្តីតិ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ អយំ មនោ កិញ្ចិ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ធម្មាតិ កុសលកម្មបថបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនោសេដ្ឋាតិ វិសិដ្ឋបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនោជវាតិ សហបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ចិត្តន្តិ នេក្ខម្មបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ សទ្ធិន្ទ្រិយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ អនាវិលសង្កប្ប ទុតិយជ្ឈានបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ អស្សទ្ធានំ បដិបក្ខបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ភាសតិ វាតិ សម្មាវាចាបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ករោតិ វាតិ សម្មាកម្មន្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ ឈានសមាធានំ។ ឥន្ទ្រិយេសុ មនិន្ទ្រិយំ។ បដិច្ចសមុប្បាទេ វិញ្ញាណំ។ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ មេត្តា ច មុទុតា ច ឈានេសុ ទុតិយំ ឈានំ តតិយញ្ច។ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នោ។ ធាតូសុ ធម្មធាតុ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ។ យំ កុសលំ ឥន្ទ្រិយេសុ សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច បទដ្ឋានំ។ ឥមេសំ ធម្មានំ បដិច្ចសមុប្បន្នានំ ផស្សបច្ចយា សុខវេទនីយោ ផស្សោ សុខវេទនា មនោបវិចារេសុ សោមនស្សវិចារោ ឆត្តីសេសុ បឋមបទេសុ ឆ សោមនស្សនេក្ខម្មស្សិតា។ ឥតិ អយំ ឱតរណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? យំ អត្ថំ អារព្ភ ឥទំ សុត្តំ ភាសិតំ។ សោ អត្ថោ និយុត្តោ ឯតមត្ថំ អារព្ភ សុត្តំ។ អយំ សោធនោ ហារោ។

**៨៥**. តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ ហារោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ វេវចនបញ្ញត្តិ, ន ឯកត្តបញ្ញត្តិ។ ធម្មាតិ ឯកតោ ន វេវចនបញ្ញត្តិ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ សោ បសាទោ ទ្វិធោ អជ្ឈត្តញ្ច អព្យាបាទាវិក្ខម្ភនពហិទ្ធា ច ឱកប្បនតោ។ សោ អជ្ឈត្តបសាទោ ទ្វិធោ។ សមុគ្ឃាតបសាទោ ច វិក្ខម្ភនបសាទោ ច ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានំ។ វិឃាតោ ន មូលបសាទោ ជាតមូលម្បិ វា។ បសាទោ សព្យាបាទំ វិឃាតេន។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ សុខំ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច អប្បិយវិប្បយោគោបិ បិយសម្បយោគោបិ នេក្ខម្មសុខម្បិ បុថុជ្ជនសុខម្បិ បីតិ សម្ពោជ្ឈង្គម្បិ ចេតសិកំ សុខំ ។ យម្បិ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, តម្បិ កាយិកំ សុខំ ពោជ្ឈង្គា ច ចេតសិកំ សុខំ។ យម្បិ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេសិ, តម្បិ តញ្ច សុខបទដ្ឋានំ បញ្ញត្តិយា យថាវុត្តំ តំ អបរាមដ្ឋំ កុសលានំ

ធម្មានំ។ អន្វេតីតិ អប្បនា សន្ទិស្សតិ ន ចាយំ វា បត្តភូតោ អន្វេតិ។ តទិទំ សុត្តំ ទ្វីហិ អាការេហិ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ ហេតុនា ច យោ បសន្នមានសោ វិបាកេន ច យោ ទុក្ខវេទនីយោ។

បរិក្ខារោតិ ភគវា បញ្ចសតេន ភិក្ខុសង្ឃេន នគរំ បវិសតិ រាជគហំ។ តត្ថ មនុស្សោ បុគ្គលោ ភគវន្តំ បវិសិសតិ, តស្ស បសាទោ ឧប្បន្នោ កុសលមូលបុព្ពយោគាវចរោបិ។ សោ អញ្ញេសញ្ច អក្ខាតិ, ឥទំ វាចំ ភាសតិ លាភា តេសំ, យេសំ និវេសនំ ភគវា បវិសតិ, អម្ហាកម្បិ យទិ ភវេយ្យ មយម្បិ ភគវតោ សំបសាទំ លច្ឆម្ហាតិ។ យេន ភគវា តេនញ្ជលី បណាមេត្វា “នមោ ភគវតោ នមោ ភគវតោ”តិ អព្យាបាទមានោ ឯកមន្តេ អដ្ឋាសិ។ តទនន្តរេ ភគវា ឥមំ សុត្តំ អភាសិត្ថ “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ។ សព្ពំ សុត្តំ តថា យំ បរេសំ ភាសតិ ឥទំ វាចាកម្មំ។ យំ អញ្ជលី បណាមេតិ, ឥទំ កាយកម្មំ។ យោ មនោបសាទោ, ឥទំ មនោកម្មំ។ តត្ថ យំ បរេសំ បកាសេតិ ភាសតិ វណ្ណំ។ យេសំ ភគវា និវេសនំ គច្ឆតីតិ។ សព្ពំ តស្ស អលោភោ កុសលមូលំ។ យំ ភគវតិ មេត្តចិត្តោ, តស្ស អទោសោ កុសលមូលំ ។ យំ អញ្ជលី បណាមេតិ មានញ្ច និក្កណ្ហាតិ, តត្ថស្ស អមោហោ កុសលមូលំ បាតុភវតិ។ យំ ឧឡារបញ្ញំ បដិលភតិ, ឥទមស្ស ទិដ្ឋិវិបល្លាសប្បហានំ។ យំ តថាយេវ សំវរោ ហោតិ, ឥទមស្ស សញ្ញាវិបល្លាសប្បហានំ។ យំ មនស្ស បសាទនំ, ឥទមស្ស ចិត្តវិបល្លាសប្បហានន្តិ អកុសលវិបល្លាសានំ វិក្ខម្ភនំ បហានំ បច្ចយោ។ តីណិ កុសលមូលានិ យោ អនាវិលចិត្តសង្កប្បោ, សោ តស្ស មនសិការោតិ វុច្ចតិ។ យំ កិលេសេហិ វិក្ខម្ភនំ ឥតិ វិបល្លាសា ច អារម្មណា សប្បច្ចយតាយ បច្ចយោ កុសលមូលានិ ច សន្និស្សយតាយ បច្ចយោ, សោ ច មនសិការោ ហេតុនា ឥមិនា បច្ចយេន ចិត្តំ ឧប្បន្នំ។ តត្ថ យំ សសត្ថារម្មណំ ចិត្តំ បវត្តំ អយំ ពុទ្ធានុស្សតិ។ យម្បិ ភគវតោ គុណេ មនសិ ករោតិ, អយមស្ស ធម្មានុស្សតិ។ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញំ ហេតុ, អយញ្ច បច្ចយោ។ វាចា បញ្ញា ហេតុ វិតក្កវិចារា បច្ចយោ។ កាយសង្ខារា កម្មស្ស អភិសង្ខារោ នាម ហេតុ វា អប្បច្ចយោ សុខវេទនីយស្ស កម្មស្ស ឧបចយោ ហេតុកា កម្មស្ស បច្ចយោ។

**៨៦**. តត្ថ កតមោ សមារោបនោ ហារោ? មនសាយេវ បសន្នេន សតោយេវេត្ថ បសន្នោ អបិ ច ចិត្តវោទានា សត្តា វិមុច្ចន្តីតិ តេន សត្តា ចិត្តបុព្ពង្គមា ចិត្តេន បសន្នេន ចេតនាបិ តត្ថ ចិត្តភូតា ភវន្តីតិ បដិយា អយំ ចេតនានំ បសាទេន កាយោ ចស្ស បសាទោ , សោ ច អារភតិ បសាទេន បសន្នោ សញ្ញានន្តិ ចស្ស អវិបរីតា, សោ បញ្ចវិធោ វិក្ខម្ភនា, កាយបស្សម្ភនាយេវា បសាទោ ចិត្តសិតោ ចិត្តំ បន បុព្ពំយេវ បសន្នំ។ អយំ សមារោបនា។ ឯវំ បញ្ចន្នម្បិ បសាទោ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ កតមំ ភគវា និទ្ទិសតិ? ន ហិ អត្តសច្ចំ តស្ស កម្មស្ស វិបាកោ អន្វេតិ។ តស្ស ឧបាយោ អនុគច្ឆតិ យទា សិតបច្ចយា ឧប្បជ្ជតេ សោមនស្សំ អវិប្បដិសារោបិ អន្វេតិ។ អយំ សមារោបនោ ហារោ។

មហានាម សក្កស្ស សុត្តំ [បស្ស សំ. និ. ៥.១០១៧]។ តស្មិំ ចេ សមយេ អស្សុតោ អសម្បជានោ កាលំ ករេយ្យ កាមេ ភវតិ។ អស្សុតោ អភិសមាហារោ យោ មា ភាយិ, មហានាម, យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ សទ្ធាបរិភាវិតំ សីលបរិភាវិតំ សុតចាគបរិភាវិតន្តិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ចាគេន ច បញ្ញាយ ច កឹ ទស្សេតិ? យា សទ្ធា, សា ចេតសោ បសាទោ។ យា អនាវិលសង្កប្បិតា, សា សទ្ធា។ កឹ ការណា? អនាវិលលក្ខណា។ អនាវិលលក្ខណា ហិ សទ្ធា។ អបរេ អាហុ គុណបរិសុទ្ធិនិដ្ឋាគមនលក្ខណា, យញ្ច អបរេ វា វចនបដិគ្គហលក្ខណា សទ្ធា។ អបរោ បរិយាយោ អត្តានំ យទិ ឯវំ ឱកប្បេតិ “នាហំ កិញ្ចិ ជានាមីតិ ឯសា អហំ តត្ថ អនុញ្ញត្តា អនញ្ញតា”តិ។ អយំ សទ្ធាតិ។ អបរោ បរិយាយោ ឯកសន្ធិយា ទិដ្ឋិគតានំ អាទីនវានុបស្សនា អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ។ តេន ច បទិដ្ឋំ ភវតិ យថា គម្ភីរេ ឧទបានេ ឧទកំ ចក្ខុនា បស្សតិ ន ច កាយេន អភិសម្ភុនាតិ។ ឯវមស្ស អរិយា និជ្ឈានក្ខន្តិយា ទិដ្ឋិ ភវតិ, ន ច សច្ឆិកតា។ អយំ វុច្ចតិ សទ្ធា។ សា ច លោកិកា។ អបរោ បរិយាយោ ខមតិ បុថុជ្ជនភូតស្ស វីសតិ ចាតិ កោ សក្កាយាធីនា ន និវេសោ។ ន ឯតំ ឯកន្តិ នយសញ្ញា យថាភូតំ ទិដ្ឋិយា តុ ខលុ មុទូហិ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ទស្សនមគ្គេន បហីនា ភវន្តិ។ ទិដ្ឋេកដ្ឋា ច កិលេសា, អយំ សទ្ធា។

សោតាបត្តង្គមទុក្ខាយំ ភូមិយំ បរិបុណ្ណា វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ សេក្ខសីលំ អរិយា ធារន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ មុទុបញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ ខន្ធេហិ អនត្ថិកតា, អយំ ចាគោ។ តស្មា សទ្ធា ចាគាធិដ្ឋានេន និទ្ទិសិតព្ពា។ យតិកេន [តេន (ក.)] ភិយ្យោ មនេន សា ហិស្ស វិបរីតា ទិដ្ឋិកា អស្សទ្ធា, សា នយនឧបធីសុ បមត្តា សមាទិន្នា។ តត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយំ យោ កាមំ បរិវិស្សន្តិ ឥតិ សន្តបាបបដិនិស្សគ្គា ន ចាគាធិដ្ឋានំ បញ្ញិន្ទ្រិយេន បញ្ញាធិដ្ឋានំ, សីលេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ។ ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា សីលំ បរិភាវយន្តិ សទ្ធា សីលំ ចាគោ ច បញ្ញាតិ។ តត្ថ សទ្ធាយ ឱយំ តរតិ។ យំ សីលំ, អយំ អប្បមាទោ។ យោ ចាគោ, ឥទំ បញ្ញាយ កម្មំ។ យា បញ្ញា, ឥទំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ, តត្ថ យំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ តំ តីសុ អវេច្ចប្បសាទេសុ។ យំ សីលំ, តំ សទ្ធិន្ទ្រិយេសុ។ យោ ចាគោ, សោ ចតូសុ ឈានេសុ។ យា បញ្ញា, សា សច្ចេសុ, សតិ សព្ពត្ថគាមិនី។ តស្ស សេក្ខស្ស ភទ្ទិកា ភតិ, ភទ្ទិកោ អភិសម្បរាយោ។ តស្ស សម្មុដ្ឋស្សតិកស្ស សីលំ ករោន្តស្ស ន កាយសម្មុដ្ឋស្សតិតាយ តានិ វា ឥន្ទ្រិយានិ តំ វា កុសលមូលំ កម្មវិបាកំ ភវតិ។ តស្ស តិកស្ស អត្ថនិទ្ទេសោ។ តត្ថ សទ្ធា សីលំ ចាគោ បញ្ញា ចត្តារោ ធម្មា។ យា សទ្ធា យា

ច បញ្ញា, ឥទំ មនោសុចរិតំ។ យំ សីលំ, ឥទំ កាយិកំ វាចសិកំ សុចរិតំ។ យោ ចាគោ, ឥទំ ចេតសិកំ អលោភោ សុចរិតំ។ ឥតិ ចិត្តេ គហិតេ បញ្ចក្ខន្ធា គហិតា ភវន្តិ។ ឥមេហិ ធម្មេហិ សុចរិតំ ឥទំ ទុក្ខញ្ច អរិយសច្ចំ បទដ្ឋានំ មគ្គស្ស។

**៨៧**. តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? យា ច សទ្ធា យញ្ច សីលំ។ តំ កិស្ស ករោតិ? យា សទ្ធា តាយ ភគវន្តំ អនុស្សរតិ មគ្គេនបិ ហត្ថិនា សមាគតា, អស្ស ភោ កុក្កុរា សព្ពំ សីលេន នប្បដិបជ្ជតិ កាយេន វា វាចាយ វា ឋានំ វិសារទោ ភវតីតិ អវិប្បដិសារី បញ្ញា យស្ស បញ្ញត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ។ តស្ស អខណ្ឌស្ស សីលំ យំ ន បច្ឆិ តស្ស មោហស្ស អកុសលចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសហគតំ វា, អយំ វិចយោ ហារោ។ ធម្មវាទិនោ ភទ្ទិកាវាតិ ភវិស្សតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ ហារោ? យមិទំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតំ សទ្ធាយ សីលេន ចាគេន បញ្ញាយ សមាធិនា បឋមជ្ឈានស្ស បទដ្ឋានំ។ យា សទ្ធា អស្ស អនាវិលសង្កប្បោ, តំ ទុតិយជ្ឈានស្ស បទដ្ឋានំ។ តីណិ ច អវេច្ចប្បសាទា យំ សីលំ, តំ អរិយកន្តំ, តំ សីលក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ យា បញ្ញា, សា បញ្ញាក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥមេ ច ធម្មា ឥទញ្ច ចិត្តំ ឯកោទិភូតសមាធិស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ ចាគោ សមាធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា ច បញ្ញា ច វិបស្សនា បទដ្ឋានំ។ សីលញ្ច ចាគោ ច សមថស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា ច បញ្ញា ច អវិជ្ជា វិរាគាយ បញ្ញាវិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។ សីលញ្ច ចាគោ ច រាគវិរាគាយ ចេតោវិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? វិញ្ញាណេ វុត្តេ សទ្ធាសតិភាវិតេ សព្ពេ បញ្ចក្ខន្ធា វុត្តា ភវន្តិ។ សទ្ធាយ ភណិតាយ សព្ពានិ សត្ត ធនានិ ភណិតានិ ហោន្តិ សទ្ធាធនំ...បេ.... សីលក្ខន្ធេ វុត្តេ សមាធិក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច វុត្តា ភវន្តិ។ យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតំ បច្ឆិមកេ កាលេ ន តទនុបរិវត្តិ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ តត្ថ សញ្ញាបិ តទនុបរិវត្តិនី ភវតិ។ យេបិ តជ្ជាតិកា ធម្មា, តេបិ តទនុបរិវត្តិនោ ភវន្តិ។ រូបសញ្ញា រូបសញ្ចេតនានុបស្សនមនសិការោ ឯវំ ឆន្ទំ អាយតនានំ វិញ្ញាណកាយេ, អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ភទ្ទិកំ គតិំ អាកង្ខេយ្យ ភទ្ទិកញ្ច អភិសម្បរាយំ, តេ សទ្ធំ សីលំ ចាគំ បញ្ញញ្ច មនសិ ករិស្សន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។ យេ ចញ្ញេបិ សត្ថា តថាគតស្ស សម្មុខំ ន បដិយុជ្ជន្តេ, ឥមំ ធម្មំ សោតា អវិប្បដិសារតោ កាលំ ករិស្សន្តីតិ, អយំ អធិប្បាយោ។

**៨៨**. តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោ? ឥទម្បិ ចត្តារោ ធម្មា សទ្ធា ច បញ្ញា ច អស្សទ្ធិយញ្ច អវិជ្ជញ្ច ហនន្តិ។ សីលញ្ច ចាគោ ច តណ្ហា ច ទោសញ្ច ហនន្តិ។ តស្ស ទ្វេ មូលានិ បហីយន្តិ។ ទុក្ខំ និវត្តេតិ អប្បហីនភូមិយញ្ច ទ្វិមូលានិ បញ្ចក្ខន្ធា។ ទ្វេ អរិយសច្ចានិ សមថោ ច វិបស្សនា ច។ ទ្វិន្នំ មូលានំ បហានំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ និរោធោ ច មគ្គោ ច។ អយំ អាវដ្ដោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិ? យំ តំ ចិត្តំ សទ្ធាបរិភាវិតំ...បេ.... សចេ បុថុជ្ជនស្ស តស្សបិ ភទ្ទិកា គតិ ភវិស្សតីតិ ន ឯកំសេន តស្ស កម្មំ ទិដ្ឋេយេវ ធម្មេ វិបាកន្តិ បច្ចេស្សតិ, អបរម្ហិ វា បរិយាយេ ភវិស្សតិ។ យំ វា អតីតំ វិបាកាយ បច្ចុបដ្ឋិតំ, តប្បច្ចយានិ ចេតានិ, យេ យថា មហាកម្មវិភង្គេ “តេនាយំ វិភជ្ជព្យាករណិយោ និទ្ទេសោ ធម្មចារិនោ យា ភទ្ទិកា គតី”តិ។

តត្ថ កតមា បរិវត្តនា? អស្សទ្ធិយំ ទុស្សីល្យំ យំ មច្ឆេរំ ទុប្បញ្ញំ ច [ទុប្បញ្ញិយំ (ក.)] យញ្ច បដិបក្ខេន បហីនា ភវន្តិ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមំ វេវចនំ? យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតំ ចិត្តំ មនោវិញ្ញាណំ...បេ.... យំ សទ្ធាពលំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ, យំ សីលំ តំ សុចរិតំ, សំយមោ និយមោ ទមោ ខន្ធតា ឥមានិ តស្ស វេវចនានិ។ យោ ចាគោ សោ បដិនិស្សគ្គោ អលោភោ វោសគ្គោ ចាគោយិដ្ឋានំ។ យា បញ្ញា សា បញ្ញត្តា បញ្ញប្បភា បញ្ញិន្ទ្រិយំ បញ្ញាពលំ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? យំ តំ ចិត្តំ ពីជំ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ បរិភាវនា វាសនា បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។ សទ្ធា បសាទបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ សីលំ សុចរិតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ចាគោ បុញ្ញកិរិយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ បញ្ញា វីមំសបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ ឥមេ តយោ ធម្មា សទ្ធា សីលំ ចាគោ បញ្ញវតោ ជាវិសុទ្ធី គច្ឆន្តិ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? យំ ចិត្តំ, តំ ខន្ធេសុ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ធាតូសុ មនោវិញ្ញាណធាតុ, អាយតនេសុ មនាយតនំ។ យេ ចត្តារោ ធម្មា, តេ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធេ បរិយាបន្នា...បេ.... ធាតូសុ អាយតនេសុ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? ឥទំ ភគវតោ ភាសិតំ មហានាមេន សក្កេន បុច្ឆិតេន សព្ពំ តំ និយុត្តំ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? ឥទំ ចិត្តំ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តំ អកុសលេហិ ចិត្តេហិ អបរិភាវិតេហិ បរិភាវិតន្តិ យានិ បុន បរិភាវិតានិ អញ្ញេសម្បិ តត្ថ ឧបាទាយ បញ្ញត្តំ សព្ពេបិមេ ចត្តារោ ធម្មា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។ ភទ្ទិកា ភតីតិ កាមភោគិនោ តេវ រូបធាតុ អរូបធាតុ មនុស្សាតិ សព្ពា ភទ្ទិកា ភតិ តទេវ កថាយ បញ្ញត្តំ, អយំ បញ្ញត្តិ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? ចិត្តស្ស ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយោ អាធិបតេយ្យបច្ចយតាយ មនសិការោ។ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ សទ្ធាយ លោកិកា បញ្ញា ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ យោនិសោ ច មនសិការោ បច្ចយោ។ សីលស្ស បតិរូបទេសវាសោ បច្ចយោ។ អត្តសម្មាបណិធានញ្ច ហេតុ។ ចាគស្ស អលោភោ ហេតុ។ អវិប្បដិសារោ ច ហេតុបច្ចយោ។ បញ្ញា បរតោ ច ឃោសោ អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោ ហេតុបច្ចយោ ច។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតន្តិ ចេតសិកាបិ។ ឯត្ថ សព្ពេ ធម្មា បរិភាវិតា ភទ្ទិកា តេ ភតិ ភវិស្សតិ, ភទ្ទិកា ឧបបត្តិកោ អភិសម្បរាយោ។ ឥតិ យេ កេចិ មនុស្សកា ឧបភោគបរិភោគា សព្ពេ ភទ្ទិកា ភតិយេវ, អយំ សមារោបនោ។

**៨៩**. ឧទ្ធំ អធោ សព្ពធិ វិប្បមុត្តោតិ គាថា [បស្ស ឧទា. ៦១ ឧទានេ]។ តត្ថ កឹ ឧទ្ធំ នាម? យំ ឥតោ ឧទ្ធំ ភវិស្សតិ អនាគាមី, ឥទំ ឧទ្ធំ។ អធោ នាម យមតិក្កន្តមតីតំ, ឥទមវោច អបទានតន្តិ ឧទ្ធំ។ តត្ថ អតីតេន សស្សតទិដ្ឋិ បុព្ពន្តាកប្បិកានំ អបរន្តទិដ្ឋិ កេសញ្ចិ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋី យំ [ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយំ (ក.)] វុត្តកប្បិកានំ ឥមា ចេវ ទិដ្ឋិយោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច សស្សតទិដ្ឋិ ច។ តត្ថាយំ សស្សតទិដ្ឋិ ឥមានិ បន្នរស បទានិ សក្កាយទិដ្ឋិ សស្សតំ ភជន្តិ។ រូបវន្តំ មេ អត្តា, អត្តនិ មេ រូបំ, រូបំ មេ អត្តាតិ យទុច្ចតេ បញ្ចំ បរិទហន្តិ។ យា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ សា បញ្ចសតានិ ឧច្ឆេទំ ភជន្តិ។ តេ “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិ បស្សន្តិ, រូបំ មេ អត្តាតិ តថារូបា ចតុព្ពិធា សក្កាយទិដ្ឋិ ឧច្ឆេទេន ច សស្សតេន ច។ ឯវំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ វីសតិវត្ថុកាយ ទិដ្ឋិយា បន្នរស បទានិ បុព្ពន្តំ ភជន្តិ។ សស្សតទិដ្ឋិយា បញ្ច បទានិ អបរន្តំ ភជន្តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា។ តត្ថ “អយមហមស្មី”តិ បស្សន្តា រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, សោ ឧច្ឆេទវាទី រូបវន្តញ្ច អត្តានំ, អត្តនិ ច រូបំ, រូបស្មឹ វា អត្តាតិ សោ បស្សតិ ចាតិ ឥតិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, អត្តតោ បដិស្សរតិ សស្សតទិដ្ឋិ បុព្ពន្តតោ ច បដិស្សរតិ។ “អយមហមស្មី”តិ ន សមនុបស្សតិ។ តស្ស ទិដ្ឋាសវា បហានំ គច្ឆន្តិ។ យោ តីសុ អទ្ធាសុ បុព្ពន្តេ ច អបរន្តេ ច តេន តេន និទ្ទិដ្ឋានេន ឧទ្ធំ អធោ សព្ពធិ វិប្បមុត្តោ “អហមស្មី”តិ ន អនុបស្សតីតិ ឥមិនា ទ្វារេន ឥមិនា បយោគេន ឥមិនា ឧបាយេន ឥទំ ទស្សនភូមិ ច សោតាបត្តិផលញ្ច សោ អរិយោ បយោគោ អនភាវំគតេន សំសារេន អបុនព្ភវាតិ យោ កោចិ អរិយោ បយោគោ បុនព្ភវាយ មុទូនិ វា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ មជ្ឈានិ អធិមត្តានិ វា សព្ពំ អបុនព្ភវប្បហានាយ សំវត្តន្តិ។ អហន្តិ ទិដ្ឋោឃោ កាមោឃោ ភវោឃោ អវិជ្ជោឃោ ច ឱធិសោ។ តត្ថ ទេសនាហារេន ចត្តារិ សច្ចានិ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សោតាបត្តិផលេន ច ទ្វេ សច្ចានិ មគ្គោ ច និរោធោ ច។ សក្កាយសមុទយេន ទ្វេ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, អយំ ទេសនា ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ? “អយមហមស្មី”តិ អសមនុបស្សន្តោ តីណិ ទស្សនប្បហាតព្ពានិ សំយោជនានិ បជហតិ។ អយំ វិចយោ។

តត្ថ កតមា យុត្តិ? តិវិធា បុគ្គលា កោចិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ កោចិ វិបញ្ចិតញ្ញូ កោចិ នេយ្យោ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ ច តតោ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ តតោ មុទិន្ទ្រិយេហិ នេយ្យោ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយតាយ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, ឯកពីជកោ ភវតិ។ អយំ បឋមោ សោតាបន្នោ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, កោលំកោលោ ច ហោតិ។ អយំ ទុតិយោ សោតាបន្នោ។ តត្ថ នេយ្យោ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, សត្តក្ខត្តុបរមោ ច ភវតិ។ អយំ តតិយោ សោតាបន្នោ។

អត្ថិ ឯសា យុត្តិ មុទុមជ្ឈាធិមត្តេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ មុទុមជ្ឈាធិមត្តំ ភូមឹ សច្ឆិករេយ្យ សក្កាយទិដ្ឋិប្បហានេន វា ទិដ្ឋិគតានិ បជហតិ។ អយំ យុត្តិ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ? តត្ថ សក្កាយទិដ្ឋិ សព្ពមិច្ឆាទិដ្ឋីយា បទដ្ឋានំ។ សក្កាយោ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ នាមរូបំ សក្កាយទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ បញ្ច ឥន្ទ្រិយានិ រូបីនិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ សឡាយតនំ អហំការស្ស បទដ្ឋានំ។ តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? ទ្វីសុ ទិដ្ឋីសុ បហីនាសុ តត្ថ ឯកា ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ ឧទ្ធំ ច អធោ ច វីតរាគោ សព្ពរជនីយេសុ វីតរាគោ ហោតិ។ តជ្ជា បរភូមិយំ, ឥទំ បច្ចយន្តិ យថាភូតំ បស្សតិ។ សោ សព្ពបដិច្ចសមុប្បាទំ អាមសតិ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

**៩០**. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សត្តា យេ នាភិរមិស្សន្តិ, តេ ទិដ្ឋិប្បហានាយ វាយមិស្សន្តិ។ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោ? យានិមានិ មុទូនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ តានិ ឱរម្ភាគិយានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ។ សព្ពេន សព្ពំ សមូហនន្តិ អភិជ្ឈាព្យាបាទោ ច ភាវនាការេន សេក្ខាយ វិមុត្តិយា ពលំ សទ្ធា, ឧទ្ធម្ភាគិយានិ ទិដ្ឋិវសេន ពលំ សទ្ធា, វីរិយិន្ទ្រិយំ អារភិតត្តា សតិន្ទ្រិយំ បគ្គហិតត្តា អច្ចន្តំ និដ្ឋំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ យានិ ឥន្ទ្រិយានិ, អយំ មគ្គោ សំកិលេសប្បហានំ។ អយំ និរោធោ អាយតឹ អនុប្បាទធម្មោ, ឥទំ ទុក្ខំ។ អយំ អាវដ្ដោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិ ហារោ? “អយមហមស្មី”តិ យោ សមនុបស្សតិ, សោ ច ខោ អធិមត្តេន លោកិកា យំ ភូមិយំ ន តុ អរិយេន បយោគេន សោ សក្កាយទិដ្ឋិ បជហតិ។ យំ វុច្ចតិ តជ្ជាយ ភូមិយា អធិមត្តាយ។ តត្ថ តជ្ជាយ ភូមិយំ បញ្ចហិ អាការេហិ អធិមត្តតំ បដិលភតិ សីលេន វតេន ពាហុស្សច្ចេន សមាធិនា នេក្ខម្មសុខេន។ តត្ថ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី អធិមានំ គណ្ហាតិ។ ឯតស្មីយេវ វត្ថុប្បត្តិយំ ភគវា ឥទំ សុត្តំ ភាសតិ។ សីលវាវតមត្តេនាតិ។ តត្ថ យោ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី តស្ស យោ សមាធិ, សោ សាមិសោ កាបុរិសសេវិតោ បន សោ កាបុរិសា វុច្ចន្តិ បុថុជ្ជនា។ អាមិសំ យញ្ច អរិយមគ្គមាគម្ម លោកិកា អនរិយំ តេន សមាធិ ហោតិ អនរិយោ កាបុរិសសេវិតោ។ យោ បន អរិយាការេន យថាភូតំ ន ជានាតិ ន បស្សតិ [ជានាតិ បស្សតិ (បី.)], សោ អធិគមនំ បជហតិ យោ អរិយេន សមាធិនា អកាបុរិសសេវិតេន និរាមិសេន នីយតិ, តត្ថ អកាបុរិសា វុច្ចន្តិ អរិយបុគ្គលា។ យោ តេហិ សេវិតោ សមាធិ, សោ អកាបុរិសសេវិតោ។ តស្មា ឯកំ វិភជ្ជព្យាករណីយំ “អយមហមស្មី”តិ អសមនុបស្សន្តោ តថា ជាតេតិ។

តត្ថ កតមា បរិវត្តនា? ឥមាយ ទស្សនភូមិយា កិលេសា បហាតព្ពា, តេហិ បហីយន្តិ អនិទ្ទិដ្ឋាបិ ភគវតា និទ្ទិសិតព្ពា យោ។

តត្ថ កតមំ វេវចនំ? យា សក្កាយទិដ្ឋិយា អត្តទិដ្ឋិយា។ អយំ ភូមិ។ យេ កិលេសា បហាតព្ពា។ តេ អប្បហីយន្តិ អនិទ្ទិដ្ឋាបិ ភគវតា សស្សតទិដ្ឋិ ច ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, សា បរិយន្តទិដ្ឋិ ច។ យា អបរិយន្តទិដ្ឋិ ច, សា សស្សតទិដ្ឋិ ច។ យា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, សា នត្ថិកា ទិដ្ឋិ។ យា សស្សតទិដ្ឋិ, សា អកិរិយទិដ្ឋិ។ ឥទំ វេវចនំ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? តណ្ហា សំយោជនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ មគ្គោ បដិលាភបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ ឥន្ទ្រិយា បដិលាភបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តាតិ។ តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? សក្កាយោ ទុក្ខំ ទស្សនប្បហាតព្ពោ។ សមុទយោ មគ្គោ។ ឥន្ទ្រិយានិ តានិ ច និទ្ទិដ្ឋានិ ខន្ធធាតុអាយតនេសុ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? យញ្ហិ អារព្ភ ភគវតា ឥទំ សុត្តំ ភាសិតំ, សោ អារព្ភ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? នាមរូបស្ស ហេតុបច្ចយោបិ វិញ្ញាណំ ហេតុ ពីជំ។ តេន អវិជ្ជា ច សង្ខារា ច បច្ចយោ។ និវត្តិនយោ ន អបរោ បរិយាយោ សព្ពភវោ, យេ ច សព្ពភវស្ស ហេតុ បរភណ្ឌបច្ចយោ ឥតិ សម្មាទិដ្ឋិ បរតោ ច ឃោសោ យោនិសោ ច មនសិការោ បច្ចយោ ។ យា បញ្ញា ឧប្បាទេតិ, ឯសា ហេតុ សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាសង្កប្បោ ភវតិ, យា សម្មាសមាធិ [សម្មាទិដ្ឋិ (បី.)], អយំ បរិក្ខារោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? “អយមហមស្មី”តិ អសមនុបស្សី ទុក្ខតោ រោគតោ...បេ.... បន្នរស បទានិ។ សីលានិ ភគវា កិមត្ថិយានិ កិមានិសំសានិ។ សីលានិ, អានន្ទ, អវិប្បដិសារត្ថានិ យាវ វិមុត្តិ។ តត្ថ ទុវិធោ អត្ថោ – បុរិសត្ថោ ច វចនត្ថោ ច។

**៩១**. តត្ថ កតមោ បុរិសត្ថោ? យាយំ ន បច្ឆានុតាបិតា អយំ អវិប្បដិសារោ, អយំ បុរិសត្ថោ។ យថា កោចិ ព្រូហយតិ ឥមត្ថមាសេវតិ សោ ភណេយ្យ, កិញ្ចិ មមេត្ថ អធីនំ តស្សត្ថាយ ឥទំ កិរិយំ អារភាមីតិ។ អយំ បុរិសត្ថោ។

តត្ថ កតមោ វចនត្ថោ? សីលានិ កាយិកំ វា វាចសិកំ វា សុចរិតំ អវិប្បដិសារោតិ។ តត្ថ សីលស្ស វតស្ស ច ភាសោយេវ។ អនញ្ញា សុគតកម្មតា សុចរិតំ អយំ អវិប្បដិសារោ។ ឯវំ យាវ វិមុត្តីតិ ឯកមេកស្មឹ បទេ ទ្វេ អត្ថា – បុរិសត្ថោ ច វចនត្ថោ ច, យថា ឥមម្ហិ សុត្តេ ឯវំ សព្ពេសុ សុត្តេសុ ទ្វេ ទ្វេ អត្ថា។ អយំ ហិ បរមត្ថោ ឧត្តមត្ថោ ច។ យំ និព្ពានសច្ឆិកំ និស្សាយ យំ សកំ សច្ឆិកាតព្ពំ ភវតិ, សោ វុច្ចតិ កតស្ស [សតស្ស (ក.)] កត្ថោតិ។ អយំ បុន វេវចនំ សម្បជានាតិ។ ឥមិនា និយុត្តត្ថមភិលព្ពន្តិ វចនត្ថោ។ តត្ថ យំ អត្ថំ សាវកោ អភិកង្ខតិ។ តស្ស យោ បដិលាភោ, អយំ បុរិសត្ថោ។ យំ យំ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ, តស្ស តស្ស ធម្មស្ស យា អត្ថវិញ្ញត្តិ។ អយំ អត្ថោ, តត្ថ សីលានំ អវិប្បដិសារោ អត្ថោបិ អានិសំសោបិ។ ឯសោ ច អានិសំសោ យំ ទុគ្គតឹ ន គច្ឆតិ។ យថា តំ ភគវតា ឯសានិសំសោ ធម្មេ សុចិណ្ណេ ន ទុគ្គតឹ គច្ឆតិ ធម្មចារី, អយំ អត្ថោ។

យំ បុរិសោ ភាវនាភូមិយំ សីលានិ អារព្ភ សីលេន សំយុត្តោ ហោតិ ឯវំ យាវ វិមុត្តិ តថា សីលក្ខន្ធោ។ តត្ថ យោ ច អវិប្បដិសារោ អនុសយវសេន និទ្ទិដ្ឋោ, តញ្ច សីលំ អយំ សីលក្ខន្ធោ។ បាមោជ្ជបីតិបស្សទ្ធីតិ ច សមាធិន្ទ្រិយេន, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឥមេ តយោ ខន្ធា សីលំ សមាធិ បញ្ញា ច តថា សីលំ បរិបូរេតិ យំ វីរិយិន្ទ្រិយំ តេន ការណេន សោ សីលំ បរិបូរេតិ, អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ វាយមតិ, ឧប្បន្នស្ស ច បហានាយ អនុប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស ភិយ្យោភាវាយ ឥតិ វីរិយិន្ទ្រិយំ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ យោ សមាធិក្ខន្ធោ , ឥទំ សមាធិន្ទ្រិយំ។ បញ្ញាក្ខន្ធោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ, តំ ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា យោ អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ វាយមតិ, ឥទំ បឋមំ សម្មប្បធានំ។ យំ ឧប្បន្នស្ស, ឥទំ ទុតិយំ។ ចត្តារិ សម្មប្បធានានិ ចតូសុ ឈានេសុ បស្សិតព្ពានិ។ តថា សីលក្ខន្ធេន នេក្ខម្មធាតុ ច អធិកា [អាទិកា (បី.)], តយោ ច វិតក្កា នេក្ខម្មវិតក្កោ អព្យាបាទវិតក្កោ អវិហឹសាវិតក្កោ ច។ សាធារណភូតា។ យា បិយាយមានស្ស បាមោជ្ជេន ឥទំ កាយិកំ សុខំ អានិតំ អនិយមីតិបេមេន, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ តត្ថ អវិក្ខេបោ, អយំ សមាធិ។ ឥទំ បញ្ចង្គិកំ បឋមំ ឈានំ។ យា ចេតសិកា បស្សទ្ធិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិរោធនំ, យោ កិលេសោ ច បរិទាហោ, សោ បឋមេ ឈានេ និរុទ្ធោ។ តថា យា ច កិលេសបស្សទ្ធិ យា ច វិតក្កវិចារានំ បស្សទ្ធិ, ឧភយេបិ ឯតេ ធម្មេ បស្សទ្ធាយំ។ តត្ថ កាយស្ស ចិត្តស្ស ច សុខំ សុខាយនា, ឥទំ បីតិសុខិនោ បស្សទ្ធិ។ យោបិ ឯកោទិភាវោ ចិត្តស្ស, តេន ឯកោទិភាវេន យំ ចិត្តស្ស អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ, ឥទំ ចតុត្ថំ ឈានង្គំ។ ឥតិ អជ្ឈត្តញ្ច សម្បសាទោ ចេតសោ ច ឯកោទិភាវោ បីតិ ច សុខញ្ច, ឥទំ ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គិកំ។ យោ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, តេន អធិមត្តេន សុខេន ផរិត្វា សុខំ ចេតសិកំ យំ, សោ បីតិវិរាគោ ឯវំ តស្ស បីតិវិរាគតាយ ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សោ បីតិយា ច វិរាគា ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សុខញ្ច បដិសំវេទេតិ។ សតិ ច សម្មា បញ្ញាយ បដិលភតិ។ សចេ សតិ ឯកគ្គតា ឥទំ បញ្ចង្គិកំ តតិយំ ឈានំ។ យំ សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, អយំ ឯកគ្គតាយ បរាវិធានភាគិយា, បឋមេ ឈានេ អត្ថិ ចិត្តេកគ្គតា នោ ចក្ខុស្ស វេទនា សព្ពំ បារិបូរឹ គច្ឆតិ។ យថា ចតុត្ថេ ឈានេ, តថា យា ឧបេក្ខា បស្សម្ភយំ សតិសម្បជញ្ញំ ចិត្តេកគ្គតា ច, ឥទំ ចតុត្ថំ ឈានំ។

**៩២**. យថា សមាធិ ទស្សយិតព្ពំ, តថា បញ្ញិន្ទ្រិយំ តំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ បស្សិតព្ពំ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, សា បជាននា ចតុព្ពិធា អសុភតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ច, យទារម្មណំ តំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, យំ បជានន្តោ និព្ពិន្ទតិ វិមុច្ចតិ តថា យំ កាមាសវស្ស បហានំ ភវាសវស្ស ទិដ្ឋាសវស្ស អវិជ្ជាសវស្ស, អយំ និរោធោ អប្បហីនភូមិយំ អាសវសមុទយោ។ ឥមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ យថា បញ្ញិន្ទ្រិយំ បស្សិតព្ពំ។ យថាយំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច យថាភូតំ បជានន្តោ និព្ពិន្ទតីតិ, ឥទំ តនុកញ្ច។ កាមរាគព្យាបាទំ សកទាគាមិផលញ្ច យំ និព្ពិន្ទតិ វិរជ្ជតិ, អយំ បឋមជ្ឈានភាវនាភូមិ ច រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អនាគាមិផលញ្ច។ យំ វិមុត្តិ វិមុច្ចតិ, អយំ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ អរហត្តញ្ច។ ឥមេ អវិប្បដិសារា ច វីរិយិន្ទ្រិយញ្ច ចត្តារោ សម្មប្បធានា អវិប្បដិសារា តញ្ច ឧបរិ យាវ សមាធិ, ឯវំ តេ ចត្តារិ ឈានានិ សមាធិន្ទ្រិយញ្ច យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា សីលបារិបូរិមុបាទាយ ចាគសំហិតេន ច និព្ពេធិកានញ្ច និមិត្តានំ អនាវិលមនា, ឥទំ សតិន្ទ្រិយំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា។ យំ បុន ឥមាយ ធម្មទេសនាយ តីសុ ឋានេសុ ទិដ្ឋោគមនកិន្ទ្រិយំ កិលេសបហានេន ច សេក្ខសីលំ, ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ ចត្តារិ ច សោតាបត្តិយង្គានិ ផលានិ។ សមាធិន្ទ្រិយានិ សោបនិយាហារីនិ សព្ពសុត្តេសុ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ យំ ឈានំ បដិលភនំ វីរិយគហិតំយេវ ញាណំ បដិស្សរតោ, អយំ សុតមយី បញ្ញា។ យោ សមាធិ បុព្ពាបរនិមិត្តាភាសោ អនោមគតិតាយ យថាកាមោ, អយំ ចិន្តាមយី បញ្ញា, យំ តថាសមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ភាវនាមយី បញ្ញា។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

ឥមំ សុត្តំ និព្ពេធភាគិយំ ពុជ្ឈការធិកំ ពុជ្ឈិតព្ពំ។ យេហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ តំ ពុជ្ឈិស្សន្តិ តស្ស អង្គានិ ពុជ្ឈិស្សន្តិ, តេន ពោជ្ឈង្គា។ តថា អាទិតោ យាវ សីលំ វតំ ចេតនា ករណីយា, កិស្ស សីលានិ បារិបូរេតិ។ អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស បហានាយ អនុប្បន្នស្ស កុសលស្ស

ឧប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស ភិយ្យោភាវាយ, ឥទំ វីរិយំ តស្ស តស្ស ពុឌ្ឍិតស្ស អង្គន្តិ។ អយំ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ។ ឥមិនា វីរិយេន ទ្វេ ធម្មា អាទិតោ អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជញ្ច យា បុន បីតិ អវិប្បដិសារបច្ចយា បាមោជ្ជបច្ចយា, អយំ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ។ អយំ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តេន កាយិកសុខមានិតំ យំ សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, អយំ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យា សីលមុបាទាយ បញ្ចន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ ឧបាទាយានុលោមតា និមិត្តាយនា បីតិភាគិយានញ្ច វិសេសភាគិយានញ្ច អបិលាបនតា សហគតា ហោតិ អនវមគ្គោ, អយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ យថាភូតំ បជានាតិ, អច្ចារទ្ធវីរិយំ ករោតិ។ ឧទ្ធច្ចភូមីតិ កតា អភិបត្ថិតំ បេសេតិ។ កោសជ្ជភូមីតិ គរហិតោ វហិតេហិ អង្គេហិ ពុជ្ឈតិ យំ ចក្ខុសមថបថំ, សា ឧបេក្ខាតិ។ តេន សា ឧបេក្ខា តស្ស ពោជ្ឈង្គស្ស អង្គន្តិ កត្វា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោតិ វុច្ចតេ។ ឯសោ សុត្តនិទ្ទេសោ។

**៩៣**. តត្ថ កតមា ទេសនា? អស្មិំ សុត្តេ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ទេសិតានិ។ តត្ថ កតមោ វិចយោ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោ យាវ វិមុត្តិ ឥមិស្សាយ បុច្ឆាយ មិនិកិមគ្គស្សមីតិ ទ្វេ បទានិ បុច្ឆា ទ្វេ បទានិ វិសជ្ជនានិ ទ្វីហិ បទេហិ ទ្វេ អភិញ្ញំ ទ្វីហិ ចេវ បទេហិ វិសជ្ជនា កី បុច្ឆតិ និព្ពាធិកំ កាយភូមិ កម្មស្ស តថា ហិ បតិដ្ឋា ច អសេក្ខេ ធម្មេ ឧប្បាទេតិ។ តត្ថ កតមា យុត្តិ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោ ភវតិ កី និច្ចន្នស្ស ច វិរាគោ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។ តត្ថ កតមំ បទដ្ឋានំ? វីរិយំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ សមាធិ សមាធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ វីរិយំ អទោសស្ស បទដ្ឋានំ។ សមាធិ អលោភស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា អមោហស្ស បទដ្ឋានំ។ វីរិយិន្ទ្រិយំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាវាចាយ សម្មាកម្មន្តស្ស សម្មាអាជីវស្ស។ សមាធិន្ទ្រិយំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាចាយ សម្មាសមាធិនោ។ បញ្ញិន្ទ្រិយំ ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាសតិយា សម្មាទិដ្ឋិយា ច។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? សីលក្ខន្ធេ វុត្តេ សព្ពេ តយោ ខន្ធា វុត្តា ភវន្តិ, សីលមេវ ហិ សេលោបមតា យថា សេលោ សព្ពបច្ចត្ថិកេហិ អករណីយោ ឯវំ តំ ចិត្តំ សព្ពកិលេសេហិ ន កម្បតីតិ, អយំ អមោហោ។ វិរត្តំ [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានបាឡិយំ] រជនីយេសូតិ អយំ អលោភោ។ កោបនេយ្យេ ន កុប្បតីតិ អយំ អទោសោ។ តត្ថ បញ្ញា អមោហោ កុសលមូលំ, អលោភោ អលោភោយេវ, អទោសោ អទោសោយេវ។ ឥមេហិ តីហិ កុសលមូលេហិ សេក្ខភូមិយំ ឋិតោ អសេក្ខមគ្គំ ឧប្បាទេតិ។ សេក្ខភូមិ សម្បត្តិកម្មធម្មេ ឧប្បាទេតិ, សា ច សម្មាវិមុត្តិ, យញ្ច វិមុត្តិវសញាណទស្សនំ ឥមេ ទស អសេក្ខានំ អរហត្តំ ធម្មា។ តត្ថ អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន ចតុព្ពិធា ភាវនាបិ លព្ភតិ។ សីលភាវនា កាយភាវនា ចិត្តភាវនា បញ្ញាភាវនា ច។ តត្ថ សម្មាកម្មន្តេន សម្មាអាជីវេន ច កាយោ ភាវិតោ។ សម្មាវាចាយ សម្មាវាយាមេន ច សីលំ ភាវិតំ។ សម្មាសង្កប្បេន សម្មាសមាធិនា ច ចិត្តំ ភាវិតំ។ សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាសតិយា ច បញ្ញា ភាវិតា។ ឥមាយ ចតុព្ពិធាយ ភាវនាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តិ ចិត្តំ បញ្ញាញ្ច។ ចិត្តំ ភាវនាយ សមថោ, បញ្ញា ភាវនាយ វិបស្សនា។ តត្ថ បញ្ញា អវិជ្ជាបហានេន ចិត្តំ ឧបក្កិលេសេហិ អមិស្សីកតន្តិ។ បញ្ញា ភាវនាយ ចិត្តភាវនំយេវ បរិបូរេតិ។ ឯវំ យស្ស សុភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ។ អបិ ច ខោ បន តស្ស អាយស្មតោ អព្យាបាទធាតុ អធិមុត្តា, ន សោ បេតំ សមាបន្នោ តស្ស សង្ខាបហារំ ទេតិ, សង្ខារិតក្កិតេ សរីរេ ទុក្ខំ ន វេទិយតិ, អយំ សុត្តត្ថោ។

**៩៤**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមម្ហិ សុត្តេ ទស អសេក្ខា អរហត្តធម្មា ទេសិតា អប្បមាណា ច សម្មាវិភាវនា។ តត្ថ កតមោ វិចយោ? សេលោបមតា យេ យេ ធម្មា វេទនីយសុខទុក្ខោបគតា, តេ សព្ពេ និរូបំ វានុបស្សន្តានំ វូបគតា កាយតោ វេទយិតបរិក្ខារោ អប្បវត្តិតោ ទុក្ខំ ន វេទិយតិ។ តត្ថ កតមា យុត្តិ, យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ [នំ (ក.)] ទុក្ខមេស្សតីតិ។ តីសុ ភាវនាសុ ទុក្ខំ នក្ខមតិ ចិត្តំ ចិត្តភាវនាយ ច។ និរោធភាវនាយ ច អានន្តរិកា សមាធិភាវនាយ ច។ ឥតិ យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តន្តិ សមាធិ ផលស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? យស្សេវំ ភាវិតំ [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានបាឡិយំ] ចិត្តន្តិ ចិត្តានិ ភាវិតានិ យថា បឋមំ និទ្ទិដ្ឋានិ បញ្ញា សីលំ កាយោ ចិត្តំ, សីលម្បិ សុភាវិតំ កាយិកចេតសិកញ្ច ឋិតត្តា នានុបកម្បតីតិ វេទនាបិ តថា សញ្ញាបិ សង្ខារាបិ។ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ សុខម្បិ នានុគច្ឆតិ, អទុក្ខមសុខម្បិ នាគតន្តិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥធ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ទុក្ខេន អធិកា ភវិស្សន្តិ, តេ ឯវរូបាហិ សមាបត្តីហិ វិហរិស្សន្តិ។ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ យេ ច អប្បសន្នា, តេ ហិ ភវិស្សន្តិ, បសន្នានញ្ច បីតិបាមោជ្ជំ ភវិស្សតិ, អយំ តត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ អាវដ្ដោតិ នត្ថិ អាវដ្ដនស្ស ភូមិ។

វិភត្តីតិ យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ ទុវិធោ និទ្ទេសោ – ទុក្ខហេតុនិទ្ទេសោ ច បដិបក្ខនិទ្ទេសោ ច។ កោ សោ ទុក្ខហេតុ? យតោ ទុក្ខំ អាគច្ឆតិ បដិបក្ខេ វុត្តេ សេសធម្មានំ សីលំ ហេតុ ច បច្ចយោ ច,

តេ សព្ពេ ធម្មា វុត្តា ហោន្តិ។ ឯកពោធិបក្ខិយេ ធម្មេ វុត្តេ សព្ពេ ពោធគមនីយា ធម្មា វុត្តា ភវន្តិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អវិប្បដិសារេន ឆន្ទិកា, តេ សីលបារិបូរិំ ភវន្តិ បាមោជ្ជឆន្ទិកា អវិប្បដិសារីបារិបូរី, អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ...បេ.... អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ? ឥទំ សុត្តំ និព្ពេធភាគិយំ។ យោ និព្ពេធោ, អយំ និរោធោ។ យេន និព្ពិជ្ឈតិ, សោ មគ្គោ។ យំ និព្ពិជ្ឈតិ, តំ ទុក្ខំ។ យំ និព្ពេធគាមិនា មគ្គេន បហីយតិ, សមុទយោយំ វុត្តោ។

តត្ថ កតមា វិភត្តិ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ វិភជ្ជព្យាករណីយំ, បរាមសន្តស្ស នត្ថិ អវិប្បដិសារោ យាវ ទោសកតំ កាយេន វា វាចាយ វា អកុសលំ អារភតិ។ កិញ្ចិបិស្ស ឯវំ ហោតិ “សុកតមេតំ សុចរិតមេតំ នោ ចស្ស តេន អវិប្បដិសារេន បាមោជ្ជំ ជាយតិ យាវ វិមុត្តិ, តស្ស សីលវតោ អវិប្បដិសារោ”តិ វិភជ្ជព្យាករណីយំ, អយំ វិភត្តិហារោ។

តត្ថ កតមា បរិវត្តនា? ឥមេហិ សត្តហិ ឧបនិសាសម្បត្តីហិ ឯកាទស ឧបនិសា វិភត្តិយំ បជហានំ បជហន្តិ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមា វេវចនា? ឥមេសំ អរិយធម្មានំ ពលពោជ្ឈង្គវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីនំ ឥមានិ វេវចនានិ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ សីលក្ខន្ធេ នេក្ខម្មបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, និសជ្ជបញ្ញត្តិ ច ឯវំ ទស អង្គានិ ទ្វីហិ ទ្វីហិ អង្គេហិ បញ្ញត្តានិ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? ឥទំ និព្ពេធភាគិយសុត្តំ បញ្ចសុ ឱតិណ្ណំ យថា យំ បឋមំ និទ្ទិដ្ឋំ ឯវមិន្ទ្រិយាទិខន្ធធាតុអាយតនេសុ និទ្ទិសិតព្ពានិ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ ន តាវ សុទ្ធោ អារម្ភោ អវិប្បដិសារិនោ បាមោជ្ជន្តិ ន តាវ សុទ្ធោ អារម្ភោ យានិ ឯកាទស បទានិ ទេសិតានិ យទា តទា សុទ្ធោ អារម្ភោ, អយំ សោធនោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? សីលវមេត្តតាយ បញ្ញត្តំ ឯវំ ទស បទានិ សព្ពានិ សីលក្ខន្ធស្ស អានិសំសោ, តេ ច បតិរូបទេសវាសោ ច បច្ចយោ អត្តសម្មាបណិធានញ្ច ហេតុ, សមាធិក្ខន្ធស្ស សុខំ ហេតុ បស្សទ្ធិ បច្ចយោ, យេន ឈានសហជាតិ ច ឋានន្តិ ឈានង្គា អបរោ បរិយាយោ កាមេសុ អាទីនវានុបស្សនា សមាធិនោ បច្ចយោ នេក្ខម្មេ អានិសំសទស្សាវិតា ហេតុ។

តត្ថ កតមា សមារោបនា? យំ វីរិយិន្ទ្រិយំ, សោ សីលក្ខន្ធោ។ យំ សីលំ, តេ ចត្តារោ ធម្មា បធានា។ យំ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ, សោ បាតិមោក្ខសំវរោ។

**៩៥**. យស្ស សេលោបមំ ចិត្តន្តិ គាថា [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានេ], សេលោបមន្តិ ឧបមា យថា សេលោ វាតេន ន កម្បតិ ន ឧណ្ហេន ន សីតេន សំកម្បតិ។ យថា អនេកា អចេតនា, តេ ឧណ្ហេន មិលាយន្តិ, សីតេន អវសុស្សន្តិ, វាតេន ភជន្តិ។ ន ឯវំ សេលោ វិរត្តំ រជនីយេសុ ទោសនីយេ ន ទុស្សតីតិ ការណំ ទោសនីយេ ទោមនស្សន្តំ, ន ទុដ្ឋេន វា កម្បតិ ឧណ្ហេន វា, សោ មិលាយតិ សីតេន វា អវសុស្សតិ, ឯវំ ចិត្តំ វាតេន នានុស្សតិ សីតេន កម្បតីតិ។ កឹ ការណំ? វិរត្តំ រជនីយេសុ ទោសនីយេ ន ទុស្សតិ។ កឹ ការណំ? ទោសនីយេ បនស្សន្តិ ន ទុស្សតិ, អទុដ្ឋំ តំ ន កោសិស្សន្តិ, តេន កុប្បនីយេ ន កុប្បតិ, យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ ច កុតោ ឯវរូបស្ស ទុក្ខំ អាគមិស្សតីតិ និទ្ទិដ្ឋំ។

បរិវត្តនាតិ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ យំ ចេតសិកំ សុខំ អនុបាទិសេសា អយំ នត្ថិ សោបាទិសេសា អយំ អត្ថិ។ បុន ឯវមាហំសុ តំ ខណំ តំ មុហុត្តំ ឧភយមេវ អវេទយិតំ សោបាទិសេសំ យញ្ច អនុបាទិសេសំ យញ្ច តំ ខណំ តំ មុហុត្តំ អនុបាទិសេសំ យញ្ច សោបាទិសេសំ ច អវេទយិតំ។ សុខមាបន្នស្ស អនាវត្តិកន្តិ អយមេត្ថ វិសេសោ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ វា ភាវិតំ សុភាវិតំ អនុផ្ឋិតំ វត្ថុកតំ សុសមារទ្ធំ។ ចិត្តន្តិ មនោ វិញ្ញាណំ មនិន្ទ្រិយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? ចិត្តំ មនោ សង្ខារា រូបសមបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ សមាធិ អសេក្ខបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ ទុក្ខំ ឧច្ឆិន្នបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? ចិត្តេ និទ្ទិដ្ឋេ បញ្ចក្ខន្ធា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ ខន្ធេសុ ឱតរណោ, មនោវិញ្ញាណធាតុយា និទ្ទិដ្ឋាយ អដ្ឋារស ធាតុយោ និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ ធាតូសុ ឱតរណោ។ មនាយតនេ និទ្ទិដ្ឋេ សព្ពានិ អាយតនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ហោន្តិ។ តត្ថ មនាយតនំ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ។ តថា បដិច្ចសមុប្បាទេ។ អយំ ឱតរណោ។ តត្ថ កតមោ សោធនោ សុទ្ធោយេវ អារម្ភោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? ឆន្ទិន្ទ្រិយំ ភាវនា ឯកត្តាយំ បញ្ញត្តិ ឆន្ទិតេន កាយោ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តោ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? ចិត្តស្ស បុព្ពហេតុ សមុប្បាទាយ មនសិការោ ច តប្បោណតា ច យំ អសមាហិតភូមិយំ ច វិសេសធម្មានំ អភាវិតត្តា ចិត្តសតតំ គច្ឆតិ, សចេ សមាធិនោ សុខំ ហេតុ អវិប្បដិសារោ បច្ចយោ, អយំ ហេតុ អយំ បច្ចយោ បរិក្ខារោ។

តត្ថ កតមា សមារោបនា? យស្សេវំ ភាវិតន្តិ តស្ស ធម្មា សមារោបយិតព្ពា។ កាយោ សីលំ បញ្ញា ភាវិតចិត្តន្តិ អនភិរតំ អនបណតំ អនេកំ អនុតំ អនាបជ្ជាសត្តំ អយំ សមញ្ញាយតនា ន តស្ស សេក្ខស្ស សម្មាសមាធិ សព្ពេ អសេក្ខា ទស អរហន្តធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ អសេក្ខភាគិយានិ សុត្តានិ។

**៩៦**. យស្ស នូន, ភន្តេ, កាយគតាសតិ អភាវិតា, អយំ សោ អញ្ញតរំ សព្រហ្មចារិ [សព្រហ្មចារីនំ (ក.)] អាសជ្ជ សមាបជ្ជ អប្បដិនិសជ្ជ ជនបទចារិកំ បក្កមេយ្យ, សោ អាយស្មា ឥមស្មឹ វិប្បដិជានាតិ ទ្វេ បជានិ បដិជានាតិ ចិត្តភាវនាយញ្ច ទិដ្ឋិយា បហានំ, កាយភាវនាយញ្ច ទិដ្ឋិប្បហានំ, កាយភាវនាយញ្ច តណ្ហាបហានំ, យំ បឋមំ ឧបមំ ករោតិ។ អសុចិនាបិ សុចិនាបិ បថវី នេវ អដ្ដីយតិ ន ជិគុច្ឆតិ ន បីតិបាមោជ្ជំ បដិលភតិ, ឯវមេវ ហិ បថវីសមេន សោ ចេតសា អទ្វយេន អប្បកេន អវេរេន អព្យាបជ្ជេន វិហរាមីតិ។ ឥតិ សោ អាយស្មា កឹ បដិជានាតិ, កាយភាវនាយ សុខិន្ទ្រិយបហានំ បដិជានាតិ, ចិត្តភាវនាយ សោមនស្សិន្ទ្រិយបហានំ បដិជានាតិ។ កាយិកា វេទនា រាគានុសយមនុគតានំ សុខិន្ទ្រិយំ បដិក្ខិបតិ។ ន ហិ វេទនាក្ខន្ធំ យា ចេតសិកា សុខវេទនា តត្ថ អយំ បដិលាភបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ។ សោតំ បដិក្ខិបតិ, ន ហិ មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ។ តត្ថ ចតូសុ មហាភូតេសុ រូបក្ខន្ធស្ស អនុសយបដិឃបហានំ ភណតិ។ កាមេ រូបញ្ច តញ្ច អសេក្ខភូមិយំ។ កាយេ កាយានុបស្សនា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារញ្ច។ ពលេន ច ឧស្សាហេន ច សព្ពំ មនសិ កតត្តានំ បហានំ មេទំ កតាលិកាយ ច បុរិសេន ច មណ្ឌនកជាតិកេន ច, ឯតេហិ ឥមស្ស មាតាបិតុសម្ភូតំ បច្ចវេក្ខណំ, សោ កាយេន ច កាយានុបស្សនាយ ច ចិត្តេន ច ចិត្តានុបស្សនាយ ច ទ្វេ ធម្មេ ធារេតិ។ កាយកិលេសវត្ថុំ ចិត្តេន ច ចិត្តសន្និស្សយេ ចិត្តេន សុភាវិតេន សត្តន្នំ ច សមាបត្តីនំ វិហរិតុំ បដិជានាតិ។

គហបតិបុត្តោបមតាយ ច យថា គហបតិបុត្តស្ស នានារង្គានំ វត្ថករណ្ឌកោ បុណ្ណោ ភវេយ្យ, សោ យំ យទេវ វត្ថយុគំ បុព្ពណ្ហសមយេ អាកង្ខតិ, បុព្ពណ្ហសមយេ និព្ពាបេតិ, ឯវំ មជ្ឈន្ហិកសមយេ, សាយន្ហសមយេ, ឯវមេវ សោ អាយស្មា ចិត្តស្ស សុភាវិតត្តា យថារូបេន វិហារេន អាកង្ខតិ បុព្ពណ្ហសមយំ វិហរិតុំ, តថារូបេន [យថារូបេន (បី. ក.)] បុព្ពណ្ហសមយំ វិហរតិ, មជ្ឈន្ហិកសមយេ, សាយន្ហសមយេ។ តេន វេស អាយស្មតា ឧបមាយ មេអាសិតាយ បថវី វា អនុត្តរា ឥន្ទ្រិយភាវនា ភាវិតចិត្តេន។ តេន សោ អាយស្មា ឥទំ អដ្ឋវិធំ ភាវនំ បដិជានាតិ ចតូសុ មហាភូតេសុ, កាយភាវនំ ឧបកចណ្ឌាលំ បុរិសមេតកំ ភវតលាកាសុ ចិត្តភាវនំ, ឥមាហិ ភាវនាហិ តាយ ភាវនាយ ច សមថា បារិបូរិមន្តេហិ។ ឥមេហិ ចតូហិ បញ្ញាបារិបូរិមន្តេហិ។

**៩៧**. កថំ ឧបកចណ្ឌាលំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? កាយោ បកតិយា អប្បដិកូលំ កាយេ ឧទ្ធមាតកសញ្ញា សំខិត្តេន នវ សញ្ញា ឥមេ បដិកូលា ធម្មា ចេសោ អាយស្មា បដិកូលតោ អជិគុច្ឆិតោ កាយគតាសតិយា ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ វិហរតិ, ន ហិ តស្ស ជិគុច្ឆប្បហាយ ចិត្តំ បដិកូលតិ។

កថំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតីតិ? កាយោ សព្ពលោកស្ស អប្បដិកូលោ តំ សោ អាយស្មា អសុភសញ្ញាយ វិហរតិ។ ឯវំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតីតិ អបិ សព្ពោយំ លោកស្ស យមិទំ មុណ្ឌោ បត្តបាណិ កុលេសុ បិណ្ឌាយ វិចរតិ, តេន ច សោ អាយស្មា សុវណ្ណទុព្ពណ្ណេន អប្បដិកូលសញ្ញី ចិត្តេន ច កាយេន និព្ពិទាសហគតេន អប្បដិកូលសញ្ញី, ឯវំ បដិកូលេសុ អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ សុភសញ្ញិនោ ឥត្ថិរូបេ បដិកូលេសុ ច ជិគុច្ឆិនោ វិនីលកវិបុព្ពកេ តត្ថ សោ អាយស្មា បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ ច សម្បជានោ ច? អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ សុភសញ្ញិនោ ឥត្ថិរូបេ បដិកូលេសុ ច ជិគុច្ឆិនោ វិនីលកវិបុព្ពកេ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ‘នេតំ មម’‘នេសោហមស្មិ’‘នេសោ មេ’ អត្តាតិ វិហរតិ។ ឯវំ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។

អបរោ បរិយាយោ។ តេជាតុកោ លោកសន្និវាសោ សព្ពពាលបុថុជ្ជនានំ អប្បដិកូលសញ្ញា។ តត្ថ ច អាយស្មា សារិបុត្តោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? បដិកូលសញ្ញិនោ សព្ពសេក្ខា ឥជ កា តេជាតុកេ សព្ពលោកេ។ តត្ថ កតមោ ភូមិប្បត្តោ សមាធិផលេ សច្ឆិកតោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ ? កឹ ការណំ? ន ហិ តំ អត្ថិ យស្ស លោកស្ស បហានាយ បដិកូលសញ្ញី ឧប្បាទេយ្យ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តេជាតុកេ លោកសន្និវាសេ យាវ កាមលោកភូមតា ហិ រាគានំ វីតរាគានំ បដិកូលសមតា រូបារូបធាតុំ អប្បដិកូលសមតា។ តត្ថ ច អាយស្មា សារិបុត្តោ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? យំ កិញ្ចិ បរតោ ទុរុត្តានំ ទុរាគតានំ វចនបថានំ តំ វចនំ អប្បដិកូលំ យាវតា វាចសោ អប្បតិរូបា តថា ជនស្ស អប្បដិកូលសញ្ញា។ តត្ថ អាយស្មា សារិបុត្តោ អភិញ្ញាយ សច្ឆិកតោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ, ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

**៩៨**. កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ ច សម្បជានោ? យញ្ច នេសំ សមនុបស្សតិ យេ ធម្មា ទុច្ចរិតា, តេ ធម្មា អប្បដិកូលា។ តត្ថ អាយស្មា សារិបុត្តោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ យេ ធម្មា ទុច្ចរិតា, តេ ធម្មា អនិដ្ឋវិបាកា។ យេ ធម្មា សុចរិតា, តេ អាចយគាមិនោ។ សោ ច សុចរិតំ អាចយគាមិនី ករិត្វា ទុច្ចរិតំ អនិដ្ឋវិបាកំ ករិត្វា តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ។

អថ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលេសុ ច បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ តណ្ហា បដិកូលធម្មា កឹ ការណំ? តណ្ហាវសេន ហិ សត្តា ទ្វីហិ ធម្មេហិ សត្តា, កពឡីការេ អាហារេ រសតណ្ហាយ សត្តា, ផស្សេ សុខសញ្ញាយ សត្តា។ តត្ថាយស្មា សារិបុត្តោ កពឡីការេ ច អាហារេ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ, ផស្សេ ច ទុក្ខសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តណ្ហាក្ខយំ អនុត្តរំ និព្ពានំ តថា ពាលបុថុជ្ជនានំ បដិកូលសញ្ញា បហតសញ្ញា ច។ តត្ថាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស អប្បដិកូលសញ្ញា អព្យាបាទសញ្ញា ច សាមំ បញ្ញាយ បស្សិត្វា ឯវំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តតិយេ ច និព្ពានេ បដិកូលសញ្ញិនោ យសេន ច កិត្តិនិ ច អប្បដិកូលសញ្ញិនោ។ តត្ថាយស្មា សារិបុត្តោ អស្សាទញ្ច អាទីនវញ្ច និស្សរណញ្ច យថាភូតំ សម្មាបញ្ញាយ បដិជានន្តោ បដិកូលញ្ច អប្បដិកូលញ្ច ធម្មំ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលំ អប្បដិកូលញ្ច ធម្មំ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ? សតោ ច សម្បជានោ ច, យញ្ច សមនុបស្សតិ អនុនយោ អប្បដិកូលោ ធម្មោ បដិឃោ ច បដិកូលោ ធម្មោ, តត្ថាយស្មា សារិបុត្តោ អនុន

យស្ស បដិយប្បហីនត្តា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ ច។ យញ្ចស្ស សមនុបស្សតិ អយំ បញ្ចវិធា អនុត្តរា ឥន្ទ្រិយភាវនា។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

**៩៩**. តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កឹ ទេសិតព្ពំ? តត្ថ វុច្ចតេ, ឥមម្ហិ សុត្តេ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ ទេសិតោ, តថា វិមុត្តំ ចិត្តំ បច្ចវេក្ខណា ច អធិបញ្ញាធម្មំ ទេសិតំ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ? យេ កាយេ កាយានុបស្សិនោ វិហរន្តិ, តេសំ ចិត្តំ អនុនយប្បដិឃេន ន វិហរតិ អនុនយប្បដិឃេន ចាភិរមមានស្ស ចិត្តំ សមគ្គតំ ភវិស្សតីតិ ភាវនាយ ពលមេតំ, អយំ វិចយោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ យុត្តិហារោ? កាយភាវនាយ ច ចិត្តភាវនាយ ច ន កិញ្ចិ សព្រហ្មចារី អតិមញ្ញិស្សតីតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ, អយំ យុត្តិហារោ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ ហារោ? កាយភាវនាយ បឋមស្ស សតិ ឧបដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ យា បថវីសមចិត្តតា, សា អនិច្ចានុបស្សនាយ បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? យំ បថវីសមេន ចេតសា វិហរតិ អត្តានុបស្សី បថវីសមេន គិហី វិហរតិ។ កោ អត្ថោ បថវីសមេនាតិ? យថា យេ ច សេលោបមតាយ អកម្មយុត្តា ឯវមេវ បថវីសមោ អយំ ហិរិយតាយ។ អយំ លក្ខណោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ ព្យាករណេ កោ តស្ស អាយស្មតោ អធិប្បាយោ? យេ កេចិ អរហន្តា ឥន្ទ្រិយភាវនំ អាកង្ខិយន្តិ, តេ បថវីសមតំ ឧប្បាទយិស្សន្តីតិ។ អយំ អធិប្បាយោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោតិ? នត្ថិ អាវដ្ដស្ស ភូមិ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិ? យោ កាយានុបស្សី វិហរតិ, សោ បថវីសមចិត្តតំ បដិលភិស្សតីតិ ន ឯកំសេន។ កឹ ការណំ? យេ ខណ្ឌកាទិឆិទ្ទកាទិនោ, ន តេ បថវីសមចិត្តតំ បដិលភន្តិ។ សព្ពា កាយគតាសតិ សេក្ខភាវនាយ និព្ពានំ ផលំ, អយំ វិភត្តិ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ? យេ កាយានុបស្សិនោ វិហរិស្សន្តិ, តេសំយេវ កាយបច្ចយា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ អាសវា វិឃាតបរិឡាហា, អយំ បរិវត្តនោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? បញ្ចក្ខន្ធា [សត្តេសុ ច បញ្ចក្ខន្ធា (បី.)] អវិតិណ្ណា [អវតិណ្ណា (បី.)] ពាវីសតិន្ទ្រិយានិ, តថា យំ មនិន្ទ្រិយំ, តំ មនោធាតុ មនាយតនញ្ច។ យំ សមាធិន្ទ្រិយំ, តំ ធម្មធាតុ ធម្មាយតនញ្ច។ អយំ ឱតរណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? យេ ច មនសា ចត្តារោ ភាវេតព្ពា, តេ សព្ពេ ភាវិតា យំ តំ មនេន បហីនេ បត្តព្ពតំ សព្ពត្ថ ឯតស្ស ច អត្ថាយ អារម្ភោ, សោ អត្ថោ សុទ្ធោ។ អយំ សោធនោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? អយំ សមាធិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តោ, ឆ កាយា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបីនិ រូបកាយោ។ ឆ វេទនាកាយា វេទនាកាយោ។ ឆ សញ្ញាកាយា សញ្ញាកាយោ។ ឆ ចេតនាកាយា ចេតនាកាយោ។ ឆ វិញ្ញាណកាយា វិញ្ញាណកាយោ។ សព្ពេបិ ឯតេ ធម្មា ធម្មកាយោតិយេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ អយំ អធិដ្ឋានោ។

បរិក្ខារោតិ សមាបត្តិកោសល្លញ្ច វីថិកោសល្លញ្ច [ធីតិកោសល្លញ្ច (បី.)] ហេតុ។ យញ្ច គោចរកោសល្លំ យញ្ច កល្លំ តំ កោសល្លំ បច្ចយោ។ វោទានកោសល្លំ ហេតុ, កល្លំ បច្ចយោ។ សុខំ ហេតុ, អព្យាបជ្ជំ បច្ចយោ។ អយំ បរិក្ខារោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោតិ? យថា បថវី សុចិម្បិ និក្ខិបន្តេ អសុចិម្បិ និក្ខិត្តេ តាទិសេយេវ ឯវំ កាយោ មនាបិកេហិបិ ផស្សេហិ អមនាបិកេហិបិ ផស្សេហិ តាទិសោយេវ បដិឃសម្ផស្សេន វា សុខាយ វេទនាយ តាទិសំ យោ ចិត្តំ។ ឥទំ សុត្តំ វិភត្តំ សឱបម្មំ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស បុគ្គលស្ស វិភាគេន។ តត្ថ សមារោបនាយ អវកាសោ នត្ថិ។

**១០០**. តត្ថ កតមំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយំ? យតោ ច កុសលេហិ ធម្មេហិ ន វិរោចតិ, ន វុឡ្ហតិ, ឥមំ អាទីនវំ ភគវា ទេសេតិ, តស្មា ឆន្ទំ វិរយេយ្យ, វិរជំ នាតិវស្សតិ, តតោ អាទីនវតោ វិរយេយ្យាតិ តំ តីហិ ធម្មេហិ នាភិធំសិតាតិ អសុភសញ្ញាយ រាគេន នាភិធំសិយតិ។ មេត្តាយ ទោសេន នាភិធំសិយតិ។ វិបស្សនា មោហេន នាភិធំសិយតិ។ ឯវញ្ចស្ស យោ យោ ធម្មោ បដិបក្ខោ តម្ហិ តម្ហិ ធម្មេ បរិបូរិស្សតិ។ យោ តស្ស ធម្មស្ស អកុសលោ ធម្មោ បដិបក្ខោ, តេន នាធិវាសិយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ យេ ឥមេ ធម្មា អត្តនា ន សក្កោតិ វុឌ្ឍានំ, តេ ឯតេ ធម្មា ទេសិតា។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ តេហិ វិតក្កំ យេន ច សក្កា បុន ទេសិតំ ចិត្តំ វិភាវេតុំ បរិយោទាបេតុំ វិវេកនិន្នស្ស វិវេកបោណស្ស វិវេកបព្ភារស្ស វុទ្ធី វិរូឡ្ហី វេបុល្លតំ អាបជ្ជតិ កុសលេសុ ធម្មេសុ, សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា កុមុទំ វា បទុមំ វា ឧទកេ សុក្កបក្ខេ ចន្ទោ យាវវត្តិ យាវទិវសោ អាគច្ឆតិ, តស្ស វុទ្ធិយេវ បាដិកង្ខិតព្ពា, ន បរិហានិ, ឯវំវិធំ តំ ចិត្តំ នាភិធំសិយតិ។ អបរោបេត្ថ យោ អកូដោ អសឋោ អមាយាវី ឧជុ បុរិសោ យថាភូតំ អត្តានំ អាវិករោតិ។ តត្ថ យោ ឆាទេតិ តស្ស អកុសលា ធម្មា ចិត្តំ អនុធាវន្តិ។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ យោ បន ហោតិ អសឋោ អកូដោ អមាយាវី ឧជុ បុរិសោ យថាភូតំ អត្តានំ អាវិករោតិ។ តស្ស ចិត្តំ អកុសលេហិ ធម្មេហិ ន វិទ្ធំសិយតិ, អយំ សុត្តត្ថោ។

**១០១**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥធ ទេសិតា ទស អកុសលកម្មបថា អធិវស្សនតាយ ទស កុសលកម្មបថា អនធិវស្សនតាយ អកុសលេហិ ន វិសុជ្ឈតិ។ យថា វុត្តំ ភគវតា “ចិត្តសំកិលេសា, ភិក្ខវេ, សត្តា សំកិលិស្សន្តី”តិ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ? យស្សេវំ ចិត្តំ អធិវាសិយតិ, តស្ស ពុជ្ឈិតស្ស យំ ភវេយ្យ កូដេយ្យ, តំ អានន្តរិយេនបិ សត្ថុរិ វា គុណានុកម្បនតាយ, អយំ វិចយោ។

តត្ថ កតមា យុត្តីតិ? ឯវំ អនធិវសិយន្តំ ចិត្តំ វុឌ្ឍាតិ។ វុឌ្ឌិតំ បតិដ្ឋហតិ កុសលេសុ ធម្មេសូតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ ឆន្ទំ អសំវរានំ បទដ្ឋានំ, វិរជំ នាតិវស្សតីតិ អឆន្ទំ សំវរណានំ។ តស្មា ឆន្ទំ វិវរេយ្យ វិរជំ នាតិវស្សតីតិ ទេសនាយ បទដ្ឋានំ។

លក្ខណោតិ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ យេ កេចិ វិចិត្តេន ឆន្ទេន ឯកលក្ខណា ធម្មា សព្ពេ តេ អវិទ្ធំសិយន្តិ។ តស្មា ឆន្ទំ វិវរេយ្យ។ វិរជំ នាតិវស្សតីតិ យេ កេចិ តេន អច្ឆន្ទេន ឯកលក្ខណា ធម្មា សព្ពេ តេ នាតិវស្សន្តីតិ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេសំ កេសញ្ចិ ចិត្តំ អកុសលា ធម្មា អធិបដិទេសិតា តេ យថាធម្មំ បដិករិស្សន្តីតិ អយំ តត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

អាវដ្ដោតិ យំ ឆន្ទំ តំ ទុវិធំ កម្យមានំ សមុច្ឆិតព្ពោ។ អានន្តរិយសមាធីនំ។ តត្ថ បស្សទ្ធិយញ្ច មានោ អាសវេ វឌ្ឍេតិ, អស្សទ្ធិយេន ច បមាទំ គច្ឆតិ, បមាទេន ឱនមតិ, ឧន្នឡភាវំ គច្ឆតិ។ វុត្តំ ចេតំ ភគវតា “ឧន្នឡានំ បមត្តានំ តេសំ វឌ្ឍន្តិ អាសវា”តិ ចត្តារិ តានិ ឧបាទានានិ, យានិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ, តេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ភវន្តិ។ ឥមានិ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ តស្មា ឆន្ទំ វិវរេយ្យាតិ យេន ហេតុនា, តេ អាសវា វឌ្ឍន្តិ។ តេសំ បហីនត្តា អាសវា បហីយន្តេ។ តត្ថ អប្បមាទេន អស្សទ្ធិយំ បហីយតិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានេន ឱឡារិកតា តស្ស ទ្វេ ធម្មា ន សមថោ ច ភាវនា ច បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ យោ តេសំ អាសវានំ ខយោ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ, អយំ អាវដ្ដោ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិ ហារោ? ឆន្ទមតិវស្សតីតិ ន ឯកំសោ។ កឹ ការណំ? យស្ស អស្សា និវត្តនា យថាបិ សេក្ខានំ។ យថាវុត្តំ ភគវតា –

> “កិញ្ចាបិ សេក្ខោ បករេយ្យ បាបំ, កាយេន វាចាយ ឧទ ចេតសា វា;
> អភព្ពោ ហិ តស្ស បរិគុហនាយ, អភព្ពតា ទិដ្ឋបទស្ស ហោតី”តិ។

កិញ្ចាបិ តេសំ និវារណំ ចិត្តំ ហោតិ។ អបិ តុ អប្បច្ចយា សមាយេ ច តេ និទ្ទិសិតព្ពា, អយំ វិភត្តិហារោ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ យស្ស យេ ធម្មា សព្ពំ អនវិរជំ អតិវស្សិយតិ, វិរជំ នាតិវស្សតិ, អវគុណន្តំ នាតិវស្សតិ។ អយំ បរិវត្តនោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ ហារោ។ ឆន្ទន្តិ អាវុតំ និវុតំ បិហិតំ បដិកុជ្ជិតំ សញ្ញន្ទំ បរោជំ, វិវដំ នាតិវស្សតីតិ យស្ស តេ ធម្មា បព្ពជ្ជិតា វិនោទំ នាធិវស្សិតា វន្តិកតាតិ, អយំ វេវចនោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ បញ្ញត្តិ ហារោ។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ កិលេសភាគិយបញ្ញត្តំ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ សជម្មកិច្ចំ យំ បដិបទា បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, តស្មា ហិ ឆន្នំ វិវរេយ្យាតិ អនុសាសនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, វិវដំ នាតិវស្សតីតិ និទ្ទាន បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, អយំ បញ្ញត្តិ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ ហារោ? ឆន្ទមតិវស្សតីតិ តយោ កិលេសា រាគោ ទោសោ មោហោ, តេ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ...បេ.... តេ បុរា យថា និទ្ទិដ្ឋំ ខន្ធធាតុអាយតនេសុ, អយំ ឱតរណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? យេនារម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ភាសតិ សោ អារម្ភោ និយុត្តោ។

អធិដ្ឋានោតិ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។ កឹការណំ? ឥទំ ហិ អតិវស្សតីតិ ឥមស្ស ច អតិវស្សតិ ឯវញ្ច អតិវស្សតីតិ អយំ វេមត្តតាយ យា សុណសាធារណេហិ លក្ខណេហិ បញ្ញាបិយតិ, សា ឯកត្តបញ្ញត្តិ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? យញ្ច តំ អតិវស្សិយន្តិ, តស្ស ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា អកុសលបសុតេវ វាចកត្តាភិរតិ ច។ ឥមេ ទ្វេ អយោនិសោមនសិការោ ច កុសលា ធម្មា វោបសគ្គា ច, ឥមេ ទ្វេ បច្ចយា។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? ឆន្ទមតិវស្សតីតិ វេមតិ បស្សតីតិ ឆន្នំ យំ បរិគ្គហិតុំ យំ អទេសិតុំ អប្បស្សុតំ យំ កថំកថា វិភូតេន អកុសលមូលេន យំ តណ្ហាយ ច តេ វឌ្ឍតិ ទោសាតិ សន្និត្វា តេ អប្បសក្ខយេន សង្ខារា។ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ, អយំ សមារោបនោ ។ យំ បុន តថា ទេសនា, តស្សេវ អកុសលា ធម្មា វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតមាបជ្ជតិ តស្ស សង្ខារា និរោធា, អយំ សមារោបនោ។

**១០២**. ចត្តារោ បុគ្គលា [បស្ស អ. និ. ៤.៨៥] តមោ តមបរាយនោតិ...បេ.... តត្ថ កតមោ វុច្ចតេ តមោ នាម? យោ តមោ អន្ធការោ, យថា វុត្តំ ភគវតា “យថា អន្ធការេ តស្មឹ ភយានកេ សកម្បិធាតុបុរិសោ ន បស្សតិ, ឯវមេវ អញ្ញាណគោ តមោបនន្ធការោ បាបកសកម្មសវិបាកំ ន សទ្ធោ ហោតិ។ ឥតិ ឯវំ លក្ខណតា អញ្ញាណំ តមោ អវិជ្ជា មោហោ, យេន សត្តា យថាភូតំ នប្បជានន្តិ, ឥតិ វុច្ចតិ តមោតិ។ សោ តិណ្ណំ ចក្ខូនំ តមោ មំសចក្ខុនោ ទិព្វចក្ខុនោ បញ្ញាចក្ខុនោ, ឥមេសំ ចក្ខូនំ ឥជ តមោ និទ្ទិសិយតិ អញ្ញាណន្តិ។ តត្ថ កតមំ អញ្ញាណំ អទស្សនំ? អថ និស្សយេ យំ បុព្វន្តេ អញ្ញាណំ អបរន្តេ អញ្ញាណំ បុព្វន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ ហេតុម្ហិ អញ្ញាណំ បច្ចយម្ហិ អញ្ញាណំ តស្ស អញ្ញាណិនោ សមាធិភូតស្ស ឯសោ និស្សន្ទោ។ យំ ន ជានាតិ ឥទំ សេវិតព្វំ ឥទំ ន មន សិកាតព្វន្តិ។ សោ តេន តមេន និទ្ទិសិយតិ តមោបិ យថា វុច្ចតិ។ មូឡ្ហោតិ ឯវំ ចេតនា។ តេន តមេន សោ បុគ្គលោ វុច្ចតិ។ តមោតិ សោ តេន តមេន អសម្មូហតេន អសមុច្ឆិន្នេន តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោតិ។ បរាយនោយេវ ធម្មោ មនសិកាតព្ពោ សោ តមោ ទហតិ អញ្ញចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ។ តេ ចស្ស ធម្មា និជ្ឈានក្ខមន្តិ។ សោ សុតមយាយ បញ្ញាយ សមនុបស្សតិ។

តត្ថ កតមោ តមោ ជោតិបរាយនោ? សោ តេន បញ្ញាវសេន ឥរិយតិ ឯវំ តស្សេវ ឥរិយន្តស្ស បរាយនោ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបរាយនោ [ជោតិបរាយនោ (បី.)]? តត្ថ វុច្ចតិ ជោតិ នាម យំ តស្ស ចេ តមស្ស បដិបក្ខេន យេ ច ធម្មេ អន្តមសោ ញាណាលោកោ, សោ សុណធម្មោ បុគ្គលោ តមោ ជោតិប រាយនោ, តត្ថ វុច្ចតេ, យោយំ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបរាយនោ, សោ យទិ តថារូបំ កល្យាណមិត្តំ បដិលភតិ, យោ នំ អកុសលតោ ច និវារេតិ ភាវិតកុសលតាវ ភាវី និយោជេតីតិ ។ ឯវញ្ច សទ្ធម្មំ ទេសេតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ ឥមេ ធម្មា សេវិតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន សេវិតព្វា។ ឥមេ ធម្មា ភជិតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន ភជិតព្វា។ ឥមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វា។ ឥមេ ធម្មា មនសិកាតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្វាតិ។ បច្ចតេ សញ្ញាយ យថា សញ្ញាយតិ សតិន្ទ្រិយានិ, សោ ឯវំ បជានាតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ ឥមេ ធម្មា សេវិតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន សេវិតព្វា។ ឥមេ ធម្មា ភាវេតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន ភាវេតព្វា។ ឥមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វា។ ឥមេ ធម្មា មនសិកាតព្វា, ឥមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្វាតិ។ សោ តេ ធម្មេ សុសុយ្យតិ, សោតំ ឱទហតិ, អញ្ញំ ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ, តេ ចស្ស

ធម្មា និជ្ឈានក្ខមន្តិ, សោ សុតមយាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ សោ តេន បច្ចយវសេន ឥរិយតិ ឯវំ តស្សេវ ឥរិយន្តិ តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ តមបរាយនោ? ជោតិ នាម យា តស្សេវ តមស្ស បដិបក្ខេន យេ ធម្មា អន្ធមសោ ញាណាលោកោ, សោ បុន ធម្មោ។ កតមា ឧច្ចតេ? បញ្ញាយតោ បណ្ឌិតោតិ វុច្ចតេ, សោ ឯវំ បជានាតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ ឥមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, ឥមេ ធម្មា ន សេវិតព្ពា។ ឥមេ ធម្មា ភាវិតព្ពា, ឥមេ ធម្មា ន ភាវិតព្ពា។ ឥមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា, ឥមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា។ ឥមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, ឥមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្ពា។ ឥធ បន បាបមិត្តសំសេវនោ បាបមិត្តវសានុគោ អកុសលេ ធម្មេ អភិវឌ្ឍេតិ, កុសលេ ធម្មេ បជហតិ។ សោ តេន បមាទេន បច្ចយសញ្ញា អមនសិកត្វា អស្សុតិអសម្បជញ្ញំ អាសេវតិ។ តយា យោ បដិបក្ខោ តមោ, សោ បវឌ្ឍេតិ។ សោ តមាភិភូតោ បរាយនោ តមបរមោ ចេវ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ជោតិ តមបរាយនោ។

**១០៣**. តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបរាយនោ? តត្ថ វុច្ចតេ សោយំ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តស្ស សន្និស្សិតោ ភវតិ សក្កា សំយោគី កុសលំ គវេសី, សោ កល្យាណមិត្តេ ឧបសង្កមិត្វា បរិបុច្ឆតិ, បរិបញ្ហយតិ? កឹ កុសលំ, កឹ អកុសលំ? កឹ សាវជ្ជំ, កឹ អនវជ្ជំ? កឹ សេវិតព្ពំ, កឹ ន សេវិតព្ពំ? កឹ ភាវិតព្ពំ, កឹ ន ភាវិតព្ពំ? កឹ ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពំ, កឹ ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពំ? កឹ មនសិកាតព្ពំ, កឹ ន មនសិកាតព្ពំ? កថំ សំកិលេសោ ហោតិ, កថំ វោទានំ ហោតិ? កថំ បវត្តិ ហោតិ, កថំ និវត្តិ ហោតិ? កថំ ពន្ធោ ហោតិ, កថំ មោក្ខោ ហោតិ? កថំ សក្កាយសមុទយោ ហោតិ, កថំ សក្កាយនិរោធោ ហោតិ? សោ ឯត្ថ ទេសិតំ យថា ឧបទ្ទិតំ តថា សម្បដិបជ្ជន្តោ សោ ឯវំ បជានាតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឯវំ...បេ.... យាវ កថំ សក្កាយសមុទយោ ហោតិ, កថំ សក្កាយនិរោធោ ហោតីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ សោ តេ ធម្មេ អធិបាដិកង្ខាតិ ឯវំ លក្ខណំ ញាណំ វិជ្ជា អាលោកំ វឌ្ឍេតិ។ សោ បុគ្គលោ តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ, អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោ? យោ អកុសលំ ធម្មំ ទីបេតិ។ តំ ភាវនាយ ហីនាសុ គតីសុ ឧបបត្តឹ ទស្សេតិ, តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបរាយនោ? សោ តមេន អកុសលស្ស កម្មស្ស វិបាកំ ទស្សេតិ។ តមេតិ យំ ចក្ខុ កល្យាណមិត្តស្ស យេន អកុសលេ ធម្មេ បជហតិ, កុសលេ ធម្មេ អភិវឌ្ឍតិ។

តត្ថ យោ ច បណីតាសុ គតីសុ ឧបបត្តឹ ទស្សេតិ, តប្បរមោ តេន វុច្ចតេ តមោ ជោតិបរាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ ជោតិ តមបរាយនោ? កុសលស្ស កម្មវិបាកំ ទស្សេតិ។ យំ ចក្ខុ បាបមិត្តសំសគ្គេន បាបមិត្តូបសេវនេ បាបមិត្តវសានុគោ អកុសលំ ធម្មំ អភិវឌ្ឍតិ, តំ ភាវនាយ ហីនាសុ គតីសុ ឧបបត្តឹ ទស្សេតិ។ តប្បរមោ តេន វុច្ចតេ ជោតិ តមបរាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបរាយនោ សោ ជោតិតា បភាតា [ជោតិតភាវតាយ (បី.)] យាវ បណីតាសុ គតីសុ ឧបបត្តឹ ទស្សេតិ។ តប្បរមោ តេនាហ ជោតិ ជោតិបរាយនោ។

ជោតិតមបរាយនេន ទស អកុសលានំ កម្មានំ ឧទយំ ទស្សេតិ។ តមេន បុគ្គលេន អកុសលានំ កម្មានំ វិបាកំ ទស្សេតិ។ ន អកុសលានំ ធម្មានំ វិបាកំ ទស្សេតិ។ តមេន អដ្ឋ មិច្ឆត្តានិ ទស្សេតិ។ ជោតិនា អដ្ឋ សម្មត្តានិ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន ទស អកុសលកម្មបថេ ទស្សេតិ។ ជោតិនា បណីតត្តំ ទស្សេតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អតបនីយំ ធម្មំ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន តបនីយំ ធម្មំ ទស្សេតិ។ អយំ សុត្តន្តោ។

**១០៤**. តត្ថ កតមោ ទេសនា ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កឹ ទេសិតំ? តត្ថ វុច្ចតេ ឥមម្ហិ សុត្តេ កុសលាកុសលា ធម្មា ទេសិតា។ កុសលាកុសលានញ្ច ធម្មានំ វិបាកោ ទេសិតោ។ ហីនប្បណីតានញ្ច សត្តានំ គតិ នានាការណំ ទេសិតំ។ អយំ ទេសនា ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? អកុសលស្ស កម្មស្ស យោ វិបាកំ បច្ចនុភោតិ។ តត្ថ បិតោ អកុសលេ ធម្មេ ឧប្បាទិយតិ វិចយន្តំ យុជ្ជតិ។ កុសលស្ស កម្មស្ស យោ វិបាកំ បច្ចនុភោតិ។ តត្ថ បិតោ កុសលេ ធម្មេ ឧប្បាទិយតិ វិចយន្តំ យុជ្ជតិ។ អយំ វិចយោ យុត្តិ ច។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ ហារោ? យោ បុគ្គលោ ជោតិ, សោ បច្ចវេក្ខណាយ បទដ្ឋានំ។ យោ បុគ្គលោ តមោ, សោ តមាទិន្នំ វានុបស្សនាយ បទដ្ឋានន្តិ ទស្សេតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អប្បមាទស្ស បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ, តមោ អវិជ្ជាយ ច ទិដ្ឋិយា ច បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន បមាទស្ស ច ទិដ្ឋិយា ច បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ អយំ បទដ្ឋានោ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? តមេន តមបរាយនេន តមោតិ អវិជ្ជាយ និទ្ទិដ្ឋាយ សព្ពកិលេសធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន ជោតិវិជ្ជាយ និទ្ទិដ្ឋាយ សព្ពេ ពោធិបក្ខិយធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ ជោតិតមបរាយនេន បមាទោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អប្បមាទោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សត្តា នីចកុលិនោ, ន តេ ឥមំ សុត្វា កុសលេ ធម្មេ សមាទាយ វត្តិស្សន្តិ។ យេ សត្តា ឧច្ចកុលិនោ, តេ ឥមំ ធម្មទេសនំ សុត្វា ភិយ្យោសោ មត្តាយ កុសលេ ធម្មេ សមាទាយ វត្តិស្សន្តីតិ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។ ភូមិយំ ឧបទេសោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោ? យា អវិជ្ជាគោ បភូតិ តណ្ហា, អយំ សមុទយោ។ យោ តមោ តមបរាយនោ, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច ជោតិ យេន សុត្តេន ធម្មេន បញ្ញាបិយតិ, សោ ធម្មោ បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ តេន អមោហេន តីណិ កុសលមូលានិ បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ សត្តស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមា វិភត្តិ? តមោ តមបរាយនោតិ ន ឯកំសេន។ កឹ ការណំ? អត្ថិ តមោ ច ភវោ អបរាបរិយវេទនីយេន ច កុសលេន ជោតិនា បុគ្គលេន សហោបត្តិភាវេ។ អត្ថិ ជោតិ ច ភវោ អបរាបរិយវេទនីយេន ច អកុសលេន តមេន បុគ្គលេន សហោបត្តិភាវេ បរិវត្តនា តមេសុ បដិបក្ខោតិ ជោតិនា តមបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? យោ តមោ, សោ ឯវំ អត្តព្យាបាទាយ បដិបន្នោ, សោ អស្សទ្ធាយ ពាលោ អកុសលោ អព្យត្តោ អនាទីនវទស្សី។ យោ ជោតិ, សោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ បណ្ឌិតោ កុសលោ ព្យត្តោ អាទីនវទស្សី។ អយំ វេវចនោ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? សោ បុគ្គលោ វិបាកបញ្ញត្តិយា បញ្ញាបិយតិ, អកុសលេ បរិយាទិន្នតា បញ្ញាបិយតិ។ ជោតិកុសលធម្មុបបត្តិបញ្ញត្តិយា បញ្ញាបិយតិ កុសលធម្មវិបាកបញ្ញត្តិយា ចាតិ។

ឱតរណោតិ យេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា យញ្ច ជរាមរណំ យា ច អវិជ្ជា, តំ បទដ្ឋានំ, និទ្ទេសេន វិជ្ជុប្បាទោ អវិជ្ជានិរោធោ យោ យាវ ជរាមរណនិរោធោ, ឥមេ ទ្វេ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា។ ធម្មធាតុ ធម្មាយតនញ្ច បទដ្ឋានំ និទ្ទេសេន ធាតូសុ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ? ឥមស្ស សុត្តស្ស ទេសិតស្ស អារម្ភោ។ អធិដ្ឋានោតិ តមោតិ ភគវា ព្រវីតិ, ន ឯកំ បុគ្គលំ ទេសេតិ។ យាវតា សត្តានំ គតិ, តត្ថ យេ ទុច្ចរិតធម្មេន ឧបបន្នា, តេ ពហុលាធិវចនេន តមោ និទ្ទិសតិ។ យា ជោតិ សព្ពសត្តេសុ កុសលធម្មោបបត្តិ សព្ពំ តំ ជោតីតិ អភិលបតិ អយមេកតា បច្ចយោ យោនិសោមនសិការបញ្ញត្តិ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បុគ្គលានំ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? អកុសលស្ស បាបមិត្តតា បច្ចយោ, អយោនិសោ មនសិការោ ហេតុ។ កុសលស្ស កល្យាណមិត្តតា បច្ចយោ, យោនិសោ មនសិការោ ហេតុ។

តត្ថ កតមា សមារោបនាតិ? ឥធេកច្ចោ នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ ហោតីតិ នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ រូបេសុ សទ្ទេសុ គន្ធេសុ រសេសុ ផស្សេសុ, សោ ឧបបន្នោ សព្ពម្ហិ មានុស្សកេ ឧបភោគបរិភោគេ។ ជោតិ បណីតេសុ កុសលេសុ ឧបបន្នោ សព្ពម្ហិ មានុស្សកេ ឧបភោគបរិភោគេ ឧបបន្នោតិ។

**១០៥**. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយំ និព្ពេធភាគិយំ ច សុត្តំ? ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរាតិ គាថា។ កេន ការណេន តំ ពន្ធនំ ទឡ្ហំ? ចតូហិ ការណេហិ ឥស្សរិយេន សក្កា មោចេតុំ ធនេន វា អញ្ញេន វា យាចនាយ វា បរាយនេន វា។ យេសុ ច អយំ រាគោ មណិកុណ្ឌលេសុ បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា, ឥទមស្ស ចេតសិកពន្ធនំ។ តំ ន សក្កា ឥស្សរិយេន វា ធនេន វា អញ្ញេន វា យាចនាយ វា បរាយនេន វា មោចេតុំ។ ន ច តត្ថ កោចិ អត្ថិ

ជាជិភោគោ។ ឥមិនា ពន្ធនតោ មោចយិត្វាតិ ទេវោ វា មនុស្សោ វា តទិទំ ពន្ធនំ រាគានុសយេន ច ឆសុ ពាហិរេសុ ច អាយតនេសុ ពន្ធតិ។ រូបេសុ រូបតណ្ហា ពន្ធតិ, យាវ ធម្មេសុ ធម្មតណ្ហា។ យោ ឥធ លោកេ ពន្ធោ បរលោកស្មិំ ពន្ធោ នីយតិ។ សោ ពន្ធោ ជាយតិ, ពន្ធោ មីយតិ។ ពន្ធោ អស្មា លោកា បរំ លោកំ គច្ឆតិ។ ន សក្កា មោចេតុំ អញ្ញត្រ អរិយមគ្គេន ឥមព្ច ពន្ធនំ។ មរណភាវញ្ច ឧបបត្តិភាវញ្ច ភយតោ វិទិត្វា ឆន្ទរាគំ បជហតិ។ សោ ឥមំ ឆន្ទរាគំ បជហិត្វា អតិក្កមតិ។ អយញ្ច លោកោ ឥតោ បរំ ទុតិយោ។

តត្ថ យំ ពន្ធនាសង្ខារានំ បហានំ ឥទំ វុច្ចតិ ឧភយេសុ ឋានេសុ វីរិយំ, គន្ធបរិវាតោ [គន្ធបរិវេសោ (បី.) គន្ធបរិរុតោ (ក.)] សុមុនិ នោបលិម្បតិ។ តថេវ បរិគ្គហេសុ បុត្តេសុ ទារេសុ ច អវូឡ្ហោ សល្លេតិ តស្សេវ តណ្ហាយ បហានំ ទស្សេតិ។ អយំ តណ្ហាមូលស្ស បហានា វរេ [អហនាវរេ (បី.), អហនាវរោ (ក.)] អប្បមត្តោតិ កាមោ បមាទវត្ថុតិ បហានាយ នេក្ខម្មាភិរតោ អប្បមាទវិហារី ភវតិ។ តស្ស អាសយំ បហានាយ នេវ ឥមំ លោកំ អាសីសតិ ន បរលោកំ។ ន ឥធលោកំ និស្សិតំ, បិយរូបំ សាតរូបំ អាកង្ខតិ។ នាបិ បរលោកំ និស្សិតំ បិយរូបំ សាតរូបំ អាកង្ខតិ, តេន វុច្ចតេ “នាសីសតេ លោកមិមំ បរំ លោកញ្ចា”តិ។ យំ តស្ស បហានំ តំ ឆេទនំ អដ្ឋក វត្ថិយេសុ មុនិ និទ្ទិដ្ឋោ។ សោ ឥធ វិរោជោ អដ្ឋកវត្ថិយេសុ នាសីសនំ ឥធ អនាថា។ តថាយំ តណ្ហាយ តស្ស បរិគ្គហស្ស វត្ថុកាមស្ស ឯកគាថាយ ឯតេ សព្ពេ កាមា ទស្សិតា។ តេន ភគវា ទេសេតិ “ឯតម្បិ ឆេត្វាន បរិព្ពជន្តិ អនបេក្ខិនោ សព្ពកាមេ បហាយា”តិ។ ឥមិស្សា គាថាយ ទ្វិធា និទ្ទេសោ សំសន្ទននិទ្ទេសោ ច សមយនិទ្ទេសោ ច, យថា អយំ គាថា សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, ឯវំ តាយ គាថាយ សំកិលេស ភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច វិសជ្ជនា។ ឯវំ គាថា សព្ពគាថាសុ ព្យាករណេសុ វា និទ្ទិដ្ឋំ សុត្តំ។

**១០៦**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមំ សុត្តំ កេនាធិប្បាយេន ទេសិតំ។ យេ រាគចរិតា សត្តា, តេ កាមេ បជហិស្សន្តីតិ អយំ តត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ? យស្ស ទសវត្ថុកា កិលេសា ឧត្តិណ្ណា វន្តា វិទិតា។ កតមេ ទសវិធាតិ , កិលេសកាមា ច ឱរម្ភាគិយឧទ្ធម្ភាគិយា ច សំយោជនា ទសវត្ថុកានិ អាយតនានិ, អយំ វិចយោ។

តត្ថ កតមា យុត្តិ? យេ សារត្តា តេ គាឡ្ហពន្ធនេន ពន្ធន្តិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ? សារត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ មមំការស្ស បទដ្ឋានំ។ អបេក្ខាតិ អតីតវត្ថុស្ស សរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ឯតម្បិ ឆេត្វាតិ ភាវនាយ បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? សារត្តចិត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ យោ អហំការេ វិសត្តោ មមំការេ វិសត្តោ, យោ បុត្តទារេ សារត្តោ។ ខេត្តវត្ថុស្មិំ សារត្តោ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ។ យេ និព្ពានេន ឆន្ទិកា ភវិស្សន្តិ, តេ បុត្តទារេ តណ្ហំ បជហិស្សន្តិ។ អយំ តត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ? យា បុត្តទារេ តណ្ហា, អយំ សមុទយោ។ យេ ឧបាទិន្នក្ខន្ធា, តេ យេ ច ពាហិរេសុ រូបេសុ រូបបរិគ្គហោ, ឥទំ ទុក្ខំ, យំ តត្ថ ឆេទនីយំ, អយំ និរោធោ។ យេន ភិជ្ជតិ, អយំ មគ្គោ។ វិភត្តីតិ នត្ថិ វិភត្តិយា ភូមិ, បរិវត្តនោតិ បដិបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? និទ្ទិដ្ឋោ វេវចនោ។ តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? អត្ថិ តណ្ហា ឯកោ សត្តោ ឱតិណ្ណោ តប្បច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ។ យា តត្ថ វេទនា, អយំ អវិជ្ជា វិជ្ជុប្បាទា អវិជ្ជានិរោធោ យាវ ជរាមរណ និរោធោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ? សុទ្ធោ គាថាយ អារម្ភោ។ តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរាតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, ន វេមត្តតាយ។ ចត្តារោ រាគា កាមរាគោ រូបរាគោ ភវរាគោ ទិដ្ឋិរាគោ ចាតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? យេសំ រាគោ មណិកុណ្ឌលេសុ តស្ស សុភសញ្ញា ហេតុ, អនុព្យញ្ជនសោ ច និមិត្តគ្គាហិតា បច្ចយោ។ យាយ តេ ឆិន្នានិ តស្ស អសុភសញ្ញា ហេតុ, និមិត្តគ្គហណអនុព្យញ្ជនគ្គហណវិនោទនំ បច្ចយោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? សារត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ សម្មុច្ឆិតោ ទុដ្ឋោតិបិ ឯតម្បិ [ឯវម្បិ (បី. ក.)] ឆេត្វាន បរិព្ពជន្តីតិ តំ បរិញ្ញាតត្ថំ បរិវជ្ជិតត្ថំ បជហិតា, អយំ សមារោបនោ។

**១០៧**. យំ ចេតសិកំ យំ បកប្បិតំ វិត្ថារេន បច្ចយោ, យំ វា ចេតសិកំ កាយិកំ ចេតសិកំ កម្មំ។ កីការណា? ចេតសិកា ហិ ចេតនា មនោកម្មាតិ វុច្ចតេ, សា ចេតនាកម្មំ, យំ ចេតសិកំ ឥមំ កាយិកញ្ច វាចសិកញ្ច ឥមានិ តីណិ កម្មានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ កាយកម្មំ វចីកម្មញ្ច តានិ កុសលានិ បិយំ កាយេន ច វាចាយ ច អារភតិ បរាមសតិ, អយំ វុច្ចតិ សីលព្ពតបរាមាសោ។ សង្កប្បនា តេ តិវិធា សង្ខារា បុញ្ញមយា អបុញ្ញមយា អានេញ្ជមយា, តប្បច្ចយា វិញ្ញាណំ តេ អារម្មណមេតំ ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា។ យា សុភសញ្ញា សុខសញ្ញា អត្តសញ្ញា ច។ ឥទំ ចេតសិកំ។ យំ រូបូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ រូបារម្មណំ រូបបតិដ្ឋិតំ នន្ទូបសេចនំ វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ វេបុល្លតំ គច្ឆតិ, អយំ សង្កប្បនា, ឥតិ យំ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ឋិតំ បឋមាភិនិព្ពត្តិអារម្មណវសេន ឧបាទានំ, ឥទំ វុច្ចតិ ចេតសិកន្តិ។

តត្ថ ឋិតស្ស អរូបស្ស យា និកន្តិ អជ្ឈោសានំ, ឥទម្បិ សកម្បិតំ មនាបិកេសុ រូបេសុ បិយរូបសាតរូបេសុ អាភោគោ, ឥទំ ចេតសិកំ។ យំ ចេតេតិ សត្តេសុ [សត្តសុ (បី.)] មនាបិកេសុ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ បដិឃានុសយេសុ ព្យាបាទកាយគន្ថោ សព្ពេ ចត្តារោ គន្ថា, អយំ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ បឋមាភិនិបាតោ ចិត្តស្ស យា ចេតនា យស្ស តត្ថ អស្សាទានុបស្សិស្ស អនេកា បាបកា អកុសលា ធម្មា ចិត្តំ អរូបរតិយោ ហោន្តិ។ បុគ្គលោ រាគានុពន្ធិភូតោ តេហិ កិលេសកាមេហិ យថា កាមករណីយោ, អយំ វុច្ចតេ កាមេសុ បកប្បនា។ ឯវំ សព្ពេ ចត្តារោ ឱឃា។ យំ តេហិ កាមេហិ សំយុត្តោ វិហរតិ ភាវិតោ អជ្ឈោសន្នោ, អយំ ចេតនា។ យស្ស តថាយំ អវីតរាគស្ស អធិគតបេមស្ស តស្ស វិបរិណាមញ្ញថាភាវា ឧប្បជ្ជន្តិ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា ទុក្ខានុបរិវត្តិតំ វិញ្ញាណំ ហោតិ សវិតស្ស វយធម្មសមុប្បាទោ ចិត្តំ បរិយាទិយតិ, ឥទំ វុច្ចតិ បកប្បិតន្តិ។

ឯកមេកស្ស ចេតេតិ ច បកប្បេតិ ច វិញ្ញាណស្ស ឋិតិ យា ហោតិ, សា ច ឋិតិ ទ្វិធា អារម្មណដ្ឋិតិ ច អាហារដ្ឋិតិ ច។ តត្ថ យា អារម្មណដ្ឋិតិ, អយំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ ។ យា អាហារដ្ឋិតិ យា បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិកា ឋិតិ យា ច បោនោភវិកា ឋិតិ, អយំ វុច្ចតិ អារម្មណំ។ តំ ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា តស្ស វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ យាវ ជរាមរណញ្ច ចេតេតិ, អថ ច បុន បត្ថយតេ យតោ ន បោនោភវិកា អនាគតវត្ថុម្ហិ, អយំ បដិបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ។ ន ចេតេតិ ន បត្ថយតិ អថ ច ទូសេតីតិ ទុវិធោ និទ្ទេសោ។ អស្ស បុព្ពេ ហោតិ តំ ចេតសិកំ តំ បកប្បិតំ អសមូហតំ តប្បច្ចយា, អយំ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិ ហោតិ។

**១០៨**. អថ វា តស្ស អនុសយា អារិភវន្តិ តប្បច្ចយា តស្ស បុនព្ភវោ និព្ពត្តតិ។ អថ វា នំ សំកិយតេ អប្បេតុ អាគារេ វា, សុខុមា វា សន្តិ វា ន សំកិយតេ កាមេ តំ ឯវំ និច្ចេសុបិ អាគារេសុ ជាតោ ហោតិ។ តំ នយតិ យំ នោ កប្បេតុំ ឯវំ សង្ខារា ចេតិតា បកប្បិតា ច អារម្មណភូតា ហោន្តិ, យា ច ចេតនា យា ច បកប្បនា យញ្ច វត្ថុ និព្ពត្តំ, ឧភោបិ ឯតេ អារម្មណំ វិញ្ញាណស្ស តថា ចេតនាយ ច សង្កប្បនាយ ច បត្ថនាយ ច ភូតា សត្តា ចេតេតិ ច សង្កប្បេតិ ច។ យំ តវេសនា ន ច ចេតេតិ ន ច សង្កប្បេតិ។ កតមេ ច សត្តា ភូតា? យេ ច តន្ទុជាតអណ្ឌជាបិ អណ្ឌកា អនុភិន្នា សំសេទជា ន ច សម្ភិន្នា ឥមេ ភូតា។ កតមេ សម្ភវេសិនោ តព្ភគតា អណ្ឌគតា សំសរន្តោ ឥមេ ន ចេតេតិ ន បត្ថេតិ ន ច សង្កប្បេតិ។ អនុសយេ ន ច បុនព្ភវោ និព្ពត្តីតិ? យេ ភូតា សត្តា យេ សម្ភវេសិនោ, តេ ថាវរា។ យេ វា សតោ ចេតេន្តិ បត្ថេន្តិ ច យេ ថាវរា។ តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច បត្ថេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ យេ អរិយបុគ្គលា សេក្ខា, តត្ថ តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន បុន ឧប្បជ្ជន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ សុខុមា បាណា ភូមិគតា ឧទកគតា ចក្ខុនោ អាបាថំ នាគច្ឆន្តិ, តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ ពាហិកា សព្ពេ ភិក្ខូ អភិមានិកា, តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច បត្ថយន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ, ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, ន ច អនុសេន្តិ។ អារម្មណម្បេតំ ន ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា។

ន ច ចេតេតីតិ បរិយុដ្ឋានសមុគ្ឃាតំ ទស្សេតិ។ ន ច អនុសេតីតិ អនុសយសមុគ្ឃាតំ ទស្សេតិ ។ ន ច ចេតេតីតិ ឱឡារិកានំ កិលេសានំ បហានំ ទស្សេតិ។ ន ច អនុសេតីតិ សុខុមានំ កិលេសានំ បហានំ ទស្សេតិ។ ន ច ចេតេតីតិ យេន ភូមិ ច ន ច បត្ថយន្តីតិ សកទាគាមី អនាគាមី, ន ច អនុសេតីតិ អរហំ, ន ច ចេតេតីតិ សីលក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ ទស្សេតិ, ន ច បត្ថយតីតិ សមាធិក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ

ទស្សេតិ, ន ច អនុសយតីតិ បញ្ញាក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ ទស្សេតិ, ន ច ចេតេតីតិ អបុញ្ញមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច បត្ថយតីតិ បុញ្ញមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច អនុសេតីតិ អានេញ្ជមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច ចេតេតីតិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ, ន ច បត្ថយតីតិ អញ្ញិន្ទ្រិយំ, ន ច អនុសយតីតិ អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ។ ន ច ចេតេតីតិ មុទុកា ឥន្ទ្រិយភាវនា, ន ច បត្ថយតីតិ មជ្ឈឥន្ទ្រិយភាវនា, ន ច អនុសេតីតិ អធិមត្តា ឥន្ទ្រិយភាវនា។ អយំ សុត្តត្ថោ។

**១០៩**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥធ សុត្តេ ចត្តារិ សច្ចានិ ទេសិតានិ។ យញ្ច ចេតយិតំ យញ្ច បកប្បិតំ អត្ថិ ឯតំ អារម្មណំ ចិត្តំ បតិដ្ឋតិ វិចិនតិ [វិចិនយតិ (បី. ក.)] យុជ្ជតិ។ ន ច ចេតេតីតិ ន ច បត្ថយតីតិ អត្ថិ ឯវំ អារម្មណំ អនុសយេ វិញ្ញាណមិតិ វិចិនិយតិ យុជ្ជតិ ន ច ចេតេតិ ន ច បត្ថយតិ។ អនុសយប្បហានា វិញ្ញាណដ្ឋិតី ន គវេសន្តិ, វិចិយន្តំ យុជ្ជតិ។ អយំ យុត្តិវិចយោ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ? ចេតនា បរិយុដ្ឋានំ ចេតនាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ សង្កប្បនំ ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ តេសំ ឆន្ទរាគវិនោសាយ ភាវនា ភវរាគស្ស បហានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? យំ ចេតសិកន្តិ វេទយិតំ បកប្បិតំ ឧគ្គហិតំ វិញ្ញាតំ តព្ពិញ្ញាណំ អារម្មណម្បិ បច្ចយោបិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ បុនព្ភវំ ន ឥច្ឆន្តិ, តេ ន ចេតយិស្សន្តិ ន ច បត្ថយិស្សន្តីតិ, អយំ អធិប្បាយោ។

អាវដ្ដោតិ យា ច ចេតនា បត្ថនា ច អនុសយោ ច វិញ្ញាណដ្ឋិតិបហានា ច, ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ វិភត្តីតិ នត្ថិ វិភត្តិយា ភូមិ។ បរិវត្តនា បន បដិបក្ខំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? ចេតនា រូបសញ្ចេតនា យាវធម្មសញ្ចេតនា។ យោ អនុសយោ, តេ សត្ត អនុសយា។

បញ្ញត្តីតិ ចេតនាបរិយុដ្ឋានំ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ សង្កប្បនំ ឧបាទានបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ អនុសយោ ហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ឧបបត្តិហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ ចេតនា សង្កប្បនា អនុសយោ សមុច្ឆេទោ ឆន្ទរាគវិនយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ បឋមេ កេចិ ទ្វីហិ បរិវត្តកេហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ ឥទប្បច្ចយតាយ មជ្ឈបញ្ញត្តិ។

ឱតរណោតិ ទ្វីហិ បរិវត្តកេហិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច មជ្ឈិមកេហិ មគ្គោ ច និរោធោ ច។ សោធនោតិ សុត្តេ សុត្តស្ស អារម្ភោ។

អធិដ្ឋានោតិ យញ្ចេតយិតំ សព្ពំ អធិដ្ឋានេន ឯកត្តាយ បញ្ញត្តំ។ សង្កប្បិតន្តិ ឧបាទានេកត្តាយ បញ្ញត្តំ។ វិញ្ញាណំ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តំ។

បរិក្ខារោតិ សុភញ្ច អារម្មណំ អយោនិសោ មនសិការោ ចេតនា ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ វិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋានោ ធម្មោ អារម្មណបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ តស្ស មនសិការោ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? ឥទំ សុត្តំ សញ្ញិតំ តត្ថ ចេតេតិ វិសជ្ជនា ឥតិ និទ្ទិសិតព្ពា។ តស្ស ទិដ្ឋិយា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ យាវ ជរាមរណំ, អយំ សមារោបនោ។ អារម្មណមេតំ ន ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា, វិញ្ញាណនិរោធា នាមរូបនិរោធោ, នាមរូបនិរោធា យាវ ជរាមរណនិរោធោ។

**១១០**. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ? អយំ លោកោ [បស្ស ឧទា. ៣០ ឧទានេ] សន្តាបជាតោ យាវ យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិប្បមោក្ខមាហំសុ។ សំកិលេសភាគិយំ ឧបធី ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ សម្ភោតិ, យា តា បន តណ្ហា បហីយន្តិ, ភវំ នាភិនន្ទតីតិ និព្ពេធស្ស និព្ពុតស្ស [និច្ចុតស្ស (បី. ក.)] ភិក្ខុនោ អនុបាទាយ បុនព្ភវោ ន ហោតិ។ ឧបច្ចគា សព្ពភវានិ តាទីតិ អសេក្ខភាគិយំ។

តត្ថ សន្តាបជាតោតិ រាគជោ សន្តាបោ ទោសជោ មោហជោតិ។ តេសំ សត្តានំ ឋានំ ទស្សេតិ ។ លោកោ សន្តាបជាតោតិ ផស្សោ តិវិធោ សុខវេទនីយោ ទុក្ខវេទនីយោ អទុក្ខមសុខវេទនីយោ។ តត្ថ សុខវេទនីយោ ផស្សោ រាគសន្តាបោ, ទុក្ខវេទនីយោ ទោសសន្តាបោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយោ មោហសន្តាបោ។ យថា ច ភគវា អាហ បឋមកស្ស វលាហកស្ស គោមគ្គេ [កោមគ្គេ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៣.៣៥] យេហិ គហបតិបុត្ត រាគជេហិ ទោសជេហិ មោហជេហិ សន្តាបេហិ ទុក្ខំ សុបតិ, តេ មម សន្តាបា ន សន្តិ។

រោគំ វទតិ អត្តតោតិ តេហិ សន្តាបេហិ សន្តាបិតោ តិវិធំ វិបល្លាសំ បដិលភតិ សញ្ញាវិបល្លាសំ ចិត្តវិបល្លាសំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសំ។ តត្ថ អសុភេ សុភន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ ទុក្ខេ សុខន្តិ ចិត្តវិបល្លាសោ។ អនិច្ចេ និច្ចន្តិ អនត្តនិ អត្តាតិ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។

យថា ចិត្តស្ស វិបល្លាសោ សញ្ញាទិដ្ឋិគេ តិវិធា វិតក្កា – ចិត្តវិតក្កោ វិបល្លាសោ សញ្ញាវិតក្កោ វិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិតក្កោ វិបល្លាសោបិ។ តត្ថ អវិជ្ជា វិបល្លាសោ គោចរា គតិបតេយ្យភូមិ, យថា ហិ តំ សញ្ញានាតិ យថា វិជានាតិ យថា សញ្ជានាតិ ច វិជានាតិ ច។ យថា ខន្តិ ចេតេតិ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា សត្តា យេហិ ចតុព្ពិធំ អត្តភាវវត្ថុំ រោគភូតំ គណ្ឌភូតំ “អត្តា”តិ វទន្តិ។ រោគំ វទតិ អត្តតោតិ អយំ អាវដ្ដោ។ យេន យេន ហិ មញ្ញតិ តតោ តំ ហោតិ អញ្ញថាតិ សុភន្តិ មញ្ញតិ ន តថា ហោតិ។ ឯវំ សុខន្តិ និច្ចំ អត្តាតិ សោ អញ្ញថា ភវមេវ សន្តំ អនាគតំ ភវំ បត្ថយតិ, តេន វុច្ចតិ “ភវវាគោ”តិ។ ភវមេវាភិនន្ទតិ, យំ អភិនន្ទតិ, តំ ទុក្ខន្តិ បញ្ចក្ខន្ធេ និទ្ទិសិយតិ។ យញ្ច តប្បច្ចយា សោកបរិទេវទុក្ខំ តស្ស ហិ ភាវេស្សតិ។ ឯត្តាវតា សំកិលេសោ ហោតិ។ បហានត្ថំ ខោ បន ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ។ តិណ្ណំ សន្តាបានំ ឆន្ទរាគវិនយោ ហោតិ។

ឧបធី ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ ភវតីតិ យេ ភវមេវាភិនន្ទន្តិ យស្ស ភាវេស្សតិ, តំ ទុក្ខំ តស្ស ទុក្ខស្ស បហានមាហ។ សព្ពសោ ឧបាទានញ្ច យំ នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោតិ ចត្តារោ វិបល្លាសា យថា និទ្ទិដ្ឋឧបាទានមាហ។ តស្ស បឋមោ វិបល្លាសោ កាមុបាទានំ, ទុតិយំ ទិដ្ឋុបាទានំ, តតិយំ សីលព្ពតុបាទានំ, ចតុត្ថំ អត្តវាទុបាទានំ, តេសំ យោ ខយោ នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ ឧបធិ និទានំ ទុក្ខនិរោធមាហ។ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ វិភវតណ្ហា ន ហោតិ។ វិភវំ នាភិនន្ទតីតិ ទស្សនភូមី មន្តេតិ សព្ពសោ តណ្ហក្ខយំ និព្ពានន្តិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ កថេតិ រាគវិរាគញ្ច អវិជ្ជាវិរាគញ្ច។ តស្ស ភិក្ខុនោតិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ មន្តេតិ។ អយំ សុត្តស្ស អត្ថនិទ្ទេសោ។

**១១១**. តត្ថ កតមោ វិចយោ? យស្ស យត្ថ បរិឡាហេតិ តស្ស បរិឌយ្ហន្តស្ស សោ យថាភូតំ នត្ថិ និព្ពិន្ទតិ ច, អយំ វិចយោ ច យុត្តិ ច។ បទដ្ឋានោ រាគជោ បរិឡាហោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។ ទោសជោ បរិឡាហោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។ មោហជោ បរិឡាហោ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? ផស្សបរតោ វេទនាបរតោ សញ្ញាបរតោបិ សង្ខារបរតោបិ យេន យេន មញ្ញតិ យទិ សុភនិមិត្តេន យទិ សុខនិមិត្តេន យទិ និច្ចនិមិត្តេន យទិ អត្តនិមិត្តេន អសុភេ សុភន្តិ មញ្ញតិ, ឯវំ សព្ពំ រាគជេ បរិឡាហេ វុត្តេ ចត្តារោ បរិឡាហា វុត្តា ភវន្តិ។ រាគជោ ទោសជោ មោហជោ ទិដ្ឋិជោ ច រាគំ វទាមីតិ អត្តតោ វទតិ។ សព្ពានិ បន្នរស បទានិ អនិច្ចំ ទុក្ខន្តិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ បរិឡាហេន ន អច្ឆន្តិ តេ ភវំ នាភិនន្ទន្តិ។ យេ ភវំ នាភិនន្ទន្តិ, តេ បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ។ អយំ អធិប្បាយោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ? សំកិលេសភាគិយេន ទុក្ខញ្ច សមុទយញ្ច និទ្ទិសតិ។ និព្ពេធភាគិយេន មគ្គញ្ច និរោធញ្ច។

តត្ថ កតមា វិភត្តិ? សន្តាបជាតោ រោគជាតោ រោគំ វទតិ អត្តតោ តំ ន ឯកំសេន ហោតិ អមនសិការា សន្តាបជាតោ ខោ ន ច រោគំ អត្តតោ វទតិ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ? បក្ខបដិបក្ខនិទស្សនត្ថំ ភូមិ បរិវត្តនាយ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ ហារោ? រោគញ្ច អត្តតោ វទតិ សល្លំ អត្តតោ វទតិ។ បន្នរស បទានិ សព្ពានិ វត្តព្ពានិ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? សន្តាបជាតោតិ ទោមនស្សបទដ្ឋានំ។ សព្ពេ វចនបញ្ញត្តិយា បញ្ញបេតិ។ រោគំ វទតិ អត្តតោ វិបល្លាសោ សំកិលេសបញ្ញត្តិយា បញ្ញបេតិ។ យំ នាភិនន្ទតិ, តំ ទុក្ខន្តិ វិបល្លាសនិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ តេ អកតសត្តា លោកា មជ្ឈេន វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? សន្តាបជាតោតិ តីណិ អកុសលមូលានិ, តេ សង្ខារា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា, ធាតូសុ ធម្មធាតុ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ។ ឥន្ទ្រិយេសុ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយញ្ច បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ? សុទ្ធោ សុត្តស្ស អារម្ភោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ ហារោ? បរិឡាហោតិ យេ សត្តា លោកា ឯកត្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, តេ អកតសត្តា លោកា មជ្ឈេន វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? សន្តាបជាតោតិ អយោនិសោ មនសិការោ ហេតុ, វិបល្លាសញ្ច បច្ចយោ។ តត្ថ ទ្វីហិ ធម្មេហិ អត្តា អភិនិវិដ្ឋោ ចិត្តញ្ច ចេតសិកញ្ច ធម្មេ ឧភយានិ តស្ស វិបរីតេន បរាមសតោ។ អបរោ បរិយាយោ, ចេតសិកេហិ ធម្មេហិ អត្តសញ្ញា អនត្តសញ្ញា សមុគ្ឃាតេតិ។ អបរោ បរិយាយោ។ អនិច្ចសញ្ញា ចេតសិកេសុ ធម្មេសុ, ន តុ អត្តសញ្ញា។ ឥទំ វុច្ចតិ ចិត្តន្តិ វា មនោតិ វា វិញ្ញាណន្តិ វា ឥទំ ទីឃរត្តំ អព្ភុគ្គតំ ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តាតិ។ តត្ថ ចេតសិកា ធម្មានុបស្សនា ឯសាបិ ធម្មសញ្ញា។ តស្ស កោ ហេតុ, កោ បច្ចយោ? អហំការោ ហេតុ, មមំការោ បច្ចយោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? អយំ លោកោ សន្តាបជាតោតិ អកុសលំ មន្តេតិ វិញ្ញាណំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ យាវ ជរាមរណន្តិ, អយំ សមារោបនោ។

**១១២**. ឯវមេតំ យថាភូតំ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ អកុសលមូលានំ បហានំ។ តត្ថ អវិជ្ជានិរោធោ អវិជ្ជា និរោធា យាវ ជរាមរណនិរោធោ, អយំ សមារោបនោ។

ចត្តារោ បុគ្គលា [បស្ស អ. និ. ៤.៥] – អនុសោតគាមី បដិសោតគាមី ឋិតត្តោ, តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោតិ។

តត្ថ យោ អនុសោតគាមី អយំ កាមេ សេវតិ។ បាបញ្ច កម្មំ ករោតិ យាវ កាមេ បដិសេវតិ ។ ឥទំ លោភោ អកុសលមូលំ, សោ យេវ តណ្ហា, សោ តេហិ កាមេហិ វុយ្ហតិ អនុសោតគាមីតិ វុច្ចតិ។ យោ បុគ្គលោ តាហិ គមិតោ តប្បច្ចយា តស្ស ហេតុ អកុសលកម្មំ ករោតិ កាយេន ច វាចាយ ច, អយំ វុច្ចតិ បាបកម្មំ ករោតីតិ។ តស្ស តីណិ សោតានិ សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឥមេហិ តីហិ សោតេហិ តិវិធធាតុយំ ឧប្បជ្ជតិ កាមធាតុយំ រូបធាតុយំ អរូបធាតុយំ។ តេន បដិបក្ខេន យោ កាមេ ន បដិសេវតិ។ យោ សីលវតំ ន បរាមសតិ។ យោ សក្កាយទិដ្ឋីនំ បហានាយ កាមេសុ យថាភូតំ អាទីនវំ បស្សតិ។ យេន ច តេ ធម្មេ បដិសេវតិ។ យញ្ច តប្បច្ចយា តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោតិ អរហំ កិរ។ តត្ថ អរហំ តស្ស បារង្គតោ ហោតិ, បារង្គតស្ស ថលេ តិដ្ឋតិ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ អនុសោតគាមិនីតិ ទស្សនប្បហាតព្ពានំ សំយោជនានំ អប្បហានមាហ។ បដិសោតគាមិនីតិ ផលេ ទិដ្ឋេកដ្ឋានញ្ច កិលេសានំ បហានមាហ, ឋិតត្តេន បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំ យោជនានំ បហានមាហ។ តត្ថ អនុសោតគាមិនា មគ្គរូបិមាហ។ បដិសោតគាមិនា ឋិតត្តេន ច មគ្គមិតិមាហ។ បារង្គតេន សាវកា អសេក្ខា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា ច វុត្តា។ អនុសោតគាមិនា សក្កាយសមុទយគា មិនិ បដិបទមាហ។ បដិសោតគាមិនា ឋិតត្តេន សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទមាហ។ បារង្គតេន ទស អ សេក្ខា អរហន្តា ធម្មា វុត្តា។ អយំ សុត្តត្ថោ។

**១១៣**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមស្មឹ ហិ សុត្តេ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ទេសិតានិ។ តេធាតុក លោកសមតិក្កមនញ្ច។

តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? យោ កាមេ បដិសេវតិ បាបំ [បាបកំ (បី.)] ករេយ្យាតិ យោ ច កាមេ ន បដិសេវតិ សោ បាបកម្មំ ន ករេយ្យាតិ យោ ច ឥមេហិ ទ្វីហិ ភូមីហិ ឧត្តិណ្ណោ បារង្គតោតិ យា វីមំសា អយំ វិចយោ។

យុត្តីតិ យុជ្ជតិ សុត្តេសុ, នាយុជ្ជតីតិ យា វីមំសាយ, អយំ យុត្តិ។ បទដ្ឋានោតិ អនុសោតគាមិនា សត្តន្នំ សំយោជនានំ បទដ្ឋានំ។ អកុសលស្ស កិរិយា អកុសលស្ស មូលានំ បទដ្ឋានំ។ បដិសោតគាមិនា យថាភូតទស្សនស្ស បទដ្ឋានំ។ ឋិតត្តេន អសំហារិយាយ [អសហារិយាយ (បី.)] បទដ្ឋានំ។ បារង្គតោតិ កទាចិ ភូមិយា បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? យោ អនុសោតំ គច្ឆតិ តណ្ហាវសេន។ សព្ពេសម្បិ កិលេសានំ វសេន គច្ឆតិ។ យោ បដិសោតំ វាយមតិ។ តណ្ហាយ សព្ពេសម្បិ សោ កិលេសានំ វាយមតិ បដិសោតំ។ យោ អត្តនា ឋិតោ កាយេនបិ សោ ឋិតោ វាចាចិត្តេនបិ សោ ឋិតោ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អនុសោតគាមិនិយា បដិបទាយ នាភិរមិស្សន្តិ, តេ បដិសោតំ វាយមិស្សន្តីតិ យាវ កទាចិ ភូមិយំ, អយំ អធិប្បាយោ។ អាវដ្ដោតិ ឥធ សុត្តេ ចត្តារិ សុត្តានិ ទេសិតានិ។

តត្ថ កតមោ វិភត្តិ ហារោ? យោ កាមេ បដិសេវតិ បាបញ្ច កម្មំ ករោតិ។ សោ អនុសោតគាមីតិ ន ឯកំសេន សោតាបន្នោបិ កាមេ បដិសេវតិ។ តំ ភាគិយញ្ច បាបកម្មំ ករោតិ។ កិញ្ចាបិ សេក្ខោបិ ករេយ្យ បាបំ យថា សុត្តេ និទ្ទិដ្ឋោ ន ច សោ អនុសោតគាមី, ឥទំ វិភជ្ជព្យាករណីយំ។ ន ច កាមេ បដិសេវតិ ន ច បាបកម្មំ ករោតិ បដិសោតគាមី ន ច ឯកំសេន សព្ពេ ពាហិរកោ កាមេសុ វីតរាគោ ន ច កាមេ បដិសេវតិ, តេន ច បាបកម្មំ ករោតិ អនុសោតគាមី បដិសោតគាមី, អយំ វិភត្តិ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ? និទ្ទិដ្ឋោ បដិបក្ខោ។ វេវចនោតិ កាមេសុ វត្ថុកាមាបិ កិលេសកាមាបិ រូបសទ្ទគន្ធរសផស្សបុត្តទារទាសកម្មករបោរិសញ្ច បរិគ្គហា។

បញ្ញត្តីតិ សព្ពេ បុថុជ្ជនា ឯកត្តាយ បញ្ញត្តា។ អនុសោតគាមីតិ កិលេសសមុទាចារបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ យេ បន សេក្ខា បុគ្គលា, តេ និព្ពានបញ្ញត្តិយា [និដ្ឋានបញ្ញត្តិយា (ក.)] បញ្ញត្តា។ យេ បន អនាគាមី, តេ អសំហារិយ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, អយំ បញ្ញត្តិ។

ឱតរណោតិ យោ អនុសោតគាមី, សោ ទុក្ខំ។ យេ តស្ស ធម្មា, តេ ទុក្ខស្ស សមុទយោ។ យំ រូបំ, អយំ រូបក្ខន្ធោ, ឯវំ បញ្ចបិ ខន្ធា បដិច្ចសមុប្បាទោ, តេ កិលេសា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា ធម្មាយតនំ ធម្មធាតុ ឥន្ទ្រិយេសុ ច បញ្ញត្តា។

សោធនោតិ យេនារម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ទេសិតំ, សោ អារម្ភោ សព្ពោ សុទ្ធោ។

អធិដ្ឋានោតិ បដិសោតគាមិនា សព្ពេ សោតាបន្នា ឯកត្តេន វា និទ្ទិដ្ឋា វាគានុសយបដិសោតគាមិនោ សេក្ខាវ មគ្គោ ច សេក្ខោ ច បុគ្គលោ ឋិតត្តោតិ។

វីតរាគោ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តោ។ បារង្គតោតិ សព្ពេ អរហន្តោ សព្ពេ បច្ចេកពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធា ច ឯកត្តាយ បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ អនុសោតគាមិនោ បាបមិត្តបច្ចយោ កាមបរិយុដ្ឋានំ ហេតុ។ បដិសោតគាមិនោ ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា ច យាវ សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយទិដ្ឋិ [ឧបាទាយទិដ្ឋិ (បី.)], តស្ស បដិលទ្ធមគ្គោ ហេតុ អារម្មោ បច្ចយោ កាយិកោ ចេតសិកស្ស កោដ្ឋាសោ ច។ សមារោបនោតិ វិភត្តិ ឥទំ សុត្តំ នត្ថិ សមារោបនាយ ភូមិ។

**១១៤**. បញ្ហានិសំសា សោតានុគតានំ ធម្មានំ [បស្ស អ. និ. ៤.១៩១] យាវ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធានំ សុត្តំ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ យុញ្ជតោ យដេន្តស្ស វាយមតោ គិលានោ មរណកាលេ ទេវភូតោ បច្ចេកពោធិ បាបុណាតិ។ សោតានុគតាតិ សទ្ធម្មស្សវនេន កតំ ហោតិ។ ន ច អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាយ តស្ស ចិត្តំ តសិតំ ហោតិ, ន ច អនិព្ពិទ្ធត្ថំ, ឥទំ ច សុត្តំ បញ្ចន្នំ បុគ្គលានំ ទេសិតំ, សទ្ធានុសារិនោ មុទិន្ទ្រិយស្ស តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស ច ធម្មានុសារិនោ តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស មុទិន្ទ្រិយស្ស ច។ យោ បន មោហចរិតោ បុគ្គលោ ន សក្កោតិ យុញ្ជិតុំ ឃដិតុំ វាយមិតុំ យថាភូតំ យថាសមាធិកា វិមុត្តិ តំ ខណំ តំ លយំ តំ មុហុត្តំ ផលំ ទស្សេតិ។ សាធុ បរិហាយតិ បរោ តំ ទុយ្ហតិ, នោ តុ សុខអវិបាកិនី ភវតិ ។ តស្ស ទិដ្ឋេ យេវ ច ធម្មេ ឧបបជ្ជអបរាបរិយវេទនីយំ។ តត្ថ យោ បុគ្គលោ ធម្មានុសារី តស្ស យទិ សោតានុគតា ធម្មា ហោន្តិ សោ យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ យោ ធម្មានុសារី មុទិន្ទ្រិយោ, សោ គិលានោ

បាបុណាតិ។ យោ សទ្ធានុសារី តិក្ខិន្ទ្រិយោ, សោ មរណកាលសមយេ បាបុណាតិ។ យោ មុទិន្ទ្រិយោ, សោ ទេវភូតោ បាបុណាតិ។ យទា ទេវភូតោ ន បាបុណាតិ, ន សោ តេនេវ ធម្មរាគេន តាយ ធម្មនន្ទិយា បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។ យោ សោតានុគតេសុ យុញ្ជតិ ឃដេតិ វាយមតិ, សោ បុព្ពាបរេន្ទេន វិសេសំ សញ្ជានាតិ, សញ្ជានន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បន គិលានស្ស មនសិការោ ហោតិ, តត្ថ យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បនស្ស មរណកាលេ សំវិគ្គោ ហោតិ, តត្ថ យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បន ន កត្ថចិ [កត្ថ (បី. ក.), តត្ថ (ក.)] សំវេគោ ហោតិ, តស្ស ទេវភូតស្ស សុខិនោ ធម្មភូតា បាទា ឯវំ អភិលបតិ។ សោ ឯវំ ជានាតិ “អយំ សោ ធម្មវិនយោ យត្ថ មយំ បុព្ពេ មនុស្សភូតា ព្រហ្មចរិយំ ចរិម្ហា”តិ។ អថ ទេវភូតោ បាបុណាតិ។ ទិព្ពេសុ វា បញ្ចសុ កាមគុណេសុ អជ្ឈោសិតោ ហោតិ បមាទវិហារី, សោ តេន កុសលមូលេន បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។

យា បរតោឃោសេន វចសា សុបរិចិតា, អយំ សុតមយី បញ្ញា។ យេ បន ធម្មា ហោន្តិ មនសា អនុបេក្ខិតា, អយំ ចិន្តាមយី បញ្ញា។ យំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា, អយំ ភាវនាមយី បញ្ញា ។ យំ សោតានុគតា វចសា បរិចិតា ហោន្តិ, សោ ច ទិដ្ឋេ យេវ ធម្មេ បរិនិព្ពាយី, អយំ អរហំ បុគ្គលោ។ យោ ឧបបជ្ជតិ ទេវភូតោ បាបុណាតិ, តត្ថ ច បរិនិព្ពាយតិ, អយំ អនាគាមី។ យោ តេន កុសលមូលេន បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ, អយំ បុព្ពយោគសម្ភារសម្ភូតោ បុគ្គលោ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ បឋមំ វិមុត្តាយតនំ, វចសា បរិចិតាតិ ទុតិយំ តតិយញ្ច វិមុត្តាយតនំ, មនសា អនុបេក្ខិតាតិ ចតុត្ថំ វិមុត្តាយតនំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ បញ្ចមំ វិមុត្តាយតនំ។

សោតានុគតាយ វិមុត្តិយា វចសា យា វាចា សុប្បដិវិទ្ធា អនុបុព្ពធម្មស្ស សោតេន សុត្វា សីលក្ខន្ធេ បរិបូរេតិ, មនសា អនុបេក្ខិតា សមាធិក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ, ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា បញ្ញាក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

សោតានុគតា ធម្មា ពហុស្សុតា ហោន្តីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ បឋមំ សទ្ធាបទានំ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ បដិសល្លានពហុលោ វិហរតិ, វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ ទុតិយំ សទ្ធាបទានំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ អនាសវា ចេតោវិមុត្តិយា នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតីតិ។ ឥទំ តតិយំ សទ្ធាបទានំ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ សេក្ខំ សត្ថា ទស្សេតិ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ អរហត្តំ សត្ថា ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ តថាគតំ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ សត្ថា ទស្សេតិ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ កាមានំ និស្សរណំ ទស្សេតិ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ រូបធាតុយា និស្សរណំ ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ តេធាតុកានំ និស្សរណំ ទស្សេតិ។ អយំ សុត្តត្ថោ។

**១១៥**. តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ តយោ ឯសនា ទេសិតា សោតានុគតេហិ ធម្មេហិ វចសា បរិចិតេហិ កាមេសនាយ សមថមគ្គោ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធេហិ ព្រហ្មចរិយេសនាយ សមថមគ្គោ។

វិចយោតិ យថា សុត្តំ មនសិករោន្តោ វិចិនន្តោ សុតមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ យថា ច សោ មនសិករោតីតិ យថា សុតធម្មា តទា ចិន្តាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ យថា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ មនសិករោតិ តទា ភាវនាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ អយំ វិចយោ។

សុតេន សុតមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ ចិន្តាយ ចិន្តាមយិបញ្ញំ ភាវនាយ ភាវនាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានោតិ សោតានុគតា ធម្មាតិ ធម្មស្សវនស្ស បទដ្ឋានំ។ វចសា បរិចិតាតិ យុញ្ជនាយ បទដ្ឋានំ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ ធម្មានុធម្មាយ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានំ។ ទិដ្ឋិយា អនុបេក្ខិតាតិ បញ្ញាយបិ អនុបេក្ខិតា ទិដ្ឋិយាបិ អនុបេក្ខិតា។

ចតុព្យូហោតិ ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ឥមាហិ ទ្វីហិ បញ្ញាហិ សមន្នាគតា តេហិ...។

ស និព្ពុតោតិ មគ្គផលំ អនុបាទិសេសញ្ច និព្ពានធាតុំ មន្តេតិ, ទានេន ឱឡារិកានំ កិលេសានំ បហានំ មន្តេតិ។ សីលេន មជ្ឈិមានំ, បញ្ញាយ សុខុមកិលេសានំ មន្តេតិ, រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ កតា ច ភូមិ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ;
កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មគ្គោ វុត្តោ;
រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ មគ្គផលមាហ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោតិ ឥមេហិ បទេហិ លោកិកំ កុសលមូលំ វុត្តំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ លោកុត្តរំ កុសលមូលំ វុត្តំ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ បុថុជ្ជនភូមី មន្តេតិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខភូមី មន្តេតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខភូមិ វុត្តា។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ មគ្គនិយា បដិបទា វុត្តា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខវិមុត្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខវិមុត្តិ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ទានកថំ សីលកថំ មគ្គកថំ លោកិកានំ ធម្មានំ ទេសនមាហ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោកេ អាទីនវានុបស្សនា។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ សាមុក្កំសិកាយ ធម្មទេសនាយបិ បដិវិទ្ធា។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ បាណានំ អភយទានេន បាណាតិបាតា វេរមណិសត្តានំ អភយំ ទេតិ។ ឯវំ សព្ពានិ សិក្ខាបទានិ កាតព្ពានិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សីលេ បតិដ្ឋាយ ចិត្តំ សំយមេតិ, តស្ស សំយមតោ បារិបូរឹ គច្ឆតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

**១១៦**. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមម្ហិ សុត្តេ កី ទេសិតំ? ទ្វេ សុគតិយោ ទេវា ច មនុស្សា ច, ទិព្ពា ច បញ្ចកាមគុណា, មានុស្សកា ច។ ទ្វីហិ បទេហិ និទ្ទេសោ។ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ, កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មគ្គោ វុត្តោ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ទ្វេ និព្ពានធាតុយោ ទេសិតា សោបាទិសេសា ច អនុបាទិសេសា ច។ អយំ ទេសនា។

វិចយោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ឥមិនា បឋមេន បទេន ទានមយិកបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ តេនស្ស អានន្តរិយានំ កុសលានំ ធម្មានំ។ ទុតិយេន បទេន... យន្តិ, និយ្យានិកំ សាសនន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។ អស្សវនេន ច អមនសិការេន ច អប្បដិវេធេន ច សក្កាយសមុទយគាមិនី បដិបទា វុត្តា។ សវនេន ច មនសិការេន ច បដិវេធេន ច សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទា វុត្តា។ អយំ អារម្ភោ។

វិភត្តីតិ ឯកំសព្យាករណីយោ។ នត្ថិ តត្ថ វិភត្តិយា ភូមិ។ បរិវត្តនាតិ យេ បញ្ចានិសំសា, តេ បញ្ចាទិនា បដិបក្ខេន តេនេវ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បាបុណាតិ, តំ ឧបបជ្ជមានា អបរោ បរិយាយោ។

វេវចនន្តិ សោតានុគតា ធម្មាតិ យំ សុត្តំ ទិដ្ឋម្បិ បញ្ញិន្ទ្រិយំ វិញ្ញាតម្បិ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធម្បិ វិភាវិតម្បិ។

បញ្ញត្តីតិ សោតានុគតាធម្មាតិ ទេសនា អវិជ្ជាបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសិការោ បាមោជ្ជបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ, ទិដ្ឋធម្មាបិ អានិសំសបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។

ឱតរណោតិ តិស្សោ បញ្ញា វចសា បរិចិតេសុ សុតមយីបញ្ញា មនសា អនុបេក្ខិតេសុ ចិន្តាមយីបញ្ញា ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាសុ ភាវនាមយីបញ្ញា។ ឥមានិ អរិយសច្ចានិ ឥន្ទ្រិយានិ វិជ្ជុប្បាទា អវិជ្ជានិរោធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ឥន្ទ្រិយេសុ តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនបរិយាបន្នា ធាតូសុ ធម្មធាតុបរិយាបន្នាតិ។ សោធនោតិ យោ អារម្ភោ សុត្តស្ស បវេសោ និយុត្តោ។

អធិដ្ឋានោតិ បញ្ចានិសំសាតិ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា អានិសំសា សោតា អនុគតាតិ វេមត្តតាយ អរិយវោហារោ បញ្ញត្តោ, ធម្មេ ច សវនន្តិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។

បរិក្ខារោតិ ធម្មស្សវនស្ស បយិរុបាសនា បច្ចយោ, សទ្ធា ហេតុ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ អត្ថប្បដិសំវេទិតា បច្ចយោ, ធម្មប្បដិសំវេទិតា ហេតុ, ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ សទ្ធម្មស្សវនញ្ច មនសិការោ ច បច្ចយោ, សុតមយី ចិន្តាមយី បញ្ញា ហេតុ។ សមារោបនោតិ វិភត្តំ សុត្តំ អបរោ បរិយាយោ និព្ពត្តិ ពលេ នត្ថិ។ តត្ថ សមារោបនាយ ភូមិ។

**១១៧**. តត្ថ កតមំ វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ? ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា។ ទទតោតិ ទានមយិកបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សីលមយិកបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោភស្ស ច មោហស្ស ច ព្យាបាទស្ស ច បហានមាហ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ លោភស្ស ច មោហស្ស ច ព្យាបាទស្ស ច ឆន្ទរាគវិនយមាហាតិ។ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា អលោភោ កុសលមូលំ ភវតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អទោសោ កុសលមូលំ ភវតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អវេរោ អសបត្តោ អព្យាបាទតាយ សទា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ ញាណុប្បាទា អញ្ញាណនិរោធោ។ ចតុត្ថបទេន រាគទោសមោហក្ខយេន រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិមោហក្ខយេន អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ, អយំ វិចយោ។

យុត្តីតិ ទានេ ឋិតោ ឧភយំ ហិ បរិបូរេតិ។ មច្ឆរិយញ្ច បជហតិ។ បុញ្ញញ្ច បវឌ្ឍតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ចាគាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ បញ្ញាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សច្ចាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ឧបសមាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ អយំ បទដ្ឋានោ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ។ ទទតោបិ វេរំ ន ករិយាតិ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ រូបក្ខយាបិ វេទនក្ខយាបិ, យេន រូបេន ទិដ្ឋំ, តេន តថាគតោ បញ្ញបេន្តោ បញ្ញបេយ្យ រូបស្ស ខយា វិរាគនិរោធាតិ ឯវំ បញ្ចក្ខន្ធា។

ចតុព្យូហោ ឥធ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ មហាភោគានំ បត្ថយិស្សន្តិ? តេ ទានំ ទស្សន្តិ បរិស្សយបហានាយ, យេ អវេរាភិឆន្ទកា, តេ បញ្ច វេរានិ បជហិស្សន្តិ, យេ កុសលាភិឆន្ទកា, តេ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេស្សន្តិ អដ្ឋន្នំ មិច្ឆត្តានំ បហានាយ។ យេ និព្ពាយិតុកាមា, តេ រាគទោសមោហំ បជហិស្សន្តីតិ អយំ ភគវតោ អធិប្បាយោ។

អាវដ្ដោតិ យញ្ច អទទតោ មច្ឆរិយំ យញ្ច អសំយមតោ វេរំ យញ្ច អកុសលស្ស បាបស្ស អប្បហានំ, អយំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ ន សមុទយោ។ អលោភេន ច អទោសេន ច អមោហេន ច កុសលេន ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ។ តេសំ បច្ចយោ អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អយំ មគ្គោ។ តេសំ រាគទោសមោហានំ ខយា, អយំ និរោធោ។

វិភត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ន ឯកំសេន យោ រាជទណ្ឌភយេន ទេតិ, យោ ច អកប្បិយស្ស បរិភោគេន សីលវន្តេសុ ទេតិ, ន តស្ស បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ សោ ចេតំ ទានំ អកុសលេន ទេតិ, ទណ្ឌទានំ សត្ថទានំ អបុញ្ញមយំ បវឌ្ឍតិ, ន បុញ្ញំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ន ឯកំសេន កឹ ការណំ យញ្ច យោ បទំ ទិដ្ឋធម្មិកំ បស្សតិ យទិ មម រាជានោ គហេត្វា ហត្ថំ វា ឆិន្ទេយ្យុ...បេ.... ន តេន សំយមេន វេរំ ន ករោតិ។ យោ តុ ឯវំ សមាទិយតិ បាណាតិបាតស្ស បាបកោ វិបាកោតិ, ទិដ្ឋេ យេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ច ឯវំ សព្ពស្ស អកុសលស្ស ហេតុតោ អារតិ។ ឥមិនា សំយមេន វេរំ ន ចីយតិ។

បរិវត្តនាតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ អទទតោ បុញ្ញំ ន បវឌ្ឍតិ។ យំ ទានមយំ, តំ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ, អសំយមតោ វេរំ ករិយតិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ អកុសលោ ន ជហាតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោតិ ទូតំ បេសេត្វា បណីតំ បេសេត្វាបិ ន បក្កោសាមិ, សោ សយមេវ បន មហាភិក្ខុសង្ឃបរិវារោ អម្ហាកំ វសនដ្ឋានំ សម្បត្តោ អម្ហេហិ ច សន្ថាគារសាលា [សន្ធាគារសាលា (ក.)] ការិតា, ឯត្ថ មយំ ទសពលំ អានេត្វា មង្គលំ ភណាបេមាតិ ចិន្តេត្វា ឧបសង្កមឹសុ។ យេន សន្ថាគារំ តេនុបសង្កមីសូតិ តំ ទិវសំ កិរ សន្ថាគារេ ចិត្តកម្មំ និដ្ឋាបេត្វា អដ្ដកា មុត្តមត្តា ហោន្តិ។ ពុទ្ធា នាម អរញ្ញជ្ឈាសយា អរញ្ញារាមា អន្តោគាមេ វសេយ្យុំ វា នោ វាតិ តស្មា ភគវតោ មនំ ជានិត្វាវ បដិជគ្គិស្សាមាតិ ចិន្តេត្វា តេ ភគវន្តំ ឧបសង្កមឹសុ។ ឥទានិ បន មនំ លភិត្វា បដិជគ្គិតុកាមា យេន សន្ថាគារំ, តេនុបសង្កមឹសុ។ សព្ពសន្ថរិន្តិ យថា សព្ពំ សន្ថតំ ហោតិ ឯវំ យេន ភគវា តេនុបសង្កមីសូតិ។ ឯត្ថ បន តេ មល្លរាជានោ សន្ថាគារំ បដិជគ្គិត្វា នគរវីថិយោបិ សម្មជ្ជាបេត្វា ធជេ ឧស្សាបេត្វា សុវណ្ណឃដិកទលិយោ ច ឋបាបេត្វា សកលនគរំ ទីបមាលាហិ វិប្បកិណ្ណតារកំ វិយ កត្វា ខីរបកេ [ខីរុបកេ (បី. ក.)] ទារកេ ខីរំ បាយេថ, ទហរេ កុមារេ លហុំ លហុំ ភោជាបេត្វា សយាបេថ, ឧច្ចាសទ្ទំ មាករិ, អជ្ជ ឯករត្តិំ សត្ថា អន្តោគាមេ វសិស្សតិ, ពុទ្ធា នាម អប្បសទ្ទកាមា ហោន្តីតិ ភេរិំ ចរាបេត្វា សយំ ទណ្ឌកទីបិកា អាទាយ យេន ភគវា តេនុបសង្កមឹសុ។ ភគវន្តំ យេវ បុរក្ខត្វាតិ ភគវន្តំ បុរតោ កត្វា, តត្ថ ភគវា ភិក្ខូនញ្ចេវ ឧបាសកានញ្ច មជ្ឈេ និសិន្នោ អតិវិយ វិរោចតិ។ សមន្តបាសាទិកោ សុវណ្ណវណ្ណោ អភិរូបោ ទស្សនីយោ បុរត្ថិមកាយតោ សុវណ្ណវណ្ណា រស្មិ ឧដ្ឋហិត្វា គគនតលេ អសីតិហត្ថំ ឋានំ គណ្ហាតិ។ បច្ឆិមកាយតោ ទក្ខិណហត្ថតោ វាមហត្ថតោ សុវណ្ណវណ្ណា ហេដ្ឋា បាទតលេហិ បវាឡវណ្ណរស្មិ ឧដ្ឋហិត្វា ឃនបថវិយំ អសីតិហត្ថំ

ឋានំ គណ្ហាតិ, ឯវំ សមន្តា អសីតិហត្ថមត្តំ ឋានំ ឆព្ពណ្ណពុទ្ធរស្មិយោ វិជ្ជោតមានា វិតណ្ឌមានា វិធាវន្តិ, សព្ពេ ទិសាភាគា សុវណ្ណចម្បកបុប្ផេហិ វិកិរិយមានា វិយ សុវណ្ណឃដតោ និក្ខន្តសុវណ្ណរសធារាហិ សិញ្ចមានា វិយ បសារិតសុវណ្ណបដបរិក្ខិត្តា វិយ វេរម្ភវាតសមុដ្ឋិតកឹសុកកឹសុការកណិការបុប្ផចុណ្ណសមោកិណ្ណា វិយ វិប្បកសន្តំ អសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភា ទ្វត្តឹសវរលក្ខណសមុជ្ជលំ សរីរំ សមុគ្គតតារកំ វិយ គគនតលំ វិកសិតមិវ បទុមវនំ សព្ពផាលិផុល្លោ វិយ យោជនសតិកោ បារិច្ឆត្តកោ បដិបាដិយា ឋបិតានំ ទ្វត្តឹសចន្ទានំ ទ្វត្តឹស សូរិយានំ ទ្វត្តឹសចក្កវត្តីនំ ទ្វត្តឹសទេវរាជានំ ទ្វត្តឹសមហាព្រហ្មានំ និព្ពុតោ អសេក្ខស្ស នត្ថិ និព្ពុតិ។

វេវចនន្តិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, អនុមោទតោបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ។ ចិត្តស្ស សមាទហតោបិ វេយ្យាវច្ច កិរិយាយបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ។

បញ្ញត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, អលោភស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អទោសស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ អមោហស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។

ឱតរណោតិ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ សំយមេន សីលក្ខន្ធោ។ ឱតិណ្ណោ ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សំវរោ, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ, យំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ, រាគ ទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ វិមុត្តិក្ខន្ធោ។ ធាតូសុ ធម្មធាតុ, អាយតនេសុ មនាយតនំ។

សោធនោតិ យេនារម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ទេសិតំ សោ អារម្ភោ សុទ្ធោ។

អធិដ្ឋានោ ទានន្តិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។ ចាគោ បរិច្ចាគោ ធម្មទានំ អាមិសទានំ, អដ្ឋ ទានានិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ, អយំ វេមត្តតា។ ន ច ទទតោ ឯកត្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ខន្តី អនវជ្ជន្តិ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ រាគ ទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ វោជវិរិយបញ្ញត្តិយា [យោជ វិរិយបញ្ញត្តិយា (បី. ក.)] បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ ទានស្ស បាមោជ្ជំ បច្ចយោ, អលោភោ ហេតុ។ សំយមតោ យោនិសោ មនសិការោ ហេតុ, បរិច្ចាគោ បច្ចយោ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ យថាភូតទស្សនំ បច្ចយោ, ញាណប្បដិលាភោ ហេតុ។ រាគ ទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ បរតោ ច ឃោសោ អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោ មគ្គោ ច ហេតុ ច បច្ចយោ ច។

សមារោបនោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា តស្ស សីលម្បិ វឌ្ឍតិ។ សំយមោបិ វឌ្ឍតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ។ អញ្ញេបិ កិលេសា ន ចីយន្តិ យេបិស្ស តប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ អាសវា វិឃាតា, តេបិស្ស ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ រាគទោសស្សាបិ ខយា រាគានុសយស្សបិ ខយា ទោសស្ស មោហស្សាបិ ស និព្ពុតោតិ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ អនុបាទិសេសាបិ។ អយំ សមារោបនោ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស បេដកោបទេសេ

ហារស្ស សម្បាតភូមិ សមត្តា។

# ៨. សុត្តវេភង្គិយំ

**១១៨**. បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ ច ភវតណ្ហាយ ច។ តត្ថ អវិជ្ជានីវរណានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សត្តានំ បុព្ពកោដិ ន បញ្ញាយតិ។ តត្ថ យេ សត្តា តណ្ហាសំយោជនា, តេ អជ្ឈោសានពហុលា មន្ទវិបស្សកា។ យេ បន ឧស្សន្នទិដ្ឋិកា សត្តា, តេ វិបស្សនាពហុលា មន្ទជ្ឈោសានា។

តត្ថ តណ្ហាចរិតា សត្តា សត្តសញ្ញាភិនិវិដ្ឋា អនុប្បាទវយទស្សិនោ។ តេ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តានំ សមនុបស្សន្តិ “រូបវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មឹ វា អត្តាន”ន្តិ។ ឯវំ បញ្ចក្ខន្ធា។ អញ្ញេហិ ខន្ធេហិ អត្តានំ សមនុបស្សន្តិ តស្ស ឧស្សន្នទិដ្ឋិកា សត្តា វិបស្សមានា ខន្ធេ ឧជុំ អត្តតោ សមនុបស្សន្តិ។ តេ រូបំ អត្តកោ សមនុបស្សន្តិ។ យំ រូបំ, សោ អត្តា។ យោ អហំ, តំ រូបំ។ សោ រូបវិនាសំ បស្សតិ, អយំ ឧច្ឆេទវាទី ។ ឥតិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ បឋមាភិនិបាតា សក្កាយទិដ្ឋិយោ បញ្ច ឧច្ឆេទំ ភជន្តិ “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិ។ ឯកមេកម្ហិ ខន្ធេ តីហិ បទេហិ បច្ឆិមកេហិ សស្សតំ ភជតិ “អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ”ន្តិ។ ឥតោ ពហិទ្ធាតេ បព្ពជិតា តណ្ហាចរិតា កាមសុខល្លិកានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេន យេ ច និស្សន្ទេន ទិដ្ឋិចរិតា អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេន យេវ ទិដ្ឋិសុខេន ឯត្តាវតា ពាហិរកោ បយោគោ។

តត្ថ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា យេ អរិយធម្មវិនយំ ឱតរន្តិ, តេ ធម្មានុសារិនោ ហោន្តិ។ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា អរិយំ ធម្មវិនយំ ឱតរន្តិ, តេ សទ្ធានុសារិនោ ហោន្តិ។

តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ ទោសទិដ្ឋី, ន ច យេ កាមេសុ អនុសយា សមូហតា, តេ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេសំ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ។ អញ្ញោ វា សាវកោ កាមេហិ នត្ថិ អត្ថោតិ តេ ច បុព្ពេយេវ កាមេហិ អនត្ថិកា ឥតិ កាមេ អប្បកសិរេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ។ តេ ចេតសិកេន ទុក្ខេន អនជ្ឈោសិតា។ តេន វុច្ចតិ “សុខា បដិបទា”តិ ។ យេ បន តណ្ហាចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ អជ្ឈោសិតា, តេសំ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេតិ។ អញ្ញតរោ វា ភិក្ខុ កាមេហិ នត្ថិ អត្ថោតិ, តេ បិយរូបំ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ។ តេន វុច្ចតិ “ទុក្ខា បដិបទា”តិ។ ឥតិ ឥមេ សព្ពសត្តា ទ្វីសុ បដិបទាសុ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ ទុក្ខាយញ្ច សុខាយញ្ច។

តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ ទ្វិធា មុទិន្ទ្រិយា ច តិក្ខិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ច អភិសមេន្តិ, តេន វុច្ចតិ “ខិប្បាភិញ្ញា សុខា បដិបទា”តិ។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អភិសមេន្តិ, តេ សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ “សុខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា”តិ។ តត្ថ តណ្ហាចរិតា សត្តា ទ្វិធា តិក្ខិន្ទ្រិយា ច មុទិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ “ទុក្ខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា”តិ។ តត្ថ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អភិសមេន្តិ, តេ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ “ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា”តិ។ ឥមា ចតស្សោ បដិបទាយោ អបញ្ចមា អឆដ្ឋា។ យេ ហិ កេចិ និព្ពុតា និព្ពាយិស្សន្តិ វា ឥមាហិ ចតូហិ បដិបទាហិ អនញ្ញាហិ អយំ បដិបទាចតុក្កេន កិលេសេ និទ្ទិសតិ។ យា ចតុក្កមគ្គេន អរិយធម្មេសុ និទ្ទិសិតព្ពា, អយំ វុច្ចតិ សីហវិក្កីឡិតោ នាម នយោ។

**១១៩**. តត្រិមេ ចត្តារោ អាហារា។ ចត្តារោ វិបល្លាសា ឧបាទានា យោគា គន្ថា អាសវា ឱឃា សល្លា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ អគតិគមនាតិ, ឯវំ ឥមានិ សព្ពានិ ទស បទានិ។ អយំ សុត្តស្ស សំសន្ទនា។

ចត្តារោ អាហារា។ តត្ថ យោ ច កពឡីការោ អាហារោ យោ ច ផស្សោ អាហារោ, ឥមេ តណ្ហាចរិតេន បហាតព្ពា។ តត្ថ យោ ច មនោសញ្ចេតនាហារោ យោ ច វិញ្ញាណាហារោ, ឥមេ ទិដ្ឋិចរិតេន បហាតព្ពា។

បឋមោ អាហារោ បឋមោ វិបល្លាសោ, ទុតិយោ អាហារោ ទុតិយោ វិបល្លាសោ, តតិយោ អាហារោ តតិយោ វិបល្លាសោ, ចតុត្ថោ អាហារោ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ។ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា អបញ្ចមា អឆដ្ឋា។ ឥទញ្ច បមាណា ចត្តារោ អាហារា។

តត្ថ បឋមេ វិបល្លាសេ ឋិតោ កាមេ ឧបាទិយតិ, ឥទំ កាមុបាទានំ។ ទុតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ អនាគតំ ភវំ ឧបាទិយតិ, ឥទំ សីលព្ពតុបាទានំ។ តតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ វិបរីតោ ទិដ្ឋឹ ឧបាទិយតិ, ឥទំ ទិដ្ឋុបាទានំ។ ចតុត្ថេ វិបល្លាសេ ឋិតោ ខន្ធេ អត្តតោ ឧបាទិយតិ, ឥទំ អត្តវាទុបាទានំ។

តត្ថ កាមុបាទានេ ឋិតោ កាមេ អភិជ្ឈាយតិ គន្ថតិ, អយំ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ។ សីលព្ពតុបាទានេ ឋិតោ ព្យាបាទំ គន្ថតិ, អយំ ព្យាបាទកាយគន្ថោ។ ទិដ្ឋុបាទានេ ឋិតោ បរាមាសំ គន្ថតិ, អយំ បរាមាសកាយគន្ថោ។ អត្តវាទុបាទានេ ឋិតោ បបញ្ចន្តោ គន្ថតិ, អយំ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ។

តស្ស គន្ថិតា កិលេសា អាសវន្តិ។ កិញ្ចិ បន វុច្ចតិ វិប្បដិសារោ។ យេ វិប្បដិសារា [យោ វិប្បដិសារោ (បី. ក.)] តេ អនុសយា។ តត្ថ អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន កាមាសវោ, ព្យាបាទកាយគន្ថេន ភវាសវោ, បរាមាសកាយគន្ថេន ទិដ្ឋាសវោ, ឥទំ សច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថេន អវិជ្ជាសវោ។

តេ ចត្តារោ អាសវា វេបុល្លភាវំ គតា ឱឃា ហោន្តិ, តេន វុច្ចន្តិ “ឱឃា”តិ។ តត្ថ កាមាសវោ កាមោឃោ, ភវាសវោ ភវោឃោ, អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ, ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ។

តេ ចត្តារោ ឱឃា អាសយមនុបវិដ្ឋា អនុសយសហគតា វុច្ចន្តិ។ សល្លតិ ហទយមាហច្ច តិដ្ឋន្តា។ តត្ថ កាមោឃោ រាគសល្លំ, ភវោឃោ ទោសសល្លំ, អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ, ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ។

ឥមេហិ ចតូហិ សល្លេហិ បរិយាទិន្នំ វិញ្ញាណំ ចតូសុ ធម្មេសុ តិដ្ឋតិ រូបេ វេទនាយ សញ្ញាយ សង្ខារេសុ។ ឥមា ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ តត្ថ រាគសល្លេន នន្ទូបសេចនំ រូបូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។ ទោសសល្លេន វេទនូបគំ មោហសល្លេន សញ្ញូបគំ ទិដ្ឋិសល្លេន នន្ទូបសេចនំ សង្ខារូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។

ចតូហិ វិញ្ញាណដ្ឋិតីហិ ចតុព្ពិធំ អគតឹ គច្ឆន្តិ ឆន្ទា ទោសា ភយា មោហា។ រាគេន ឆន្ទា អគតឹ គច្ឆតិ, ទោសេន ទោសា អគតឹ គច្ឆតិ, មោហេន មោហា អគតឹ គច្ឆតិ, ទិដ្ឋិយា ភយា អគតឹ គច្ឆតិ។ ឥតិ ឥទញ្ច កម្មំ ឥមេ ច កិលេសា។ អយំ សំសារស្ស ហេតុ។

**១២០**. តត្ថិមា ចតស្សោ ទិសា កពឡីការាហារោ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ កាមុបាទានំ កាមយោគោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ កាមាសវោ កាមោឃោ រាគសល្លំ រូបូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ឆន្ទា អគតិគមនំ។ អយំ បឋមា ទិសា។

ផស្សោ អាហារោ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ វិបល្លាសោ សីលព្ពតុបាទានំ ភវយោគោព្យាបាទោ កាយគន្ថោ ភវាសវោ ភវោឃោ ទោសសល្លំ វេទនូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ទោសា អគតិគមនំ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

មនោសញ្ចេតនាហារោ “អនត្តនិ អត្តា”តិ វិបល្លាសោ ទិដ្ឋុបាទានំ ទិដ្ឋិយោគោ បរាមាសកាយគន្ថោ ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ សញ្ញូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ភយា អគតិគមនំ។ អយំ តតិយា ទិសា។

វិញ្ញាណាហារោ “អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ វិបល្លាសោ អត្តវាទុបាទានំ អវិជ្ជាយោគោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ សង្ខារូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ មោហា អគតិគមនំ, អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥតិ ឥមេសំ ទសន្នំ សុត្តានំ បឋមេន បទេន បឋមាយ ទិសាយ អាលោកនំ។ អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនា។

ចតូហិ វិបល្លាសេហិ អកុសលបក្ខេ ទិសាវិលោកនា កិលេសំ សំយោជេត្វា អយំ អកុសលបក្ខេ ទិសាវិលោកនាយ ភូមិ បញ្ចន្នំ ទសន្នំ សុត្តានំ យានិ បឋមានិ បទានិ ឥមេសំ ធម្មានំ កោ អត្ថោ? ឯកោ អត្ថោ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ឯវំ ទុតិយា ឯវំ តតិយា ឯវំ ចតុត្ថី។ អយំ បឋមា សំសន្ទនា។

ឥមិនា បេយ្យាលេន សព្ពេ កិលេសា ចតូសុ បទេសុ បក្ខិបិតព្ពា។ តតោ កុសលបក្ខេ ចតស្សោ បដិបទា ចត្តារិ ឈានានិ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ វិហារា ទិព្ពោ ព្រហ្មា អរិយោ អានេញ្ជោ ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតធម្មា ចត្តារោ អធិដ្ឋានា ចត្តារោ សមាធយោ ឆន្ទសមាធិ វីរិយសមាធិ ចិត្តសមាធិ វីមំសាសមាធិ។ ចត្តារោ ធម្មា សុខភាគិយា នាញ្ញត្រ ពោជ្ឈង្គា នាញ្ញត្រ តបសា នាញ្ញត្រិន្ទ្រិយសំវរា នាញ្ញត្រ សព្ពនិស្សគ្គា ចត្តារិ អប្បមាណានិ។

តត្ថ ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ភាវិយមានា ពហុលីករិយមានា បឋមំ ឈានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ ឈានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបូរេតិ , បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ វិហារំ បរិបូរេតិ, បឋមោ វិហារោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ អច្ឆរិយំ អព្ភុតធម្មំ បរិបូរេតិ, បឋមោ អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ ឆន្ទសមាធី

បរិបូរេតិ, ឆន្ទសមាធិ បរិបុណ្ណោ ឥន្ទ្រិយសំវរំ បរិបូរេតិ, ឥន្ទ្រិយសំវរោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ មេត្តាអប្បមាណំ បរិបូរេតិ។ ឯវំ យាវ សព្ពនិស្សគ្គោ ចតុត្ថំ អប្បមាណំ បរិបូរេតិ។

តត្ថ បឋមា ច បដិបទា បឋមញ្ច ឈានំ បឋមញ្ច សតិបដ្ឋានំ បឋមោ ច វិហារោ បឋមញ្ច សម្មប្បធានំ បឋមោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ សច្ចាធិដ្ឋានញ្ច ឆន្ទសមាធិ ច ឥន្ទ្រិយសំវរោ ច មេត្តា ច អប្បមាណំ។ អយំ បឋមា ទិសា។

ទុក្ខា ច [ទុតិយា ច (ក.)] បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ទុតិយំ ឈានំ ទុតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ ទុតិយោ ច វិហារោ ទុតិយញ្ច សម្មប្បធានំ ទុតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ចាគាធិដ្ឋានំ ចិត្តសមាធិ ចក្ខុរោ ឥទ្ធិបាទា ករុណា ច អប្បមាណំ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

សុខា ច [តតិយា ច (ក.)] បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា តតិយញ្ច ឈានំ តតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ តតិយោ ច វិហារោ តតិយញ្ច សម្មប្បធានំ តតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ បញ្ញាធិដ្ឋានញ្ច វីរិយសមាធិ ច ពោជ្ឈង្គា ច មុទិតា ច អប្បមាណំ។ អយំ តតិយា ទិសា។

សុខា ច [ចតុត្ថី ច (ក.)] បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ចតុត្ថំ ឈានំ ចតុត្ថញ្ច សតិបដ្ឋានំ ចតុត្ថោ ច វិហារោ ចតុត្ថញ្ច សម្មប្បធានំ ចតុត្ថោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ឧបសមាធិដ្ឋានញ្ច វីមំសាសមាធិ ច សព្ពនិស្សគ្គោ ច ឧបេក្ខា អប្បមាណញ្ច។ អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥមាសំ ចតស្សន្នំ ទិសានំ អាលោកនា។ អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ នាម នយោ។

តត្ថាយំ យោជនា។ ចត្តារោ ច អាហារា ចតស្សោ ច បដិបទា, ចត្តារោ ច វិបល្លាសា ចត្តារោ ច សតិបដ្ឋានា, ចត្តារិ ច ឧបាទានានិ ចត្តារិ ច ឈានានិ ចត្តារោ ច យោគា វិហារា ច, គន្ថា ច សម្មប្បធានា ច, អាសវា ច អច្ឆរិយា អព្ភុតធម្មា ច, ឱឃា ច អធិដ្ឋានានិ ច, សល្លា ច សមាធយោ, វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ ចត្តារោ ច សុខភាគិយា ធម្មា, ចត្តារិ ច អគតិគមនានិ ចត្តារិ ច អប្បមាណានិ ឥតិ កុសលាកុសលានំ បដិបក្ខវសេន យោជនា, អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ នយោ។

តស្ស ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ បរិយោសានំ, យោ ច ធម្មោ កុសលាកុសលនិទ្ទេសេ បឋមោ ទិសានិទ្ទេសោ, ឥមស្ស សោតាបត្តិផលំ បរិយោសានំ ទុតិយំ សកទាគាមិផលំ, តតិយំ អនាគាមិផលំ, ចតុត្ថំ អរហត្តផលំ។

តត្ថ កតមោ តិបុក្ខលោ នយោ? យេ ច ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ ទ្វេ បុគ្គលា, យេ ច សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ ទ្វេ បុគ្គលា។

ឥមេសំ ចតុន្នំ បុគ្គលានំ យោ បុគ្គលោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, យោ ច បុគ្គលោ ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ។ ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា ភវន្តិ។ តត្ថ យោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ , អយំ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។ យោ បច្ឆិមោ បុគ្គលោ សាធារណោ, អយំ វិបញ្ចិតញ្ញូ។ យោ បុគ្គលោ ទន្ធាភិញ្ញាយ ទុក្ខាយ បដិបទាយ និយ្យាតិ, អយំ នេយ្យោ។ ឥមេ ចត្តារោ ភវិត្វា តីណិ ហោន្តិ, តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស សមថបុព្ពង្គមា វិបស្សនា, នេយ្យស្ស វិបស្សនាបុព្ពង្គមោ សមថោ, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា។ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស មុទុកា ទេសនា, នេយ្យស្ស តិក្ខា ទេសនា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស តិក្ខមុទុកា ទេសនា។

ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស អធិបញ្ញាសិក្ខា, នេយ្យស្ស អធិចិត្តសិក្ខា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស អធិសីលសិក្ខា។ ឥតិ ឥមេសំ បុគ្គលានំ ចតូហិ បដិបទាហិ និយ្យានំ។

តត្ថ អយំ សំកិលេសោ, តីណិ អកុសលមូលានិ តយោ ផស្សា តិស្សោ វេទនា តយោ ឧបវិចារា តយោ សំកិលេសា តយោ វិតក្កា តយោ បរិឡាហា តីណិ សង្ខតលក្ខណានិ តិស្សោ ទុក្ខតាតិ។

តីណិ អកុសលមូលានីតិ លោភោ អកុសលមូលំ, ទោសោ អកុសលមូលំ, មោហោ អកុសលមូលំ។ តយោ ផស្សាតិ សុខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ។ តិស្សោ វេទនាតិ សុខា វេទនា ទុក្ខា វេទនា អទុក្ខមសុខា វេទនា។ តយោ ឧបវិចារាតិ សោមនស្សោបវិចារោ ទោមនស្សោបវិចារោ ឧបេក្ខោបវិចារោ។ តយោ សំកិលេសាតិ រាគោ ទោសោ មោហោ។ តយោ វិតក្កាតិ កាមវិតក្កោ ព្យាបាទវិតក្កោ

វិហឹសាវិតក្កោ។ តយោ បរិឡាហាតិ រាគជោ ទោសជោ មោហជោ។ តីណិ សង្ខតលក្ខណានីតិ ឧប្បាទោ ឋិតិ វយោ។ តិស្សោ ទុក្ខតាតិ ទុក្ខទុក្ខតា វិបរិណាមទុក្ខតា សង្ខតទុក្ខតា។

តត្ថ លោភោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? តិវិធំ អារម្មណំ មនាបិកំ អមនាបិកំ ឧបេក្ខាឋានិយញ្ច។ តត្ថ មនាបិកេន អារម្មណេន លោភោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋហតិ។ ឥតិ មនាបិកា អារម្មណា សុខវេទនីយោ ផស្សោ, សុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សុខវេទនា, សុខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សោមនស្សុបវិចារោ, សោមនស្សុបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ រាគោ, រាគំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ កាមវិតក្កោ, កាមវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ រាគជោ បរិឡាហោ រាគជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណោ, ឧប្បាទំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វិបរិណាមទុក្ខតា។

ទោសោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? អមនាបិកេន អារម្មណេន ទោសោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋិតំ។ ឥតិ អមនាបិកា អារម្មណា ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទុក្ខវេទនា, ទុក្ខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោមនស្សុបវិចារោ, ទោមនស្សុបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោសោ, ទោសំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ព្យាបាទវិតក្កោ, ព្យាបាទវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោសជោ បរិឡាហោ, ទោសជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទុក្ខទុក្ខតា វេទនា។

មោហោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? ឧបេក្ខាឋានិយេន អារម្មណេន មោហោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋិតំ។ ឥតិ ឧបេក្ខាឋានិយា អារម្មណា អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ អទុក្ខមសុខា វេទនា, អទុក្ខមសុខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ឧបេក្ខុបវិចារោ, ឧបេក្ខុបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ មោហោ, មោហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វិហឹសាវិតក្កោ, វិហឹសាវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ មោហជោ បរិឡាហោ, មោហជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វយោ សង្ខតលក្ខណំ, វយំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សង្ខតទុក្ខតា, ឥតិ អយំ តិណ្ណំ កិលេសានំ និទ្ទេសោ, អយំ វុច្ចតេ កុសលបក្ខេ តិបុក្ខលោ នយោ។

ឥតិ តីណិ អកុសលមូលានិ ន ចតុត្ថានិ ន បញ្ចមានិ, តយោ ផស្សាតិ តិស្សោ វេទនា យាវ សង្ខតទុក្ខតាតិ, យោ កោចិ អកុសលបក្ខោ, សព្ពោ សោ តីសុ អកុសលមូលេសុ សមោសរតិ។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? តីណិ កុសលមូលានិ, តិស្សោ បញ្ញា សុតមយី បញ្ញា ចិន្តាមយី បញ្ញា ភាវនាមយី បញ្ញា។ តយោ សមាធី សវិតក្កសវិចារោ...បេ.... តិស្សោ សិក្ខា អធិសីលសិក្ខា...បេ.... សិក្ខា។ តីណិ និមិត្តានិ សមថនិមិត្តំ បគ្គហនិមិត្តំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ។ តយោ វិតក្កា នេក្ខម្មវិតក្កោ...បេ.... អវិហឹសាវិតក្កោ។ តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយន្តិ វិត្ថារោ។ តយោ ឧបវិចារា នេក្ខម្មុបវិចារោ អព្យាបាទូបវិចារោ អវិហឹសូបវិចារោ។ តិស្សោ ឯសនា កាមេសនា ភវេសនា ព្រហ្មចរិយេសនា។ តយោ ខន្ធា សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ បញ្ញាក្ខន្ធោ។

តត្ថ យំ អលោភោ កុសលមូលំ, តំ សុតមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, សុតមយី បញ្ញា បរិបុណ្ណា សវិតក្កំ សវិចារំ សមាធី បរិបូរេតិ, សវិតក្កោ សវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិចិត្តសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិចិត្តសិក្ខា បរិបុណ្ណា សមថនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, សមថនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មវិតក្កំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មុបវិចារំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មុបវិចារោ បរិបុណ្ណោ កាមេសនំ បជហតិ, កាមេសនប្បហានំ សមាធិក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អទោសោ កុសលមូលំ ចិន្តាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ចិន្តាមយី បញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កវិចារមត្តំ សមាធី បរិបូរេតិ ។ អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិសីលសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិសីលសិក្ខា បរិបុណ្ណា ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបូរេតិ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទវិតក្កំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ភវេសនំ បជហតិ, ភវេសនប្បហានំ សីលក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អមោហោ កុសលមូលំ ភាវនាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ភាវនាមយីបញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កអវិចារំ សមាធី បរិបូរេតិ, អវិតក្កោ អវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិបញ្ញាសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិបញ្ញាសិក្ខា បរិបុណ្ណា បគ្គហនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, បគ្គហនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អវិហឹសូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អវិហឹសូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ព្រហ្មចរិយេសនំ បរិបូរេតិ, ព្រហ្មចរិយេសនា បរិបុណ្ណា បញ្ញាក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

ឥតិ ឥមេ តយោ ធម្មា កុសលបក្ខិកា សព្ពេ កុសលា ធម្មា តីហិ តិកនិទ្ទេសេហិ និទ្ទិសិយន្តិ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ តស្ស បរិយោសានំ។ តត្ថ បឋមេន អប្បណិហិតំ, ទុតិយេន សុញ្ញតំ, តតិយេន អនិមិត្តំ។ អយំ វុច្ចតិ ទុតិយោ តិបុក្ខលោ នាម នយោ។

តត្ថ យេ ឥមេ តយោ បុគ្គលា ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យោតិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ យេ ច បុគ្គលា សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា។ យេ ច ទ្វេ បុគ្គលា ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ , ឥមេ ចត្តារោ តេន វិសេសេន ទ្វេ ភវន្តិ ទិដ្ឋិចរិតោ ច តណ្ហាចរិតោ ច។ ឥមេ ចត្តារោ ភវិត្វា តយោ ភវន្តិ, តយោ ភវិត្វា ទ្វេ ភវន្តិ។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ អយំ សំកិលេសោ, អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច, អហិរិកញ្ច អនោត្តប្បញ្ច, អស្សតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច, នីវរណានិ ច សំយោជនានិ ច, អជ្ឈោសានញ្ច អភិនិវេសោ ច, អហំការោ ច មមំការោ ច, អស្សទ្ធិយញ្ច ទោវចស្សញ្ច, កោសជ្ជញ្ច អយោនិសោ ច មនសិការោ, វិចិកិច្ឆា ច អភិជ្ឈា ច, អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច អសមាបត្តិ ច។

តត្ថ អវិជ្ជា ច អហិរិកញ្ច អស្សតិ ច នីវរណានិ ច អជ្ឈោសានញ្ច អហំការោ ច អស្សទ្ធិយញ្ច កោសជ្ជញ្ច វិចិកិច្ឆា ច អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច, អយំ ឯកា ទិសា។

តណ្ហា ច អនោត្តប្បញ្ច អសម្បជញ្ញញ្ច សំយោជនានិ ច អភិនិវេសោ ច មមំការោ ច ទោវចស្សតា ច អយោនិសោ មនសិការោ ច អភិជ្ឈា ច អសមាបត្តិ ច, អយំ ទុតិយា ទិសា។ ទសន្នំ ទុកានំ ទស បទានិ បឋមានិ កាតព្ពានិ។ សំខិត្តេន អត្ថំ ញាបេន្តិ បដិបក្ខេ កណ្ហបក្ខស្ស សព្ពេសំ ទុកានំ ទស បទានិ ទុតិយកានិ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

ឥតិ អកុសលានំ ធម្មានំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ, អយំ សមុទយោ។ យំ តំ ធម្មំ អជ្ឈាវសតិ នាមញ្ច រូបញ្ច ឥទំ ទុក្ខំ ឥតិ អយញ្ច សមុទយោ, ឥទញ្ច ទុក្ខំ, ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច នន្ទិយាវដ្តស្ស នយស្ស បឋមនិទ្ទេសោ។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? សមថោ ច វិបស្សនា ច, វិជ្ជា ច ចរណញ្ច, សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច, ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ច, អហំការប្បហានញ្ច មមំការប្បហានញ្ច, សម្មាវាយាមោ ច យោនិសោ ច មនសិការោ, សម្មាសតិ ច សម្មាសមាធិ ច, បញ្ញា ច និព្ពិទា ច, សមាបត្តិ ច សទ្ធម្មស្សវនញ្ច, សោមនស្សញ្ច ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិ ច។

តត្ថ សមថោ ច វិជ្ជា ច សតិ ច ហិរី ច អហំការប្បហានញ្ច សម្មាវាយាមោ ច សម្មាសតិ ច បញ្ញា ច សមាបត្តិ ច សោមនស្សញ្ច, ឥមេ ធម្មា ឯកា ទិសា។ វិបស្សនា ច ចរណញ្ច សម្បជញ្ញញ្ច ឱត្តប្បញ្ច មមំការប្បហានញ្ច យោនិសោ មនសិការោ ច សម្មាសមាធិ ច និព្ពិទា ច សទ្ធម្មស្សវនញ្ច ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិ ច, អយំ ទុតិយា ទិសា។ ឥតិ កុសលបក្ខេ ច អកុសលបក្ខេ ច នន្ទិយាវដ្តស្ស បន នយស្ស ចតស្សោ ទិសា។

តាសុ យានិ អកុសលបក្ខស្ស បឋមានិ បទានិ អកុសលានិ កុសលេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ, តានិ កុសលបក្ខេ ទុតិយេហិ បទេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ តេសំ បហានា រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ យានិ អកុសលបក្ខស្ស ទុតិយានិ អកុសលបទានិ បហានំ គច្ឆន្តិ, តានិ កុសលបក្ខស្ស បឋមេហិ បទេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ តេសំ បហានា អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ បរិយោសានំ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ បឋមោ នយោ សីហវិក្កីឡិតោ នាម។ អដ្ឋ បទានិ ចត្តារិ ច កុសលានិ ចត្តារិ ច អកុសលានិ ឥមានិ អដ្ឋ បទានិ មូលបទានិ, អត្ថនយេន ទុតិយោ តិបុក្ខលោ។ សោ ឆហិ ធម្មេហិ នេតិ កុសលមូលានិ ច នេតិ អកុសលមូលានិ ច, ឥតិ ឥមានិ ឆ បទានិ បុរិមកានិ ច អដ្ឋ មូលបទានិ ឥមានិ ចុទ្ទស បទានិ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ។ តត្ថ យោ បច្ឆិមកោ នយោ នន្ទិយាវដ្តោ, សោ ចតូហិ ធម្មេហិ នេតិ។ អវិជ្ជាយ ច តណ្ហាយ ច សមថេន ច វិបស្សនាយ ច, ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ តីសុ នយេសុ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, តត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។ តេសញ្ច នវន្នំ មូលានំ ចត្តារិ បទានិ សីហវិក្កីឡិតនយេ តីណិ តិបុក្ខលេ ទ្វេ នន្ទិយាវដ្តេ, ឥច្ចេតេ កុសលស្ស បក្ខា។ តត្ថ យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, តត្ថ សព្ពំ កុសលំ យុជ្ជតិ។ តត្ថ សីហវិក្កីឡិតេ នយេ ចត្តារិ បទានិ តីណិ តិបុក្ខលេ ទ្វេ នន្ទិយាវដ្តេ ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ យានិ នន្ទិយាវដ្ដេ នយេ ចត្តារិ បទានិ, តត្ថ អដ្ឋារស មូលបទានិ សមោសរន្តិ។ យថា កថំ, សមថោ ច អលោភោ ច អទោសោ ច អសុភសញ្ញា ច ទុក្ខសញ្ញា ច ឥមានិ កុសលបក្ខេ បញ្ច បទានិ សមថំ ភជន្តិ។ វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ច ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ វិបស្សនំ ភជន្តិ។ ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ ទ្វីសុ បទេសុ យោជិតានិ, តត្ថ អកុសលបក្ខេ នវន្នំ អកុសលមូលបទានំ យា ច តណ្ហា យោ ច លោភោ យោ ច ទោសោ យា ច សុភសញ្ញា យា ច សុខសញ្ញា, ឥមានិ បញ្ច បទានិ តណ្ហំ ភជន្តិ ។ យា ច អវិជ្ជា យោ ច មោហោ យា ច និច្ចសញ្ញា យា ច អត្តសញ្ញា, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អវិជ្ជំ ភជន្តិ។ ឯតានិ នវ បទានិ អកុសលានិ សុសំខិត្តានិ។ ឥតិ តយោ នយា ឯកំ នយំ ន បរិវដ្ឋា។ ឯវំ អដ្ឋារស មូលបទានិ នន្ទិយាវដ្ដនយេ និទ្ទិសិតព្ពានិ។

កថំ អដ្ឋារស មូលបទានិ, តិបុក្ខលេ នយេ យុជ្ជន្តិ? នវន្នំ បទានំ កុសលានំ, វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ; អមោហោ ច សមថោ ច អលោភោ ច អសុភសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ; លោភោ ច ទោសោ ច, ឯវំ ឥមានិ នវ បទានិ តីសុ កុសលេសុ យោជេតព្ពានិ។ តត្ថ នវន្នំ បទានំ អកុសលានំ តណ្ហា ច លោភោ ច សុភសញ្ញា ច សុខសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ លោភោ អកុសលមូលំ; អវិជ្ជា ច មោហោ ច និច្ចសញ្ញា ច អត្តសញ្ញា ច អយំ មោហោ អយំ ទោសោ, យេ ច ឥមានិ នវ បទានិ តីសុ អកុសលេសុ យោជិតានិ។ ឯវំ អដ្ឋារស មូលបទានិ កុសលមូលេសុ ច យោជេត្វា តិបុក្ខលេន នយេន និទ្ទិសិតព្ពានិ។

កថំ អដ្ឋារស មូលបទានិ សីហវិក្កីឡិតេ នយេ យុជ្ជន្តិ? តណ្ហា ច សុភសញ្ញា ច, អយំ បឋមោ វិបល្លាសោ។ លោភោ ច សុខសញ្ញា ច, អយំ ទុតិយោ វិបល្លាសោ។ អវិជ្ជា ច និច្ចសញ្ញា ច, អយំ តតិយោ វិបល្លាសោ។ មោហោ ច អត្តសញ្ញា ច, អយំ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ។ ឥតិ នវ បទានិ អកុសលមូលានិ ចតូសុ បទេសុ យោជិតានិ។ តត្ថ នវន្នំ មូលបទានំ កុសលានំ សមថោ ច អសុភសញ្ញា ច, ឥទំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។ អលោភោ ច ទុក្ខសញ្ញា ច, ឥទំ ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ។ វិបស្សនា ច អនិច្ចសញ្ញា ច, ឥទំ តតិយំ សតិបដ្ឋានំ។ អមោហោ ច អនត្តសញ្ញា ច, ឥទំ ចតុត្ថំ សតិបដ្ឋានំ។ ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ សីហវិក្កីឡិតនយំ អនុបវិដ្ឋានិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ យា ភូមិ ច យោ រាគោ ច យោ ទោសោ ច ឯកំ នយំ បរិសតិ។ ឯកស្ស នយស្ស អកុសលេ វា ធម្មេ កុសលេ វា ធម្មេ វិញ្ញាតេ បដិបក្ខោ អន្វេសិតព្ពោ, បដិបក្ខេ អន្វេសិត្វា សោ នយោ និទ្ទិសិតព្ពោ, តម្ហិ នយេ និទ្ទិដ្ឋោ។ យថា ឯកម្ហិ នយេ សព្ពេ នយា បរិដ្ឋា តថា និទ្ទិសិតព្ពា។ ឯកម្ហិ ច នយេ អដ្ឋារស មូលបទានិ បរិដ្ឋានិ, តម្ហិ ធម្មេ វិញ្ញាតេ សព្ពេ ធម្មា វិញ្ញាតា ហោន្តិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ សីហវិក្កីឡិតនយស្ស ចត្តារិ ផលានិ បរិយោសានំ។ បឋមាយ ទិសាយ បឋមំ ផលំ, ទុតិយាយ ទិសាយ ទុតិយំ ផលំ, តតិយាយ ទិសាយ តតិយំ ផលំ, ចតុត្ថាយ ទិសាយ ចតុត្ថំ ផលំ។ តិបុក្ខលស្ស នយស្ស តីណិ វិមោក្ខមុខានិ បរិយោសានំ។ បឋមាយ ទិសាយ អប្បណិហិតំ, ទុតិយាយ ទិសាយ សុញ្ញតំ, តតិយាយ ទិសាយ អនិមិត្តំ។ នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ បរិយោសានំ ។ បឋមាយ ទិសាយ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, ទុតិយាយ ទិសាយ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ។ ឥមេ តយោ នយា ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ អាលោកនា, អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ [ទិសាលោចនោ (ក.)] នយោ។ អាលោកេត្វាន ជានាតិ “អយំ ធម្មោ ឥមំ ធម្មំ ភជតី”តិ សម្មា យោជនា។ កុសលបក្ខេ អកុសលបក្ខេ ច អយំ នយោ អង្កុសោ នាម។ ឥមេ បញ្ច នយា។

**តត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា**

តណ្ហា ច អវិជ្ជាបិ ច, លោភោ ទោសោ តថេវ មោហោ ច;
ចត្តារោ ច វិបល្លាសា, កិលេសភូមី នវ បទានិ។

យេ ច សតិបដ្ឋានា, សមថោ ច វិបស្សនា កុសលមូលា;
ឯតំ សព្ពំ កុសលំ, ឥន្ទ្រិយភូមី នវ បទានិ។

សព្ពកុសលំ នវហិ បទេហិ យុជ្ជតិ, នវហិ ចេវ អកុសលំ;
ឯតេ តេ មូលបទា, ឧភតោ អដ្ឋារស បទានិ។

តណ្ហា ចេវ អវិជ្ជា ច, សមថោ ច វិបស្សនា;
យោ នេតិ សព្ពេសុ យោគយុត្តោ, អយំ នយោ នន្ទិយាវដ្ដោ។

យំ កុសលមូលេហិ, នយតិ កុសលអកុសលមូលេហិ;

ភូតំ តថំ អវិតថំ, តិបុក្ខលំ តំ នយំ អាហុ។

សោ នេតិ វិបល្លាសេហិ, កិលេសឥន្ទ្រិយេហិ ច;
ធម្មេ តំ នយំ វិនយមាហុ, សីហវិក្កីឡិតំ នាម។

វេយ្យាករណេ វុត្តេ, កុសលតាហិ អកុសលតាហិ ច;
តយោ អាលោកយតិ, អយំ នយោ ទិសាលោចនោ នាម។

ឱលោកេត្វា ទិសាលោចនេន, ឧក្ខិបិយ យំ សមានេតិ;
សព្ពេ កុសលាកុសលេ, អយំ នយោ អង្កុសោ នាម។

នយសមុដ្ឋានំ។

បេដកោបទេសេ មហាកច្ចាយនស្ស ថេរស្ស សុត្តវិភង្គស្ស

[វេភង្គិស្ស (បី. ក.)] ទស្សនំ សមត្តំ។

យានិ ចតុក្កានិ អកុសលានិ កុសលានិ ច សីហវិក្កីឡិតេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ, តិកានិ កុសលានិ ច អកុសលានិ ច តិបុក្ខលេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ, ទុកានិ កុសលានិ ច អកុសលានិ ច នន្ទិយាវដ្ដេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ។ យេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសុ [វិសុទ្ធីសុ (ក.)] កុសលេសុ សោ អត្ថោ តិកេសុ វិភជ្ជមានស្ស ភវភូមិ, អថ ច សព្ពោ [បុព្ពោ (ក.)] ច អត្ថោ តីហិ ព្យញ្ជនេហិ និទ្ទិសតិ។ តត្ថកានិ វុច្ចតិ។ យោ អត្ថោ ចតូហិ បទេហិ អដ្ឋវិសតិភាគេហិ នត្ថិភូមិ និទ្ទិសិតុំ, អវចរន្តោវ ចតូហិ បទេហិ និទ្ទិសតិ។ ឥតិ យំ យថានិទ្ទិដ្ឋស្ស អវិកោសនា ឥទំ បមាណំ។ យថា សព្ពេ សមាធយោ តីសុ សមាធីសុ បរិយេសិតព្ពា, សវិតក្កសវិចារេ អវិតក្កវិចារមត្តេ អវិតក្កអវិចារេ ឥទំ បមាណំ, នត្ថិ ចតុត្ថោ សមាធិ។ តថា តិស្សោ បញ្ញា ចិន្តាមយី សុតមយី ភាវនាមយី សព្ពាសុ បញ្ញាសុ និទ្ទិសតិ, នត្ថិ ចតុត្ថី បញ្ញា ន ចិន្តាមយី ន សុតមយី ន ភាវនាមយី, បញ្ញា នាស្ស អត្ថិ ឥមេសំ ធម្មានំ យា អវិក្ខេបនា, ឥទំ វុច្ចតិ បមាណន្តិ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសោ

សមត្តោ។

បេដកោបទេសបករណំ និដ្ឋិតំ។